

MISKOLCI

JOGI SZEMLE

A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának folyóirata
18. évfolyam (2023) 3. szám (1. különszám)

Tanulmány

Benke József:

Eörsi 100/30, avagy 'Hüperión sorsa' Egy nyugalmas sziget a vakhittól a meghasonlásig: Eörsi Gyula a skandináv jogról 7

Fazakas Zoltán József:

Gondolatok Eörsi Gyula jogász pályája – különösen szerződési jogi gondolkodása – első tíz esztendejéről 32

Mélypataki Gábor:

Tipikus polgári jogi szerződés vagy munkaviszony? A platformmunka új szabályainak értékelése az élő jog tükrében 52

Molnár Andrea:

Eörsi Gyula összehasonlító magánjogi munkásságának híd szerepe múlt és jövő, országok és világok között 67

Olajos István:

A közös tulajdonban álló földek használatának problémái - avagy a szocialista tulajdonjog, és annak földjogi leképeződése a jelenkori földhasználati viszonyokra..... 82

Prugberger Tamás:

A munkakollektívák jogágazata – Kísérlet a munkavállalói érdekek előtérbe állítására Eörsi Gyula nyomán 95

Prugberger Tamás:

Mennyiben befolyásolja a jogi személyiség elméletét a közkereseti és a betéti társaság jogi személyé nyilvánítása az új magyar Polgári Törvénykönyvben? 104

Stefán Ibolya:

A fokozott veszéllyel járó tevékenység megítélése a technológiai fejlődés tükrében.....118

Szalma József:

A szerződés hatályáról – az európai és a magyar jogban.....127

A Miskolci Jogi Szemle jelen különszáma azon egyes előadásokból szerkesztett és kibővített tanulmányokat tartalmazza, amelyek a közelmúltban megrendezett alábbi két jeles eseményen, a 2022. évi és a 2023. évi POT konferenciákon hangzottak el.

A XXVII. Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozóját 2022. szeptember 23-án - Eörsi Gyula születésének 100. évfordulója alkalmából – rendezte meg a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Polgári Jogi Tanszéke, Kereskedelmi Jogi Tanszéke, a Modern Magyar Polgári Jogi és Európai Magánjogi Kutató Központ, a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Területi Bizottságának Civilisztikai Tudományi Munkabizottsága és a Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért együttműködésében. Eörsi Gyula – a XX. századi magyar jogtudomány legnagyobb hatású gondolkodója, kivételes adottságokkal megáldott professzora – nemzetközileg is elismert tudományos életműve ihlette a POT konferencia előadásait. A délelőtti plenáris ülést követően a tanácskozás délután szekcióülések keretében folytatódott.

2023. június 9-én került megrendezésre a XXVIII. Polgári Jogot Oktatók Országos Konferenciája *10 éves a Ptk.* címmel, az MTA Miskolci Területi Bizottsága székházában. A konferencia plenáris ülés keretében zajlott. Prof. Dr. Vékás Lajos, az ELTE Polgári Jogi Tanszékének egyetemi tanára, az MTA rendes tagja *Tíz éves a Ptk. – Visszapillantás és mérleg* című, nyitó előadását követően az előadások és a diskurzus öt témakör köré szerveződtek: *Gazdasági Társaságok és a Ptk.* (előadást tartott Prof. Dr. Prugberger Tamás és Prof. Dr. Veress Emőd), *A Ptk. családjogi könyve* (Prof. Dr. Barzó Tímea és Dr. Varga Nelli) *Elmélet a gyakorlatban vagy gyakorlat az elméletben? A polgári jog alapelveiről, jóhiszeműen* (Dr. Leszkó László) és *Elévülési szabályok a Ptk-ban* (Dr. Pusztahelyi Réka és Prof. Dr. Udvary Sándor).

Eörsi 100/30, avagy 'Hüperión sorsa' **Egy nyugalmas sziget a vakhittól a meghasonlásig:** **Eörsi Gyula a skandináv jogról** **Benke József***

A világhírű magyar magánjogászprofesszor, Eörsi Gyula életútja egy évszázaddal ezelőtt kezdődött, és három évtizeddel ezelőtt ért véget a zseniális elmét megtámadó *morbus Alzheimer* által okozott, rendkívül szomorú és fájdalmas körülmények között. Életműve termékenységét, minőségét és hatását tekintve Eörsi korának egyik legnagyobb hatású magánjogász oktatója, kutatója és kodifikátora volt nemcsak hazai viszonylatban, hanem a jogegységesítés nemzetközi porondján is. Ez a jubileumi írás Eörsi egy olyan könyvét elemzi, amely úgy tűnik, megszabadult a kommunista ideológiai ama 'kényszerzubbonyától', melyet pályája kezdetén önként vett fel, de amely végül talán romba döntötte életét. A könyv, melyről különös módon soha nem született érdemi recenzió, 1974-ben jelent meg „A skandináv jogról és jogtudományról” címmel.

Kulcsszavak: Skandináv jogi realizmus — szerződési jog — deliktális felelősség — biztosítás — Eörsi Gyula szellemi öröksége — jogelmélet és jogösszehasonlítás

Eörsi-Jubilee 100/30, or 'The Fate of Hyperion': An Island of Serenity en Route from Blind Faith to Breach with Himself: Gyula Eörsi on Scandinavian Law.

The *vita* of the world-renowned Hungarian professor of Private Law, *Gyula Eörsi* began a century, and ended three decades ago in the extremely sad and painful circumstances of *morbus Alzheimer* attacking the mind of a genius. In terms of the productivity, quality, and impact of his *œuvre*, Eörsi was one of the greatest teachers, researchers, and codifiers of private law of his age, not only in the domestic context but also on the international stage of legal unification (Chairmanship of the UN Diplomatic Conference that created the CISG). This Jubilee Paper analyses a book by Eörsi that seems to be free of the communist ideological 'straitjacket' that he voluntarily put on at the beginning of his career, but which ultimately may have ruined his life. This book, which have peculiarly never been reviewed, was published in 1974 in Hungarian language "*On Scandinavian Law and Jurisprudence*".

Keywords: Scandinavian legal realism — contract law — delictual liability — insurance — intellectual heritage of Gyula Eörsi — legal theory and comparative law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.7>

---

* Habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Polgári Jogi Tanszék, az MTA doktora;
<https://orcid.org/0000-0003-4085-8821>.

„Az ember legkihívóbb riválisa saját
ifjúkori énje.”
EÖRSI Gyula¹

„Ihr wandelt droben im Licht
Auf weichem Boden, selige Genien! [...]
Schicksallos, wie der schlafende
Säugling, atmen die Himmlischen [...]
Doch uns ist gegeben,
Auf keiner Stätte zu ruhn.”
HÖLDERLIN, Friedrich: *Hyperions
Schicksalslied*²

1. Felvillanások prolókus gyanánt

„Fent a fényben puha földön jártok, áldott Szellemek, [...] Sorstalan, mint szendergő kised, pihegnek az Égiek, [...] míg nekünk adatott nem pihennünk sehol [...]”³ – írja Hölderlin a „*Hüperiön sorsdala*” c. versében, amelyet híres antológiájában Szerb Antal a „*Halandók*” c. fejezet nyitó verseként ajánl. Hésziodosz mintegy 2700 évvel ezelőtt *Theogóniájában* ekként állít isteni családfát: *Gaia*, a „szélesmellű Föld, mindenek biztos alapja” születéséről tudósít, aki „először méltó párját hozta világra, csillagos Égboltot”, *Uranoszt*. Gaia „szülte [...] Uranosz ágyán [...] fenséges Hüperiónt”,⁴ kinek neve – *Ἑπερίων* – annyit tesz: „a Fentvaló”. Titán ő, a mitológiai Fény titánja. Hölderlin *Hyperion-regényét* Babits irodalomtörténete „Az olümposzi virágkertészet” c. fejezetben úgy jellemzi, mint a szerző életében is eluralkodó meghasonlás monológját, mely a „szenvedés, a hiány költészete”.⁵ Keats „*Hyperion*”-ja – Vas István remek fordításában – hideglelésszerű pontossággal ábrázolja a Hölderlin-versben feszülő Hüperiön-sorsot, melyben kényszerűen egyesül a sorstalan Égi Szellem és a terhek alatt roskadozó halandók végzete:

„A vad titánok bújva vagy bilincsben
Sóhajtoznak a tünt uralomért, [...]
Az egész mammut-fajzatban csak egy volt,
Ki megtartotta felségét, hatalmát:
Hyperion tündöklött tüzkorongján,
[...] de félt már;
Mert mint halandót baljós jel ijeszt
És megzavar – úgy borzongatta őt,
[...] óriás ideghez mért rettenet [...]”⁶

¹ EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog. (Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai a polgári jogban)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 26.

² Ld. SZERB Antal: *Száz vers*. 5. kiadás, Magvető, Budapest, 2020, 114.

³ Az idézett töredéksorok saját fordításomban szerepelnek. A Szerb-antológia *Képes Géza* műfordítását hozza.

⁴ HÉSZIODOSZ: *Istenek születése. Munkák és napok*. (Ford. Trencsényi-Waldapfel Imre). Magyar Helikon, Budapest, 1974, 8.

⁵ BABITS Mihály: *Az európai irodalom története*. Európa, Budapest, 1957. 269–270.

⁶ KEATS, John: *Hyperion* (Ford. Vas István). in: *Shelley és Keats versei*. (szerk.: Ferencz Győző), Sziget, Budapest, 2000, 146–174.

Eörsi Gyula pályafutása egy évszázada kezdődött és három évtizede megrendítő, hovatovább pokolnak tűnő körülmények között zárult. Szakmai életútja termékenysége, minősége és hatása alapján Eörsi egyike volt a „fentvaló” oktató-kutató-kodifikáló jogtudósoknak, de nemcsak a hazai – Pilinszkyvel élve – „ólnál is szűkösebb”⁷ keretek között, hanem a „nemzetközi jogegységesítés színpadán”⁸ is, amely éppenséggel annak a „nyugati” világnak volt a legfőbb manifesztuma, melyet a kiemelkedő pálya első évtizedeiben a szerző még olyan megvetéssel állított a kor ideológiai béklyóitól többségében szenvedő olvasói elé, amely a szerző esetében nem annyira a húszas évei végén járó fiatalember lobbanékony idealizmusából fakadhatott, hanem a zenithez vezető út első lépcsőfokain már túlhaladott jogtudós belső meggyőződéséből. A már keletkezésükkor meghatározó, napjainkra pedig jogtörténeti értelemben is jelentőssé vált monográfiáinak⁹ programadó bevezetői ezt kétséget kizáróan alátámasztják, hasonlóan a témakifejtés számos részletéhez. Ezek alapján világos: a zsargon felmondása *nem* csupán szenttelen, „kényszerűen felvett mimikri”¹⁰ volt.

Grosschmid az 1895-ben – Szladits-csal együtt – *sub auspiciis Regis* doktorrá avatott,¹¹ későbbi pénzügyminiszter *Hegedüs Lórántot* idézi: „A negyvennyolcas események annyira kettévágták a régi Magyarországot s az új Magyarországot, hogy az árok két partján állva *egyik sem ismer a másikban önmagára.*”¹² Miféle *tensio* érvényesülhet ugyanakkor azon életút során, amelyet *két* szakadék – az államosítás és a privatizáció (*Vékás*¹³) – tépett nem *kettő*, hanem *három* darabra? Míg ugyanis a régi iskola tanulóévei és a meggyőző 'szárnypróbálgatások'¹⁴ a II. világháború, a holokauszt és a zavaros átmenet éveire (1941–1947) estek, addig az alkotó évtizedek (1948–1985) a változóan szorosra gombolt „ideológiai kényszerzubbonyban”¹⁵ teltek el, hogy aztán a harmadik szakaszt (1989 után) a feltehetően az e feszítőerő miatt

⁷ PILINSZKY János: *Elég, Nők Lapja*, 1971. nov. 20. 13. [Repr. in: *Pilinszky János összes versei*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011] Forrás: Digitális Irodalmi Akadémia https://reader.dia.hu/document/Pilinszky_Janos-Pilinszky_Janos-osszes_versei-11 [2022. szept. 13.]

⁸ Ld. a hasonló című fejezetben *Vékás Lajos* értékelő sorait Eörsinek a nemzetközi vételi jogi egyezményt megalkotó diplomáciai konferencia elnökeként végzett, tartalmilag is meghatározó, múlhatatlan és szellemileg aligha meghaladható tevékenységéről. *VÉKÁS Lajos: Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. HVG Orac, Budapest, 2019, 151.

⁹ Eörsi politikai ideológiai gondolkodásának ívét az 1950-es évek elejétől az 1970-es évek hajnaláig tartó két évtized alatt véleményem szerint jól illusztrálják a következő monográfiái: EÖRSI Gyula: *A tulajdonjog fejlődése. A kapitalizmus tulajdonjoga*. I–II. kötet, Jogi és Államigazgatási Kiadó, Budapest, 1951; EÖRSI Gyula: *Az amerikai igazságszolgáltatás*. Jogi és Államigazgatási Kiadó, Budapest, 1953; EÖRSI Gyula: *A tervszerződések*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957; EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961; EÖRSI Gyula: *A szocialista polgári jog alapproblémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965; EÖRSI Gyula: *A gazdaságirányítás új rendszerére áttérés jogáról*. KJK, Budapest, 1968.

¹⁰ VÉKÁS: *Fejezetek...*, 11.

¹¹ Vasárnapi Ujság, 1895. október 30.

¹² GROSSCHMID Béni: *Werbőczy és az angol jog*. Franklin, Budapest, 1928, 430. Idézi: VÉKÁS: *Fejezetek...*, 133. o. 2. lábj.

¹³ VÉKÁS: *Fejezetek...*, 133.

¹⁴ EÖRSI Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről*. Légrádi, Budapest, 1947. Repr. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv (1922–2002)* (szerk.: Sárközy Tamás – Vékás Lajos), HVG Orac, Budapest, 2002, 277–420.

¹⁵ VÉKÁS Lajos: Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós 1922–1992. *Jogtudományi Közöny* 2017/10., 421–430, 421.

elhatalmasodó szellemi hanyatlás (1985-től az *Alzheimer-kór*) már ne is tegye érzékelhetővé. Az „önmagunkra ismerés” (*Hegedüs*, ld. fent) hiányában bekövetkező meghasonlást jól érzékelteti Eörsi vallomása: „Az ember legkihívóbb riválisa saját ifjúkori énje”.¹⁶ Fivére, a Kossuth- és József Attila-díjas író, költő, műfordító *Eörsi István* (1931–2005) nyílt őszinteséggel emlékezik a magasság és mélység, a világosság és sötétség keresztútján végigfutott Hüperión-életút tragikus befejezésére:

„Meggyőződésem, hogy tulajdon bátyám is, a budapesti tudományegyetem egykori rektora, geopolitikai zónánknak a 60-as, 70-es években elismerten legtehetségesebb elméleti jogásza, akit Thomas Mannon és Babitsón iskolázott irodalmi műveltsége és kiemelkedő intelligenciája ellenére még a Dubcekék (sic!) ellen felvonuló tankok dübörgése sem ébresztett fel ideológiai narkózisából ('A Szovjetunióknak lényegében mindig igaza van'), és most ingét tépdesve, félszavakat motyogva kacsázik fel-le pokolként funkcionáló lakásának régi díszletei között, azért, legalábbis részben azért lett az Alzheimer-kór zsákmánya, mert csak így szabadulhatott meg attól az egyre gyötrőbb ellentmondástól, mely a hit akarása és szaporodó tapasztalatai között feszült. Ennek a betegségnek – az agysejtek rohamos tempójú elhalásának – ugyanis, laikus feltételezésem szerint, pszichológiai okai is lehetnek. Primitíven kifejezve: inkább felejt az, akár végzetes betegség árán is, akinek elemi lelki érdeke felejteni, mint az, aki organikus kapcsolatokat tart fent a múltjával.”¹⁷

Az egykori lángelmén eluralkodó – s másutt még fájdalmasabb tényszerűséggel az öcs által megfestett,¹⁸ ezért kegyeleti okból itt nem idézett – káosszal kapcsolatban csak remélhető, hogy: „Mosolyokból és érintésekből is áthatolt valami a vastag, hideg burkon.”¹⁹

A második időszakban megjelent, lenyűgöző mértékű és színvonalú monografikus életműnek azonban – véleményem szerint – van egy olyan darabja, amely üdítően szabadnak látszik azoktól az ideológiai erőktől, amelyek a jogtudóست egy évtizeddel később a felejtés keresztjére szegezték: „*A skandináv jogról és jogtudományról*” című, 1974-ben megjelent kötet, amelyben az olvasó elé áll a holderlini értelemben sorstalan, a végzet terheivel dacolni *ezúttal nem* kénytelen Hüperión. S miről lenne méltóbb a kettős évforduló alkalmával megemlékezni, ha nem arról a múról, amely mentnek látszik minden olyan, a „titkos féreg fogával rágó”²⁰ *vinculumtól*, mely Keats-szel élve „*óriás ideghez mért rettenet által gyötör*”²¹?

2. A skandináv jogokról való gondolkodás elindulása: Eörsi mint pionír (nem szovjet értelemben)

A skandináv országok *egységként* való kezelése, valamint *ekként* a kultúrájuk és gazdálkodásuk iránti köznapi és tudományos érdeklődés hazánkban a tudományos

¹⁶ EÖRSI: *Összehasonlító...*, 26.

¹⁷ EÖRSI István: *Időm Gombrowiczsal*. Pesti Szalon, Budapest, 1994, 58–59.

¹⁸ Ld. EÖRSI István: i. m. 188–189.

¹⁹ Idézet: EÖRSI István: i. m. 189.

²⁰ Ld. PETŐFI Sándor: *Egy gondolat bánt engemet...* Pest, 1846. december.

²¹ Az angol eredetiben: „[...] horrors, portion'd to a giant nerve, / Oft made Hyperion ache.”

szakirodalom,²² a lexikonirodalom²³ és a napi sajtó²⁴ tanúsága szerint az 1860-as években kezdett szárba szökkenni, s hasonlóan korai megnyilvánulásait találni a *jogrendszer* iránt való érdeklődésnek is.

A magyarországi *jogi skandinavisztika* gyökerei között említést érdemel, hogy Tóth Lőrinc 1860-ban megtartott, *összehasonlító öröklési jogi* tárgyú akadémiai rendes tagi székfoglalóját már a „scandináv (*sic!*) jog”-ról szóló megállapításokkal zárta.²⁵ A székfoglaló nyomán Bozóky Alajos kötelesrészről 1874-ben írott pályaműve²⁶ ugyancsak érinti a skandináv jogokat. Paul Gide párizsi romanista – Tóth Lőrinc fordításában 1886-ban megjelent – műve terjedelmes fejezetben vizsgálja a *skandináv nők magánjogi helyzetét*.²⁷ A skandináv országok közötti *jogegységesítő együttműködés*²⁸ az 1880-as években pl. Dell'Adami Rezső²⁹ figyelmét keltette fel, s ugyancsak figyelemre méltó, hogy a téma nem volt megkerülhető Bozóky Géza 1926-ban megjelent *összehasonlító váltójogi* munkájában sem.³⁰ Ezek után már nem különös, hogy Szladits híres magánjogtörténeti összefoglalójában³¹ „skandináv jogvidék”-ről értekezik, s ugyancsak érdekes, hogy a dán jogi kultúra civilizációs összefüggéseiről az 1930-as évek végén az erdélyi sajtóban megjelent cikksorozat³² szerzője id. Vékás Lajos volt.

²² Ld. pl. GEBER ... (n.a.) *Orvosi Hetilap* 1875. évi 45. számában, november 7-én megjelent tárcáját „*Úti emlékek a skandináv félszigeten ez év nyarán tett kirándulásomból*” címmel, amely az orvostársadalom számára hasznosítható ismeretek összefoglalását adja. Ld. még a *Petőfi-Társaság heti közlönye*, a *Koszorú* 1884. évi 22. számában „*Skandináv pikantériák*” címmel *sine nomine* megjelent írást (348sk. o.). Az *Egyetemes Philológiai Közöny* 1886. évi, 10. évfolyamában (640. o.) külön tétel a skandináv irodalomról szóló filológia, mely ebben az évben kiemelte MELTZL Hugó monográfiáját, mely „*Palaeographiai és szövegkritikai észrevételek az Eddához ...*” címmel Kolozsvárt jelent meg 1885-ben.

²³ Ld. pl. *sub verbo* (s.v.) „*ó-skandináv irodalom*”, in: Magyar Lexikon XIII. kötet, Wilckens & Waidl, Budapest, 1883 (alább ld.: M.L.), 256; s.v. „*skandinavizmus*” | „*skandináv nyelv és irodalom*”, in: M.L. XIV. kötet, 597;

²⁴ Ld. pl. a *Pesti Napló* 1862. november 19-én, szerdán megjelent lapszámának címlapján szedett cikkét „*A skandináv szövetség tagja*” címmel.

²⁵ TÓTH LŐRINC: A magyar örökösödési jog szelleme és alapelvei más jogokkal összehasonlítva (folytatás). *Magyar Akadémiai Értesítő* 1860., 405–455, 454–455.

²⁶ BOZÓKY ALAJOS: *A köteles részről*. Hügel, Nagyvárad, 1874, 143.

²⁷ GIDE PÁL: *A nők joga. Tanulmány a nő magánjogi helyzetéről a régi és új jogban*. 2. kiadás, II. kötet, MTA, Budapest, 1886. 1–21.

²⁸ VÖ. EÖRSI GYULA: *A skandináv jogról és jogtudományról*. MTA ÁJTI, Budapest, 1974, 25–27.

²⁹ DELL'ADAMI REZSŐ: Ausztria és külföld. Skandinavia. *A jog* 1887/15., 131–132.

³⁰ Pl. az *összehasonlító váltójog* körében ld. BOZÓKY GÉZA: *Magyar váltójog különös tekintettel a Hágai Nemzetközi Váltójogi Egyezményre és a külföldi váltójogokra*. II. kötet, Danubia, Pécs, 1926, 377. o. 3. láb.; 405. o. 20. láb. és 581. o. 3. láb.

³¹ SZLADITS KÁROLY: *A magánjog fogalma, fejlődése és tudománya*, in: *Magyar magánjog* (főszerk.: Szladits Károly), I. kötet, Grill, Budapest, 1941, 42–105, 60–61.

³² Ld. pl. *Keleti Újság* 1938/148., 7; uott. 152. szám, 2; 158. szám, 5; 163. szám, 6; 166. szám, 6; 175. szám, 6; *Magyar Nép* 18. évf. (1938): júl. 16, 518sk; júl. 23, 538sk; júl. 30, 558sk; aug. 6, 585sk; aug. 13, 609; szept. 3, 667; szept. 17, 707sk.

A skandináv jogbölcsélet hazai „szárnyalása” szakaszokra osztható: az 1970-es évek elején még csupán *recenziók*³³ és *szöveggyűjtemények*³⁴ jelentek meg zömmel Varga Csabától, s ez a tendencia a 2000-es évek elejéig folytatódott (Sajó András,³⁵ Visegrády Anta³⁶). A nem monografikus publikációk megjelenése is az 1970-es évekre tehető (Varga,³⁷ Visegrády³⁸), hasonlóan a skandináv jog és jogi gondolkodás monografikus szintű elemzéséhez a jogbölcsélet és a komparatiztika oldaláról (erről később). Sajátosan jelentős eredmény ugyancsak az 1970-es (1980-as) évekből, hogy a hazai jogbölcséleti gondolkodásnak (Varga³⁹) sikerült *magába a skandináv jogfilozófiai kutatásba* is beágyazódnia.

A magyar „jogi skandinavisztikai” kutatások láthatóan igen nagy múltra tekintenek vissza, és tematikusan is meglehetősen szerteágazók.⁴⁰ A hazai jogtudomány e speciális szegmentumában is van olyan eredmény, mely a Jubiláns

³³ Számos egyéb mellett ld. pl. VARGA Csaba (rec.), Jacob W. F. Sundberg: Kontinentális jog, angolszász jog és a skandináv jogrendszerek, *Jogi Tudósító: A nemzetközi sajtóból* 1971/3–4., 19–21; VARGA Csaba (rec.), Stig Jørgensen: Law and Society (Aarhus: Akademisk Boghandel 1971), *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1973/1–2., 238–239; VARGA Csaba (rec.), Stig Strömholm: A jogelméleti gondolkodás helyzete Svédországban, *Jogi Tudósító: A nemzetközi sajtóból* 1977/13–14., 4–7; VARGA Csaba (rec.), Aulis Aarnio: Szükséges-e elmélet a jog gyakorlati kutatásához? *Jogi Tudósító: A nemzetközi sajtóból* 1979/5–7., 23–24.

³⁴ Ld. pl. HÄGERSTRÖM, Axel: A jog alapvető problémáiról. in: *Modern polgári jogelméleti tanulmányok* (szerk.: Varga Csaba), MTA ÁJTI, Budapest, 1977, 95–112; LUNDSTEDT, Anders Vilhelm: Az újragondolt jogi gondolkodás. in: uott., 113–128.

³⁵ Ld. pl. SAJÓ András (rec.), Aulis Aarnio: Denkweisen der Rechtswissenschaft. *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1982/1–2., 245–247.

³⁶ VISEGRÁDY Antal (szerk.), *Scandinavian Legal Realism – Skandináv jogi realizmus*. SZIT, Budapest, 2003.

³⁷ Ld. pl. VARGA Csaba: A jog és a társadalom néhány kérdése – skandináv megvilágításban. *Állam- és Jogtudomány* 1977/1., 178–187.

³⁸ Ld. VISEGRÁDY Antal: A skandináv jogi realizmus helye és szerepe a nordikus jogelméletben. *Magyar Jog* 1998/10., 585–589; VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás: Az Y séma a skandináv jogi gondolkodásban. *Jura* 2003/2., 163–171; VISEGRÁDY Antal: *Jogi kultúra, jogelmélet, joggyakorlat*. Aula, Budapest, 2003. 47–55 („A XX. századi skandináv jogelmélet”); VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás: Hans Kelsen és a skandináv jogelmélet. *Világosság* 2005/11., 89–96; VISEGRÁDY Antal: *A skandináv jogelmélet kialakulása és fejlődése*. in: *Jogelmélet és önreflexió* (szerk.: Nagy Tamás – Nagy Zsolt), Pólay Alapítvány, Szeged, 2007, 213–219; VISEGRÁDY Antal: *A skandináv jogok*. in: *Betekintés a jogrendszerek világába* (szerk.: Badó Attila – Bencze Mátyás) Studio Batiq, Szeged, 2007, 180–189.

³⁹ VARGA, Csaba: Utopi og Kodifikation. Utopier om rationalitet under udviklingen af kodifikationsideen, *Retfaerd: Nordic Journal of Law and Justice* 1978/8., 72–85 (repr. in: VARGA, Csaba: *Rechtsphilosophische Aufsätze*. ELTE, Budapest, 1994, 61–74); VARGA, Csaba: Rationalitet och rättens objektivering. Rationaliteten och dess plats i den sociala och den juridiska utvecklingen. in: *Rationalitet i rättssystemet* (szerk.: Ulla Bondeson), Liber, Stockholm, 1979. 84–103 (repr. in: VARGA, Csaba: *Rechtsphilosophische Aufsätze*, 38–60.); JØRGENSEN, Stig – PÖYHÖNEN, Yuha – VARGA, Csaba (eds.): *Tradition and Progress in Modern Legal Cultures / Tradition und Fortschritt in der modernen Rechtskulturen: Proceedings of the 11th World Congress in Philosophy of Law and Social Philosophy in Helsinki*, 1983. Steiner, Wiesbaden, 1985; VARGA, Csaba: The Dilemma of Enforcing the Law. in: *Rechtsnorm und Rechtswirklichkeit. Festschrift für Werner Krawietz zum 60. Geburtstag* (szerk.: Aulis Aarnio et al.), Duncker & Humblot, Berlin, 1993, 427–435.

⁴⁰ A fentiek alapján különös Trócsányi 1988-ban (!) írt *Konferenzberichtje*, melyben mintegy felvezetőként megjegyzi: „az északi államok joga nem eléggé ismert hazánkban, és ezért különös érdeklődésre tarthatott számot az a két előadás, amelyet Eivind Smith, az oslói egyetem professzora tartott 1987. március 31-én az Állam- és Jogtudományi Intézetben, illetve 1987. április 1-jén a pécsi egyetem jogtudományi karán.” Ld. TRÓCSÁNYI László: Előadások a skandináv jog köréből. *Jogtudományi Közöny* 1988/2., 103.

jogtudomány iránti érzék(enység)ét dicséri. Az *első* magyar *monografikus* mű, amelynek tárgya a skandináv jog és jogtudomány – kisebb részben *bölcséleti*, nagyjából *összehasonlító magánjogi* szempontú – összefoglalása volt, Eörsi Gyula nevéhez fűződik: „*A skandináv jogról és jogtudományról*” címmel 1974-ben Budapesten megjelent monográfia a tárgya e tanulmányának, amit (*quelle coincidence!*) egy, a szerző által „őszinte barátsággal Szotáczy Mihálynak” dedikált példányból ismertem meg.

3. Eörsi Gyula a skandináv jogról és jogtudományról

3.1. Általános kérdések 1. Eörsi Gyula jubileumi tanulmányom tárgyává tett *libellusa* véleményem szerint azért alkalmas a jubileum alkalmából közzeendő gyűjteményes műben való megjelenésre, mert nem kevesebbet bizonyít, mint azt, hogy a szerző az 1970-es évek első harmadának végére az ideológiai megkötöttség bilincseinek szorítását nem csak meglazította, hanem e béklyókat talán le is rázta magáról. Ezt támasztja alá az obligát frázisok kerülése, a kritikus összehasonlításra *sine fine* idézett szovjet-kommunista „alpművek” hivatkozásának mellőzése (mind a szövegből, mind az apparátusból⁴¹), valamint a hazai jogi viszonyokhoz való realista hozzáállás mellett annak *expressis verbis* kilátásba helyezése, hogy a fejlett tőkés országok bizonyos jogi megoldásai még ösztönzőleg is hathatnak a magyar szocialista polgári jogi gondolkodásra (ld. pl. 97. o.).

2. A kötet *három részből áll* (zárójelben a kötet oldalszámait). Az *I. rész* (11–43) jogelméleti (skandináv jogi realizmus: 11–17; jogforrástan: 17–23) és közjogi (törvényhozás: 23–30; bíróságok: 30–43) tárgyú fejezeteket tartalmaz.

A *II. rész* (44–100) címe: „*Szerződés, felelősség, biztosítás*”. A *kötelmi jogi* fejezet (44–71) 8 alfejezetre oszlik, címük: Alapvonalak (44); Szerződés-modell és szerződéstípus (44–46); Kockázatmegosztás vagy „mindent vagy semmit” (46–53); Kontraktuális felelősség (53–59); Szerződéskötés (59–63); Standardizált szerződések (63–65); Specifikumok a standardizált szerződések körében (65–69); Fogyasztóvédelem (69–71). A *felelősség- és biztosítási jogi* fejezet (71–100) 10 alfejezetre tagolt: Felelősség (71–77); A biztosítás hatása a felelősségre (77–80); Nem biztosítani: gondatlanság (80–81); Károkozóvédelem (81–85); Fizessen a biztosító! (85–88); Kivételek (88–90); Felelősségpótló biztosítás (90–91); Átfogó reformelgondolások (91–94); Egy induktív módszerű elgondolás (94–97); Hazai problémák (97–100).

A mű *III. részének* (101–114) címe „*A skandináv jogok jellegzetességei, és helyük a jogok rendszerében*”. E rész 4 alfejezete: A skandináv jogok és jogtudomány jellegzetes sajátosságai (101–107); Vita a skandináv jogok helyéről (107–108); A fejlődésment alapvető vonásai (109–110); Külföldi hatások (110–114).⁴²

⁴¹ A szerző műve apparátusában az idézett művek jegyzéke (115–119) szerint a „fejlett tőkés országok” szerzőinek 1952–1973 között angol, német és francia nyelven megjelent munkáira hivatkozik. Az egyetlen kivétel: PESCHKA Vilmos munkája: *A modern jogfilozófia alapproblémái*. Gondolat, Budapest, 1972.

⁴² A III. rész előrevetíti az egy évvel később megjelent komparatistikai *opus magnumot* is, amelyben e kutatás izgalmas eredményei azonban csak bűvópatakként kerülnek a felszínre, nem önálló fejezetben... Zavarba ejtő bőség! Vö. EÖRSI: *Összehasonlító polgári jog*. (Angol nyelven: EÖRSI, Gyula: *Comparative*

3. A kötet mindössze másfél oldalas (9–10) bevezetése több olyan *módszertani* megjegyzést tartalmaz, amelyet – *mutatis mutandis* – ma is (sőt, ma talán különösen!) megszívlelendőnek tartok. Először is a stílus választékos, de mindenekelőtt pontos, és: rövid! Cicerói (vagy Pascali?) értelemben véve ugyanis a szerző rendelkezésére álló idő és az írott mű hossza – különös módon – fordítottan arányos egymással. Mintha Eörsinek rengeteg ideje lett volna. Ez azonban, legalábbis *oeuvre*-jét szemlélve, kizárható. A képlet e jelenséget magyarázó, harmadik eleme: az *elme gyorsasága*. Eörsi ezek szerint rövid idő alatt – *háromhónapos* svédországi egyetemi meghívás – is képes volt pontosan és kimerítően elemezni, és eredményeit röviden leírni. Az üdvös tömörség mindenhol jellemzi a munkát. Ezeken túlmenően szeretnék itt idézni néhány olyan mondatot a Bevezetésből, amelyet a szerző műve kritikájaként vetít előre, s amely rávilágít a tudományos gondolkodás alapvető követelményeire is:

„A szerző nem lett három hónap alatt a skandináv jogok szakértője. [...] csak idegennyelvű publikációkra voltunk utalva, elsősorban a Scandinavian Studies in Law c. kitűnő évkönyvek⁴³ 17 kötetére. Bármilyen igényesek is ezek a publikációk, nem feltétlenül reprezentálják a jogot és jogtudományt, hiszen a kiválasztás fő szempontja óhatatlanul az, hogy mi tarthat érdeklődésre számot külföldön. Ilyen körülmények között bizonyára figyelmen kívül maradnak lényeges munkák, és előfordulhat, hogy egy-egy szerző saját véleménye úgy jelentkezik, mint 'a' skandináv felfogás. [...] a bírósági gyakorlat idegen nyelven nincs publikálva, [s ez] néha megnehezíti annak megítélését, hogy a tudományos fejtegetések mennyiben felelnek meg a bírósági gyakorlatnak, és mennyiben fejeznek ki (egyelőre) meg nem valósult eszméket. Előfordulhat az is, hogy nem [...] sikerült bemérni, hogy egy-egy szabály vagy felfogás mennyiben 'skandináv' és mennyiben csupán egy vagy két államra kiterjedő. [...] A skandináv jogoknak és jogtudománynak a mai tőkés világban igen korszerű és érdekes tendenciáiból, módszereiből, szelleméből sok ösztönzést meríthetünk, [...] megismerése nemcsak jogászai kultúránk növelésére jó, hanem adhat átalakítva beépíthető elemeket jogfejlesztésünknek, jogtudományunknak [... A] nagyszámú [...] egyetemi oktató[kkal] folytatott [...] beszélgetések [...] a tudományos közleményekben leírhatatlan háttérrel és közeget érzékeltették.”

3.2. Különös kérdések. A jubileumi tanulmány a választott műnek nem kíván sem a rezüméje, sem a recenziója lenni, jóllehet az utóbbival a hazai jogirodalom – annak ellenére, hogy a mű a korabeli polgári jogi,⁴⁴ nemzetközi magánjogi,⁴⁵ polgári

Civil (Private) Law. Law types, law groups, the roads of legal development. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.)

⁴³ Alább röviden: „Sc. St. L.”. Valamennyi Eörsi-hivatkozás letölthető a *HeinOnline* adatbázisából.

⁴⁴ Vö. pl. VÉKÁS Lajos: Szabványszerződések és a szerződéstípusok félretétele. *Jogtudományi Közlöny* 1976/4., 182–187, 185. o. 19. l.áb., 186. o. 24sk. l.áb.; SÁRÁNDI Imre: Szerződéses rendszerünk új vonásai. *Gazdaság- és Jogtudomány* 1979/1–2., 337–366, 344. o. 9. l.áb.; NOVOTNI Zoltán: A kétszemélyes relatív szerkezet szétbomlásának jelei kötelmi jogunkban. *Jogtudományi Közlöny* 1983/11., 688–698, 688. o. 1. l.áb.

⁴⁵ Pl. RÉCZEI László: A nemzetközi magánjog 30 éve. *Jogtudományi Közlöny* 1975/4., 225–229, 228. o. 15. l.áb.; RÉCZEI László: Trente années du droit international privé, *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1976/3–4., 341–353, 350. o. 17. l.áb.

perjogi,⁴⁶ vagy éppen alkotmányjogi,⁴⁷ jogelméleti⁴⁸ irodalmat erősen inspirálta, sőt, hatásai a 21. században⁴⁹ is érzékelhetőek – adós maradt. Írásom az életmű e darabjának méltatása céljából olyan gondolatokat, eszmefuttatásokat kíván fel- és megidézni, amelyek alátámasztják az *ideológiai kötöttségek lazulását*, illetőleg *napjainkig előremutató jelentőségűek*.

3.2.1. Jogbölcséleti és jogdogmatikai kérdések.⁵⁰ 1. *Theoria cum praxi*. A leibnizi akadémia-koncepció⁵¹ lényegét összefoglaló mottó példásan revelál Eörsi egyik tézisében. Eszerint a *skandináv jogi realizmus* mint összefüggő nézetrendszer jóllehet már a múlté, s azt más jogelméleti iskola egyelőre nem is váltotta fel, a rendszer mégis elméleti alapjává vált a skandináv *pragmatizmusnak*.

„*Habent sua fata theoriae*” – szól a Kr.u. 2. századi *Terentianus Maurus* szállóigévé vált mondatának Eörsi-féle parafrázisa (11). Hozzá kell azonban tennünk a késő római grammatikus gondolatának gyakran elfeledett első részét is, mely szerint „*pro captu lectoris habent sua fata libelli*” (*de syllabis*, 1286. sor), azaz: „*az olvasó értelmén múlik a könyvek sorsa*”.⁵²

Eörsi a téma szempontjából jelentősnek a skandináv jogi realizmus filozófiai alaptézisei közül egyebek mellett a következőt tartja: Nem azonosítható a „valóságosság”, mely abszolút – „*ami némelyek számára az isten, mások számára az anyag*” –, a „valóságos”-sal, amely tér és idő összefüggésében létezik csupán. Valóságos lehet az elképzelés tartalma vagy azzal együtt annak tárgya. A *pszichologizmussal* szemben – *Vogel*⁵³ nyomán – leszögezi, hogy tudni valamit csak a valóságról lehet, azonban egy eszméről, mely nem valóságos, miként pl. a *pacta sunt servanda* elve, nem lehet következtetni egy kötelezettségre, mely valóságos (12).

2. „*A jog mint illúzió él és hat?*” – teszi fel a kérdést Eörsi (14). A jogi realizmus két centruma az érvényes és hatályos tárgyi jog, valamint az alanyi jogosultság. „*Mindkettő merő metafizika*” – így *Lundstedt* és *Olivecrona*⁵⁴ nyomán Eörsi –, s e látszatvilág, mely ti. nem létezik, mégis hat. Eörsi feldolgozásából – melynek külön fejezetet is szentel (17–23) – kiderül, hogy a skandináv tárgyi jogi gondolkodás

⁴⁶ NÉVAI László: A polgári perbeli kitanítási kötelesség elméleti alapjai és bírósági gyakorlata. *Jogtudományi Közlöny* 1975/4., 179–191, 180. o. 6. l.áb.

⁴⁷ POKOL Béla: Politikai pártok és érdekegyesületek. Változások a polgári demokrácia struktúrájában. *Világosság* 1981/8–9., 527–533, 533. o. 34. l.áb.

⁴⁸ VISEGRÁDY Antal: A bírói jogfejlesztés mechanizmusa. *Jogtudományi Közlöny* 1985/1., 28–33, 32. o. 23. l.áb.

⁴⁹ Ld. pl. VARGA Csaba: A szocializmus marxizmusának jogelmélete. *Világosság* 2004/4., 89–116, 96. o. 5. l.áb.

⁵⁰ Az alábbi l.ábjegyzetekben hivatkozott, 1974 előtti skandináv jogirodalom az Eörsi-mű apparátusából való. Saját hivatkozásaim ezt itt-ott kiegészítik és pontosítják a mai szabályok szerint.

⁵¹ POSER, Hans: *Theoria cum praxi*. A leibnizi akadémia-koncepció és a műszaki tudományok (ford. RATHMANN János). *Ponticulus Hungaricus* 2010/1, <http://www.ponticulus.hu/rovatok/limes/leibniz-academi.html> [megtekintve: 2022. szept. 27.]

⁵² TERENCEIANUS MAURUS: *De Litteris Syllabis Pedibus et Metris*. Altheer, Utrecht (Traiecti ad Rhenum), 1825, 57.

⁵³ VOGEL, Heinz-Heinrich: *Der Skandinavische Rechtsrealismus*. [=Arbeiten zur Rechtsvergleichung 56] Metzner, Frankfurt am Main, 1972, 20, 25–26, 40.

⁵⁴ OLIVECRONA, Karl: Legal Theories of Axel Hägerström and Vilhelm Lundstedt. *Sc. St. L.* 1959, 125–150.

lényegében *kelsenianus*, amelyben a *jogosultság* misztikus, már-már természetfeletti létező. Mint puszta szó nem jelent semmit, s ezért jelentősége abban van, hogy azt hiszik: jelent valamit, s így hatalomérzetet kelt. Ennek objektivációja a jogosultság, mely előnyös helyzeté az igazságszolgáltatás által transzformálódik, ami a kényszerszituáció révén kondicionálja az alanyokat a belülről fakadó cselekvésre („*Sollensatz im Bewusstsein*”). Eszerint a jogosultság behaviorista funkciójú, amelynek betöltése a jogosultság jogi fennállásába vetett hiten és a kikényszerítés elmaradhatatlanságának tapasztalatán alapul.

Kritikai megjegyzéseit kommentárként (16–17) fűzi Eörsi az összefoglaláshoz. Eszerint a „realista” felfogás éppen azt tünteti el norma és jogosultság relációjából, amely a leginkább „valóságos”: a jogalkotót mozgató általános társadalmi és osztályérdeket. Megállapítja, a skandináv jogi realizmus metafizikaellenes „hadjárata” egy másfajta „misztikába torkollik”: a szankciók kényszere útján a hatalom alatt állás érzetével kondicionált jogalany elhiszi a jogosultság mint nemlétező illúzióját. Eörsi találóan emeli ki: Mivel a behaviorizmussal a *természetjogot*, a *Begriffshimmelt* és a *jogpozitivizmust* nem az okok, hanem csak a *következmények* szintjén lehet tagadni, a skandináv iskola dogmatizálta a dogmatikaellenességet és létrehozta a metafizikaellenes metafizikát – kiiktatva a rendszerből a legalapvetőbb valóságot: az érdeket.

Joggal vehető fel ugyanakkor Eörsi élesszemű fejtegetéseivel kapcsolatban, hogy a többségi vagy kisebbségi társadalmi érdek, mely a szubjektív egyéni érdekek szubjektíve detektált összessége, *eo ipso* nem illeszkedik a „valóságos” kategóriájába. A jogalkotó általi megismerés és a megismert „tény” normaalkotás során való értékelése (mint mechanizmus) sohasem volt és sohasem lesz inkább objektív, mint bármely más, itt (is) kárhozzatott „misztika”. Ezen felül az, ami a társadalmi csoportok *valószínűsíthető* érdekéből a megismerés útján eljut a jogalkotóhoz, sokszor *közelebb* áll az *eredő* érdekekhez, mint az egyes „körök” *kevésbé „misztikus” befolyása* nyomán kialakult végső (szocialista, kapitalista: mindegy) *norma*.

3. „*A jognak asztalánál*”. Petőfi halhatatlan soraival⁵⁵ annak a dinamikának a lényegére kívánok utalni, amelyet Eörsi könyvében a jogalkotás és a jogalkalmazás mechanizmusáról vallott skandináv nézetek értékelése során három fejezetben (17–43) kifejtett, s amely örökké aktuális téma kell(ene) legyen a jogászság – nemcsak a jogbölcselek – számára.

A svéd jogi gondolkodás a 14. század óta – *Schmidt*⁵⁶ szerint – *funkcionális és nem konceptuális* volt. S tegyük mindjárt hozzá: e kettő „konceptuális” elválasztása önmagában tévedés, a „*Begriffshimmel*”⁵⁷ ugyanis *szükségszerű, kivételes, és*

⁵⁵ Ld. PETŐFI Sándor: *A XIX. század költői*. Pest, 1847. január: „[...] Ha majd a jognak asztalánál / Mind egyaránt foglal helyet, [...]”.

⁵⁶ SCHMIDT, Folke Fredrik: The German Abstract Approach to Law. Comments on the System of the Bürgerliches Gesetzbuch. *Sc. St. L.* 1965, 131–168, 151–152.

⁵⁷ A magánjog fogalmi rendszerét a pandektisztika egyik ága, a *Begriffsjurisprudenz* (*Bernhard Windscheid*) hézagmentes, már-már tökéletes rendszerként koncipálta, s ennek megvalósításához számos esetben szükséges volt a fogalmak erőltetett megalkotása (*Windscheid-epigonok*), amely a jogász gyakorlati munkáját *nem azonnal* könnyítette meg. A koncepció ugyanakkor kítűnő alapul szolgált a magánjog kiegyensúlyozott, a jogi fogalmakat alapsejtként alkalmazó, *kodifikációs* szabályozásához.

hosszú távon egyszersmind rendkívül *hasznos zsákutca* volt. Továbbá, a skandináv jogi realizmus kritikusan viselkedett a pozitív joggal szemben. Mindezek oda vezettek, hogy a kontinentális jogforrástani-jogfogalmi szigor és a bíró normához való megkérdőjelezhetetlen kötöttsége a skandináv jogi gondolkodásban – miként azt Eörsi (17skk., 102–103) a korabeli skandináv jogirodalom alapján érzékelhette – sajátos „oldás”-on ment keresztül. Ez az oldódás azonban – véleményem szerint – csak látszólagos, és inkább fogható fel a kontinentális alapfogalmi bázis olyasfajta „elsatírozásának”, amely végső soron sem meghaladni, sem leváltani nem tudta kritizált elődjét, s csak annyiban revelál élő rendszerként, amennyiben a magánjog kontinentális „törzsanyaga” itt partikuláris (szabdalt, olykor kaotikus) forrásrendszerben lelhető fel.

Eörsi az e körben vizsgálható kérdések relevanciája felől mindenkor a polgári jog szempontjából döntött. Mint írja (21–22; 102–103), a skandináv gondolkodás a jogforrások között nem formai és normatív alapon tesz különbséget, hiszen alapkérdésnek nem azt tekinti, hogy mit mond a jog, hanem azt: a bíró hova forduljon eligazításért (*Schmidt*⁵⁸). Elsődlegesnek tekintik ugyan a formálisan alkotott törvényt, és ehhez kapcsolódóan a *travaux préparatoires*-anyagait („*Guides for the Courts*”) is, de a jogforrási jelleget nem tagadják meg a másodlagosnak tekintett, nem formális normáktól sem, amelyek a „*private rule-making*” eredményei (közjogi szerződések, szabványszerződések, szervezeti statútumok, állami és magánjellegű vitarendezési fórumok gyakorlata). A jogforrásoktól élesen csak az egyedi-egyéni viszonyt szabályozó forrást, a *szerződést* különítik el, hiszen jogforrás minden olyan magatartásszabály, mely *valamelyest általánosságra tör* (*Strömholm*⁵⁹). Ebben a rendszerben a forrástani doktrína leszűkül az elsődleges és másodlagos elemek belső és egymás közti viszonyának megállapítására, mely meghatározza e források vitarendezés befolyásolására való alkalmasságát (*Andenæs/Kvamme*⁶⁰).

Mintha – tehetnének hozzá – a realizmusból sarjadt pragmatizmus összemosná a kantiánus „*Quid ius?*” (Mi a jog?) és „*Quid iuris?*” (Mi a jogos?) alapkérdéseit, melyeket felesleges absztrakció eredményeinek tekint. A bírói jogalkalmazás eszközei azonban ugyanazok: csak másik köntösben játsszák el ugyanazt a szerepet. A törvényjog ugyanis mindkét eszmekörben „elsődleges”, a bírói gyakorlat és a jogalkotás anyagai (indokolás; *itp. authentica*) pedig a *jogértelmezés* eszközeiként

---

Az irányzat kétségtelen vadhajtásainak első – szatirikus – kritikáját *Jhering* írta meg, és a jelenséget a „*Fogalmak Mennyországa*” gúnymetaforával (ti. „*Begriffshimmel*”) illette. Ld. JHERING, Rudolph von: Im juristischen Begriffshimmel. Ein Phantasiebild, in: JHERING, Rudolph von: *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*. 3. kiadás, Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1885, 245–333. A jelenség *posztmodernjéhez* újabban ld.: JÄÄSKINEN, Niilo: Back to the Begriffshimmel? A Plea for an Analytical Perspective in European Law. in: *The Coherence of EU Law: The Search for Unity in Divergent Concepts* (szerk.: Sacha Prechal – Bert van Roermund), Oxford Academic, Oxford, 2008, 451–462.

⁵⁸ SCHMIDT, Folke Fredrik: Construction of Statutes. *Sc. St. L.* 1957, 155–198, 166.

⁵⁹ STRÖMHOLM, Stig: Legislative Material and Construction of Statutes. Notes on the Continental Approach. *Sc. St. L.* 1966, 173–218, 211; STRÖMHOLM, Stig: “Public” Rule-Making and “Private”: The Swedish Experience. *Sc. St. L.* 1971, 219–284, *passim*.

⁶⁰ ANDENÆS, Johannes – KVAMME, Helge: Reasons for Differences of Opinion on Questions of Law: An Analysis of Dissenting Opinions in the Norwegian Supreme Court. *Sc. St. L.* 1971, 29–56, 37.

közvetett („másodlagos“) források.⁶¹ Az pedig nem különös, hogy a jogvita eldöntése során a bíróság jogforrásként tekint a standardizált aktusokra és a szervezetszabályozókra, ha azok ténylegesen alakítják az adott felek konkrét jogviszonyát, amelyből a vita eredt. Mintha a kontinentális dogmatika egyszerűsítésének célja csupán „átszínezést” eredményezett volna: a jogalkalmazás eszközei *funkcionálisan ugyanazok*, csak más-más címkét viselnek (vö. *Schmidt* fent: funkcionalitás ↔ konceptualitás).

Megfontolandó azonban, hogy a *törvényhozásban* több teret kell adni a (valódi) *szakértőknek* (elméleti és gyakorló jogászoknak). A skandináv bíróságok ugyanis a jogalkalmazás során *nem a politikai* jogalkotó (törvényhozás) indokolását tekintik elsődlegesnek, hanem azt a *szakértői és egyszersmind politikai* jellegű indokolást, amely a törvényhozási indokolás alapja, és amelyet a minisztérium a szakértői bizottság által írt anyagból készít (23–24).

Ugyancsak a kontinentális rendszerektől való idegenkedés és a több évszázados jogegység – amelyet *résztörvényekkel* biztosítanak – felborulásától való félelem szimptomája a *kodifikációtól* és a *generálklauzuláktól* való távolságtartás (27–29; 104–105). A kodifikáció elutasítását *Strömholm*⁶² azzal indokolja, hogy a törvényhozás lassú, nehézkes, absztrakciója túl magas fokú, a jogalkotás mögötti tényvizsgálatok (társadalmi érdekek felmérése) kétes értékűek, alacsony határfokú a jogkövetés és a gazdasági élet nagyobb része nem az állami joggal él (29). Ez érthető kritika, azonban a generálklauzula terén mintha ismét csak látszat-elhatárolódásról lenne szó. Addig igaz, hogy a jogalkotó a *kodifikált* generálklauzulát – mint *morális* normát *behaviorista* (*Lando*,⁶³ *Bernitz*⁶⁴) indokkal, s mint *túl általános* normát *anti-kodifikacionális* (*Ekelöf*⁶⁵) alapon – valóban elkerüli. Mivel azonban a bírói gyakorlat maga is másodlagos jogforrás, mégis revelál a *jogforrások* körében a generálklauzula is, hiszen a *judge-made law* rendszerekben jól ismert *„manifestly improper / unfair”* mérlegelési generálklauzula mint *általános indok* már az 1950-es évektől elfogadott a skandináv bírói gyakorlatban (*Rodhe*,⁶⁶ *Karlgren*,⁶⁷ *Lyngsø*⁶⁸). Ez – vegyük észre – újabb „árnyékolási technika” csupán.

3.2.2. Összehasonlító kötelmi jogi kérdések. 1. *„Kettős úton halad az emberi élet”*. S tovább: „egyik a gyakorlat, másik az elmélet.” – szól „fogatlan inyével az öreg Kusztor” a „Nagyidai cigányok”-ban. Eörsi kiváló érzéssel választotta meg a bölcséleti-dogmatikai bevezető mélységét ahhoz, hogy a kötelmi jog komparatiztikai elemzését meggyőzően tudja elvégezni. Nemcsak a normák társadalmi háttere, tartalma és gyakorlata elevenedik meg ugyanis az olvasó előtt (nyilvánvalóan, a kötet

⁶¹ Vö. pl. a hazai hatályos jogrenddel: Alaptörvény 25. cikk (3) bek. [a bíróságokra kötelező jogegységi határozat], 28. cikk [az *itp. authentica* alkotmányos rögzítése], Bszi. 41/B. § [az ún. „korlátozott precedensrendszer”].

⁶² STRÖMHOLM: Public' Rule-Making..., 239. o. és a 2.2.2–3. pontok.

⁶³ LANDO, Ole: Standard Contracts, A Proposal and a Perspective. *Sc. St. L.* 1966, 127–148, 136.

⁶⁴ BERNITZ, Ulf: Consumer Protection and Standard Contracts. *Sc. St. L.* 1973, 11–50, 38–40.

⁶⁵ EKELÖF, Olof: Teleological Construction of Statutes. *Sc. St. L.* 1958, 75–117, 87.

⁶⁶ RODHE, Knut: Adjustment of Contract on Account of Changed Conditions. *Sc. St. L.* 1959, 151–197, 169.

⁶⁷ KARLGRÉN, Hjalmar: Usage and Statute Law. *Sc. St. L.* 1961, 39–77, 73, 75.

⁶⁸ LYNGSØ, Preben: The Privilege of Cancellation of Contracts in Scandinavian Law. *Sc. St. L.* 1973, 161–174, 169.

keletkezéskori állapotában; NB! e tanulmány jelen idejű megfogalmazásai is az 1970-es évekre vonatkoznak), hanem az a „rejtett háttér” is, amelyet csak a „bennfentesek” ismerhetnek, amit Eörsi a citált Bevezetőben „a tudományos közleményekben leírhatatlan közeg”-ként jellemez. *Élő a szellemi kapcsolat* a skandináv kötelmi jog alkotának és érvényesülésének értékelése, valamint a mindezeket befolyásoló szellemtörténeti, jogelméleti és -dogmatikai háttér között.

Így pl. Eörsi a „háttér” révén érthetővé teszi azt a különös szerződési jogi állapotot, mely pl. a szerződéstípusok helyett szerződéscsoportok szerint *modellezi* a szerződések, vagy a deliktuális és kontraktuális felelősség megszokott törvényjogi kettőse helyett a jobbára bírói diszkréción alapuló felelősségi jog (39–41) és a részletesen szabályozott, fejlett biztosítási jog paradigmájában gondolkodik (71–91). Az okok Eörsi szerint (71sk és 103) a jogpozitivizmussal szembeni bizalmatlanság, a kodifikált jogtól való idegenkedés és a joganyag kontinentális rendszerezése iránti igény hiánya mellett a jóléti állam egalitarizmusa és az USA biztosítási szemléletű kockázatosztási szabályozásának követése. Továbbá, a minisztériumi törvényelőkészítő anyagok („*Guide for the Courts*”) – mint láttuk – az elsődleges jogforrásokon belül másodlagos jelentőségűek ugyan, mégis alapvetőek egy-egy új törvény hatályba lépését követően. De milyen súlyú kérdésekben? Meglepő, de az 1970-es évek közepéig a *travaux préparatoires*-ból lehetett eldönteni pl. a következőket: a svéd és a dán anyag „tájékoztató” arról, hogy a szerződésszegés körében nem érvényesül a teljes kártérítés elve; a svéd *Improper Contracts Act magyarázata* mondja ki, hogy a törvény elveti a *contra bonos mores*-klauzulát, vagy, hogy a kereskedelmi képviselői megbízáshoz nem elegendő a ráutaló magatartás; az 1972. évi svéd felelősségi törvény előkészítő anyaga „tájékoztató” arról, hogy méltányosságból bármely esetben mellőzhető a kártérítés, ha a kár tisztán pénzügyi veszteség, vagy, hogy nincs helye a kártérítés mérséklésének, ha van biztosítási fedezet (36–37).

2. A „nyugati” és az azzal párhuzamos skandináv szerződési jogban az 1960-as évek közepétől érvényesülő tendenciákat Eörsi így foglalja össze: *a)* külön adhéziós jog a standardizált szerződésekre; *b)* az élő szerződéses jogviszonyok lebonyolításának állami kontrolljára vonatkozó szabályozást (fogyasztóvédelem, biztosítási ellenőrzés, versenyjog, trösztellenes jog stb.) „*szerződésellenőrzési jog*”-nak nevezi Eörsi, amely jelentőségét tekintve felülmúlja magát a szerződéseket szabályozó normarendszert; *c)–d)* a vállalatok „kiszervezése” az állami jog és az állami bírászkodás alól saját üzleti normák, illetve vitarendezési fórumok és eljárásrendek alkalmazása mellett (44).

3. Eörsi szerint a pragmatikus skandináv jogi gondolkodás azért törekedett meghaladni a *szerződéstípust* mint rendszerépítő egységet, mert a *kodifikált típusjoggal* együtt mintegy hordalékként akkora mértékű jogi tartalom is beúszik a felek jogviszonyába, amely kiszámíthatatlanná teszi a jogviták bíróság előtti kimenetelét. Ezért halad a kötelmi gondolkodás inkább az olyan szerződési modellek irányába, amelyeket tartalmilag a mindennapi üzleti és piaci igények formálnak, s amelyek tartalmilag jóval szűkebbek, mint egy-egy szerződéstípus. Főcéljuk a kockázatosztás kiszámíthatóvá tétele. A vitarendező fórumok, bíróságok feladata a kötelezettségarányos kockázatosztás olyan helyzetekben, amelyet a felek

megállapodásukban nem láttak előre (*Jørgenser*⁶⁹). Eörsi itt három témát emel ki: a *szerezésértelmezést* (46–47), a *gazdasági lehetetlenülést* (47–50) és a *kontraktuális kártérítést* (50–59).

a) Eörsi az akarati, a nyilatkozati és a bizalmi elv *individualizmusának* közös gyengeségét *Schmidt*⁷⁰ nyomán abban látja, hogy azok nem rugalmasak a kockázatmegosztás során, hiszen a tévedés esetén a *jogkövetkezmény* mindkét irányban *totális*: érvényesség/érvénytelenség. Helyesebb tehát a deliktuális felelősség szabályai alapján a *bíró mérlegelésére* bízni a kockázatok arányos kiegyenlítését. Eörsi rámutat: a skandináv megoldás itt is a német jog kategorikus fogalomtárából indul ki, és annak elvetésével enged teret a bírói diszkréciónak.

b) A gazdasági lehetetlenülés német intézménye is csupán elrugaszkodási pontként szolgál a *pacta sunt servanda* elvének még szélesebb áttöréséhez, hiszen alapja a „megváltozott körülményekhez való alkalmazkodás” lehetetlenülésnél általánosabb és enyhébb célja koncipiálásának. *Rodhe*⁷¹ álláspontját elemezve kimutatja, hogy a kulcskérdések: a lehetetlenülés és a „túlnehezülés” fogalmi határainak elmosódott volta, illetve a szerződés felszámolására vezető jogkövetkezmény egysíkú jellege. A tényállás (*hardship of performance*) a kalkulálhatóságot meghaladó kockázatból fakadó tehernövekedés/haszoncsökkenés. A *jogkövetkezmény* körében Eörsi a *clausula rebus sic stantibus*, a windscheidi „*Wegfall der Geschäftsgrundlage*”, továbbá az 1863. évi angol *Taylor v Caldwell*-ügy⁷² és annak nyomán az *UCC 2–615. §-a (implied condition, assumption)* között von párhuzamot akként, hogy túlzottan merev az irányadó körülményeket a *szerezéskötés* időpontjához mérni. Ezzel szemben a pragmatikus skandináv megközelítés a *teljesítés* idejéből indul ki akként, hogyha ekkor a teljesítés kikényszerítése a *bíró mérlegelése* szerint „*improper*”/„*unfair*”, akkor arra nem kerülhet sor, hanem helyette a szerződés megszüntetése kártalanítással vagy anélkül, ill. a moratóriumot engedő szerződés módosítás a jogkövetkezmény. Idézi⁷³ *Hellner*⁷⁴ német hatásokkal szembeni kritikáját, mely szerint: a) a szolgáltatások egyedi/fajlagos megkülönböztetése pl. a vevő kérésére gyártott, új termék esetén alkalmatlan; b) a kereskedelem igényeinek nem felel meg a mentesítés rendkívüli eseményekre korlátozása; c) célszerűtlen az utólagos lehetlenség objektív és szubjektív kategóriája közötti különbségtétel; d) a kizárólagosnak tekintett elállási szankciót célszerű kockázat- és tehermegosztással (ellenérték- vagy határidőmódosítás) elháríthatóvá tenni.

⁶⁹ JØRGENSEN, Stig: Contract As Form. *Sc. St. L.* 1966, 97–125, 120–124.

⁷⁰ SCHMIDT, Folke Fredrik: Model, Intention, Fault. Three Canons for Interpretation of Contracts. *Sc. St. L.* 1960, 177–207, 202–207.

⁷¹ RODHE, Adjustment ..., 164–170.

⁷² *Taylor v Caldwell* [1863] EWHC J1 (QB), (1863) 3 B & S 826, 122 ER 309 (6 May 1863)

⁷³ Itt Eörsi apparátusába *lapsus* csúszott, ugyanis az idézett (ld. köv. láb.) tanulmány nem tartalmazza sem az *Eörsi*-könyv 49. o. 178. láb.-ében megjelölt oldalakat (ti. 717–719), sem az idézett témát. A *Hellner*-cikk letölthető innen: https://www.persee.fr/doc/ridc_0035-3337_1967_num_19_4_14948 [2022. szept. 30.]

⁷⁴ HELLNER, Jan: Développement et rôle de la responsabilité civile délictuelle dans les pays scandinaves. *Revue internationale de droit comparé* 1969, 779–805.

c) Eörsi a *vétkességi nélküli felelősség melletti nem teljes kártérítés* és a *vétkességi feltétellel kombinált teljes kártérítés* elve kockázatosztási különbségeit elemezve az előreláthatósági korlát megjelenése körében König⁷⁵ alapján történeti ívet rajzol egyfelől Jusztiniánusztól Dumoulinen és Pothier angolszász jogokra is gyakorolt hatásain át a *Hadley v Baxendale*-ügyig, másfelől a BGB kodifikációja során a *Planck* által támogatott előreláthatósági korlát *Windscheid* és *Enneccerus* általi törlésétől a német bírósági gyakorlat Plancki értelmű felelősségkorlátozási gyakorlatáig (50–51). Egyetért a skandináv megoldással, és a kalkulálhatatlan tényre visszavezethető szerződészegés esetére a teljes kártérítés elvének klasszikus kapitalista megoldását nem tartja célszerűnek, hanem a kockázatosztást preferálja a bíróság *kármegosztásra* irányuló *mérlegelési* felhatalmazásával, ill. az előre nem látható körülmények ellen *biztosítással* való védekezéssel. A kérdés elméleti általánosítása: a *szerződészegési szankciórendszer funkciója* az elkerülhetetlen forgalmi zavarok veszélyének (és: pénzügyi következményeinek) társadalmi elosztása (53). A szerződészegés típusállásait *átjárható* kategóriának nevezi (pl. a kellékhibás teljesítés részleges lehetetlenülés eredménye), s úgy látja, míg a kontinens a forgalombiztonság igényét a nyilatkozati elvre való áttéréssel kívánta kielégíteni, addig a skandináv modell – vegyítve a kontinentális jogok és a *common law* elemeit saját álláspontjukkal – a *bírói diszkréció szélesítésében* gondolkodik, melyet az *előreláthatóság általánosításával* old meg akként, hogy azt nem vétkességhez kapcsolja (ez a voltaképpeni előreláthatóság), hanem a *veszteségek észszerű kalkulálhatóságához* („*normal loss*”), mely az előreláthatóság absztrakciója (52, 53, 56; *Hellner*⁷⁶). Végül egy *nyelvestétikai* kérdés: élő műnyelvünk a *consequential loss (damage)* fogalmát már ekkoriban is⁷⁷ (és pl. a biztosítási jogban már évtizedekkel korábban) rideg pontossággal adta vissza a „következmenyi kár” fogalmával. Eörsi megoldása: „*továbbgyűrűző károk*” (56–57). „Hiszen minden ott jó és szép, ahol helyénvaló [...] – írja *Xenophón* Szókratész emléket idézve.⁷⁸

4. A *szerződéskötésről* szóló fejezet (59–63) köréből egyetlen passzust emelek ki, mert az előbbiekkal együtt az a szerzőre nézve is igen tanulságos. Először Eörsi a régi kategóriákkal kapcsolatos „tiszteletlenség”-nek nevezi az ajánlati kötöttség beállítására vonatkozó tétel többszörös áttörését. Eszerint az ajánlat visszavonható a *címzetthez való megérkezése* után is, sőt, rendkívüli méltánylást érdemlő esetben még akkor is, ha a címzett az alapján már intézkedéseket is foganatosított. A skandináv felfogás szerint ugyanis a címzetthez való megérkezés csak annak szükségszerű leképezése, hogy a címzett reflektálhat az ajánlatra. E kategória nem kőbe vésett, így bírói diszkréció körébe utalandó a visszavonás hatályosságának elismerése, melyet nem az ajánlat megérkezése, hanem más szempontok zárhatnak

⁷⁵ KÖNIG, Detlef: Voraussehbarkeit des Schadens als Grenze vertraglicher Haftung (zu Art. 82, 86, 87 EKG). in: *Haager Einheitliches Kaufgesetz, Kolloquium zum 65. Geburtstag von Ernst v. Caemmerer* (szerk.: Leser, Hans G. – Frhr. Marschall von Bieberstein, W.), Müller, Karlsruhe, 1973, 75–130. (Eörsi tévesen idézi a tanulmánykötet címét, és *Dumoulin* nevét, vö. 50. és 117. o.)

⁷⁶ HELLNER, Jan: The Limits of Contractual Damages in the Scandinavian Law of Sales. *Sc. St. L.* 1966, 37–79, 73. Vö. még 62–70.

⁷⁷ Ld. pl. HONTVÁRI Máttyás cikksorozatának egyik folytatását: A minőséghibásan teljesítő eladó kártérítési felelősségének néhány kérdése. *Külgazdaság, Jogi Melléklet* 1975/9., 129–137, 132.

⁷⁸ XENOPHÓN: *Emlékeim Szókratészről*. (Ford.: Németh György), Európa, Budapest, 1986, 114.

csak ki. Eörsi kifejti:

„Ismét: van egy általános jogtétel, és azt meglehetősen határozatlan elvi alapon tényálláscsoportok képzésével áttörök, fellazítják. Ez törvényességi elgondolásainkkal nincs összhangban. A bíróságokat nagy mérlegelési szabadsággal ruházta fel és terheli. Az eredmény azonban ésszerűnek tűnik. Érdemes lehet megvitatni a szilárd szabály és a bírói kivétel nálunk felállított viszonyának, arányának, és főleg módszereinek problémáit. Nem az-e a helyzet, hogy a szilárd szabályt annyira előnyben részesítjük, hogy a bíróság aránylag gyakran kényszerül rejtett technikákra, értelmezési nyújtógyakorlatokra [...]?”

Eörsi ezzel közvetetten – a széleskörű bírói diszkréció elfogadásával – meghaladta a korabeli (és későbbi⁷⁹) szocialista gondolkodást, mely szerint a generálklauzulák a jogbiztonságot veszélyeztető tényezők, egyben a bírói önkény melegágyai. Az egy évvel később megjelent *opus magnum* lapjain éles szemmel világítja meg a lényegét: a generálklauzulák *indokolatlan elszaporodása* a veszélyes, mely a jogfejlesztés általános technikai válságára utaló tünet.⁸⁰

6. A *fogyasztóvédelem* és a „standardizált szerződések” körében (63–71) Eörsi túlzónak tartja a vele egyidős, 97 éves korában elhunyt *Ole Lando* aggodalmait. Elszigeteltnek nevezi azt a vízióját, hogy a multinacionális vállalatok Európa-szerte szektorális méretűvé egyesülnek, s ezzel egy „öt fős testület” jogot szerezhet arra, hogy az állami jogalkotás normáit félretéve maga határozza meg kontinensnyi ágazatok kontraktuális szabályait.⁸¹ Utalva a hazai polgári jogban a ráutaló magatartás szerepére és az NSZK jogában a *faktische Vertragsverhältnisse*⁸² intézményére, fikciónak nevezi a minden egyes feltételben való megegyezés lehetőségét: Lando következtetése túlzó, amikor felveti a standard szerződések létrejöttének a feltételek megismeréséhez kötését,⁸³ a kulcs a megismerhetővé tétel (*Jørgensen*,⁸⁴ *Bernitz*⁸⁵).

Az általános szerződési feltételekkel való visszaélések elleni skandináv védekezés négy eszközét vázolja fel (67–71): egyedi ügyben a bíróság *diszkrecionálisan félreteszi* a klauzulát, vagy a *jogalkotó* fűz az ilyen feltételhez *részleges érvénytelenségi* jogkövetkezmenyt, vagy a szerződési feltételek alkalmazását *előzetes állami jóváhagyáshoz* rendszeres bírósági felülvizsgálathoz kötik, vagy pedig utóbbiak kombinációjaként a *fogyasztóvédelem* körébe utalják a kérdést, amely ekkor még épp csak kialakulóban volt Svédországban (69–71).

7. A *Lundstedt*⁸⁶ nyomán sokáig elsődlegesen *generálpreventív* (tehát: *poenalis*) funkciójú deliktuális kártérítés – mely ekkor még döntően *judge-made law* alapú – formálódásának korszakában a *felelősség* és a *biztosítás* kapcsolatának elemzése

⁷⁹ Ld. pl. ÚJLAKI László: A generálklauzulák jelentősége a magyar polgári jogi bírósági gyakorlatban. *Jogtudományi Közöny* 1988/1., 1–7.

⁸⁰ Vö. EÖRSI: Összehasonlító..., 449, 465, 500, 510.

⁸¹ LANDO: *Standard Contracts*..., 143.

⁸² MEDICUS, Dieter – PETERSEN, Jens: *Bürgerliches Recht*. 28. Aufl., Vahlen, München, 2021, 189–191.

⁸³ LANDO: *Standard Contracts*..., 132–133.

⁸⁴ JØRGENSEN: *Contract As Form*..., 110.

⁸⁵ BERNITZ: *Consumer Protection*..., 18–21.

⁸⁶ LUNDSTEDT, Anders Vilhelm: *Legal Thinking Revised. My Views on Law*. Almqvist & Wiksell Stockholm, 1956. Magyarul LUNDSTEDT: Az újragondolt jogi gondolkodás..., 113–128.

(71–97) során Eörsi egyfelől a fejletlen felelősségi jog és a fejlett biztosítási jog kapcsolatát, másfelől az erős felelősségbiztosítás mellett a felelősség fokozása (pl. *Bengtsson*⁸⁷ szerint felelősség radikális fokozásának nincs hatása a biztosítási díjakra!), illetve az erős balesetbiztosítás mellett a felelősség „szemrehányható vétkesség” fokára való enyhítése közötti összefüggéseket vizsgálja.

Kimutatja, hogy a csírázó partikuláris kodifikációk ellenére *bírói diszkréció uralkodik* a következő területeken: az okozati összefüggés megállapítása, az önhiba figyelembevétele, a kár mértékének megállapítása, a vétőképtelen felelőssége, a jövedelem- vagy tartáspótló kártérítés megállapítása, a kártérítés mérséklése pl. a felek jövedelmi és vagyoni viszonyai alapján, az alkalmazottakért való felelősség. Erős károkozóvédelem érvényesül, a nem vagyoni kártérítés ritka és kis összegű.

Több szempontból is vitatja a Lundstedt generálprevenációs tézisét, mert egyfelől a társadalomnevelő hatás hipotetikus („hitkérdés”), másfelől a polgári jogi felelősség kárátviteli funkciója nem kedvez az edukációs célnak, a biztosítás pedig tovább puhítja ezt a normacélt a reparáció fájdalommentessé tétele útján, s csupán a regresszigény lesz az, amit a károkozó magatartás vétkességére lehet építeni (elvben). Eörsi mindezt a *társadalmasítást elkerülő*, a tőkés gazdasági rendet fenntartó svéd szociáldemokrácia *egalitarizmusával* hozza összefüggésbe. (Pl. helytelenítik, ha a kiugró jövedelműek jövedelemvesztése is az átlagjövedelműek által összeadott felelősségbiztosítási fedezetet terheli,⁸⁸ hiszen káruk fedezetlenül maradása az általuk könnyebben elérhető élet- és vagyombiztosítással kivédhető.)

Eörsi ostorozza (77) a gyenge állami ellenőrzés és az alulszabályozott felelősség, valamint a kockázatok kalkulálhatóságát csökkentő, *túl széles bírói mérlegelési jogkör* mellett működő svéd magánbiztosítói ágazatot, amely szövetségekkel szinte kizárta a versenyt, megszervezte a biztosítottak kockázati besorolását megalapozó információk cseréjét, nagy szabadsággal rendelkeznek a díjak, szerződési feltételeik alakítására és a biztosítottak kizárására is.

Kiemeli, hogy a *teljes reparáció elvét* a skandináv modellben nem a felelősségi jog, hanem azon túl a *társadalombiztosítás* és a *magánbiztosítás* együtt valósítja meg, továbbá, pl. Svédországban, a polgári jogi felelősség *generálprevenatív* funkciója a *társadalombiztosítással nem fedezett károkért fennálló felelősségre* szorítkozik (85).

Az újító skandináv gondolat szerint a felelősségbiztosítás felváltható a balesetbiztosítással, hiszen a károsult szempontjából mindegy, hogy kárát vétkesen, vagy vétkesen okozták-e, vagy kára éppen *vi maiore* állt-e elő (78–79). A *felelősség nélküli felelősségbiztosítást* Eörsi a *meghatározatlan személy javára szóló balesetbiztosítással* azonosítja (90–91) olyan esetekben, mint pl. amikor a biztosító a törvény kedvező szabálya ellenére úgy állapította meg szerződési feltételeket, hogy a gyermekek által okozott kisebb károk esetén a károkozó csekély belátási képességének kármérséklő következményét nem alkalmazza, s helyett a teljes kárt megtéríti, vagy amikor a törvény szerint csak a vezetők magatartásáért felelős

⁸⁷ BENGTSSON, Bertil: Contractual Liability and Liability Insurance. A Comparative Study. *Sc. St. L.* 1962, 33–62, 59–60.

⁸⁸ *Ld. pl. SELMER, Knut S.: Limitation of Damages According to the Circumstances of the "Average Citizen". Sc. St. L.* 1961, 131–153; 141–144 (Eörsi a 2,5,7. pontra és a 152. o-ra hivatkozott).

vállalat felelősségbiztosítása kiterjed a nem vezető alkalmazottak károkozására is.

A skandinávok arra jutottak, hogy a *kárproblematika* területén nem a jogi megoldásoknak kell uralkodniuk, hanem a *biztosítási technikának*, amelynek az a célja, hogy – jóllehet a közvélemény ragaszkodik az objektívált vétkességfogalomhoz – olcsó, könnyen adminisztrálható, jól kalkulálható és gyors kártalanításhoz juthassanak a gazdasági szereplők. Eörsi – negligálva a büntetőjogias generálprevenziós célt – egyetért *Hellner*⁸⁹ e tézisével (80), és parafrázálja a polgári jogi felelősség társadalomnevelő intézményi célját, mely a skandináv gondolkodásban a kockázat elosztására (*társadalmasítására?*), azaz a felelősség biztosítására irányul, hiszen a biztosítatlan felelősség olyan gondatlanságnak minősül, melynek szankciója a kártérítés kizárásához vagy mérsékléséhez vezet.

Az állampolgárt és a tőkés nagyvállalatot – pl. az alkalmazotttért való felelősség szűkítésével és a rehabilitáció stb. finanszírozásának a jóléti társadalombiztosításra való áthárítása útján – egyaránt óvó *károkozóvédelmi* szemlélet körében Eörsi mérleget von a szűkkörű hazai méltányos kármérséklési és biztosítói regresszigény-korlátozási szabály, valamint a skandináv megoldás között, amely a méltányosság körében addig megy, hogy a *károkozó* vagyoni viszonyaiból kellene kiindulni (*Selmer*⁹⁰), illetve a *vétkesség fokához mérten észszerűtlenül terhes* kártérítést mérsékelni kell (*Kruse*⁹¹). A 30-as évektől napirenden lévő *regresszigény-kizárás* (enyhe gondatlanság esetén, ill. az alkalmazotttért való felelősség esetében felelősségkizárással) és *általánosan kötelező felelősségbiztosítás* kapcsán kifejti, hogy az nem biztosítóellenes, mert pl. a svéd állami peres út rendkívül időigényes és drága, s hozzá a hatékonysága csekély: a biztosítói bevételek max. 5%-át eredményezi az effajta „behajtás” (*Jørgensen*⁹²).

Kritika alá vonja Eörsi a „*Fizessenek a gazdagok!*” kommunista tételének „korszerű adaptálása”-ként értékelt (85), főként a nyugati bírósági gyakorlatban kimutatható „Fizessen a biztosító!” elvet, amely a szocialista viszonyok között „A biztosító nem lehet pernyertes” tézisként üti fel a fejét. Eörsi helyteleníti a gyenge egyén felelősségén alapuló kötelezettség áthárítását a kollektív kárviselést megvalósító, tőkeerős biztosítók helytállására. Kifejti, a biztosító nem jótékony gazdag, hanem szoros gazdálkodással és biztosításmatematikai alapon működő magánvállalat, amely – így Eörsi – nem különbözik e téren a szocialista állami vállalattól (87). Ezt követően (88–90) azokat a hazai kivételeket sorolja fel, amikor a *biztosítási fedezet* olyan *tényállási elem*, amelyet a vagyoni szempontú *bírói mérlegelés körébe* kell a törvény rendelkezése alapján vonni (pl. a biztosított vétőképtelen károkozó vagyoni helyzete, a biztosítási fedezet által kizárt méltányos kármérséklés). Élesen eltér a skandináv megközelítés, amely a biztosítási fedezet létét vagy hiányát a *vétkesség* körében értelmezi.

⁸⁹ HELLNER, Jan: Social Insurance and Tort Liability in Sweden. *Sc. St. L.* 1972, 187–209, 208–209.

⁹⁰ SELMER, Knut S.: Interactions between Insurance and Tort Theories in the Norwegian Law of Personal Injuries. *American Journal of Comparative Law* 1970/1., 145–168, 153.

⁹¹ KRUSE, A. Vinding: The Foreseeability Test in Relation to Negligence, Strict Liability, Remoteness of Damage, and Insurance Law. *Sc. St. L.* 1965, 93–130, 119.

⁹² JØRGENSEN, Stig: Towards Strict Liability in Tort. *Sc. St. L.* 1963, 25–59, 33. és 58.

8. A felelősség és biztosítás témakörében végzett skandináv jogi kutatások alapján a *hatályos magyar szabályozás megváltoztatását* javasolta Eörsi több ponton (97–100):

a) a közlekedésben az enyhén gondatlan önhiba relevanciáját meg kellene szüntetni, mert itt a prevenció szempont nem hatékony;

b) a magánszemélyek enyhén gondatlan károkozásának kockázatát a közlekedésen kívül is vállalhatná a társadalom: a társadalombiztosítás és a biztosító regresszióját a munkajogi felelősség szintjére szállítanák le, és a munkaviszonyban nem állók csak bizonyos jövedelemhatár felett viselnének teljes felelősséget, ez alatt viszont csak a bevallott jövedelem 15%-áig;

c) a hatékonyság növelése érdekében bevezetendő kötelező vállalati biztosítás minden vállalati károsodást és károkozást kompenzálna olyan biztosítási díjért, amely az előző időszakban felmerült károktól függene, s így a kevés kár díjleszorító hatása prevenció lenne;

d) felveti, hogy a meghatározatlan személy javára szóló, általánosan kötelező balesetbiztosítás bevezetése, illetve a társadalombiztosítás és az üzemi baleseti szolgáltatások erőteljes fejlesztése (pl. fokozott rehabilitáció) mennyiben volna hatékony eszköz arra, hogy a személyi sérülések és halál okozta károktól *mindenki* védettségét *egyaránt* fokozni lehessen.

4. Epilógus

Eörsi Gyula kisonográfija nemcsak az általa bemutatott téma folytán érdekes, hanem önmagán túlmutató jelentősége is van, amelyre, meglepő, maga a szerző nem utalt. A bölcséleti és a kötelmi jogi kérdésekről szóló alfejezetek (3.2.1–2) talán jól kidomborították: a jogbölcsélet, a jogdogmatika és a jogelmélet nemcsak *an sich* művelhető *magas szinten*, hanem olyan – ha tetszik: *pragmatikus* – módszerrel is, amely az eltérő paradigmában kialakult jogászi habitus esetén is megkönnyíti az idegen, élő jog értő befogadását. A komparatiztika módszertanában ez a tézis természetesen régóta – talán már *Feuerbach*⁹³ univerzalizisztikus szemlélete (*Mohnhaupt*⁹⁴) óta⁹⁵ – magától értetődő.

Ez a helyzet érvényesül nyilvánvalóan az angolszász országok jogi berendezkedése esetén, amelyet – tapasztalataim szerint – az 1235. évi *mertoni statútum* ellenére („*Nolumus leges Angliae mutare!*”) – sokkal jobban megérthetővé tesz a *római jogi* képzettség a kontinentális jogász számára, ugyanis a *birodalmi fejlődés* számos párhuzamosságot eredményezett, és a romanista alapokon álló

⁹³ FEUERBACH, P. J. A. von: Blick auf die teutsche Rechtswissenschaft. in: FEUERBACH, P. J. A. von: *Kleine Schriften vermischten Inhalts*. Otto, Nürnberg, 1833, 152–177, 163.

⁹⁴ MOHNHAUPT, Heinz: *Universalgeschichte, Universal-Jurisprudenz und rechtsvergleichende Methode im Werk P. J. A. Feuerbachs* (1991). in: MOHNHAUPT, Heinz: *Historische Vergleichung im Bereich von Staat und Recht, Gesammelte Aufsätze*. Klostermann, Frankfurt am Main, 2000 [=Ius Commune Sonderheft 134], 437–470, 440.

⁹⁵ Vö. pl. VOGENAUER, Stefan: Rechtsgeschichte und Rechtsvergleichung um 1900. Die Geschichte einer anderen »Emanzipation durch Auseinanderdenken«. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 2012/4., [=Reinhard Zimmermann zum 60. Geburtstag], 1122–1154, 1125–27.

középkori jogi gondolkodás eredményeinek infiltrációja a kontinenssel párhuzamosan Angliában is megtörtént. Még ennél is nehezebb azonban helyesen felfogni a skandináv országok jogi gondolkodását, amely részben autonóm, de részint angломán és részint kontinentális szellemiségű is, s mindezt egy olyan „koktéliban” manifesztálja, ami elméleti háttérismeret nélkül félreértésekhez vezethet.

Ha az élő jog mechanizmusainak megértését elősegítő elméleti és filozófiai jogtudományi kutatást *pragmatikus jogbölcseletnek* nevezzük, az – ezúttal – nem attól válik pragmatikussá, hogy empirikus, vagy realista – miként *Cardozo* írja a *common law* jogfilozófiájáról⁹⁶ –, hanem attól, hogy a gondolkodás eredményei az élő jog befogadása terén kézzelfogható haszonnal kecsegtetnek. Az Eörsi Gyula kettős jubileumán méltatott mű eminens bizonyítéka e lehetőség *ösztönös* realizálásának, amely jelentőssé teszi a kötetet a jogtudománynak ebben a – Jubiláns által ritkábban látogatott⁹⁷ – szegmentumában is.

Irodalomjegyzék

- ANDENÆS, Johannes – KVAMME, Helge: Reasons for Differences of Opinion on Questions of Law: An Analysis of Dissenting Opinions in the Norwegian Supreme Court. *Scandinavian Studies in Law* 1971, 29–56.
- BABITS Mihály: *Az európai irodalom története*. Európa, Budapest, 1957
- BENGTSOON, Bertil: Contractual Liability and Liability Insurance. A Comparative Study. *Scandinavian Studies in Law* 1962, 33–62.
- BERNITZ, Ulf: Consumer Protection and Standard Contracts. *Scandinavian Studies in Law* 1973, 11–50.
- BOZÓKY Alajos: *A köteles részről*. Hügel, Nagyvárad, 1874
- BOZÓKY Géza: *Magyar váltójog különös tekintettel a Hágai Nemzetközi Váltójogi Egyezményre és a külföldi váltójogokra*. II. kötet, Danubia, Pécs, 1926
- CARDOZO, Benjamin N.: *The Growth of the Law*. Yale University Press, New Haven, 1924
- DELL'ADAMI Rezső: Ausztria és külföld. Skandinavia. *A jog* 1887/15., 131–132.
- EKELÖF, Olof: Teleological Construction of Statutes. *Scandinavian Studies in Law* 1958, 75–117.
- EÖRSI Gyula: *A gazdaságirányítás új rendszerére áttérés jogáról*. KJK, Budapest, 1968
- EÖRSI Gyula: *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961

⁹⁶ „You think of philosophy as dwelling in the clouds. I hope you may see that she is able to descend to earth. [...] You think that there is nothing practical in a theory that is concerned with *ultimate conceptions*. That is true perhaps while you are doing the journeyman's work of your profession. You may find in the end, when you pass to higher problems, that instead of being true that the study of the ultimate is profitless, there is little else that is profitable in the study of anything else.” Ld. CARDOZO, Benjamin N.: *The Growth of the Law*. Yale University Press, New Haven, 1924, 11.

⁹⁷ Jóllehet magyar és angol nyelven is megjelent, nagy összehasonlító polgári jogi művét (ld. 1. láb.) a jogfilozófia hazai és külföldi művelői is nagyra értékelték. (A számos értékes recenziót hely hiányában nem hivatkozom.)

-
- EÖRSI Gyula: *A skandináv jogról és jogtudományról*. MTA ÁJTI, Budapest, 1974
  - EÖRSI Gyula: *A szocialista polgári jog alapproblémái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965
  - EÖRSI Gyula: *A tervszerződések*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1957
  - EÖRSI Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről*. Légrádi, Budapest, 1947
  - EÖRSI Gyula: *A tulajdonjog fejlődése. A kapitalizmus tulajdonjoga*. I–II. kötet, Jogi és Államigazgatási Kiadó, Budapest, 1951
  - EÖRSI Gyula: *Az amerikai igazságszolgáltatás*. Jogi és Államigazgatási Kiadó, Budapest, 1953
  - EÖRSI Gyula: *Összehasonlító polgári jog. (Jogtípusok, jogcsoportok és a jogfejlődés útjai a polgári jogban)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975
  - EÖRSI István: *Idóm Gombrowiczsal*. Pesti Szalon, Budapest, 1994
  - EÖRSI, Gyula: *Comparative Civil (Private) Law. Law types, law groups, the roads of legal development*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979
  - FEUERBACH, P. J. A. von: Blick auf die deutsche Rechtswissenschaft (1810). in: FEUERBACH, P. J. A. von: *Kleine Schriften vermischten Inhalts*. Otto, Nürnberg, 1833
  - GIDE Pál: *A nők joga. Tanulmány a nő magánjogi helyzetéről a régi és új jogban*. 2. kiadás, II. kötet, MTA, Budapest, 1886
  - GROSSCHMID Béni: *Werbőczy és az angol jog*. Franklin, Budapest, 1928
  - HÄGERSTRÖM, Axel: A jog alapvető problémáiról. in: *Modern polgári jogelméleti tanulmányok* (szerk.: Varga Csaba), MTA ÁJTI, Budapest, 1977, 95–112.
  - HELLNER, Jan: Développement et rôle de la responsabilité civile délictuelle dans les pays scandinaves. *Revue internationale de droit comparé* 1969, 779–805. <https://doi.org/10.3406/ridc.1967.14948>.
  - HELLNER, Jan: Social Insurance and Tort Liability in Sweden. *Scandinavian Studies in Law* 1972, 187–209.
  - HELLNER, Jan: The Limits of Contractual Damages in the Scandinavian Law of Sales. *Scandinavian Studies in Law* 1966, 37–79
  - HÉSZI DOSZ: *Istenek születése. Munkák és napok*. (Ford. Trencsényi-Waldapfel Imre). Magyar Helikon, Budapest, 1974
  - HONTVÁRI Mátyás: A minőséghibásan teljesítő eladó kártérítési felelősségének néhány kérdése. *Külgazdaság, Jogi Melléklet* 1975/9., 129–137.
  - JÄÄSKINEN, Niilo: Back to the Begriffshimmel? A Plea for an Analytical Perspective in European Law. in: *The Coherence of EU Law: The Search for Unity in Divergent Concepts* (szerk.: Sacha Prechal – Bert van Roermund), Oxford Academic, Oxford, 2008, 451–462. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199232468.003.0019>.
  - JHERING, Rudolph von: Im juristischen Begriffshimmel. Ein Phantasiebild, in: JHERING, Rudolph von: *Scherz und Ernst in der Jurisprudenz*. 3. kiadás, Breitkopf & Härtel, Leipzig, 1885, 245–333.
  - JØRGENSEN, Stig: Contract As Form. *Scandinavian Studies in Law* 1966, 97–125.
  - JØRGENSEN, Stig: Towards Strict Liability in Tort. *Scandinavian Studies in Law* 1963, 25–59.

- JØRGENSEN, Stig – PØYHØNEN, Yuha – VARGA, Csaba (eds.): *Tradition and Progress in Modern Legal Cultures – Tradition und Fortschritt in der modernen Rechtskulturen: Proceedings of the 11th World Congress in Philosophy of Law and Social Philosophy in Helsinki*, 1983. Steiner, Wiesbaden, 1985
- KARLGREN, Hjalmar: Usage and Statute Law. *Scandinavian Studies in Law* 1961, 39–77.
- KEATS, John: *Hyperion* (Ford. Vas István). in: *Shelley és Keats versei*. (szerk.: Ferencz Győző), Sziget, Budapest, 2000, 146–174.
- KÖNIG, Detlef: Voraussehbarkeit des Schadens als Grenze vertraglicher Haftung (zu Art. 82, 86, 87 EKG). in: *Haager Einheitliches Kaufgesetz, Kolloquium zum 65. Geburtstag von Ernst v. Caemmerer* (szerk.: Leser, Hans G. – Frhr. Marschall von Bieberstein, W.), Müller, Karlsruhe, 1973, 75–130.
- KRUSE, A. Vinding: The Foreseeability Test in Relation to Negligence, Strict Liability, Remoteness of Damage, and Insurance Law. *Scandinavian Studies in Law* 1965, 93–130.
- LANDO, Ole: Standard Contracts, A Proposal and a Perspective. *Scandinavian Studies in Law* 1966, 127–148.
- LUNDSTEDT, Anders Vilhelm: Az újragondolt jogi gondolkodás. in: *Modern polgári jogelméleti tanulmányok* (szerk.: Varga Csaba), MTA AJTI, Budapest, 1977, 113–128.
- LUNDSTEDT, Anders Vilhelm: *Legal Thinking Revised. My Views on Law*. Almqvist & Wiksell Stockholm, 1956
- LYNGSØ, Preben: The Privilege of Cancellation of Contracts in Scandinavian Law. *Scandinavian Studies in Law* 1973, 161–174.
- Magyar Lexikon, Wilckens & Waidl, Budapest, 1883
- MEDICUS, Dieter – PETERSEN, Jens: *Bürgerliches Recht*. 28. Aufl., Vahlen, München, 2021. <https://doi.org/10.15358/9783800666621>
- MELTZL Hugó: *Palaeographiai és szövegkritikai észrevételek az Eddához*. [s.n.], Kolozsvár, 1885
- MOHNHAUPT, Heinz: Universalgeschichte, Universal-Jurisprudenz und rechtsvergleichende Methode im Werk P. J. A. Feuerbachs. in: MOHNHAUPT, Heinz: *Historische Vergleichung im Bereich von Staat und Recht, Gesammelte Aufsätze*. Klostermann, Frankfurt am Main, 2000 [=Ius Commune Sonderheft 134], 437–470.
- NÉVAI László: A polgári perbeli kitanítási kötelesség elméleti alapjai és bírósági gyakorlata. *Jogtudományi Közlöny* 1975/4., 179–191.
- NOVOTNI Zoltán: A kétszemélyes relatív szerkezet szétbomlásának jelei kötelmi jogunkban. *Jogtudományi Közlöny* 1983/11., 688–698.
- OLIVECRONA, Karl: Legal Theories of Axel Hägerström and Vilhelm Lundstedt. *Scandinavian Studies in Law* 1959, 125–150.
- PESCHKA Vilmos munkája: *A modern jogfilozófia alapproblémái*. Gondolat, Budapest, 1972
- PILINSZKY János: *P.J. összes versei*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 2011
- POKOL Béla: Politikai pártok és érdekegyesületek. Változások a polgári demokrácia struktúrájában. *Világosság* 1981/8–9., 527–533.

- POSER, Hans: Theoria cum praxi. A leibnizi akadémia-koncepció és a műszaki tudományok (ford. RATHMANN János). *Ponticulus Hungaricus* 2010/1 [on-line]
- RÉCZEI László: A nemzetközi magánjog 30 éve. *Jogtudományi Közlöny* 1975/4., 225–229.
- RÉCZEI, László: Trente années du droit international privé, *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1976/3–4., 341–353.
- RODHE, Knut: Adjustment of Contract on Account of Changed Conditions. *Scandinavian Studies in Law* 1959, 151–197.
- SAJÓ András (rec.), Aulis Aarnio: Denkweisen der Rechtswissenschaft. *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1982/1–2., 245–247.
- SÁRÁNDI Imre: Szerződéses rendszerünk új vonásai. *Gazdaság- és Jogtudomány* 1979/1–2., 337–366.
- SÁRKÖZY Tamás – VÉKÁS Lajos (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv (1922–2002)*. HVG Orac, Budapest, 2002
- SCHMIDT, Folke Fredrik: Construction of Statutes. *Scandinavian Studies in Law* 1957, 155–198.
- SCHMIDT, Folke Fredrik: Model, Intention, Fault. Three Canons for Interpretation of Contracts. *Scandinavian Studies in Law* 1960, 177–207
- SCHMIDT, Folke Fredrik: The German Abstract Approach to Law. Comments on the System of the Bürgerliches Gesetzbuch. *Scandinavian Studies in Law* 1965, 131–168.
- SELMER, Knut S.: Interactions between Insurance and Tort Theories in the Norwegian Law of Personal Injuries. *American Journal of Comparative Law* 1970/1., 145–168. <https://doi.org/10.2307/839468>.
- SELMER, Knut S.: Limitation of Damages According to the Circumstances of the "Average Citizen". *Scandinavian Studies in Law* 1961, 131–153.
- STRÖMHOLM, Stig: "Public" Rule-Making and "Private": The Swedish Experience. *Scandinavian Studies in Law* 1971, 219–284.
- STRÖMHOLM, Stig: Legislative Material and Construction of Statutes. Notes on the Continental Approach. *Scandinavian Studies in Law* 1966, 173–218.
- SZERB Antal: *Száz vers*. 5. kiadás, Magvető, Budapest, 2020
- SZLADITS Károly: *A magánjog fogalma, fejlődése és tudománya*, in: *Magyar magánjog* (főszerk.: Szladits Károly), I. kötet, Grill, Budapest, 1941, 42–105.
- TERENTIANUS MAURUS: *De Litteris Syllabis Pedibus et Metris*. Altheer, Utrecht (Traiecti ad Rhenum), 1825
- TÓTH Lőrinc: A magyar örökösödési jog szelleme és alapelvei más jogokkal összehasonlítva (folytatás). *Magyar Akadémiai Értesítő* 1860., 405–455.
- TRÓCSÁNYI László: Előadások a skandináv jog köréből. *Jogtudományi Közlöny* 1988/2., 103.
- ÚJLAKI László: A generálklauzulák jelentősége a magyar polgári jogi bírósági gyakorlatban. *Jogtudományi Közlöny* 1988/1., 1–7.
- VARGA Csaba (rec.), Aulis Aarnio: Szükséges-e elmélet a jog gyakorlati kutatásához? *Jogi Tudósító: A nemzetközi sajtóból* 1979/5–7., 23–24.

- VARGA Csaba (rec.), Jacob W. F. Sundberg: Kontinentális jog, angolszász jog és a skandináv jogrendszerek, *Jogi Tudósító: A nemzetközi sajtóból* 1971/3–4., 19–21.
- VARGA Csaba (rec.), Stig Jørgensen: Law and Society (Aarhus: Akademisk Boghandel 1971), *Acta Juridica Academiae Scientiarum Hungaricae* 1973/1–2., 238–239.
- VARGA Csaba (rec.), Stig Strömholm: A jogelméleti gondolkodás helyzete Svédországban, *Jogi Tudósító: A nemzetközi sajtóból* 1977/13–14., 4–7.
- VARGA Csaba (szerk.): *Modern polgári jogelméleti tanulmányok*. MTA ÁJTI, Budapest, 1977
- VARGA Csaba: A jog és a társadalom néhány kérdése – skandináv megvilágításban. *Állam- és Jogtudomány* 1977/1., 178–187.
- VARGA Csaba: A szocializmus marxizmusának jogelmélete. *Világosság* 2004/4., 89–116.
- VARGA, Csaba: Rationalitet och rättens objektivering. Rationaliteten och dess plats i den sociala och den juridiska utvecklingen. in: *Rationalitet i rättssystemet* (szerk.: Ulla Bondeson), Liber, Stockholm, 1979. 84–103 (repr. in: VARGA, *Rechtsphilosophische Aufsätze*, 38–60)
- VARGA, Csaba: The Dilemma of Enforcing the Law. in: *Rechtsnorm und Rechtswirklichkeit. Festschrift für Werner Krawietz zum 60. Geburtstag* (szerk.: Aulis Aarnio et al.), Duncker & Humblot, Berlin, 1993, 427–435.
- VARGA, Csaba: Utopi og Kodifikation. Utopier om rationalitet under udviklingen af kodifikationsideen, *Retfaerd: Nordic Journal of Law and Justice* 1978/8., 72–85 (repr. in: VARGA, Csaba: *Rechtsphilosophische Aufsätze*. ELTE, Budapest, 1994, 61–74)
- VÉKÁS Lajos: Előszó. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv (1922–2002)* (szerk.: Sárközy Tamás – Vékás Lajos), HVG Orac, Budapest, 2002, 7–9.
- VÉKÁS Lajos: Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós 1922–1992. *Jogtudományi Közöny* 2017/10., 421–430.
- VÉKÁS Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*. HVG Orac, Budapest, 2019
- VÉKÁS Lajos: Szabványszerződések és a szerződéstípusok félretétele. *Jogtudományi Közöny* 1976/4., 182–187.
- VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás: Az Y séma a skandináv jogi gondolkodásban. *Jura* 2003/2., 163–171.
- VISEGRÁDY Antal – CSIZMADIA Tamás: Hans Kelsen és a skandináv jogelmélet. *Világosság* 2005/11., 89–96.
- VISEGRÁDY Antal (szerk.), *Scandinavian Legal Realism – Skandináv jogi realizmus*. SZIT, Budapest, 2003
- VISEGRÁDY Antal: A bírói jogfejlesztés mechanizmusa. *Jogtudományi Közöny* 1985/1., 28–33.
- VISEGRÁDY Antal: *A skandináv jogelmélet kialakulása és fejlődése*. in: *Jogelmélet és önreflexió* (szerk.: Nagy Tamás – Nagy Zsolt), Pólay Alapítvány, Szeged, 2007, 213–219.

-
- VISEGRÁDY Antal: A skandináv jogi realizmus helye és szerepe a nordikus jogelméletben. *Magyar Jog* 1998/10., 585–589.
  - VISEGRÁDY Antal: *A skandináv jogok.* in: *Betekintés a jogrendszerek világába* (szerk.: Badó Attila – Bencze Mátyás) Studio Batiq, Szeged, 2007, 180–189.
  - VISEGRÁDY Antal: *Jogi kultúra, jogelmélet, joggyakorlat.* Aula, Budapest, 2003
  - VOGEL, Heinz-Heinrich: *Der Skandinavische Rechtsrealismus.* [=Arbeiten zur Rechtsvergleichung 56] Metzner, Frankfurt am Main, 1972
  - VOGENAUER, Stefan: Rechtsgeschichte und Rechtsvergleichung um 1900. Die Geschichte einer anderen »Emanzipation durch Auseinanderdenken«. *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* 2012/4., [=Reinhard Zimmermann zum 60. Geburtstag], 1122–1154. <https://doi.org/10.1628/003372512802734922>
  - XENOPHÓN: *Emlékeim Szókratészről.* (Ford.: Németh György), Európa, Budapest, 1986
-
-

Gondolatok Eörsi Gyula jogászi pályája – különösen szerződési jogi gondolkodása – első tíz esztendejéről

Fazakas Zoltán József*

A neves magyar jogtudós, Eörsi Gyula jogászi pályája kezdetén Magyarország a szovjet megszállás alatt állt és gazdasági, jogi és társadalmi szinten ideológiai harcok keresztútjában élt. A fokozódó szovjet nyomás előre vetítette a magyar állam és jog szovjet pályára állítását, ezáltal a hagyományos magyar magánjog elvetését. A fenti körülmények alól a jogtudomány képviselői, így Eörsi Gyula sem vonhatta ki magát, aki magyar magánjog e különös kihívásokkal terhelt korszakában a polgári jog területén több munkájában is kifejtette álláspontját. Eörsi Gyula ekkoriban megfogalmazott gondolatainak egyes elemei napjainkban is hordoznak és hordozhatnak érvényes tételeket, szakmai viták kiindulópontjait, ugyanakkor korának és napjainknak összevetése, szembesítése a jogtörténeti tanulságokon túl elősegítheti a magánjogtudomány fejlődését, annak alkotmányos értékeinek tisztelgetését, azok alapján a polgári jog előtt álló kihívások megválaszolását.

Kulcsszavak: polgári jog, hagyományos magyar magánjog, alkotmányosság, szovjet jog, kötelmi jog, szerződési jog

Thoughts and reflection on the first ten years of legal career of Gyula Eörsi - especially his thinking on contract law

At the beginning of his career, the renowned Hungarian jurist Gyula Eörsi found Hungary under Soviet occupation and caught in the crossfire of ideological struggles at economic, legal and social levels. Increasing Soviet pressure foresaw the setting of the Hungarian state and law on a Soviet course, and thus the rejection of traditional Hungarian private law. Legal scholars, such as Gyula Eörsi, could not escape the above circumstances, and in this particularly challenging period of Hungarian private law he expressed his views in the field of civil law in several works. Some elements of Gyula Eörsi's ideas formulated at that time still carry and may carry valid theses and are the starting points of professional debates, while at the same time a comparison and confrontation between his time and today, in addition to the lessons of legal history, may help the development of private law, respect for its constitutional values and, on that basis, the response to the challenges facing civil law.

Keywords: civil law, traditional Hungarian private law, constitutionality, Soviet law, contract law, contract law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.32>

---

* Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar Kereskedelmi Jogi Tanszék, ORCID: 0000-0002-9427-4584.

1. Bevezető gondolatok

Schleiffer, azaz Eörsi Gyula¹ születésének századik évfordulója alkalmat teremt nem csak a XX. századi magyar magánjogi gondolkodás egyik legnagyobb alakja előtti tisztelgésre, hanem arra is, hogy számot vessünk polgári jogi jogalkotásunk elmúlt száz évének eredményeiről. A tisztelgés Eörsi Gyula előtt tehát önmagán túlmutató tudományos tevékenységre ad alapot, amely így nem csak a kegyelettel történő megemlékezést, hanem – egy jogtudós professzor életéhez és tanításához méltón – szakmai diskurzust is eredményez. Eörsi Gyula életpályájának fordulópontjai, a jelen rövid tanulmányban vizsgált kezdeti egy évtizedes szakaszában megjelent publikációi mindezekhez adhat sarokpontokat.

Eörsi Gyula abban az időben – 1945-ben – szerzett jogi végzettséget² a Magyar Királyi Pázmány Péter Tudományegyetemen, amikor – jelképesen és tartalmában is – a királyi jelző eltűnése és a fellobbanó köztársasági kontúrok elmosódása hamarosan totális államot, szovjet típusú államot,³ valójában diktatúrát eredményezett annak együttes közjogi és magánjogi következményeivel. E kor tehát magánjogi szempontból is a gyökeres változások időszaka volt, az új államberendezkedés új emberképet, új ideológiai alapokat helyezett a jogalkotás középpontjába,⁴ és ahogyan elvetésre kerültek a történeti alkotmány alapjain nyugvó magyar közjog intézményei, úgy e folyamattal párhuzamosan megkezdődött a hagyományos magyar magánjog visszaszorítása is.

Eörsi Gyula ennek a korszaknak megkerülhetetlen alakjává vált közszolgálat és oktatási-tudományos tevékenysége együttes okán. Eörsi Gyula az egységes bírói és ügyvédi vizsgájának letételét követően – törvényszéki bírói rangban – főelőadóként az Igazságügyminisztérium magánjogi, később a törvényelőkészítő osztályán dolgozva⁵ hamarosan – 1956-ban – már a Törvényelőkészítő Főosztály vezetőjévé vált, miközben az 1948-ban megkezdett tudományos publikációs, majd 1950-től az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Polgári Jogi Tanszékén oktatási tevékenysége⁶ a jogi felsőoktatás emblematikus alakjává tette és a rendszerváltásig e szerepében aktív is maradt. Kandidátusi fokozatát 1952-ben, az állam- és jogtudományok doktora tudományos címét 1956-ban nyerte el.⁷ Élete későbbi szakaszában az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Polgári Jogi Tanszékén közel két évtizedes tanszékvezetői munkássága mellett volt dékánhelyettes 1957-1960 között, valamint az Egyetem rektora 1978 és 1984 között. Oktatói munkássága mellett 1957-től a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézet Polgári Jogi Osztályának tudományos osztályvezetője és főmunkatársa, 1973 és 1985 között

¹ VEREBICS János: Eörsi Gyula tudományos pályaképe. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv 2018* (szerk.: Verebics János), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 50.

² VEREBICS i.m. 51-53.

³ CSANÁDI György – CSATÓ István – KÁLMÁN György: A népi demokráciák alkotmányai. *Jogtudományi Közöny* 1949/15–16., 337.

⁴ BEÉR János: Tanulmányozzuk Lenin tanításait az államépítésről. *Társadalmi Szemle* 1955/6., 67-83.

⁵ VEREBICS i.m. 57.

⁶ VEREBICS i.m. 64., 69-70.

⁷ VEREBICS i.m. 72.

igazgatóhelyettese, emellett 1978-tól tudományos tanácsadója, 1986-tól halálig kutatóprofesszora.⁸ A Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává 1962-ben, rendes tagjává 1973-ban vált, ahol 1976 és 1982 között elnökségi tag, 1970 és 1973 között a Gazdaság- és Jogtudományok osztályának elnökhelyettesi, illetve 1973 és 1976 között elnöki feladatait is ellátta.⁹ Eörsi Gyula fenti tisztségeiben nem csak jogászok nemzedékeinek volt tanára, hanem kitörölhetetlen nyomot hagyott maga után az akkor zajló magánjogi kodifikáció területén¹⁰ jogtudósként, illetve a jogalkotást előkészítő munkássága nyomán.¹¹

Eörsi Gyula tudományos pályájának kezdeti szakasza tehát a hagyományos magyar magánjog visszaszorításának időszakára esett, amelynek korszakhatára az első magyar polgári törvénykönyv, az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: rPtk.) volt, majd az rPtk. hatálya alatt „a magántulajdon nélküli magánjog” korszakában teljesedett ki.¹² Eörsi Gyula tudományos életútja tehát egy olyan korban fogant, illetve vált teljessé, amely ideológiai alapon a legkevésbé sem kedvezett a klasszikus magánjog művelésének, ugyanakkor annak vége szintén szimbolikus jelentőséggel bír, hiszen a nagyívű pálya a magyarországi rendszerváltás és így a piacgazdaságra való visszatérés kezdeti időszakában ért véget. Az életút hét évtizede, a szakmai munkásság közel fél évszázada alatt a magyar magánjog különös kihívásokkal, sőt létének megkérdőjelezésével szembesített kora volt, majd annak alkonyán a magyar magánjog nem csak gyökeresen átalakult, hanem a politikai és gazdasági körülmények változása eredményeként megkezdődött újjászületése¹³ és részben új alapokra helyezése is. Valamennyi korszak, illetve Eörsi Gyula e korszakokban vallott gondolatai ezáltal több szempontból is értékesek: a jogtörténeti tanulságok mellett magukban hordozhatják a jelenre és a jövőre egyaránt érvényes okfejtéseket és értelmezési kapaszkodókat.

Napjainkban a magánjog természetéből fakadóan a Polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) a befejezett kodifikáció ellenére továbbra is folyamatos és új kihívásokkal áll szemben.¹⁴ E kihívások természetesen nem azonosak azon ideológiai és értékválasztási kérdésekkel terhelt korszakéival amelyben Eörsi Gyula pályáját megkezdte, mindazonáltal a kihívások mind a jogalkotói, mind a jogalkalmazói, mind pedig a tudományos élet szereplőit cselekvésre ösztönzik összhangban a bátor tudományos vita és szakmai, közéleti szerepvállalás jogászai ethoszt meghatározó lényegi jellegzetességével.

---

⁸ VEREBICS i.m. 73., 83., 118.

⁹ VEREBICS i.m. 90., 102.

¹⁰ VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből. Európai kitekintéssel.* FORUM Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2022, 64.

¹¹ SÁRKÖZY Tamás: Eörsi, a társadalomtudós. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv.* (szerk.: Verebics János), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 45.

¹² VÉKÁS Lajos: Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv.* (szerk.: Verebics János), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 27.

¹³ VÉKÁS Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből.* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019, 133.

¹⁴ VERESS i.m. 72-73.

2. Néhány gondolat napjaink polgári, illetve szerződési jogának alkotmányjogi összefüggéseiről

A bevezető gondolatokban is rögzítettek szerint Eörsi Gyula tudományos munkásságának első évtizede Magyarország történelmének egyik legviharosabb, gyökeres gazdasági, politikai és jogi változások sokaságával, továbbá idegen megszállásával terhelt időszaka volt. A történelmi alkotmány örökségének elvetése, a tartalmi alkotmányos keretek visszaszorítása, majd teljes felszámolása mind a közjog, mind a magánjog természetes működését, hagyományos területeit a szovjet jogfejlődés pályájára állította.¹⁵ A kommunista ideológiai alapokon nyugvó totális államban ekkor az emberi szabadság is csak szoros korlátok között érvényesülhetett, a klasszikus polgári jog elméleti és gyakorlati művelésének feltételei mind szűkebb területre voltak kénytelenek visszavonulni. E kor tehát – éles ellentétben napjainkkal, amikor a magyar jog, és általa a magyar polgári jog a tartalmi alkotmányosságon nyugszik – a magánjog lényegét képező szabadság tagadásának időszaka volt. A kor fent idézett alaptételét nem lehet eléggé hangsúlyozni és napjaink alapállásával szembe állítani. A jelenkorban ugyanis a magyar polgári jog – a nemzetközi gazdasági kapcsolatok jogának nemzetközi jogi, illetve hazánk Európai Unió tagóságának jellegzetességeiből fakadó külön jogforrások mellett – Magyarország Alaptörvénye B) cikk (1) bekezdése, M) cikk (1) és (2) bekezdése, illetve XIII. cikk (1) bekezdése összessége, azaz a jogállamsági klauzula, a gazdaság értékteremtő munkára és a vállalkozás szabadságának alapjaira helyezése, a tisztességes gazdasági verseny feltételeinek rögzítése, illetve a tulajdonjog és annak felelősségének biztosítása nevesítése által ténylegesen a tartalmi alkotmányosság alapjain nyugszik, amely alkotmányos értékrend végső soron az egész társadalmat átítató programot hordoz magában.¹⁶

Eörsi Gyula kora és napjaink jogalkotói értékválasztása szembesítését maga az Alkotmánybíróság – az Alaptörvény hatályba lépését követően, de a korábbi gyakorlatával egyezően – többek között a 3192/2012. (VII. 26.) AB határozatában, annak Indokolása [15]-[21] bekezdéseiben végezte el, visszautalva a 59/1991. (XI. 19.) AB határozatára. Az Alkotmánybíróság e körben elismerte, hogy bár az Alaptörvény piaccgazdaságra utalást kifejezett módon nem tartalmaz, mégis – a magánjog lényegi elemeit képező – szerződési szabadság és a vállalkozási szabadság alaptörvényi védelemben részesül.¹⁷ A taláros testület kiemelte, hogy a piaccgazdaság *„plurálisan tagolt tulajdoni szerkezetű gazdaság, amely a különböző tulajdonformák egyenrangúságának, valamint a vállalkozás és verseny szabadságának alkotmányosan elismert elve alapján működik.”*¹⁸ Az Alkotmánybíróság idézett határozata Indokolása [21] bekezdése ezáltal az Alaptörvény és a Ptk. szabályainak szoros kapcsolatát alkotmányjogi összefüggésbe helyezte, amely keret és korábbi

¹⁵ VERESS i.m. 59., 63–64.

¹⁶ ÁRVA Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2013, 18–19.

¹⁷ A 3175/2013. (X. 9.) AB határozat Indokolása [9] bekezdése ezen kiindulópontot ismételte meg.

¹⁸ Az 59/1991. (XI. 19.) AB határozat Indokolásából átvett fogalom.

gyakorlat alapján¹⁹ a szerződési szabadság önálló alkotmányos jognak tekintendő, továbbá maga a gazdasági verseny kibontakoztatása, annak védelme szintén alkotmányjogi jelentőséggel bíró, értékkel bír. Az Alkotmánybíróság a 7/2006. (II. 22.) AB határozat Indokolása 1.2. pontjában a magánautonómia cselekvési szabadságának lényegi részeként ismerte el a szerződési szabadságot kihangsúlyozva, hogy a szerződési szabadság „[...] végső soron az emberi méltósághoz való jogból levezethető [...] az egyén gazdasági életben való részvételét biztosító jogként részesíti védelemben, és azt hangsúlyozza, hogy a szerződési szabadság a piac működésének és a gazdasági versenynek az egyik fontos feltétele. Ebből következik az, hogy az alkotmánybírósági gyakorlatban a szerződési szabadság [...] piaccgazdaság lényegi elemének és önálló alkotmányos jognak (de nem alapvető jognak) minősül.”

Mindezek az alapokon a közel egy évtizede hatályba lépett Ptk. az rPtk.-tól, különösen annak kezdeti időszakában megfogalmazott kiindulópontjaitól lényegesen eltérő koncepcionális alapokon nyugszik,²⁰ amely különbség a tartalmi és a formai alkotmányosság közötti valós különbség alapján vezet el a polgári jog újjászületéséhez. A polgári jog területén bekövetkezett radikális szabályozási modellváltás,²¹ az egyéni szabadság, a magánautonómia, a jogaival öntudatosan élő polgár és a professzionális – magántulajdonon alapuló – gazdasági szemlélet kiinduló tételeivel a középpontban²² a fenti alkotmányos értékeket és programot hivatott tartalmilag egyedi jogviszonyokkal kiteljesíteni, érvényesíteni. A magánautonómia alapját képező szabadságból fakadó célok elérése tehát alkotmányos szinten értéként elismertek, amelyeket többek között szerződéses jogviszonyok, mint érdekszövetségek szabályai szolgálják alapvetően diszpozitív rendelkezésekkel.²³ A fenti alapokon napjainkban a szerződési szabadság elve és annak korlátai, valamint tartalma széles körű szakmai konszenzuson alapul,²⁴ annak kiteljesedése egyedi jogviszonyokban nyer értelmet, megadva annak alkotmányjogilag, illetve magánjogilag is az esetek döntő többségében önmagán, illetve az egyéni túlmutató dimenzióit, értelmét.

¹⁹ 13/1990. (VI. 18.) AB határozat, 19/1991. (IV. 23.) AB határozat.

²⁰ VÉKÁS Lajos: A Ptk. társadalmi modellje. in: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter), Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2013, 18–25.

²¹ KEMENES István: Értékközvetítés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában. in: *(L)ex cathedra et praxis-Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. szerk.: Cseh Zoltán – Koltay András – Landi Balázs – Pogácsás Anett), Budapest, Pázmány Press, 2014, 146.

²² Boóc Ádám: Gondolatok az alapelvek szerepéről Magyarország új Polgári Törvénykönyvében. in: *Szociális elemek az új Ptk.-ban - Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII*. (szerk.: Grad- Gyenge Anikó), Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013, 13.

²³ VÉKÁS: A Ptk..., 18-19.

²⁴ VÉKÁS Lajos: *A szerződési jog általános rész*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016, 37-47.

3. Észrevételek a polgári jog és az alkotmányjog egyes kapcsolódó pontjairól Eörsi Gyula kezdeti munkássága alapján

A fentebb említettek szerint Eörsi Gyula jogászai pályája kezdetén Magyarország a szovjet megszállás terhe alatt gazdasági, jogi és társadalmi szinten egyaránt ideológiai harcok keresztútjében élt. A fokozódó szovjet nyomás és katonai megszállás előre vetítette az egymással konkuráló politikai és így jogalkotási – értékválasztások közötti döntés eredményét. A körülmények összessége alól természetesen a jogtudomány képviselői, így Eörsi Gyula sem vonhatta ki magát,²⁵ így alappal merül fel az a kérdés, hogy e szakmai és tudományos kihívásokra Eörsi Gyula mely válaszokat és milyen alapon vállalta fel az ebben az időszakban megjelent publikációi nyomán. Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – röviden azon kiindulópontok, illetve tételek vázolhatók fel a fenti összetett kérdésre adott válaszként, amelyek a magyar magánjog különös kihívásokkal terhelt idézett korszakában mutatják be Eörsi Gyula gondolatait elsősorban a szerződési jog területére összpontosítva.

Eörsi Gyula egyik első tudományos munkájában – összhangban a marxista jogelmélet felfogásával – a magánjog alapintézményét képező tulajdonjog kérdését elemezte és jutott el a magántulajdon és köztulajdon általa látszólagosnak ítélt ellentétének feloldásához. Álláspontja a későbbi totális állam hierarchizált tulajdoni rendjével összehasonlítva jóval árnyaltabb, hiszen megítélése szerint a tulajdon valójában célhoz kötötten tölti be rendeltetését, amit ő „termelési érdekek” nevezett el. Eörsi Gyula szerint *„Ha a termelési érdek köztulajdonbavétel kíván (pl. a nehéziparban), a köztulajdoni megoldás valósul meg, ha ügyviteli megoldást, (pl. a földművelésben) akkor az valósul meg, ha pedig nagyjából a régi értelemben vett magántulajdont kíván, vagy közömbös a termelési érdek szempontjából, (pl. a töltőtollam) akkor a magántulajdoni megoldás valósul meg, stb. Köz- és magántulajdon tehát az új felfogásban nem ellentétes. A javak társadalmi szerepük által determinált célszerűségi okokból állnak köztulajdonban vagy magántulajdonban. A magántulajdon nem külön tulajdonjogi rendszer, mert annak tartalma, a relatíve korlátlan szabad rendelkezési jog nem az egyén eredendő privát autonómiája következtében illeti meg őt, hanem azért, mert a jogot alakító erők azt arra a körre vonatkozóan így látták a közérdeknek megfelelőnek és észszerűnek. A javak jogi elrendezését (a tulajdoni viszonyok kialakítását) társadalmi funkciójuk szabja meg.”*²⁶

A fenti idézet a magánjog alapját képező tulajdonjoggal kapcsolatban részben ma is érvényes megállapításokat tartalmaz. E megállapítások közül az első abban ragadható meg, hogy a köz- és magántulajdon egymással valójában nem áll ellentétben, azaz a célszerűségi szempontok alapján eszközölt köztulajdonba vétel sem vezet alá-fölé rendeltségre. Valójában Eörsi Gyula e körben egy egységes tulajdonjogról beszél annak eltérő megjelenési formáival, ugyanakkor tagadhatatlan, hogy ideológiai alapon már a marxista jogelmélet felfogását és annak

²⁵ VÉKÁS: Eörsi..., 29.

²⁶ EÖRSI Gyula: Struktúráváltások a jogban. *Jogtudományi Közlöny* 1948/3., 206.

szovjet típusú alkotmányjogi következményeit is levonja.²⁷ A fenti sorok azonban kétségtelenül rávilágítanak a tulajdonjogból fakadó autonómia fontosságára és annak a társadalom egészére hatással bíró felelősségére, amely álláspont napjainkban részben párhuzamba állítható – az alkotmányjogi és a polgári jogi tulajdonfogalom különbsége mellett – az Alaptörvény XIII. cikkével, azaz a tulajdon társadalmi felelősségével és a kisajátítás közérdekhez kötöttségével.²⁸

A köz és magánérdek viszonyát Eörsi Gyula nem sokkal később tovább taglalta, amikor Czigliányi Aladár tanulmányára²⁹ észrevételeket fogalmazott meg. Eörsi ekkor már tudatosan és szükségszerűen szakított a magyar magánjogi hagyománnyal és nyíltan marxista gondolkodóvá, kommunista alapállását világosan felvállaló jogtudóssá vált.³⁰ Eörsi Gyula ugyan a köz-és magánérdeket – hasonlóan a tulajdonjogi felfogásával – egymással nem ellentétben álló fogalompárként ragadta meg és ezen ellentétet látszólagosnak nevezte, de ideológiai alapon és a történelmi meghaladottság okán elvetette a korábbi jog kiindulópontjait. Eörsi Gyula e körben egyértelműen a szocialista államberendezkedés megvalósítása által látta feloldhatónak a fenti érdekkonfliktust, nevezetesen *„A társadalmi termelés korában a magánérdek a »közérdek« előterbe nyomulását kívánja, mert az egyén boldogulása csak közösségi úton képzelhető el. A helyes társadalomszervezés mellett tehát ismét csak egy irányban hat az egyéni érdek és közérdek. Világos tehát, hogy ha valamely jogrendszerben magánérdek és közérdek poláris ellentétben van, ott szembenáll az egyén az állammal, ott a hatalom társadalomellenesen működik. Helyes társadalomszervezés mellett egyes egyének természetesen állhatnak szemben az állammal – különösen a társadalom átalakulása és ezzel kapcsolatosan az osztályharc kiéleződése idején – de a magánérdek nem lehet más, mint az általános közérdeknek e közérdek kialakításában tevékeny és alkotó részt vevő alkotórésze. [...] Nyilvánvaló azonban, hogy más az egyéni érdeket elnyelő fasiszta monizmus, amelyben végtelenre nőtt az elfojtott feszültség a magánérdek és a közérdek között és ilyenformán az ellentétek végső kiéleződését mutatja és más a szocialista monizmus, amelyben magánérdek és közérdek éppen úgy egyirányban és egymásra erősítően ható motívumok, ahogy egyirányú a nép és állam, hatalom és gazdasági erők működése, amelyben a »poláris feszültség«-et a társadalmi ellentmondások feloldása megszüntette. A helyes értelemben vett monizmus tehát a köz- és magánérdek harmóniáját mutatja, felismeri, hogy a mai helyzetben a magánérdeket is csak a közérdek szolgálata biztosíthatja és ezzel a magánérdeket – vagy ha úgy tetszik a közérdeket – szervesen a maga helyére utalja.*³¹

Eörsi Gyula fenti álláspontját hamarosan azzal a tétellel is kiegészítette, illetve kívánta bizonyítani alapvetése helyességét, hogy az egyéni szabadság állami korlátozásai a kapitalista rendszerekben is megvalósultak. Eörsi Gyula a szocialista rendszer kollektív kiindulópontját így szembesítette az általa elítélt kapitalista alapállással, rögzítve, hogy a közösségi termelési szektorokon kívül a szabadság

²⁷ EÖRSI Gyula: A tulajdonjog fogalmához. *Jogtudományi Közlöny* 1949/13-14., 276–281.

²⁸ ÁRVA i.m. 157-158.

²⁹ CZIGLÁNYI Aladár: A szociális magánjog fogalmi köre. *Jogtudományi Közlöny* 1948/13., 195–198.

³⁰ VEREBICS i.m. 55-57.

³¹ EÖRSI Gyula: Közjog-magánjog-szakjogok. *Jogtudományi Közlöny* 1948/15-16., 253–254.

„engedélyezett” módon érvényesülhet, adott esetben az a gazdálkodás, illetve a közösségi feladatok megoldása nézőpontjából is a megfelelő eredményekre vezethet.³²

A fenti idézet és kiegészített álláspont legfontosabb tanulsága abban ragadható meg, hogy míg Eörsi Gyula a „Struktúraváltások a jogban” című tanulmányában alapvetően kihangsúlyozta és elismerte a magánautonómia jelentőségét és legitimitását, újabb írásaiban már ezen autonómiát a közérdek olyan részelemeként – mi több egyes szegmenseiben azon kívüli intézményként – képzelte el, amelyben a közérdek, helyesebben az államérdek elsőbbséget élvez. Eörsi Gyula ekkortól a szabadság élvezetét tehát részben már engedélyhez kötötten kezelte, illetve értelmezte. Eörsi Gyula ezen álláspontja az adott kor kontextusában értelmezendő és alapvetően a magyar állam új, szovjet típusú alkotmányos rendszerének kiépítése korábban elfogadott értékválasztást tükrözi, ugyanakkor kétségtelenül veszélyes következtetések levonására adhat alapot. Eörsi Gyula azon megállapítása, amely szerint ha a magánérdek az államérdekkel szembenáll az társadalomellenes működést eredményez, illetve a szabadság „engedélyezett” keretek között intézményesülhet nem tartható és nem védhető napjainkban, az azonban kétségtelen, hogy a helyes társadalomszervezés és társadalompolitika által megvalósuló magánérdekvédelem egyes részelei bizonyos esetekben ma is jelentőséggel bírhatnak. E körben idézhetők a Nemzeti Hitvallásból azon elemek, amelyek szerint az egyéni szabadság csak másokkal együttműködve bontakozhat ki, a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése, továbbá az Alaptörvény O) cikke, amely szerint mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.³³

Eörsi Gyula álláspontja és napjaink alkotmányos alapjai közötti feszültség nyilvánvaló, de még hangsúlyosabb, amennyiben a hagyományos magyar jogi felfogással állítjuk szembe. A történeti alkotmány alapján álló magyar jogi gondolkodás e körben vallotta, hogy az egyéni szabadság biztosítása hatalmi szempontból az egyéni szabadság korlátozhatóságára, de nem kiszolgáltatottságra vezethet, azaz a szabadság korlátainak alkotmányos szempontból és alapvetően közösségi érdekből indokolhatóknak kellett lenniük,³⁴ azaz a köz és a magánérdek ezen összefüggésben sem vezethetett hierarchizálásra, pontosabban „nem az egyén van a közért, sem a köz az egyénért, hanem mind a kettő kölcsönösen egymásért.”³⁵

Klasszikus polgári jogi szempontból e körben több alapelv is felhívható e tétellel kapcsolatban, amelyek az ember társas lény mivoltából fakadó közösségi szempontok megjelenítésére is alkalmasak. Ezen alapelvek nevesíthető az észszerűség elve, elvégre a jog csak akkor számíthat az általa előírt szabályai betartására és következetes érvényesülésére, azaz az önkéntes jogkövetésre, ha a

³² EÖRSI Gyula: Michail Lipecker: A tulajdonjog a Szovjetunióban. *Jogtudományi Közöny* 1948/1-2., 20.

³³ ÁRVA i.m. 59-60.

³⁴ FERDINANDY Gejza: *Az arany bulla*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899, 168–169.

³⁵ FERDINANDY i.m. 169.

benne foglaltak megfelelnek az alapvető észszerűség követelményének.³⁶ Egy értelmetlen, észszerűtlen, mi több a magán vagy közérdeket teljes mértékben figyelmen kívül hagyó jogszabály nem csak, hogy nem követhető, de adott esetben ki sem kényszeríthető, vagy kikényszerítése esetén súlyosan méltánytalan helyzetet is eredményez. Az észszerűség külön aspektusát fogalmazta meg egyebekben az Alkotmánybíróság 3298/2014. (XI. 11.) AB határozat Indoklása [29] bekezdésében oly módon, hogy az Alaptörvény M) cikkéből fakadó szerződési szabadság korlátozása is lehet alaptörvény-ellenes abban az esetben, ha annak nincs alapos oka, azaz a korlátozás nem ésszerű. Szintén e körben említendő az igazságosság elve, amely a Ptk. absztrakt szabályaiban általános zsinórmértékként érvényesül, azaz az életviszonyok észszerű elrendezése mellett az igazságosságra való törekvés a jog sajátos nézőpontjából állandó.³⁷ Amennyiben elfogadjuk, hogy az igazságosság nem minden egyén és csoport jogos érdekének való megfelelést jelenti, de azt feltétlenül, hogy arra törekedni kell,³⁸ az egyéni és közösségi érdekek összefüggései szintén megfelelő kapcsolatba helyezhetők.

Az 1949. évi XX. törvény, azaz az Alkotmány hatályba lépését követően jelképesen is lezárult, befejeződött Magyarország új alkotmányos berendezkedéséről szóló vita, ugyanakkor a közjogi helyzet lezárása nem eredményezte teljes mértékben a magánjogi rendszer teljes átállítását és a társadalmi, gazdasági szerkezet megváltozását. E körülményeket Eörsi Gyula is érzékelte, amikor elismerte a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet korántsem teljes megvalósulását.³⁹ Eörsi Gyula korábbi álláspontját részben revideálta és döntő jelentőségűnek ítélte meg a társadalmi tulajdon és magántulajdon megkülönböztetésének kérdését, de következetesen vallotta és kívánta a magántulajdon eltűnését, pontosabban felszámolását a jövőben. Az alábbi soraiban foglalt álláspont egyértelműen rámutat arra az ideológiai környezetre és hatásra, amely a kor jogtudományát mélyen átítatotta. *„Az Alkotmánynak az a tétele tehát, hogy »a magántulajdon és a magánkezdeményezés a köz érdekeit nem sértheti«, nem merül ki abban, hogy a tőkéseket segítsen kordában tartani. Másfelől: a dolgozók munkával szerzett tulajdonának alkotmányos védelme nemcsak a szocialista szektor dolgozóinak használati javaira vonatkozik. Az új gazdasági politika korában nálunk sajátos tulajdonjogi forma létezik: a munkával szerzett magántulajdon formája. [...] Ezek dolgozók, szövetségesei a munkásosztálynak, magántulajdonuk nem vonható tehát a tőkés tulajdonnal azonos megítélés alá. [...] Ugyanakkor azonban a magántulajdon nem egyenlő a kizsákmányoló tulajdonnal: magántulajdon a kisárutermelő tulajdona is. Márpedig számunkra a dolgozók és a tőkések megkülönböztetése is döntően fontos, ez a megkülönböztetés pedig a szocializmus építésének szakaszában a népi*

³⁶ LESZKOVEN László: A polgári jog alapelvei. in: *Civilisztika I.* (szerk.: Barzó Timea – Papp Tekla), Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018, 28-29.

³⁷ LESZKOVEN i. m. 29–30.

³⁸ VARGA Zs. András: *Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája.* Budapest, Századvég Kiadó, 2015, 39.

³⁹ EÖRSI Gyula: Az új gazdasági politika és polgári jogunk. *Jogtudományi Közöny* 1951/5., 238–245.

*demokrácia viszonyai közt nem fedi a társadalmi tulajdon és a magántulajdon megkülönböztetését.*⁴⁰

4. A szerződési jog kérdései Eörsi Gyula korai munkásságában

Az alkotmányos átalakulást, annak megszilárdítását követően Eörsi Gyula munkásságának fókuszpontjába az új magánjog ideológiai megalapozása mellett annak részterületei kerültek. Ennek egyik első elemeként – még az 1949. évi XX. törvény elfogadása előtt, de már ideológiai alapon jelentősen eltávolodva a hagyományos magánjogi örökségtől – klasszikus kötelmi jogi vitát⁴¹ folytatott le Nyizsalovszky Endrével⁴² a Jogtudományi Közlöny hasábjain.⁴³ Az értékes vita egyik elemét a köz- és magánérdek ütközése, összetett viszonyrendszere képezte. E körben említhető meg Eörsi Gyula azon álláspontja, amely szerint „*[...] a faszizmus volt az, ami az egyéni jogokat az ú.n. »közérdek«, azaz a tőkés érdek javára elnyomta. Ha csak a tervszerűséget hangsúlyozzuk, de nem mondjuk meg, hogy ez a tervszerűség nem a nagytőkének az egyént összezsugorító tervszerűsége, hanem a szocializmusnak, vagy az afelé haladó társadalomnak az egyén jobb ellátását, tehát magánszférája kiterjesztését szolgáló tervszerűsége, akkor veszélyesen keveset mondunk. Ha pedig ezt az így »semleges« hangsúlyozott tervszerűséget egy egyre zsugorodó magánszférának csupán formailag igaz képével állítjuk szembe, fokozzuk a semlegességgel keltett látszatot. Kétségtelen, hogy egyebek közt valóban nagymértékben előtérbe került a tervszerűség gondolata. Kétségkívül nagy szerepe van a szerződésre lépés, a szerződés tartalmának megállapítása, a szerződési formák kialakítása terén. Kétségtelen hogy a társadalmi élet minden területén figyelemmel kell rá lenni. Az is kétségtelen, hogy a szerződési szabadság illő helyre visszaszorulását is hangsúlyozni kell. Azonban az is kétségtelen, hogy a maga helyére utalt szerződési szabadság is része gazdálkodásunknak; ott érvényesül, ahol azt a javaknak az új társadalomban szánt funkciója megengedi sőt szükségessé teszi, kétségtelen, hogy a tervszerűség megvalósítása nem az egyéni szféra elfojtását jelenti. A vagyoni jogi formák változását nem lehet elszigetelten, a társadalmi változásoktól függetlenül szemlélni; jogot politika nélkül művelni nem lehet.*”⁴⁴

Az idézet több kulcsfontosságú elemet tartalmaz a kor polgári jogát illetően, amelyek közül elsőként emelhető ki, hogy nem tagadható faszizta totális állam és a kommunista totális állam közötti hasonlóság, igaz Eörsi Gyula ez utóbbi igazolására törekedett annak totális jellegét lényegében tagadva. A második kiemelendő elem annak hangsúlyozása, hogy a szerződési szabadság és a magánszféra – minden igyekezet ellenére – nem tűnt el, hanem csak visszaszorulóban volt e korban, mi több, azok szükségszerűsége, funkcionalitása sem tagadható. Ezen első két elem ma jogtörténeti tanulságokkal bír, míg a harmadik lényeges tétel napjainkban is érvényes, nevezetesen a változásokat nem lehet elszigetelten a társadalmi

⁴⁰ EÖRSI: Az új..., 240–241.

⁴¹ VEREBICS i.m. 59–61.

⁴² NYIZSALOVSKY Endre: A kötelmi jog átalakulása. *Jogtudományi Közlöny* 1949/5-6., 106–110.

⁴³ EÖRSI Gyula: A kötelmi jog átalakulása. *Jogtudományi Közlöny* 1949/7-8., 153–156.

⁴⁴ EÖRSI: A kötelmi..., 155.

körülményektől függetlenül szemlélni és ezáltal a jogot politikai értékválasztás nélkül művelni. Eörsi Gyula ezt követően kötelmi jogi okfejtésében kiemelte, hogy a kötelmi jog a társadalom egységes gazdasági kapcsolatainak jogi rendje és ezáltal a szerződési jog államberendezkedéstől függetlenül élő intézmény, az abban foglalt magatartások pedig a felek magatartását nem csak meghatározzák, hanem bírói értelmezés tárgyát is képezik mégpedig a alkotmányos alapokon.⁴⁵ Ezen utóbbi állásponttal kapcsolatban részben felhívható az Alaptörvény 28. cikkének alkotmányos elvárása, amely szerint a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét – segítségül hívva annak indoklását is – elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik, illetve a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy azok a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.⁴⁶ E körben napjainkban azt a további kiegészítést szükséges megtenni, hogy a jog a mindenkori társadalmi összefüggések viszonyában értelmezhető, amelyre többek között a bírák – és az alapjogviszony léte során a felek – kulturális beágyazottsága és társadalmi háttere is döntő befolyással bír.⁴⁷ Következésképpen a józan ész, a közjó, az erkölcsös és gazdasági cél feltárása, az alkotmányos keretek és értékek megjelenítése nem csak a bírói jogértelmezés sajátja, hanem a racionális – gazdasági és jogi – döntések meghozatala érdekében hangsúlyosan érvényesül a jogviszony felei oldalán is.

A szerződési jogot illetően a vizsgált korszakban természetesen Eörsi Gyula 1954-ben megjelent tanulmánya⁴⁸ „*A szerződés elméleti alapjai*” az elsődleges jelentőséggel bíró tudományos munka. A publikáció központi eleme a szerződés az áruviszony jogi formájának tétele.⁴⁹ Napjainkban a szerződéseket természetesen az áruviszonyoknál tágabb hatókörben szemléljük és nem tekintjük a kizsákmányolás eszközének, ugyanakkor a szerződéses kapcsolatoknak azon lényegi jellegzetessége, hogy azok egyfajta egymásrautaltságot, gazdasági igényhelyzetek felek általi kielégítését jelentik továbbra is érvényesek és ezáltal igaznak tekinthető azon megállapítás is, hogy a szerződések adják a gazdasági élet dinamikáját. Eörsi Gyula e dinamikával kapcsolatban – amennyiben az akkoriban uralkodó ideológiai tételek mögött értelmezzük sorai valós mondanivalóját – helyesen jegyezte meg, hogy a szerződés alapja az egyéni lehetőség, az akarat, és az adott viszonyok között társadalmi szükségszerűség, valamint a magántulajdon és az annak részét képező rendelkezési jog.⁵⁰ Ilyen elvi alapokon közelít Eörsi Gyula a tulajdonjog passzív természetéből a szerződések aktív magatartásai felé egyben kijelölve a jog – mai mércével is igazolható – szerepét: „*A jognak a magántulajdont nemcsak védenie kell, de elő kell segítenie a tulajdonosok aktív kapcsolatait is. A magántulajdon rendjének védelmében adott esetekben szankcionálnia kell a magántulajdon*

⁴⁵ EÖRSI: A kötelmi..., 156.

⁴⁶ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2017, 108., 130.

⁴⁷ MENYHÁRD Attila: Szüksége van-e a társadalomnak jogászokra. in: *Ad salutem civium inventas esse leges- Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*. (szerk.: Veress Emőd), Kolozsvár, Forum Iuris Könyvkiadó, 2019, 61–64, 69–71.

⁴⁸ EÖRSI Gyula: A szerződés elméleti alapjai. *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei* 1954/3-4., 7–39.

⁴⁹ EÖRSI: A szerződés..., 7.

⁵⁰ EÖRSI: A szerződés..., 8–9., 11.

*megszűnését is a magántulajdon megszerzése érdekében. Ezt igénylik maguk az árutulajdonosok, akiknek nem elegendő, hogy a jog elhatárolja, körülsáncolja, megvédi javaikat. A jognak ki kell fejeznie az árutulajdonosoknak azt a lehetőségét, hogy javaikból elhatározásuk szerint szuverén módon kiengedhessék egyiket-másikat és helyükbe mást szerezhessenek. Az árutulajdon jogának ez az oldala az, ami az árutulajdonost kiemeli abból a passzív, elszigetelt állapotából, a falakkal körülvett várúr sivar és élettelen helyzetéből, amiben volna, ha az árutulajdonnak szükségszerűen nem volna meg ez az oldala is. E rendelkezési és elsajátítási jog révén kerülnek az árutulajdonosok aktív jogi kapcsolatba a többi árutulajdonossal, ezek teszik jogilag lehetővé, hogy az árutulajdonosok között relatív (vagyis meghatározott személyek között fennálló) és pozitív (vagyis nem túrésretartózkodásra, hanem szolgáltatásra irányuló jogviszonyok jöjjenek létre. Az aktív oldal nem azt fejezi ki, hogy a joghatás megsemmisít egy jogsértő magatartást, hanem azt, hogy a joghatás az állami szankció pecsétjével megerősít egy többé-kevésbé tudatos magatartást. Az aktív és passzív oldal természetesen szoros egységet alkot a tulajdonjog intézményében — és az egész polgári jogrendszerben. A külső behatással szemben bárki ellen védelmet nyújtó (abszolút és negatív szerkezetű) tulajdonjog tehát az áruviszonyok közepette elszakíthatatlan egységben van a rendelkezés és elsajátítás jogával, amiből az árucserét szabályozó (relatív és pozitív szerkezetű) szerződési viszonyok erednek. A magántulajdonban rejő eme ellentét teszi élővé, mozgóvá ezt a jelenséget.*⁵¹

Eörsi Gyula felfogása szerint tehát a jog szerepe egyrészt a szabályozás, másrészt a szabályozott és civilizált keretek közötti kikényszerítés, a gazdaság dinamikájának szolgálata és a védelem oly módon, hogy a felet „*a jog birodalmának polgárai közé kell beiktatnia.*” egyenlő jogképességgel rendelkező jogalannyá kell tennie.⁵² A fentiek egyenes következményeként vonja le a tanulmány, hogy az egyenlő jogképesség mellérendeltséghez vezet amelyből fakadóan a szerződések dinamikáját a konszenzus teremti meg a visszterhesség és a szolgáltatás-ellenszolgáltatás egyensúlya alapján.⁵³ A szerződéssel mint jogi jelenséggel kapcsolatban különösen értékes azon megállapítás, amely szerint a konszenzus kölcsönös akaratalávetettséget jelent, amelyhez a felek a szerződés alatt kötve vannak, és ezáltal a korábbi – lehetőségből, szabad akaratból fakadó – pozíciójuk alapjaiban változik meg, akaratuk kötött, mi több egyes esetekben a másik fél akaratától függő akarattá válik.⁵⁴ Ez utóbbi körülmény Eörsi Gyula szerint minőségi különbséget is jelent a kereskedelmet szabályozó egyéb normarendszerekhez, különösen a kereskedői erkölchöz képest, elvégre a szerződés jogi formája a kötött akaratot állami kényszerrel is megerősíti, mi több, más szabad akaratok behatásaitól is megvédi.⁵⁵ Eörsi Gyula e körben a joghoz kötöttséget oly erősnek tekintette, hogy a lehetetlenülés kapitalista jogi értékelését, azaz a szerződéssel kötött akarat feloldását elítélte, lényegében a jog saját maga általi kiüresítésének, kudarcának

⁵¹ EÖRSI: A szerződés..., 9.

⁵² EÖRSI: A szerződés..., 9–10.

⁵³ EÖRSI: A szerződés..., 12–15.

⁵⁴ EÖRSI: A szerződés..., 16–17., 22.

⁵⁵ EÖRSI: A szerződés..., 17., 22–23.

tekintette, bár indokolása ma már nehezen védhető, hiszen azt a kizsákmányoló osztály érdekét szolgáló intézményekre vezette vissza.⁵⁶

A szerződési jog fejlődésének vázlatos ismertetését követően Eörsi Gyula a szocialista állam és jog szerződési jogával kapcsolatban több megállapítást is tett. E megállapítások közül emelendő ki annak elismerése, beismerése, hogy ezen új állam is – a korábbi joggal egyezően, igaz más irányból – szükségképpen osztályérdekeket szolgált, illetve az állam aktív szerepvállalása a gazdaság átszervezésében a szerződések eszközeinek megfelelő felhasználásával, azaz jogi úton lehetséges, továbbá elismerte az állam lehetőségeinek korlátozottságát is.⁵⁷ E körben az egyik leglényegesebb meglátása Eörsi Gyulának abban ragadható meg, hogy az állami beavatkozás szükségképpen tökéletlen, azaz az a gazdaság saját törvényeit, a közgazdaság törvényszerűségeit nem írhatja felül, a szerződések tartalma és lényege ez utóbbi gazdasági törvényszerűségek érvényesítésében ragadható meg.⁵⁸ Évtizedek elteltével mindez tartalmi igazolást nyert, a tervgazdaság fenntarthatatlan pályára került és a kommunista ideológia alapján álló államszervezet, gazdaság és jog egyaránt megbukott.

Különösen érdekes tételt fogalmazott meg Eörsi Gyula egyebekben az akarattal kapcsolatban, amely már korábbi, fentebb idézett írásából – a magánérdekek és a közérdek kapcsolatának általa tett értelmezéséből – is részben következett. Eörsi Gyula szerint *„A felek akaratának az állami akarattól különálló léte van, de jogi léte attól függ, hogy mennyire találkozik adott esetben az állami akarattal. A szerződési akarat érvényesülésének az állami akarattal való találkozásától való ez a függése a szocialista viszonyok között nem egyéb, mint a másik oldala az egyéni és állami akaratok ama összefüggésének, amely szerint az állami akarat az egyéni akaratok tipikus elemeiből tevődik össze. Az egyéni akaratok létrehozzák az állami akaratot, és ez visszahat a szerződésben fellépő felek egyéni akaratára: jogi szankcióval látja el ezeket az akaratokat vagy jogi szankcióval meggátolja érvényesülésüket. Ez az állami és az egyéni akarat alapvető összefüggése. Ezenkívül az állami akarat kiegészíti a szerződési akaratot (diszpozitív szabályok arra az esetre, ha a felek akarata nem minden kérdésre terjedt ki) és örökdik is az akaratmegegyezések reális voltán (az akarat, a nyilatkozat, a megegyezés hiányosságai esetére adott szabályozás, a lehetetlen, ellentmondó, tilos feltétel esetére adott szabályozás stb.).”*⁵⁹

A fent idézett tétel napjainkban nyilvánvalóan nem tartható, ugyanakkor egy eleme kétségtelenül megjelenik a Ptk. 6:63. § (4) bekezdésében, amely szerint nem kell a feleknek megállapodniuk olyan kérdésben, amelyet jogszabály rendez és e körben az álláspont egy része közvetetten igazolható a népképviselői demokráciából fakadó parlamenti jogalkotás természetével. Másik oldalról természetesen a szerződések érvénytelenségére vonatkozó szabályok akaratok korlátaival is fellelhető bizonyos mértékű kapcsolat.

⁵⁶ EÖRSI: A szerződés..., 18.

⁵⁷ EÖRSI: A szerződés..., 20., 24.

⁵⁸ EÖRSI: A szerződés..., 20–21.

⁵⁹ EÖRSI: A szerződés..., 23.

A tanulmány következő részeiben Eörsi Gyula a szocialista állam és szerződések kapcsolatát vizsgálta, kijelölve annak szerepét a tervgazdaság megvalósításában.⁶⁰ E tételek, különösen a tulajdonosváltás nélküli tervutasítás alapján bekövetkező árumozgások⁶¹ piactudományi körülmények között természetesen nem érvényesülnek napjainkban, ugyanakkor az nem tagadható, hogy az állami gazdaságpolitikából fakadó döntések jogalkotási eredményei – hasonlóan a szocialista rendszer ideológiai értékválasztásához a kommunizmus építéséhez – szintén egy értékválasztásra vezethetők vissza. Másképpen megfogalmazva, ahogyan a kommunista állam a tervutasításos rendszert választotta és annak célját tűzte ki és ahhoz igazította jogrendszerét, a piactudomány választása és az ahhoz igazított jogrendszer választása szintén állami akarat megnyilvánulását jelenti, igaz már jogállami keretek között.

A szocialista korszak magánjog szerződéses viszonyait illetően jogtörténeti érdekesség és egyben dogmatikai különlegesség Eörsi Gyula okfejtése a tervutasításos rendszer szerződéses kapcsolatai tárgyában tett megállapítása: *„A tervezés és a terv lebonyolítása megkívánja, hogy a legcélszerűbb módszerek kerüljenek alkalmazásra a kalkuláció, az elszámolás, a nyilvántartás, az ellenőrzés terén. Evégből a gazdasági fejlődés, továbbá hosszú évek kísérletei és próbálkozásai, előítéletekkel és ellenséges nézetekkel vívott harcai eredményeképpen a Szovjetunióban, majd e nagyszerű példa nyomán a népi demokráciákban kifejlesztették az állami vállalatok önálló elszámolását, felruházták őket bizonyos pénzügyi és gazdasági önállósággal. Ezzel összefüggésben továbbá újból bevezették, illetőleg fenntartották a visszterhességet az állami vállalatok közötti vagyoni viszonyokban. Az önálló elszámolás és a visszterhesség ugyanis lehetővé teszi annak megállapítását, hogy váljon a vállalat jövedelmező-e vagy ráfizetéses, normálisan működik-e vagy sem. Az állami szocialista gazdaság alapegységei működésének zavarai így mutathatók ki leginkább. Az önálló elszámolással rendelkező vállalatok egymás közt visszterhes vagyoni viszonyai, az e körben lebonyolódó elosztási viszonyok pedig az áruviszony formáját mutatják. Az ebből következő kézenfekvő eredmény: az önálló elszámolással rendelkező vállalatok a polgári jog önálló alanyai, jogképesek, jogi személyek lesznek, vagyoni viszonyaik pedig, amelyek nem áruviszonyok, de áruviszonyok formájában jelennek meg, szerződési viszonyok. E szerződési viszonyoknak az a további előnyük is megvan, hogy a vállalatokat egymással szemben is érdekeltté teszik a terv teljesítésében, érdekeltté teszik abban, hogy zavartalanul együttműködjenek. Ezt a szerződési rendszer éppen annak révén éri el, hogy jogintézmény és mint ilyen, szankciója van. A kötelezett állami vállalatot az is sarkallja a teljesítésre, hogy nemteljesítés vagy hibás teljesítés esetén kötbért kell fizetnie a jogosult vállalatnak, a jogosult állami vállalatot pedig ugyanez sarkallja a másik fél teljesítésének szorgalmazására. Ilyenformán az állami vállalatok nemcsak az állammal szemben, fegyelmi úton felelősek a terv teljesítéséért, nemcsak a munkajogi (bérezési, jutalmazási stb.) eszközökkel teszi a jog a vállalatok dolgozóit érdekeltté a terv teljesítésében, tehát nemcsak vertikálisan, az*

⁶⁰ EÖRSI: A szerződés..., 26–29.

⁶¹ EÖRSI: A szerződés..., 28–30.

*államigazgatási és munkajogi viszonylatokban lesznek felelősek és érdekeltek a tervteljesítés terén, de az állami vállalatok egymásközi viszonyában is kötelezettek és érdekeltek lesznek, azaz kötelezettségük és érdekelttségük nem csak vertikális, de horizontális síkon is fenn fog állni.*⁶²

Az idézet alapján egyértelművé válik Eörsi Gyula akaratfelfogásának magyarázata, elvégre ezen jogviszonyokban valójában nem az abban részt vevő, adott esetben jogképességgel felruházott felek akarata érvényesül, e körülmény csak látszólagos, a szerződéses viszony akarati oldalról kizárólag az állam akaratát testesíti meg.⁶³ Mai fogalmaink, a Ptk 6:61. § (1) bekezdése szerint a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre. A jogképesség tehát napjaink magyar polgári jogában – a megfelelő cselekvőképességi, illetve különösen a jogi személyekre irányadó képviseleti szabályokra és korlátaira figyelemmel – önálló akaratra vezet, így többek között még az azonos tulajdonosi körrel rendelkező jogi személyek szerződéses kapcsolatában is megkövetelt a szerződéshez a felek akarategysége. Eörsi Gyula okfejtésével szemben tehát ilyen esetekben az akaratok nem oldódnak fel a végső tulajdonos akaratában, hanem a tagoktól elkülönült jogi személyiség lényegi tartalmi elemét képezi a vagyoni forgalomban megjelenő önállóság. A szocialista áruviszonyok szerződéses kapcsolatai tehát csak „látszat” szerződéses alakzatok mai fogalmaink szerint és ezáltal a jelenkorban nem csak a piacgazdaság közgazdasági törvényszerűségei okán nem lennének tartható intézmények, hanem abból fakadóan sem, hogy az önálló, szabad akarat tagadásának kiindulópontján álltak. E látszat jelleget egyebekben maga Eörsi Gyula is elismerte, amelynek magyarázatát abban adta meg, hogy a szocialista jog fogalmi keretei között a régi jog intézményei és tartalma nem értelmezhető és ezen „látszat” szerződési jog végső soron ténylegesen létező valóság.⁶⁴ Eörsi Gyula magyarázata szerint *„Ezek a látszatok azonban csupán látszólag látszatok. Csak akkor «látszatok», ha mindenáron a régi tartalmat keressük mögöttük. Igaz, hogy a szerződések mögött nincsenek valóságos áruk, a vállalatok jogi személyisége mögött nincsenek autonóm gazdasági alanyok, az állam által gondozásukra bízott vagyontárgyak felett nincs tulajdonjoguk, akaratuk mögött az állami akarat húzódik meg, a visszterhesség nem jelent kölcsönös tulajdonváltást és a vagyoni felelősség sem vág a tulajdonjog vérébe-húsába. Ugyanakkor ez az egész konstrukció értelmetlen bűvészműtárvány volna és a jogban egy napig sem maradhatna fenn, ha nem volna mögötte realitás.*⁶⁵ Az idézet alapján a fenti magyarázat közvetetten párhuzamba állítható a népi demokratikus alkotmányosság intézményével oly módon, hogy ahogyan a szocialista alkotmányosság nem lehetett tartalmi alkotmányosság, úgy a szocialista szerződési jog idézett elemei sem tekinthetők szerződési jognak tartalmi értelemben. A tartalmi hiányosságot nyilván érzékelte Eörsi Gyula, aki tanulmánya záró gondolataiban a marxista jogelmélet jog elhalása tana segítségével hívásával igyekezett feloldani az ellentétet: *„E szerződéseknek mint jogi formáknak gazdasági tartalma többé nem az áruviszony,*

⁶² EÖRSI: A szerződés..., 31.

⁶³ EÖRSI: A szerződés..., 32.

⁶⁴ EÖRSI: A szerződés..., 32–34.

⁶⁵ EÖRSI: A szerződés..., 33.

hanem, a népgazdasági terv végrehajtása során keletkező elosztási viszonyok rendszere. Az áruviszonyok teljesen eltűnnek e viszonyokból és helyükbe a szerződések tartalmaként közvetlenül, nem áruviszonyok közvetítésével a népgazdasági terv végrehajtásának viszonyai lépnek. Ez a szerződéses viszonyok soha nem látott tudatos alakításának, tervszerűségének, soha nem látott tökélyének az útja, amely egyben csírájában magában hordozza a távoli perspektívát, a szerződés jogintézményének megszűnését. Az áruviszony, az elkülönült tulajdonosok eltűnése a szerződés mögül — ez e sok vihart látott jogintézmény biztonságos tökélyének előfeltétele és egyben az első lépés e nagymúltú jogintézmény elhalása felé. Sajátos ellentmondás, hogy az elhalás felé tett első lépés — lépés a hatékonyság, tökéletesség korábban ismeretlen foka felé. Egyelőre azonban — hosszú időre — e jogintézmény további szakadatlan tökéletesítésére van szükség, hogy e szakadatlan tökéletesedés hozzájáruljon az elhalás további feltételeinek megteremtéséhez. A szerződésnek új és magasabb fokra kell hágnia, míg eljön elhalásának ideje a kommunizmus ragyogó viszonyai között.⁶⁶

Eörsi Gyula a fenti tételei alapján a közelgő rPtk. kodifikációval kapcsolatban⁶⁷ jelentett meg ismételten egy összefoglaló tanulmányt.⁶⁸ A kodifikáció kiindulópontjaként Eörsi Gyula a korábbi kodifikációs erőfeszítések kritikáját összefoglalva rögzítette, hogy a totális állam pozitív hozadéka, hogy az új törvény megalkotása során a bekövetkezett társadalmi változásokra is figyelemmel már „nem kell tekintettel lenniök a földbirtokos tőkés érdekkellentétekre, nem érvényesül a különböző üzleti érdekeltségek befolyása, ami egy-egy szelídebb reform, egy-egy tisztább jogi konstrukció megvalósítását annyiszor gátolta meg a régen hitelét vesztett történelmi iskola hanyagul összetákolt érveivel, érvekkel, amelyeknek nem tudományos tartalmuk adott súlyt, hanem az, hogy mögöttük ott dörzsölgette kezeit a maximális profitot védő magabiztos hatalom. A munkát nem kíséri azoknak a kincstári beavottaknak jóindulatú lenézése, akik tudják, hogy az egészből úgysem lesz semmi és akik ezen kívül is a hivatalból vetik meg a tudományos munkát. A több évtizedes keserű tapasztalat a visszájára fordul és mellettünk szavaz: a tervezetek híveinek és ellenzőinek akaratan túl történelmi erők gáncsolták el a törekvéseket a múltban, és történelmi erők a biztosítékai annak, hogy a százéves programra valóság lesz, és pedig nem is az akkor áhított tökéletlen burzsoá megvalósulás, hanem szocialista megvalósulás következik be, amely felhasználja a múlt erőfeszítéseinek hasznos termékeit és egyesítve azokat a szocialista tapasztalat – elsősorban a szovjet példa – tanulásaival, a törvénykönyvet az egész dolgozó nép szolgálatába állítja.”⁶⁹ A jogalkotás napjainkban nyilvánvalóan meghaladta Eörsi Gyula fenti álláspontját, illetve az a jogállamiság talaján álló államban nem tartható, mindazonáltal a tanulmány több megállapítása napjainkban is érvényes gondolatokkal gazdagíthatja a magánjog művelőit.

⁶⁶ EÖRSI: A szerződés..., 39.

⁶⁷ VEREBICS i.m. 66-67.

⁶⁸ EÖRSI Gyula: A Polgári törvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése. *Jogtudományi Közlöny* 1954/9-10., 334-347.

⁶⁹ EÖRSI: A Polgári..., 335.

Fentieknek megfelelően legitim vita tárgyát képezi az általános rész szükségszerűségével kapcsolatos álláspont, amikor kritikai élel emelte ki Eörsi Gyula, hogy valódi általános rész hiánya okán a kötelmi jogra hárul e kérdések sokaságának tisztázása.⁷⁰ Szintén napjainkban is érvényesen képviselhető azon álláspont is, amely szerint a polgári jogi dogmatikában a jogügylet tágabb fogalom, annak csak egy eleme a szerződés, így az egyoldalú jogügyletek és a szerződések közötti kapcsolat kodifikációja alapos megfontolást igényel és a körben megoldási javaslata a szerződések jogából fakadó, azt középpontba helyező jogügylettan megalkotása.⁷¹ A kötelmi jogot illetően Eörsi Gyula a szocialista társadalom jellegzetességei alapján fogalmazott meg javaslatokat, és bár ideológiai alapon fenntartotta korábbi álláspontját és záró következtetését a kötelmi jog eltűnésével kapcsolatban, azonban a fennálló társadalmi és gazdasági körülményekre, továbbá a nemzetközi gazdasági kapcsolatok fontosságára hivatkozva – egyben összehasonlító jogi és jogtörténeti érvrendszerrel is alátámasztva – nem csak annak megtartása mellett érvelt, hanem amellett is, hogy a törvényhozó e tárgykörrel összefüggésben új megoldásokkal ne kísérletezzen.⁷² Eörsi Gyula javaslata szerint a törvényben a kötelmi jog három részből épült volna fel, a szerződések közös szabályaiból, a szerződésen kívüli jogsértésért való felelősség szabályaiból és az egyes szerződések szabályaiból. Tanulmányában ezt követően részletesen kitért a szerződések és a szocialista szervezetek kapcsolatára oly módon, hogy egyrészt e tárgykörben is összehasonlító jogi módszer eredményeit, másrészt korábbi munkáiban kifejtett álláspontját, harmadrészt egyes szerződésekkel kapcsolatos észrevételeit osztotta meg a társadalmi-gazdasági és ideológiai környezetnek megfelelően.⁷³ Kiindulópontja ennek megfelelően a népgazdaság egysége és a tervrendszer, valamint az abból fakadó esetleges értelmezési kérdések, nehézségek feloldása és azok eredményeinek fenti rendszerben való elhelyezése,⁷⁴ egyes szerződések ennek megfelelő kodifikációja.⁷⁵ Eörsi Gyula napjainkban is érvényes megállapítást tett egyebekben a túltengő, kazuisztikus szabályozással és a bürokratikus korlátokkal szemben és ezáltal az alapvető szabályok megalkotása és a helyes szintű absztrakció mellett érvelt azzal, hogy a részletszabályok kialakítása a – tervutasításos rendszer jellegzetességeire is figyelemmel – alacsonyabb szinten történjen.⁷⁶

5. Záró gondolatok

Eörsi Gyula tudományos pályájának első évtizede számottevő értékes tudományos munkával gazdagította a magyar magánjog irodalmát, egyben alapot képezett arra, hogy a jogtudós a későbbi évtizedekben nem csak Magyarországon, hanem

---

⁷⁰ EÖRSI: A Polgári..., 337.

⁷¹ EÖRSI: A Polgári..., 338.

⁷² EÖRSI: A Polgári..., 340–343.

⁷³ EÖRSI: A Polgári..., 343–347.

⁷⁴ VEREBICS i.m. 68-69.

⁷⁵ EÖRSI: A Polgári..., 344–345.

⁷⁶ EÖRSI: A Polgári..., 345.

nemzetközi szinten is elismert szaktekintélyé váljon. A tanulmány alapvetően ezen első évtizedben megjelent publikációkra, azon belül is a szerződési jogi munkákra összpontosít, de természetesen e korszak alkotómunkája nem merült ki a fent felvázolt sorokban. Ekkoriban készült el Eörsi Gyula szerződési jogi, kilencszázhusz oldalas nagymonográfiája, amelyet a Magyar Országos Levéltár őriz,⁷⁷ illetve nagyívű munkája a tulajdonátszállásról,⁷⁸ emellett több cikk, tanulmány, tankönyv is ezen évtized alkotó tevékenységének eredménye.⁷⁹ Összegezve Eörsi Gyula sorait megállapítható, hogy azok egyes elemei napjainkban is hordoznak és hordozhatnak érvényes tételeket, szakmai viták kiindulópontjait, korának és napjainknak összevetése, szembevetése pedig a jogtörténeti tanulságokon túl elősegítheti a magánjogtudomány fejlődését, annak alkotmányos értékeinek tiszteletét, azok alapján a polgári jog előtt álló kihívások megválaszolását.

Nem tagadható, hogy Eörsi Gyula marxista fordulata tudatos döntés eredménye,⁸⁰ amely által a hagyományos magánjog visszaszorításának korában kulcsszereplővé vált. Az a tény sem tagadható, hogy életrésze későbbi évtizedeiben is marxista alapokon állt,⁸¹ amely alapok napjainkban sem jogállami sem közgazdasági szempontból nem tarthatók fent. Ugyanakkor az a tény is kétségtelen, hogy Eörsi Gyula személyében korszakos tehetség, zseniális jogi gondolkodó és jogtudós tisztelhető, akinek oktatói, tudományos és szakmai életútja, annak hatása nemzedékeken keresztül érvényesült, érvelései, alapossága, műveltsége, széles látóköre példaértékű.

Különös és sajátos magyar sors az övé is. Ennek megvilágításaként nevezhető meg az a tény, hogy az rPtk. épített a hagyományos magyar magánjog részét képező az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatra, valamint a Ptk. az rPtk. örökségét is több tárgykörében tudatosan felvállalta.⁸² Eörsi Gyula személye, életútja, szakmai munkássága így annak ellenére vált kapocssá a hagyományos magyar magánjoggal és annak örökségével, hogy e körülményeket és szerepet ő személyében – pályája kezdetén a kötelmi jog elhalását is kívánva – nem ismerte, illetve nem ismerhette el.

Irodalomjegyzék

- ÁRVA Zsuzsanna: *Kommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2013.
- BEÉR János: Tanulmányozzuk Lenin tanításait az államépítésről. *Társadalmi Szemle* 1955/6.
- Boóc Ádám: Gondolatok az alapelvek szerepéről Magyarország új Polgári Törvénykönyvében. in: *Szociális elemek az új Ptk.-ban- Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum VII.* (szerk.: Grad- Gyenge

⁷⁷ VEREBICS i.m. 70.

⁷⁸ EÖRSI Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről*. Légrádi Testvérek Rt., Budapest, 1947.

⁷⁹ *Eörsi Gyula műveinek bibliográfiája* in: Eörsi Gyula emlékkönyv 2018, (szerk.: Verebics János), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 313-315.

⁸⁰ VEREBICS i.m. 57-63.

⁸¹ VÉKÁS: Eörsi..., 29., 31-34., 36-41.

⁸² VERESS i.m. 137.

- Anikó), Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013.
- CZIGLÁNYI Aladár: A szociális magánjog fogalmi köre. *Jogtudományi Közlöny* 1948/13.
  - CSANÁDI György – CSATÓ István – KÁLMÁN György: A népi demokráciák alkotmányai. *Jogtudományi Közlöny* 1949/15–16.
  - EÖRSI Gyula műveinek bibliográfiája in: Eörsi Gyula emlékkönyv 2018, (szerk.: Verebics János), Magyar Közölny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
  - EÖRSI Gyula: A kötelmi jog átalakulása. *Jogtudományi Közlöny* 1949/7-8.
  - EÖRSI Gyula: A Polgári törvénykönyv kodifikációjának néhány kérdése. *Jogtudományi Közlöny* 1954/9-10.
  - EÖRSI Gyula: A szerződés elméleti alapjai. *A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történet Tudományok Osztályának Közleményei* 1954/3-4.
  - EÖRSI Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről*. Légrádi Testvérek Rt., Budapest, 1947.
  - EÖRSI Gyula: A tulajdonjog fogalmához. *Jogtudományi Közlöny* 1949/13-14.
  - EÖRSI Gyula: Az új gazdasági politika és polgári jogunk. *Jogtudományi Közlöny* 1951/5.
  - EÖRSI Gyula: Közjog-magánjog-szakjogok. *Jogtudományi Közlöny* 1948/15-16.
  - EÖRSI Gyula: Michail Lipecker: A tulajdonjog a Szovjetunióban. *Jogtudományi Közlöny* 1948/1-2.
  - EÖRSI Gyula: Struktúraváltások a jogban. *Jogtudományi Közlöny* 1948/3.
  - FERDINANDY Gejza: *Az arany bulla*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899.
  - KEMENES István: Értékörzés az új Polgári Törvénykönyv szerződési jogában. in: *(L)ex cathedra et praxis- Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. szerk.: Csehi Zoltán – Koltay András – Landi Balázs – Pogácsás Anett), Budapest, Pázmány Press, 2014.
  - LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2017.
  - LESZKOVEN László: A polgári jog alapelvei. in: *Civilisztika I.* (szerk.: Barzó Timea – Papp Tekla), Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.
  - MENYHÁRD Attila: Szüksége van-e a társadalomnak jogászokra. in: *Ad salutem civium inventas esse leges- Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*. (szerk.: Veress Emőd), Kolozsvár, Forum Iuris Könyvkiadó, 2019.
  - NYIZSALOVSKY Endre: A kötelmi jog átalakulása. *Jogtudományi Közlöny* 1949/5-6.
  - SÁRKÖZY Tamás: Eörsi, a társadalomtudós. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv*. (szerk.: Verebics János), Magyar Közölny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
  - VARGA Zs. András: *Eszményből bálvány? A joguralom dogmatikája*. Budapest, Századvég Kiadó, 2015.
  - VÉKÁS Lajos: A Ptk. társadalmi modellje. in: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter), Budapest, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., 2013.

-
- VÉKÁS Lajos: Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv.* (szerk.: Verebics János), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
  - VÉKÁS Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből.* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019.
  - VEREBICS János: Eörsi Gyula tudományos pályaképe. in: *Eörsi Gyula emlékkönyv 2018* (szerk.: Verebics János), Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.
  - VERESS Emőd: *Fejezetek a magyar magánjogi kodifikáció történetéből. Európai kitekintéssel.* FORUM Iuris Könyvkiadó, Kolozsvár, 2022.
-
-

Tipikus polgári jogi szerződés vagy munkaviszony? – A platformmunka új szabályainak értékelése az élő jog tükrében*

Mélypataki Gábor**

A platformmunka, mint a munkavégzés új formája egyre népszerűbb világszerte. Éppen ezért szükséges, hogy el tudjuk helyezni a magánjog és a munkajog rendszerében. Mivel jelenleg nem, hogy munkajogi, de más magánjogi védelem sem kapcsolódik hozzá. Ezzel összefüggésben pedig szociális védelem sem azon a szinten jár a platformmunkavállalónak, mint a többieknek. Ami a védelem szintjét megalapozná az a nemzeti jogalkotásban nem létező diszciplináris megoldásokat. A platformmunka szabályozásának kérdése az élő jog egyik fontos munkajogi kérdése. Az éppen formálódó és kialakuló fogalmi keretrendszer kialakulásának lehetünk tanúi. Az Európai Unió Parlamentje a tanulmány második körös ellenőrzésekor fogadta el a szabályozást, igaz nem minősített többséggel, és ezzel párhuzamosan adott ki a magyar legfelsőbb bíróság (Kúria) egy fontos döntést is a platformok kapcsán.

Kulcsszavak: platform munka, szerződési jog, atipikus foglalkoztatás

Typical civil law contract or employment relationship? - Assessing the new rules on platform work in the light of living law

Platform working as a new form of working is becoming increasingly popular worldwide. It is therefore necessary to situate it within the private and labour law system. As it is currently not only protected by labour law but also by other private law protections. In this context, platform workers do not enjoy the same social protection as other workers. What would provide the basis for this level of protection are disciplinary solutions that do not exist in national legislation. The issue of regulating platform work is one of the important labour law issues in living law. We are witnessing the emergence of a conceptual framework currently taking shape and evolving. The European Union Parliament adopted the regulation, albeit not by a qualified majority, during the second round of scrutiny of the study, and at the same time the Hungarian Supreme Court (Curia) issued an important decision on platforms.

Keywords: platform work, contract law, atypical employment

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.52>

---

* Készült az RRF-2.3.1-21-2022-00013 azonosítószámú "Társadalmi Innovációs Nemzeti Laboratórium" elnevezésű projektben, Magyarország Helyreállítási és Ellenállóképességi Tervének keretében, az Európai Unió Helyreállítási és Ellenállóképességi Eszközének támogatásával.

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék, ORCID: 0000-0002-0359-6538

1. Bevezetés

A munkavégzés, mint tevékenység nem csak a munkajog sajátja. Régi múltat tekint vissza az, hogy bizonyos polgári jogi megállapodások is magukban foglalnak munkavégzési tevékenységeket. Éppen ezért a szokásos elhatárolási kérdések megjelennek a megbízási szerződés és a vállalkozási szerződés keretében. Ezek az elhatárolások a klasszikus értelemben munkajogi védelem alá vett munkavégzésektől történő elhatárolást jelenti. A kérdés, hogy elegendő-e ennek a relációnak a kezelése. Képes-e a munkaszerződés, vállalkozási szerződés és megbízási szerződés hármasa kezelni az új formákat és megújuló foglalkoztatási viszonyokat. A kérdés annak a fényében különösen érdekes, amilyen kontextusban Jakab Nóra kiemeli, hogy a XX. és XXI. században a munkaviszony a munkavégzés egyik, de nem egyetlen jogi formája.¹ Az jól látszik, hogy a számtalan munkavégzésre irányuló jogviszony kihívást jelent a jogalkotó és a jogpolitika számára. Azt kell látnunk, hogy sokszor nem csak az új jogviszonyok jelentenek kihívást, de a több évtizede alkalmazandó atipikus munkavégzési szabályok is. Ezen kérdések kezelésére többféle stratégia jelent meg, amelyek vagy elszakadtak a munkaviszony-önfoglalkoztatás dichotómiájától vagy közelítettek felé.² A változások egy részét a technológiai változások generálták. Ezek a változások olyanok, melyek a munka természetét is megváltoztatják. A munka természetének a változása pedig olyan kérdéseket is magával hoz, melyek a munkajog alanyainak az újraértelmezését teszik szükségessé.³ A munkajog statikája és dinamikája is jelentősen átalakul. Ez az átalakulás pedig gyors és némely esetben radikális is lehet. Ennek szemléletes példája a platformokon keresztül munkavégzés. Az ilyen platformokon keresztül végzett mennyisége folyamatosan növekszik.⁴ A jog számára önmagában már az is kihívás, hogy egy folyamatosan növekvő személyi kör viszonyait rendezze. Ez fokozottan igaz abban az esetben, ha ez nem egy homogén csoport. Ez fakad abból is, hogy az egyes platformok tevékenysége is jelentősen eltér. Ebben a sokszínűségben annyi mutathat talán némi igazodási pontot, hogy a platformoknak két markáns csoportja van. Az egyik a crowd work, a másik a work on demand via apps munkavégzés. Az első esetben a munkavégzés minden fázisa, és a hozzá kapcsolódó szerződési folyamat minden fázisa is az online térben történik. A második esetben egy összetett szerződéses konstrukció keretében és egy atipikus háromalanyú jogviszony formájában valósul meg. Ennek a munkavégzésnek a jellemzője, hogy az effektív munkavégzés valamilyen fizikai munka (szerelés, futárkodás, etc.). Itt lényegében a fő jellemző az applikáción keresztül történő

¹ Jakab Nóra: Munkavégzők a munkavégzési viszonyok rendszerében. *Jogtudományi Közlöny* 2015/9, 421-432.o.

² Jakab: im.

³ Riczu Zsófia - Mélypataki Gábor – Máté Dávid Adrián: Concepts of Work: from Traditional Social-Labor Ideas to Modern Effects of Digital Transformation. *Journal of Digital Technologies and Law*. 2023/1, 175-190.o. <https://doi.org/10.21202/jdtl.2023.7>

⁴ Tóth Hilda: Az algoritmiikus menedzsment a platform alapú munkavégzésben. *Miskolci Jogi Szemle* 2022/2, 449-458.o.; Szánthó Péter: Platform-munkavállalók védelmének uniós szabályozása. *Gazdaság és Jog* 2022/5-652-55. o.

munkaerő-igénylés.⁵ A fő kérdés, hogy ezek a jogviszonyok vajon bevonhatóak-e a munkajogi védelem alá? Van-e rá igény a platformmunkások részéről?⁶ Milyen a szerződéses konstrukció és hogyan befolyásolja ezt a platformmunkára vonatkozó irányelv? Hogyan változik, ha változik a szociális védelem? A tanulmány további részeiben erre keressük majd a választ. Nem fogjuk a teljes palettát vizsgálni, hanem szűkítünk a tanulmány fókuszán. A tanulmány keretei között a legproblémásabb részt az applikáción keresztüli munkavégzést vizsgáljuk meg. A vizsgálatunk azonban befolyásolja az is, hogy a platformmunkára vonatkozó joganyag elég aktívan az élőjog része. Jelen tanulmány korlátozottan tudja lekövetni ezt a változást. A tanulmány második körös módosításakor két olyan esemény is történt, mely jelen témára hatással lehet. Az egyik, hogy az Európai Unió Parlamentje és az Európai Unió Bizottsága megállapodott a platformirányelvről.⁷ Azonban ez nem minősített többséggel történt. Franciaország, Magyarország és a balti államok a javaslat ellen vannak. A belga elnökségre még várnak tárgyalások a szöveg véglegesítése kapcsán. Ezzel párhuzamosan és szorosán kapcsolódva is a magyar Kúria is közzétett egy fontos döntést, mely tükrözi a magyar kormány képviselt álláspontját is. A Kúria 2013. december 13-án meghozott Mfv.VIII.10.091/2023/7.számú ítéletében a platformmunkavállalók jogviszonyára vonatkozó ügyben megállapította, hogy a vizsgált ügyben nem szükséges a munkajogi védelem biztosítása.⁸ Jelen formájában sem az EU-s megállapodás szövege nem érhető el teljes egészében, sem a kúriai döntés szövege, de a releváns és valid információk lehetőség szerint beépítésre kerülnek a szövegbe.

2. Mi az, amit elsöre látunk?

Ha a relációkat szeretnénk feltérképezni, akkor azt láthatjuk elsöre, hogy egy hárompólusú jogviszonyról beszélünk. A háromalanyú jogviszonyok a magánjogon és a munkajogon belül is a speciális szerződéses formák közé tartozik. A három oldalú jogviszonyok általában az atipikus formák közé tartoznak. Azt azonban szükséges hozzátenni, hogy amíg a polgári jogi jogviszonyokban ebben az esetben is általában három egyenrangú, vagy közel egyenrangú fél szerződéses jogviszonyáról beszélünk, addig a munkajogon belül a három szerződéses relációból legalább egy az alá-főlé rendeltségre épít. Ahhoz, hogy feltárjuk a szerződéses kötelek rendszerét először tisztáznunk kell az egyes alanyok jogviszonyban betöltött szerepét. A jogviszonyon belül megkülönböztetjük egymástól a megrendelőt, aki elküldi a megrendelést az applikáción keresztül. A második

⁵ Valerio De Stefano: The rise of the „just-in-time workforce”: On-demand work, crowd work and labour protection in the „gig economy”. *Conditions of work and employment*, Series No 71. ILO, Geneva,

⁶ Szekeres Bernadett - Mélypataki Gábor: A kényszer-önfoglalkoztatás helyzete a KATA változásai kapcsán. *Munkajog* 2022/4, 33-39.o.

⁷ Patricia Couti beszámója egy LinkedIn post-ban a megállapodásról: <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7140657816238714880/>, (2023. 12. 26.)

⁸ Tájékoztató a platform munkavégzés keretében végzett ételfutár tevékenységre kötött szerződés minősítése tárgyában a Kúria 2013. december 13-án meghozott Mfv.VIII.10.091/2023/7.számú ítéletéről, <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-platform-munkavegzes-kereteben-vegzett-etelfutar-tevekenysegre-kotott-szerzodes>, (2023. 12. 29.)

alanyunk a platform, illetve a platform tulajdonosa/üzemeltetője, aki összeköti a megrendelőt és a ténylegesen munkát végző/szolgáltatást nyújtó személlyel. Ez utóbbi a platformmunkavégző. Az adott jogviszony működési mechanizmusa szerint a megrendelő megnyitja az applikációt és kiválasztja a neki megfelelő szolgáltatást. A platform ezt feldolgozza és a megfelelő paraméterekkel megjeleníti a rendszerben, vagy kiszignálja a feladatot a platformmunkás számára. A platformmunkás teljesíti a szolgáltatást/ elvégzi a munkát. Ezzel párhuzamosan a szolgáltatás teljesítésének a díja többféleképpen is teljesülhet, de tipikusan a megrendelő előre fizet a platform által preferált fizetési csatornák valamelyikén. Ebből következően a platform és a platformmunkás között egy elszámolási kérdés merül fel, illetve ennek a szerződéses rendezése. Innen jön a kérdés, hogy akkor mi is a szerződéses konstrukció?

Az Európai Unió a jogalkotási tevékenysége keretében megpróbálta megválaszolni ezt a kérdést. A platformmunkával kapcsolatos irányelv javaslat platformmunkaszerződésként hivatkozik a platformmunkás és a platform közötti szerződéses viszonyra. Az irányelv javaslat azonban egy elég nyitott definíciót határoz meg, amit ugyan próbál egy szempontrendszer szerint keretezni, de ez is rengeteg bizonytalanságot hordoz még magában, Ez azt jelenti, hogy az uniós jogalkotó nem áll bele teljesen a tagállamokkal való konfrontációba, mivel nagyrészt a tagállami jogalkotás értelmezésére bízta ezeket a szerződéseket. Ez önmagában hordozza azt a bizonytalanságot, mely vonatkozik a szociális védelem biztosítására, illetve arra, hogy a gyakorlatban az államok egyes jogviszonyokat ugyanazon keretrendszerben másképp fognak értelmezni. Ahogy említettük is, a javaslat megfogalmaz egy kritérium halmazt, mely segítséget nyújt ahhoz, hogy mely esetben minősül munkavállalónak a platformmunkás. Az alábbi kritériumokat kell majd minden esetben vizsgálni:

- a dolgozó által megkereshető pénzösszegre felső határ vonatkozik,
- a munka dolgozó általi visszatartásának lehetősége korlátozott, szabályok vannak a dolgozó megjelenésére vagy magatartására vonatkozóan,
- a szolgáltatást végző nem oszthatja be magának a munkaidejét,
- elvárja a megbízó, hogy a megbízott rendelkezésre álljon, van munkaidő-beosztás,
- a megbízó megtilthatja, hogy a megbízott máshol is végezzen hasonló szolgáltatást.

Ha a fenti három kritériumból három teljesül, akkor munkavállalónak tekinthető a platformmunkavállaló. A kritériumok vizsgálata és az egyes országok eltérő gyakorlata sok esetben fog bizonytalanságot okozni. A nemzeti bíróságok nem fogják egységesen kezelni a kritérium rendszereket. Ez persze 27 különböző ország esetében teljesen természetes. Erre jó példa a haza jogalkalmazás terültéről a Kúria legfrissebb Mfv.VIII.10.091/2023/7.számú ítélete. Az ítélet egyrészt nem veszi figyelembe a fent felsorolt keretrendszert. Persze ez érthető, hiszen az irányelv végleges szövege még nincs hatályban. Ez mondjuk önmagában nem lenne akadály hiszen az elsődleges és másodlagos minősítőjegyeket meghatározó kollégiumi állásfoglalás a mai napig is sokszor etalon.⁹

⁹ A hivatkozott kúriai döntés teljes szövege a tanulmány lezárásakor még teljes egészében nem elérhető.

Ha lesz is igazodás majd az egyes megoldások között az az uniós bírósági esetjog alkalmazásával fog eljönni. De addig is a szerződéses konstrukció kapcsán a bizonytalanság marad. Az uniós jogalkotó is érzékelte a problémát. Ennek talán valamilyen ellensúlyozására fogalmazódott meg, hogy legyen valamilyen hivatkozási alap a szociális védelem biztosítására. A Tanács keretei között készült el a „A Tanács ajánlása a munkavállalók és az önálló vállalkozók szociális védelemhez való hozzáféréséről”. Az ajánlás megfogalmazza azt a kritérium rendszer, melyet minimum standardnak gondol a vázolt esetekben. Ennek a kritériumrendszernek a jelentősége abban áll, hogy megfogalmazza a tényleges védettségre vonatkozó szabályokat és a megfelelésség kritériumát is. Hogy miért is szükséges erről is beszélni? Azért mivel amíg nem alakul ki az egységes gyakorlat a platformmunka esetében párhuzamosan fogják alkalmazni a munkajogi megoldásokat, és az önálló vállalkozókra vonatkozó megoldásokat. Ha csak a hatályos megoldásokat nézzük, akkor bőven találhatunk példát mindkét formára.¹⁰ Ami idáig biztos, hogy látunk egy háromoldalú jogviszonyt, melynek jogi megítélése folyamatosan formálódik. Azt is látjuk, hogy a jogirodalmat elsősorban a platformmunkás és a platform közötti szerződéses jogviszony érdekli. A megrendelő és a platform, illetve a megrendelő és platformmunkás közötti jogviszonyt nem szabályozza. Ez már önmagában is feltételezésekre adhat okot. A magunk részéről azonban nem szaladnánk ennyire előre. Az egyes relációkat szükségesnek tartjuk egyenként is megvizsgálni. A szakirodalomban a legtöbb tanulmány „csak” a platformmunkás és a platform viszonyára fókuszál. Véleményünk szerint ugyanilyen fontos a többi is. A téma egyik központi kérdése a szerződési szabadság. Ezen belül is a partnerválasztás szabadsága.¹¹ A kérdés, hogy a platformmunka esetében beszélhetünk-e a partnerválasztás szabadságáról? Miskolczi Bodnár Péter kiemeli, hogy a szerződő felek együttesen választják ki azt, hogy milyen típusú szerződést kívánnak kötni és ennek mi legyen a tartalma. A kógencia-diszpozitivitás kérdésköre a szerződési szabadság területeiből döntően a szerződési tartalom meghatározását érintő szabadsággal áll összefüggésben.¹² A kérdés azonban az, hogy itt beszélhetünk ilyen típusú szerződési szabadsárról?

3. Szerződési szabadság – partner és a forma szabad megválasztása

A szerződési szabadság vonatkozásában, ha megvizsgáljuk ezeket a relációkat az egyik első kérdés mindig az, hogy az a személy, aki a szolgáltatást nyújtja, vagyis a platformmunkavállaló, azt a szolgáltató cég alkalmazottjaként teszi-e vagy önfoglalkoztatóként? Ha applikáción keresztül rendelünk egy szolgáltatást, akkor ezt a szolgáltatás nyújtója teljesíti. A felek közötti kommunikáció is az applikáción keresztül történik. A relációkból kitűnik, hogy a fogyasztó és a szolgáltatás nyújtója szolgáltatási szerződést kötött egymással, de a cég, aki a platform tulajdonosa is partner. A legfontosabb kérdés ezért nem a fogyasztó és a szolgáltatás nyújtója

¹⁰ Szekeres – Mélypataki: i.m.; Mélypataki et al.: i.m.

¹¹ Miskolczi Bodnár Péter: Kógencia és diszpozitivitás a szerződési jogban. *Gazdaság és Jog* 2023/1-2., 41-46. o.

¹² *uo.*

között fennálló kapcsolat, hanem a platform tulajdonosa és a szolgáltatás nyújtója közötti jogviszony. A platform tulajdonosai állításuk szerint passzív szerepet töltenek be ebben a kapcsolatrendszerben, ők a felületet és a piacot biztosítják. Ebből adódóan látszólag a betöltött pozíciójuk nem alkalmas alá-fölérendeltségi viszonyok kialakítására. A platformok igyekeznek is ráerősíteni erre a szerepkörre bízva abban, hogy a bíróság azt a tényt, hogy a platformmunkás a saját eszközeit használja nem jeleníti meg a munkaviszonyra jellemző függőségi viszonyt.¹³

Az aktív szerepet a fogyasztó és a szolgáltatás nyújtója töltenek be. A szolgáltatás nyújtójának meghatározására a munkavállaló fogalom meghatározásait használjuk, mivel a platformot biztosító cégek hasonló körülményeket írnak elő, mint a normál munkaviszonyokban, de nem biztosítanak hasonló védelmet és biztonságot. Leszkoven László írása nyomán érdemes kiemelni, hogy ezek a platformok alkalmasak arra, hogy a szerződéskötés során sötét mintázatokat alakítsanak ki. Leszkoven elsősorban az általános szerződési feltételekre utal. A platformoknak sajátos és dinamikusan változó szerződéskötési mechanizmusai vannak. Ő is kiemeli, hogy ezek a sötét gyakorlatok nem csak a fogyasztói szerződések esetében értelmezendők.¹⁴ Teljes mértékben egyet értünk vele ebben. Ezt a platformmunkavállalók helyzete és a kapcsolódó európai uniós bírósági gyakorlat is ezt az értelmezést látszik alátámasztani. Másrészt véleményünk szerint, ha kicsit sarkalatos is ez az álláspont, a munkaszerződések egy jelentős részét a gyakorlatban az általános szerződési feltételekhez hasonlóan kezelik egyoldalúan meghatározott formában. A munkavállaló alakító joga sokszor csekély mértékben érvényesül. Így a sötét gyakorlatok kialakításának a veszélye fokozottan jelentkezik a platformmunka esetében.

A legtöbb vállalat elutasítja a munkaviszony lehetőségeit a gig gazdaság keretei között.¹⁵ A védelem szintje nagyon alacsony. A magyar viszonylatban a KATA törvény hatálybalépése hozott változást. Ezek a változások leginkább az ételkiszállítással foglalkozó platformok esetében mentek végbe. Illetve, ha pontosítani szeretnénk a futárok képviselnek akkora látható tömeget, amely akcióinak hatása van. A futárok a gig gazdaságon belül a work-on demand via apps kategóriába tartoznak, akiknek a munkavégzésük a fizikai offline térben realizálódik. A szerződéskötés(ek?) a platformon keresztül a platformszolgáltató által biztosított felületen történik, de a szolgáltatás a valós térben megy teljesedésbe. A crowd work esetében a folyamat összes eleme az online térben történik. A szerződő nincs helyhez kötve a szerződés teljesítése szempontjából sem, a jogválasztás lehetőségeiről nem is beszélve. Éppen ezért az ilyen keretek között foglalkoztatott platformmunkavállalók tömegei sokszor láthatatlanok.

¹³ Lásd: Mfv.VIII.10.091/2023/7.számú ítélet tájékoztatója,

<https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-platform-munkavegzes-kereteben-vegzett-etelfutar-tevekenysegre-kotott-szerzodes>, (2023. 12. 29.)

¹⁴ Leszkoven László: Veszélyes szerződések, avagy tényleg nincs új a nap alatt? *Gazdaság és Jog* 2023/7-8, 3-7.o.

¹⁵ V.ö. Solymosi-Szekeres Bernadett: A bizonytalan státuszú munkavégzés jogvédelmi nehézségei. *Jogtudományi Közöny* 2023/9, 410-417.o.

A nagy platformszolgáltatók az adójogi változásokat követően eltérő eszközökhöz nyúltak. A legnagyobb szolgáltatók megmaradtak a polgári jog keretei között és inkább olyan segítséget biztosítottak, mely ebben a keretrendszerben elképzelhető. A platformok egy része megpróbálta átalakítani a hozzájuk tartozó platformmunkavállalók helyzetét és státuszát. A legismertebb próbálkozás a „kifli.hu” oldalhoz tartozik. A „kifli.hu” oldal megoldása, mely a korábbi ún. vállalkozói szerződéses jogviszonyt átalakítja. Ennek következtében a cégnél dolgozó futárok a továbbiakban munkavállalóként dolgoznak tovább.¹⁶ Ez azonban több olyan kérdést is felvet, melyet érdemes legalább feltenni, a jelen cikk keretei között.

Az első és legfontosabb kérdés, hogy hogyan történt egyik percről a másikra az átállás. Az átállás figyelemmel volt a szerzett jogokra? Mindezekhez kapcsolódóan mennyiben alakul át maga a foglalkoztatás természete? Ez hogyan hat majd a versenyre? A kérdések megválaszolásához, a jövőbeli tendenciák vizsgálatához szükséges a munkavégzői oldal vizsgálata is. Olyan értelemben is vizsgálunk kell ezt a gyors átállást, hogy a korábbi polgári jogi gyakorlat ezek szerint eddig is palástolt munkaviszonyként funkcionált? Egyáltalán hogyan lehetséges egyik napról a másikra átalakítani egy ilyen jogviszonyt és megfeleltetni az Mt. szabályainak? A platform oldalán található szerződési feltételeket olvasva egyre inkább az eddigi rejtett foglalkoztatási gyakorlat gyanúja erősödik.

A platformmunka ezen formáinak a vizsgálatok sok kutatás nem vizsgálja, hogy a platformmunkavállalók milyen jogviszonyt szeretnének. Akarnak-e klasszikus munkaviszonyt?¹⁷ Megmaradnának-e a polgári jogi keretek között? A platformmunkavállalók egy jelentős részének a rugalmasság a hívószó ebben a relációban. Ennek van közvetlen munkaerőpiaci haszna is.

4. Felek közötti relációk

A szabályozási tervezet és az Európai Unió Parlamentje általi döntés ellenére ma is bizonytalan a helyzet. Ha a platformmunkás és a megrendelő viszonyát vizsgáljuk akkor elsősorban fogyasztói szerződésben gondolkodhatnánk az olyan oldalak mintájára, mint például az amazon, vagy itthon az e-mag. A közös platformon megvett terméket nem minden esetben maga a platformszolgáltató biztosítja, hanem a nevesített vállalkozás felé közvetíti a megrendelést. Onnantól kezdve a szerződéses jogviszony, így akár a nem szerződéses teljesítések miatti kérdések is a vállalkozás és a megrendelő viszonyában értelmezendő. Ebben az esetben a platform, illetve ahol vásárolt egy gyűjtő oldala az egyes vállalkozások szolgáltatásainak. Ez nagyban befolyásolja a fogyasztói szerződések megítélését. A

¹⁶ *Felveszi a Kifli az eddig katázó futárait alkalmazotti munkaviszonyba*, <https://trademagazin.hu/hu/felveszi-a-kifli-az-eddig-katazo-futarait-alkalmazotti-munkaviszonyba/>, (2022. szeptember 28.)

¹⁷E646 - A Futárok a KATA-ért elmondja hogyan tervezik folytatni, Partizán, <https://rss.com/podcasts/partizan-podcast/559262/>, (2022. 09. 28.); Iván-Nagy Szilvia: *Hiába az alkalmazotti lehetőség, a 350-ből 150 futár távozott a Kiflitől*, <https://telex.hu/belfold/2022/09/06/kiflihu-futar-felvetel-kata-akadozas>, (2022. október 10.)

platform ebben az esetben közvetítőként járna el. Ez teljes mértékben megfordítja a relációt. A klasszikus értelemben vett közvetítői szerződésnek, mely az önálló kereskedelmi ügynökök helyzetével foglalkozik itt kevésbé értelmezhető. Ebben a helyzetben azonban nem az egyéni vállalkozó kereskedelmi ügynökök a közvetítők, hanem a platform tulajdonosa szolgáltat egy platformot, mely elviekben a megrendelő és a platformmunkás közötti szerződéskötésének terepe. A kérdés, hogy tényleg ebben a konstrukcióban kell elképzelnünk a szerződéses relációt? A megrendelő és a platformmunkavállaló viszonyát ugyanis befolyásolja a platformmunkás és a platform viszonya. Éppen ezért fontos megemlítenünk a C-434/15. sz. Asociación Profesional Elite Taxi kontra Uber Systems Spain ügyet. Az ügy kapcsán az Európai Unió Bírósága rámutat, hogy az Uber nem hivatásos sofőröket keres meg vagy lép velük kapcsolatba, és számukra számos informatikai eszközt - közöttük egy interfészt - biztosít, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy városon belüli utakat megtenni szándékozó személyekkel lépjenek kapcsolatba, akik a szolgáltatáshoz egy azonos nevű informatikai alkalmazás segítségével férnek hozzá. Az Uber a tevékenységét haszonszerzési céllal végzi. Ennek a jogi minősítése volt, amit elsődlegesen vizsgálni szükséges. Ez azt jelenti, hogy a platform nem csak a digitális piacot biztosítja, hanem annál sokkal többet. Ebből fakadóan a szerződéses elvárásai is nagyobbak, és az irányítás, utasítás és ellenőrzés jogosítvány hármását is sokkal inkább érvényesítené.¹⁸ A korábban idézett kúriai döntés is kitér erre a kérdésre, azonban a hivatalos tájékoztatóból úgy tűnik, hogy magyar bíróság teljesen másképpen értelmezi ezt a relációt. Azt tegyük hozzá, hogy a tervezetben megfogalmazott kritériumrendszert nem tudta figyelembe venni.¹⁹

Mindezekből következően a felek közötti relációkat nem tudjuk szétszálazni, hiszen az egyik minősítését és megítélését befolyásolja a másik. Éppen ezért fontos kiemelnünk, hogy a platformmunkavállaló és a platform közötti szerződéses viszony határozza meg a harmadik félhez való viszonyukat. Nem csak a platformmunkavállaló, de a platform viszonyát is. Szükséges egy gyakorlati példa kiemelése a teljes megértés érdekében.

5. Mennyi szerződésről is beszélünk?

Ha megnézzük az egyes platformok szerződéses kapcsolatrendszerét, akkor azt látjuk, hogy szerződési csomagokról beszélünk. Olyan szerződési csomagról, melyet keretbe foglalnak az általános szerződési feltételek. Az általános szerződési feltételek mondják meg, hogy milyen szerződések megkötése szükséges a jogviszony keletkezéséhez. A szerződési csomag minden platform esetében jelentős hasonlóságokat mutat annak ellenére, hogy esetlegesen más területen érdekeltek. A következőekben egy olyan példát mutatunk be, mint az éppen magyar

¹⁸ Gábor Mélypataki - Zsófia Riczu – Dávid Adrián Máté – Panggih Kusuma Ningrum: The Role of the Artificial Intelligence in the Labour Law Relations in European and Asian Aspect. *İnsan ve İnsan Dergisi* 8 (2021), 69-83.o

¹⁹ Az inentől kezdve már csak hipotetikus kérdés, hogy ha a tervezet kritériumrendszerét figyelembe veszi a bíróság, akkor ugyanerre a döntésre jutott volna-e?

viszonylatban is sok futárt lefedő Deliveroo Hero Hungary, mely az éppen átalakuló FoodPanda platformot üzemelteti.

1."DHH kiszállítási szerződés" -Termékkiszállításra irányuló futár szolgáltatást vállal a futár, ennek során a platform alvállalkozójaként vagy postai közreműködőjeként jár el.

2."Számlakibocsátási megbízási szerződés" – Itt gyakorlatilag a futár meghatalmazza a platformot, hogy a futár helyett és képviselőként eljárva végezze el az önszámlázást. Ez csakúgy, mint a többi szerződés, kötelezően előírt, a munkavégzéshez. Az, hogy milyen módon, milyen rendszeren keresztül történik a számlázás a foodpanda által egyoldalúan meghatározott. Mi több a számlázási online felületen a több csomag közül meghatározza kötelező jelleggel, melyiket kell igénybe venni.

3."DHH marketing szolgáltatás" – A platform a futárok által nyújtott marketing szolgáltatásokat, (mint például Foodpandás póló viselése) igénybe veszi díjazás ellenében.

4."Egyedi Foodpanda Rider Szolgáltatási Szerződés" – Ebben megállapodhatnak a felek a jogok, kötelezettségek átruházásáról. A platform átruházhatja jogait, kötelezettségeit harmadik személyre.

Felmerül a kérdés, hogy akkor a fentiek alapján tényleg szerződési csomagról beszélünk-e, vagy ez tulajdonképpen egy szerződés, melynek négy különálló egysége van? A példát vizsgálva fontos kiemelni, hogy a futár és a platform között létrejött több szerződés mindegyike kell ahhoz, hogy a futár felkéréseket kapjon, és szállítási tevékenységet végezhesen. Mindegyik szerződés szerves részét alkotja a másoknak, "DHH kiszállítási szerződés"-ben foglalt felkérésre csak aktív periódusban lehet számítani, aktív periódust viszont csak "DHH marketing szolgáltatás" alapján lehet választani. "Számlakibocsátási megbízási szerződés" kell a többi szerződéshez. Ebből adódóan azt kell mondanunk, hogy a példában vizsgált megállapodások egy szerződés szerves részei, melyek önmagukban nem alkalmazhatóak. A kérdés azonban, hogy miért szükséges ezen megállapodások külön-külön dokumentumban való elhelyezése? Az átláthatóságot vagy a tényleges jogviszony elkendőzését szolgálja ez a megoldás? Meglátásunk szerint ez utóbbit inkább, és itt kötnénk vissza a kifli.hu esetkörére is. A meglévő szerződéses jogviszonyok csak akkor adaptálhatóak egyik napról a másikra megbízási jogviszonyból munkajogviszonyrá, ha már eredetileg is tartalmazta az erre vonatkozó elemeket.

6. Az irányelv javaslat válasza

A kérdés adekvát mivoltját az uniós jogalkotás is érezte éppen ezért kezdte el kidolgozni a platformmunkára vonatkozó irányelvet. Az Európai Parlament határozottan úgy véli, hogy a szociális védelmi rendszerek általi formális és tényleges védettségnek, az ilyen rendszerek megfelelőségének és átláthatóságának minden munkavállalóra vonatkozni kell, beleértve az önálló vállalkozókat is. Az Európai Parlament felhívja a tagállamokat, hogy maradéktalanul és haladéktalanul hajtsák végre a munkavállalók és az önálló vállalkozók szociális védelemhez való

hozzáféréséről szóló, 2019. november 8-i tanácsi ajánlást. Ezzel összefüggésben határozott az álláspontja abban, hogy tagállamok tegyenek a platform-munkavállalók szociális védelmével kapcsolatos intézkedéseket.²⁰ De milyen szintűnek kell lennie ennek a védelemnek? Arra az állásfoglalás már nem tér ki.

A védelmi szint meghatározása azonban még a közeljövő egyik nagy nyitott kérdése. Az Parlament ugyan elfogadta a szabályozást, de nem minősített többséggel, így ahogy említettük is a belga elnökség feladata lesz a támogató és ellenző tagállamok közötti konszenzus megteremtése.

A tanácsi határozat elfogadása és érvényesítése is kísérik ezzel egyidejűleg. Az irányelv javaslat és a határozat jelentős mértékben összekapcsolódik, egyrészt azért, mert az irányelv javaslat meghatározza a platformmunka fogalmát, másrészt az említett tanácsi határozat rendelkezéseit tartja irányadónak a kérdésben. A tanácsi határozat, ahogy azt korábban is említettük olyan iránymutatásokat fogalmaz meg, melyeket a tagállamoknak tanácsos lenne megfogadnia a platformmunkavégzés szabályozásánál. Azt azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a határozat az önálló vállalkozó és munkavállaló fogalmat összetartozóként kezeli. Ez abból a szempontból érdekes, hogy az uniós jogalkotó nem akarta/ nem merte markánsabban elkülöníteni ezen szerződéses formában az alanyokat. Az EU szokás szerint egy nagyon nyitott és véleményünk szerint nagyon felpuhított szabályozást valósít meg, a kialakított definíciós keretrendszer ellenére is.

Egyrészt érthető, hogy nem szeretne véletlenül kizárni jelentősebb csoportokat a védelem alól. Azzal is számolni kell azonban, hogy ez a szabályozási mód sem biztos, hogy eredményre vezet mivel a nemzeti jogalkotás kereteit jelöli ki, mint értelmezési tartományt. A szerződéses konstrukció problémái is pont ebből fakadnak. Egyrészt abból, hogy az önálló vállalkozói személycsoportot és a munkavállalókat közös halmazként kezeli. Az igaz, hogy az önálló vállalkozók ezekben a szektorokban sokszor kényszervállalkozók és hasonlóan kiszolgáltatottak a munkavállalókhöz képest. Az is igaz, hogy a szociális védelmük talán kisebb a munkaviszonyhoz képest.²¹ Azt is hozzá kell tenni azonban, hogy ha egy munkaerőpiacon legálisan elérhető egy talán kevesebb kötelezettséggel járó jogviszony, akkor a platformok jelentős része nem a kötöttebb munkaviszonyt fogja választani. Talán megpróbál az adott keretek között valamilyen kedvezményt adni, de ha külön a jogalkotó nem kötelezi erre ez is csak fakultatív. A platformszolgáltatók éppen azért lobbiznak, hogy egy könnyen megkerülhető definíciós keretrendszer jöjjön létre. Erre a most decemberi döntés kapcsán van is esélyük.

Ebből fakadóan a tanulmány címében megfogalmazott kérdésre nem lehet válaszolni jelen pillanatban igazán, mert az lehet munkaviszony és polgári jogi jogviszony is az alanyok ismeretében. Sokkal tisztább helyzetet eredményezett volna, ha önálló jogviszonyként kezeljük. Érdemes kiemelni, hogy a General Labour Guarantee

---

²⁰ Az Európai Parlament 2021. szeptember 16-i állásfoglalása a platform-munkavállalók méltányos munkafeltételeiről, jogairól és szociális védelméről – a digitális fejlődéshez kapcsolódó új foglalkoztatási formákról

²¹ Bernadett Solymosi-Szekeres: Les difficultés des législations du travail allemande et hongroise face à l'élargissement du champ d'application personnel du droit du travail de l'UE. *Revue de Droit Comparée du Travail et de la Sécurité Sociale*, 2023 /1., 84-99.o

szabályainak a szigorúbb feltételei kiemelten fontosak lehetnének. Ezzel kapcsolatosan azt is meg említenünk, hogy nem ugyanarra védelemre szorulnak a munkavállalók és az önálló vállalkozók.

Jelenleg ott tartunk, hogy az applikáción keresztüli munkavégzés egyszerre lehetne polgári jogi szerződés, de munkajogi szerződés alapján is végezhető tevékenység. A legkívánatosabb azonban egy sajátos köztes megoldás lehetne.

6.1. Munkaerő-kölcsönzés, mint lehetséges konstrukció? Ha a munkaviszony keretein belül képzeljük el a platformmunkát, akkor abból szükséges kiindulni, hogy a munkahely stabilitást jelenti. Tartjuk ezt az álláspontunkat nem csak a tipikus, hanem az atipikus munkavégzési formákra is. A stabilitás nem a munkaidő mennyiségétől függ, mivel a munkahely a munkajogi viszony alapja. A munkahelyen a munkáltató és a szakszervezetek vitát folytathatnak, a munkavállalók a munkahelyen sztrájkolhatnak és más kollektív jogukat is gyakorolhatják. A munkahely a munkavállalók és a munkáltatók többségének az identitását is megteremtette. A munkavállalók a munkahelyen munkát végeznek és mind emellett kapcsolatba lépnek a munkáltatóval. Az egyik legfőbb kérdés az, hogy megmarad-e a munkavállalónak a munkavállalói státusza akkor is, ha a klasszikus értelemben vett munkavégzési hely megszűnik? A munkahely meghatározását tágabb fogalom meghatározásként kell értelmeznünk, mint például a kölcsönzött munkavállalók esetében. A munkaerő-kölcsönzés esetén a munkavégzés helyét nem a munkáltató biztosítja. A munkáltató munkaerő kölcsönző cég, vagyis a kölcsönbeadó. A kölcsönbeadó az a munkáltató, aki a vele kölcsönzés céljából munkaviszonyban álló munkavállalót a kölcsönvevő irányítása alatt munkavégzésre, kölcsönzés keretében a kölcsönvevőnek ideiglenesen átengedi. Az a munkáltató, amelynek irányítása alatt a munkavállaló ideiglenesen munkát végez. A munkaerő-kölcsönzésben résztvevő felek közötti kapcsolati rendszer egy háromszöggént írható le. A kölcsönbeadó a tényleges munkáltató, amely a munkavállalóval szerződéses jogviszonyban áll. A kölcsönvevő egy mögöttes munkáltató, aki ugyan nem kötött szerződést a munkavállalóval, de a munkavégzés tényleges helyét ő biztosítja. Ezzel összefüggésben szükséges kiemelnünk azt is, hogy a kölcsönzött munkavállaló a kölcsönbeadóval kölcsönzés céljából munkaviszonyban álló munkavállaló, akivel szemben a kikölcsönzés alatt a munkáltatói jogokat a kölcsönbeadó és a kölcsönvevő megosztva gyakorolja. Ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy hogyan értelmezhető a „munkahely” kifejezés? Ahogy azt Kártyás is kiemeli kérdéses, kölcsönzés esetében ezt milyen földrajzi körben kell keresni, ha a munkaszerződés kifejezetten nem rendelkezik a munkavégzés helyéről. A „szokás szerinti” munkavégzési hely ugyanis itt egyaránt jelentheti az aktuális (illetve az utolsó) kölcsönvevő telephelyét és a kölcsönbeadó teljes működési körét is, noha a kétféle értelmezés a munkavállaló – illetve a felmondási korlátozás védelmi ereje – szempontjából közel sem azonos.²² A munkáltatói szerep megduplázódik ebben az atipikus munkakapcsolatban. A munkavállaló szerződést kötött a kölcsönbeadóval, aki nem rendelkezik saját fizikai formában létező munkavégzési hellyel. Dematerializált munkahelyről beszélhetünk.

²² Kártyás Gábor: Flexible separation - Termination of the employment contract in agency work. *Hungarian Labour Law E-Journal*, 2015/2, 17.o.

A másodlagos munkáltató (a kölcsönvevő) nem kötött ugyan szerződést a munkavállalóval, de rendelkezik a fizikai értelemben vett munkavégzési hellyel. Ez a munkahely pótolja a kölcsönbeadó által biztosított munkavégzési hely hiányát. A kölcsönbeadó és a kölcsönvevő vállalkozás egymás között megállapodik a munkáltatói jogkör gyakorlásának az átengedéséről. Az applikáció alapú munkavégzés sokban hasonlít a munkaerő-kölcsönzéshez. A jogviszony és a felek közötti relációk felépítése hasonló, de a harmadik fél szerepe alapvetően más ebben a jogviszonyban. A munkaerő-kölcsönzés kölcsönvevője egy passzív elem abból a szempontból, hogy ő a szolgáltatás fogadója. Ezzel szemben az applikáció alapú szolgáltatás igénybevételekor a fogyasztó aktív partner a gig-gazdaság által létrehozott foglalkoztatási jogviszonyokban. A fogyasztó megrendeli a szolgáltatásokat, például Uber -t hív. Az ilyen, alapvetően szintén háromoldalú foglalkoztatási viszony azonban nem hasonlítható össze a munkaerő-kölcsönzéssel teljesen. Ez utóbbi valójában egy olyan háromoldalú jogviszony, amelyben két összefonódó, de elkülönített szerződésből áll. Mindkettő szerződés tárgya, hogy a munkavállalót egy olyan harmadik fél „használja”, aki klasszikus értelemben nem áll munkaviszonyban a munkavállalóval.²³ Egyetértek Ales-szel, aki azt mondta: *„Az üzleti élet digitalizálódása a vállalat dematerializációjához is vezethet. Ez első sorban olyan vállalkozásokkal történik majd meg, amelyek az alkalmazáson keresztül egy olyan virtuális piaci helyet biztosítanak, ahol a szolgáltatók (munkavállalók) és a vásárlók a platform által biztosított keretek között a beépített garanciák mentén kielégíthetik kölcsönös érdekeiket és szükségleteiket.”*²⁴

A fogyasztó szolgáltatásokat kap, de eltérően a munkaerő-kölcsönzéstől nem lesz a munkavállaló másodlagos munkáltatója a szolgáltatás igénybevételével kapcsolatos munkavégzés során. Nem tudunk konkrét munkahelyről beszélni, mivel ez a munkahely független a munkajog elvont definíciójától, és mivel ez a munka helye a tényleges tevékenység helye. Az ILO 198 ajánlásának megfelelően a foglalkoztatási jogviszonyokban a munkát a munkát kérő fél (munkáltató) által meghatározott vagy elfogadott munkanap alatt és helyen kell elvégezni, de a gig gazdaságban dolgozó személy szabadon dönthet arról, hogy mikor kell dolgozni.²⁵ A munkavégzés helyét a munkáltató határozza meg a tipikus munkajogi viszonyban (konkrét és az absztrakt munkahely).²⁶ A legújabb digitalizált foglalkoztatási formákban a munkahelyet és ezen belül a munkavégzés helyét is legtöbbször a munkavállaló határozza meg. Ez azoknál a munkatevékenységeknél valósul meg teljesen, amelyek vagy teljesen az online térben történnek, vagy ahol nem fontos a hely. Az esetek egy másik részében majd a szolgáltatásnyújtás helye fogja meghatározni a munkavégzés helyét.

²³ Edoardo Ales: Protecting Work in the Digital Transformation: Rethinking the Typological Approach in the Intrinsically Triangular Relationship Perspective. In: Working in Digital and Smart Organizations Legal, Economic and Organizational Perspectives on the Digitalization of Labour Relations, (Ales et. al. ed.), Palgrave Macmillan, 2018. 16.o.

²⁴ ALES:16

²⁵ RÁCZ Ildikó: A sharing economy munkajogi kihívásai, különös tekintettel az uberizált munkaerőre. *Doktori Műhelytanulmányok*, 2017, 277.

²⁶ ILO 198 ajánlása

Ez a felállás is tripartit viszony ugyan, de ez egy szolgáltatási szerződés a fogyasztó és a vállalat között. A fogyasztó megvásárolta ugyan a szolgáltatásokat (gyorsétterem, taxi), de eltérően a munkaerő-kölcsönzéstől nem a munkavállaló munkaerejét vásárolta meg. A kölcsönvevő „munkaerőt vásárol” a kölcsönbeadótól. A kölcsönvevő pótolja az elsődleges munkáltatót. A szociális biztonság szintje alig csökken, mivel ezeknek a munkakapcsolatoknak a fő karaktere állandó. A munkaszerződés védelmi szintje hasonló a tipikus munkaszerződéshez.

6.2. Vállalkozói szerződés. A jelenlegi szabályozási struktúrában az önálló vállalkozói jogviszony teljes mértékben működő konstrukció. Ahogy említettük is az irányelv tervezett sem csak munkaviszonyban gondolkodik. Ezt támasztja alá a tervezett 5. cikke is. A tagállamok biztosítják, hogy a felek bármelyike megcáfolhassa a bírósági és/vagy közigazgatási eljárás keretében, hogy a felek közötti kapcsolat munkaviszony. Ebben az esetben a bizonyítási teher a digitális munkaügyi platformot terheli. Az ilyen eljárások nem halasztó hatálya a törvényi vélelem alkalmazására. Amennyiben a platformon munkát végző személy azzal érvel, hogy a szerződéses jogviszony a nem a törvényben, a kollektív szerződésben vagy a kollektív szerződésben meghatározott munkaviszonyról van szó az adott ország gyakorlatának megfelelően a platform köteles segítséget nyújtani az alábbiak megfelelő rendezéséhez. A kérdés azonban az, hogy a hatálybalépéssel hogyan értelmezzük ezt a szabályt. Ha bebizonyosodik, hogy nem munkaviszony, attól tekinthetjük-e platformmunkavégzésnek a felek közötti kapcsolatot, vagy automatikusan más jogviszonyra minősítjük. Ha azonban csak munkaviszonyban működik, akkor miért fogadta el mind az Európai Parlament és a Tanács is külön-külön a saját állásfoglalását, melyben az önálló vállalkozókat is alanyként említi?

7. Összegzés a szociális védelem keretében

Hajdú József tanulmányában kiemeli,²⁷ hogy a digitális platform-munkavállalók platform alapú munkavégzésében résztvevő önálló vállalkozóként való téves besorolása bizonytalanságot okozhat és megvonhatja ezen személyek bizonyos jogokhoz való hozzáférésétől. Ezek közé tartozik a szociális biztonsághoz való jog. Ennek érdekében született meg a már korábbiakban is említett parlamenti és tanácsi állásfoglalások és határozatok. Európában a szociális ellátások hálózata a szolidaritáson alapszik. Ennek érdekében a platformmunkát végzőket mindenképpen szükséges bevonni. Ennek két oka is van. Az egyik a védelem növelése, a másik ok pedig a finanszírozhatóság biztosítása. A jelenlegi struktúrában sokan kiegészítő tevékenységként a munkaviszonyuk, vagy más szociális ellátást biztosító ellátás mellett végzik a platformmunkát. Elsőre nem tűnik égetőnek a kérdés. Azonban érdemes visszautalnunk a tanulmány elejére, ahol is idéztük, hogy milyen mértékű

²⁷ Hajdú József: A digitális platform munka szabályozásának néhány szociális biztonsági vonatkozása az Európai Unióban. In *Exemplis discimus: Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*, (Ábrahám Márta - Berke Gyula - Tálné Molnár Erika szerk.), Kúria, Pázmány Press, Budapest, 2022, 115-129.o.

növekedés várható ebben a szegmensben. Ez azt is eredményezi majd, hogy tömegével lesznek, akik elsődleges bevételi forrásként tekintenek majd erre, és ebből kellene származtatni a szociális biztonságot. A EU-nak meg van a szerződéses felhatalmazása, hogy kiegészítő rendszereket alakítson ki, hozzácsatolva a tagállami szabályokhoz. Ennek kapcsán elsősorban a minimum szabályok kialakítására lehetnek hatással. A kérdés mégis az, hogy hogyan? Szükséges-e egységesen kezelni minden tekintetben a munkavállalókat és az önálló vállalkozókat? Ugyanaz a védelem illeti meg őket a platformmal szemben? Van-e egyáltalán értelme a munkaviszony és az önálló vállalkozó jogviszony elhatárolásának? Ha az uniós szabályokat nézzük akkor nem sok, ha a gyakorlatot, akkor csak egy dolog biztos a bizonytalansági tényező. Így ennek fényében, ha a tanulmány címében feltett kérdésre szeretnénk válaszolni azt kell mondanunk, hogy egyelőre nem tudjuk. Ezt a gyakorlat fogja eldönteni, a szociális védelem pedig ehhez fog igazodni.

Irodalomjegyzék

- Edoardo Ales: Protecting Work in the Digital Transformation: Rethinking the Typological Approach in the Intrinsically Triangular Relationship Perspective. In: *Working in Digital and Smart Organizations Legal, Economic and Organizational Perspectives on the Digitalization of Labour Relations*, (Ales et. al. ed.), Palgrave Macmillan, 2018. 11-28.o. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77329-2_2
- Felveszi a Kifli az eddig katázó futárait alkalmazotti munkaviszonyba, <https://trademagazin.hu/hu/felveszi-a-kifli-az-eddig-katazo-futarait-alkalmazotti-munkaviszonyba>
- Hajdú József: A digitális platform munka szabályozásának néhány szociális biztonsági vonatkozása az Európai Unióban. In *Exemplis discimus: Emlékkötet Radnay József születésének 95. évfordulójára*, (Ábrahám Márta - Berke Gyula - Tálné Molnár Erika szerk.), Kúria, Pázmány Press, Budapest, 2022, 115-129.o.
- ILO 198 ajánlása
- Jakab Nóra: Munkavégzők a munkavégzési viszonyok rendszerében. *Jogtudományi Közlöny* 2015/9, 421-432.o.
- Kártyás Gábor: Flexible separation - Termination of the employment contract in agency work. *Hungarian Labour Law E-Journal*, 2015/2, 17.o.
- Leszkoven László: Veszélyes szerződések, avagy tényleg nincs új a nap alatt? *Gazdaság és Jog* 2023/7-8, 3-7.o
- Miskolczi Bodnár Péter: Kógencia és diszpozitivitás a szerződési jogban. *Gazdaság és Jog* 2023/1-2., 41-46. o.
- Patricia Couti beszámója egy LinkedIn post-ban a megállapodásról: <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7140657816238714880/>, (2023. 12. 26.)
- Rácz Ildikó: A sharing economy munkajogi kihívásai, különös tekintettel az uberizált munkaerőre. *Doktori Műhelytanulmányok*, 2017, 273-284.o.
- Riczu Zsófia - Mélypataki Gábor – Máté Dávid Adrián: Concepts of Work: from Traditional Social-Labor Ideas to Modern Effects of Digital Transformation.

Journal of Digital Technologies and Law. 2023/1, 175-190.o.
<https://doi.org/10.21202/jdtl.2023.7>

- Szekeres Bernadett - Mélypataki Gábor: A kényszer-önfoglalkoztatás helyzete a KATA változásai kapcsán. Munkajog 2022/4, 33-39.o.
  - Bernadett Solymosi-Szekeres: Les difficultés des législations du travail allemande et hongroise face à l'élargissement du champ d'application personnel du droit du travail de l'UE. Revue de Droit Comparee du Travail et de la Securite Sociale, 2023 /1., 84-99.o <https://doi.org/10.4000/rdctss.5151>.
  - Solymosi-Szekeres Bernadett: A bizonytalan státuszú munkavégzés jogvédelmi nehézségei. Jogtudományi Közlöny 2023/9, 410-417
  - Tájékoztató a platform munkavégzés keretében végzett ételfutár tevékenységre kötött szerződés minősítése tárgyában a Kúria 2013. december 13-án meghozott Mfv.VIII.10.091/2023/7.számú ítéletéről, <https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-platform-munkavegzes-kereteben-vegzett-etelfutar-tevekenysegre-kotott-szerzodes>, (2023. 12. 29.)
  - Tóth Hilda: Az algoritmikus menedzsment a platform alapú munkavégzésben. Miskolci Jogi Szemle 2022/2, 449-458.o.; Szánthó Péter: Platform-munkavállalók védelmének uniós szabályozása. Gazdaság és Jog 2022/5-652-55. o. <https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.2.2035>.
  - Valerio De Stefano: The rise of the „just-in-time workforce”: On-demand work, crowd work and labour protection in the „gig economy”. Conditions of work and employment, Series No 71. ILO, Geneva,
-
-

Eörsi Gyula összehasonlító magánjogi munkásságának híd szerepe múlt és jövő, országok és világok között

Molnár Andrea*

A Bécsi Vételi Egyezmény elfogadása 1980-ban ünnep volt a világ kereskedői számára, a közös nyelvük ünnepe. Eörsi Gyula szerepe az Egyezményt megalkotó kongresszuson ismert, ahogy az azt megalapozó, sok évtizedes magánjogi összehasonlító munkája is. Az Egyezmény áttekintette és közös nevezőre hozta a magánjogok addigi eredményeit, egyúttal utat mutatott a jövőre nézve, szervezetek, régiók, országok jogalkotása számára (UPICC, PECL, CESL, stb.). Az Egyezmény, középpontjában az alapvető szerződészegéssel, a következmények komplex rendszere 30 évvel később megjelent a magyar Ptk. előkészítése során, az Eörsi Gyula munkáin nevelkedett jogásztársadalom egyhangúan ezt látta jónak. Bár az Mt a kanyarban előzve előbb bemutatta az új felelősségi rendszert, az új Ptk. a részleteket kidolgozva és az 1875-ös kereskedelmi szabályok átvételével tiszteleg Eörsi Gyula munkássága előtt.

Kulcsszavak: Bécsi Vételi Egyezmény, CISG, szerződészegés koncepciója és következményei, Polgári Törvénykönyv

The Eörsi Gyula's oeuvre on comparative law as a bridge between past and future, between states and world

The adoption of the Vienna Convention on the International Sale of Goods (CISG) in 1980 was a feast of common language for the merchants' world. The role of Gyula Eörsi on the Diplomatic Conference adopting the Convention is as well known as his oeuvre of comparative law covering decades. The CISG with the concept of breach at its centre and the complex system of consequences, reviewed the results up to that time of private laws and gathered them together with a common denominator, serving as a beacon for the future (UPICC, PECL, CESL, etc.). Decades later, the Hungarian lawyers' society saluted Eörsi's work by receiving the rules of breach and remedies from the CISG and from the rules of commerce of 1875 into the new Hungarian Civil Code (PTK).

Keywords: Vienna Convention on International Sale of Goods, CISG, concept and consequences of breach of contract, Hungarian Civil Code

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.67>

---

* PhD hallgató, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolci Egyetem, ORCID azonosító: 0009-0009-8123-9155.

1. Utazások a nemzetközi magánjogban magyar zászló alatt

A nemzetközi kereskedelmi élet számára ünnep volt 1980. április 11. A kereskedők egymás kölcsönös és jobb megértéséhez, érdekeik hathatósabb védelméhez, kiszámítható üzlethez, biztonságos és jóhiszemű kereskedelemhez kaptak eszközt az áruk nemzetközi adásvételéről szóló bécsi Egyezmény (Bécsi Vételi Egyezmény, Konvenció, angol rövidítésével CISG) elfogadásával. Az ENSZ és annak jogi bizottsága, az UNCITRAL hívására összegyűlt küldöttségek munkájával létrejött megállapodása felülemelkedett politikai, társadalmi, kulturális megosztottságon. Eörsi Gyula (1922-1992) szerepe az Egyezményt elfogadó Diplomáciai Konferencián ismert, csakúgy, mint évtizedes magánjogi összehasonlító munkája. Az Egyezmény, középpontban a szerződészegés koncepciójával, a következményekkel, összegyűjtötte a magánjogok addigi eredményeit és közös nevezőre hozta azokat, így mutatva utat a jövőnek (UPICC, PECL, CESL, stb.). A Konvenciónak hatalmas sikere volt. A részes Államok száma növekszik, a jogesetgyűjteménye gyarapodik, a címzettek alkalmazzák, a jogtudósok magyarázzák. A rugalmasságán és önkéntes ratifikálásán kívül a sikernek még van egy másik oka is, ami a szerződészegés következményeinek teljesen zárt rendszere. Az Egyezményt mondják a common law és a kontinentális jog házasságának is és úgy is tekinthetjük, mintegy közvetítőt, a kereskedők közös nyelvét.

Évtizedekkel később a magyar jogásztársadalom az Egyezmény és az 1875-ös kereskedelmi törvény szabályainak az új Polgári Törvénykönyvbe (Ptk) való beemelésével tisztelgett Eörsi munkássága előtt.

A tanulmány arra vállalkozik, hogy a nemzetközi magánjogi jogegységesítés eredményeit és azoknak a magyar joggal való kölcsönhatásait áttekintse egy 150 évet felölelő, az egész földkerekséget keresztbe-kasul átszelő utazás keretében, középpontban a Bécsi Vételi Egyezménnyel.

2. A nemzetközi magánjogi jogegységesítés zászlóshajója: a Bécsi Vételi Egyezmény

2.1. Az Egyezmény létrejötte: a cél az egységesített nyelv. Általában elmondható, hogy a nemzetközi magánjog ösztönzőleg hatott a jogfejlődésre, szükségszerű előrelépéseit a nemzeti jogok tudatosan felhasználhatták. A hajtóerőt az üzleti világ gyors válaszokat igénylő kérdései nyomán alakuló kereskedelmi jog adta, amely a globalizálódó nemzetközi színtérre lépve a helyi és regionális különbségek fékező erejével szembesült. Az ipari forradalmakkal hirtelen jött tömegtermelés és a tömeges áru fuvarozás lehetősége társadalmi, környezeti változásokat idézett elő. A változások mindenkit és minden élethelyzetet megszólítottak, a hagyományos kereteket szétfeszítették, a jogrendszereket megtépázták, a túlélést a körülményekhez való alkalmazkodás jelenthette. Az első gazdasági világválság¹ igazodásra, modernizálásra készítette a nemzeti, állami

¹ A *Long Depression*-nek is nevezett folyamatok mindenhol egy pénzügyi pánikkal kezdődtek 1873-ban, 1879 és 1896 között értek véget. Állandósult ár- és gazdasági recessziót jelentettek, különösen Észak-

gazdaságpolitikákat, ennek folyamányaként az egyes jogrendszereket is. Az eseti áruforgalmat határon átnyúlóan kiszolgáló kereskedelem dimenziói megváltoztak. A tömeges és gyors ügyletekhez a kereskedelmi szerződéses gyakorlat kialakítása és olyan eszközök kidolgozása kellett, amelyek a biztonságot, a szerződéses fegyelem betartását, a jóhiszemű kereskedelmet szolgálták. Erre volt válasz a jogegységesítés és harmonizálás, az egységes és a nemzeti jogoktól független jogi környezet kialakítása, kiegészülve később a rendszerezési, módszertani és alkalmazási feladatokkal.

Az ügyleteket bizonytalanná és költségessé tevő akadályok sorában elsőnek a nyelvi és hagyománybeli különbségek mutatkoztak, amelyek mellé fölsorakozott a jog eszközeinek túlzott általánossága, a résztvevő szervezetek és normák versengése, a joghézagok és az azok megoldására kéretlenül jelentkező helyi jogok indokolatlan térnyerése. Ugyanakkor a történeti gyökerek egyes közös jellemzői, a nemzetközi és a helyi jogok kölcsönhatása, a magánjog fejlődésére gyakorolt pozitív hatás és onnan kapott kölcsönhatás már előrevetítették a kecsegtető eredményeket is. Bátran használható segítséget adott a munkához a modernkori *lex mercatoria*². A megoldandó feladatok differenciálódtak, de az alapokat hangsúlyos magyar részvétel mellett a nemzetközi közösség lerakta.

Magyarország a XIX. században a hagyománytisztelést és a haladást egyszerre kívánta szolgálni, ez a kettősség sokáig gúzsba kötötte a lehetőségeit. Az 1848-49-es szabadságharc leverése a reformkorban megindult és a feudális hagyományok terhét korrigáló jogalkotást derékba törte. El kell ismerni ugyanakkor, hogy a császári abszolutizmus idején az országra erőszakolt jogszabályok³ mutatták be és honosították meg a modern polgári magánjogot. Méghozzá olyan sikerrel, hogy az önálló magánjogi jogalkotást elodáztuk.

A világválság lokális gyújtópontjaként 1873. május 8-án Bécsben kitört a tőzsdekrach. Ezt Pest-Budán önmagában még kevésbé érezték volna meg, ha ezzel egyidőben nem pusztítja végig a Kárpát-medencét egy aszályal kísért kolerajárvány. Ezzel együtt Magyarország a kiegyezéskor ott türelmetlenkedett a rajtvonalon, hogy megindíthassa gazdasága modernizálását, ezzel párhuzamosan a jogának az osztrák jogtól elkülönülő meghatározását és fejlődését. Ennek keretében egy világszínvonalú kereskedelmi kódexet tett le az asztalra 1875-ben.⁴ A kereskedelmi törvény küldetése volt egy alapvető szerszámkészlet biztosítása a magánjog számára, hiszen az osztrák Ptk kötelmi jogára alapozó bírói gyakorlat bizonytalanságokat szült a magánjogi kódex hiányában.⁵

Amerikát és Európát viselték meg.

² A modernkori *lex mercatoria* egy állandóan változó, a nemzetközi kereskedelmi jog részeként mutatkozó, az egyes államok jogától független, írott és íratlan, használatlaltal visszaigazolt szokásjogok, szokványok, gyakorlati megoldások összességékként fogalmazható meg. A létezését és mibenlétét kétségbe vonó vélemények ellenére az alkalmazása elfogadott, amit igazol az, hogy az UNCITRAL dokumentumai is befogadták, lásd pl. UPICC 2016 Preambuluma. Bővebben: Roy GOODE, Herbert KRONKE, Ewan MCKENDRICK: *Transnational Commercial Law (2nd Edition): Texts, Cases and Materials*, Oxford, 2015, DOI: 10.1093/law/9780198735441.001.0001 6. és MILASSIN László *Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága* (UNCITRAL), UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft, Győr, 2016, 48.

³ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ABGB 1812 – Magyarországon hatályban: 1854-1861 közt.

⁴ Ez volt az 1875. évi XXXVII. törvénycikk a kereskedelemről, amely lényegében 1945-ig volt hatályban.

⁵ A bírói gyakorlat a magjogi ügyekben is alkalmazta a Kereskedelmi törvénynek az ügyletekre vonatkozó

Térjünk vissza a nemzetközi magánjog jogegységesítéséhez. Ennek első markáns nagykövete, Ernst Rabel⁶ az első cirkadalmas vargabetűk után lépett színre. Rabel funkcionális, módszertani megközelítései az összehasonlító magánjogban mérvadóvá váltak Európában és világszerte. Az általa kezdeményezett jogegységesítő munkának az eredménye volt az első tervezet az áruk nemzetközi adásvételének egységes szabályaihoz⁷, melyet a népszövetségi szervezetként 1926-ban létrehozott, római székhelyű UNIDROIT⁸ jegyzett. A tervezetet továbbiak követték. A jogegységesítési munka nemzetközi szinten megkezdődött, ám fájdalmasan megszakadt a második világháborúval és csak 1951-ben folytatódhatott.

Az átalakuló világrendben azonban csak kudarcos részsikerek vonultak fel, ösztönzést is adva a további munkának. 1964-ben a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia⁹ jól kidolgozott tervezeteket honorált Egyezmények formájában történő elfogadással, a nemzetközi adásvételt, valamint az adásvételi szerződés létrehozatalát illetően.¹⁰ Bár ezek az Egyezmények hatályba léptek 1972-ben, a tényleges alkalmazásuk elmaradt.¹¹

Magyar kezdeményezésre az ENSZ égisze alatt 1966-ban létrejött az UNCITRAL¹², amely átvette a munka irányítását és több fordulóban tervezetet készített.¹³ Így érkezünk el az utazásban 1980. március 10-hez, amikor összeült egy nemzetközi

---

általános szabályait, úgymint a kötelelem teljesítésének módja, helye és ideje, a megerősítésre szolgáló mellékkikötések, kárterítés. Lásd még MEZEY Barna – BÖDINÉ BELEZNYAY Kinga: *Magyar jogtörténet*, Budapest, Osiris, 2007, 198-199. és 179-188.

⁶ Ernst Rabel (Bécs, 1874-Zürich, 1955) osztrák jogtudós, a római jog, a német magánjog és az összehasonlító jog nemzetközi elismertségű művelője. Megalapította és vezette a Vilmos Császár Társaság külföldi és nemzetközi magánjogi kutatóhálózatát (Kaiser Wilhelm Institut für ausländisches und internationales Privatrecht), melynek jogutódja a Max Planck Társaság <https://www.mpg.de/en> 2023. március 14.

⁷ Draft of an International Law of the Sale of Goods, elérhető az UNIDROIT honlapjáról: [lon-upl-draft01-e.pdf](https://www.unidroit.org) (unidroit.org) 2023. március 14.

⁸ Az UNIDROIT (International Institute for the Unification of Private Law, Nemzetközi Intézet a Magánjog Egységesítéséért) egy független kormányközi szervezet, melynek székhelye Róma, a Villa Aldobrandini. Célja a magánjog és különösen a kereskedelmi jog modernizálása, harmonizálásának és koordinálása igényeinek és módszereinek kutatása, államok és régiók között, ezen célok elérése érdekében egységesített jogi instrumentumok, alapelvek és szabályok megalkotása. 1926-ban a Népszövetség szerveként jött létre, annak megszűnte után független szervezatként alakult újjá. Lásd még: www.unidroit.org 2023. március 14.

⁹ A nemzetek közötti jogegységesítési célú intézmények közül az első volt a holland kormány kezdeményezésére 1897-ben létrejött Hágai Magánjogi Konferencia, melynek alapítói között volt Magyarország is. Lásd még: Conference de la Haye de Droit International Privé – Hague Conference on Private International Law, <https://www.hcch.net> 2023. március 14.

¹⁰ Convention relating to a Uniform Law on the International Sale of Goods (ULIS), and the Convention relating to a Uniform Law on the Formation of Contracts for the International Sale of Goods (ULFC) – Magyarország nem részese az egyezményeknek, a megalkotásukban részt vett.

¹¹ Megjegyzendő, a joggyakorlat figyelembe veszi megoldásaikat az ítélkezési hivatkozásokban. Lásd különösen a CÍSG 40,42. és 57. cikkekhez : UNCITRAL Esetjogi Gyűjtemény az Egyesült Nemzetek Áruk Nemzetközi Adásvételéről szóló Egyezményéről 2016, UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 2016, https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf 2023. március 14.

¹² United Nations Commission on Trade Law, UNCITRAL, lásd: www.uncitral.un.org és III.1. pont

¹³ 1976-ban indult meg a szövegezési munka, melynek lépései voltak a genfi tervezet, bécsi tervezet, New York-i tervezet.

diplomáciai konferencia Bécsben. Célja egy egyezmény létrehozatala volt a nemzetközi adásvétel témakörében. A konferencia elnökének Eörsi Gyulát választották, amellyel az Egyezmény tervezetének kidolgozásához nyújtott kiemelkedő hozzájárulását ismerték el.¹⁴ Bár vékony jégen zajlott a bál,¹⁵ de a záróülésen, 1980. április 11-én elfogadást nyert az egyezmény, amely 1988. január 1-én lépett hatályba.

Kilenc évtizedes vajúdas után született meg a gyermek, az Egyesült Nemzetek Egyezménye az Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéséről. Nevezzük még Bécsi Vételi Egyezménynek, Bécsi Konvenciónak vagy az angol rövidítéssel CISG-ként is emlegetjük. Neveztetik még a jogegységesítés zászlóshajójának, egy közös kereskedői nyelvnek, vagy, a magyar szakirodalomban *lingua franca*-nak.¹⁶

Az Egyezménynek ebben a pillanatban 95 tagállama van, ami összehasonlításban ritka sikernek mondható.¹⁷ Az Egyezmény hivatalos nyelvei a 101. cikk (2) bekezdése szerint az angol, az arab, a francia, a kínai, az orosz és a spanyol.¹⁸

2.2. Az Egyezmény néhány főbb jellemzője. *Alapvető elvek*¹⁹, melyeket a Preambulum vesz számba: egy új Nemzetközi Gazdasági Rend, az egyenlőségre és kölcsönös előnyökre alapozódó nemzetközi kereskedelem, az egységesített szabályok és a társadalmi, gazdasági és jogi rendszerek különbözőségeinek összeegyeztethető volta.

Rugalmasság: Az Egyezmény megengedi a részleges elfogadást az Államok részére, de a részlegesség ettől bővebb tartalommal a felek számára is rendelkezésre áll, a hazai térfél nyújtotta biztonság elvesztését ellensúlyozandó.²⁰

¹⁴ " *Mint Magyarország egyik delegátusa aktív, sok szempontból meghatározó szerepet játszott az 1976 és 1978 között elkészült genfi, bécsi, majd New York-i tervezet elkészítésében.*" VÉKÁS Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*, második kiadás, Budapest, ORAC Kiadó, 2022, 153-154.

¹⁵ A diplomáciai konferencián számos küldöttség vett részt, államok nagylétszámban, nemzetközi szervezetek megfigyelőként, nagy érdeklődés mellett. A hozzászólások nem ragadtak le az európai kontinentális vagy angolszász jogok összehasonlításánál, a skandináv jogi hagyományok hangsúlyozásánál sem. Valóban, kultúrák képviselői ráncolták szemöldöküket, az egész földkerekség minden zegzugából hozva üdvöztőnek szánt megoldási javaslatokat, tetszés szerint választva a biztonságos vagy merev, a rugalmas vagy laza, a bizonytalan vagy rugalmas, az objektív vagy szubjektív ítéletpárok közül. Így kezdett összeállni egy egységes szöveg, amely még az utolsó pillanatokban is módosításokat szenvedett el. Bővebben: EÖRSI Gyula: *Az 1980. évi bécsi nemzetközi adásvételi Konvenció margójára és ürügyén, Állam- és Jogtudomány* 1. sz. (1981.) 3-28.

¹⁶ SZABÓ Sarolta: *A bécsi vételi egyezmény, mint nemzetközi lingua franca: az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, Budapest, Pázmány Press PPKE JÁK, 2014

¹⁷ https://uncitral.un.org/en/texts/salegoods/conventions/sale_of_goods/cisg/status 2023. március 14. Magyarország részes állam aláíró államként. Érdekes, hogy az Egyesült Királyság magának az Egyezménynek nem részese, csak a megalkotásában vett részt, de ki nem kerülheti az alkalmazást. A legutóbb csatlakozottak közt van Észak-Korea (2020), Portugália (2021), Türkmenisztán (2023).

¹⁸ A magyar szöveg fordítási eltéréseire nézve lásd a 8. cikkhez fűzött magyarázatot a "tudnia kellett" vagy "nem lehetett számára ismeretlen" különbségről, in: SÁNDOR Tamás - VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Budapest, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2004, 80.

¹⁹ Ezek az alapelvek emlékeztetnek a jogegységesítési kudarcok veszélyeire, az alkalmazáshoz megkívánt elfogadó együttműködésre.

²⁰ Az Egyezményben részes államok a 92-97. cikkekben írt engedélyek alapján fenntartásokkal élhetnek, a saját joguk elsőbbségének biztosítása érdekében. A szerződő felek a 6. cikk szerint a felek nem csak kizárhatják az Egyezmény alkalmazását, de attól eltérhetnek, sőt, módosíthatják bármely rendelkezésének jogi hatását.

*Nemzetközi és autonóm jelleg:*²¹ Az Egyezmény nem tör superhatalmi babérokra, hanem a kölcsönös megértés eszközeként szolgál. *Független* kíván lenni a részes államok és szervezetek jogától, a nemzeti hagyományokra építő, diszkrecionális értelmezést kizárja, *hézagmentesen* lefedi a tárgykörébe tartozó kérdéseket. Egységesített értelmezést és alkalmazást ír elő, amihez nyelvi és összehasonító módszer, háttérkutatás, történeti kutatás, rendszerezetten publikált szakirodalom és joggyakorlat elemzése ajánlott, a jóhiszeműség mellett. Ez utóbbi egy igazi különlegesség, a nemzeti jogok feletti értelmezés mintapéldáját hozza.

Értelmezési alapelv a szerződő felek viszonyában: a fél nyilatkozatát körültekintéssel rendeli kezelni, cselekvően értelmezni a 8. cikk. Ennek ritmusa is van, a szubjektív nyilatkozat az ellenoldal szemszögéből nézendő, majd objektív fókuszba kerül. Itt megjelenik az Egyezményt végigkísérő, a megalkotáskor hosszas viták után megszületett Ésszerűen Gondolkodó Személy²², a maga rendszerező szövegösszefüggésével.

Korlátozott szabályozási tárgykör: Az Egyezmény egyes kérdéseket kifejezetten vagy mellőzéssel a szabályozási körén kívül rekeszt. A kifejezettre példák a szerződés és szokás érvényességével, valamint az áru tulajdonjogának átruházásával kapcsolatos kérdések, a mellőzésre a kamat mértéke. Ezeket a kérdéseket az ügyletre egyébként vonatkozó jog szabályai szerint kell elbírálni.

2.3. Az Egyezmény beszédes szerkezete: középpontban a szerződésszegés? *Nyelvezete mellett az Egyezmény szerkezet is beszédes.* Első ránézésre akár sorvezetőként szolgálhatna egy adásvételi szerződéshez, hiszen a bevezető és a zárórész között először meghatározzuk a szerződés feleit, a szerződés tárgyát, majd létrehozuk a szerződést, a teljesítést írjuk le, a nemteljesítésről rendelkezünk. A teljesítés – nem teljesítés témaköre eladói, vevői és közös kötelezettségek felosztásban szerepel tükrözéssel és kiegészül a mindkét felet egyaránt érintő kérdésekkel, mint a kárveszély, kamat.

Azonban mi teszi azt, hogy a Preambulum felvezetésével mindösszesen 101 cikkből, álló normaszövegnek a 25. cikke az alapvető szerződésszegés megfogalmazása, tehát rögtön a szerződés teljesítéséről szóló részét vezeti fel? Epp csak létrehoztuk a szerződésünket és már rögtön meg is szegtük volna? Nem. Itt arról van szó, hogy egy viszonyítási pontként rögzül a résztvevők pozíciójában, a változó körülményekhez való igazodásban ez az elem, amely az Egyezmény további részeit átszövi, az egyes témakörökbe beépülve. A szerződésszerűség, a kötelezettségszegés, a kárveszély átszállás, az előzetes szerződésszegés, a kártérítési szabályok – amelyek témaként is egy komplex rendszert alkotnak –, a kamat, a mentesülés, az elállás jogkövetkezmenyei, a megőrzés elemei igazodnak hozzá.

Az Egyezmény a szerkezetével is azt az üzenetet hordozza, hogy rendszerben gondolkodik, a szerződés teljesítése érdekében és a maga teljességével egy átfogó útmutatót ad a szerződő feleknek.

²¹ 7. cikk (1) bekezdés és (2) bekezdés.

²² Teljes nevén: a másik félhez hasonló, ésszerűen gondolkodó személy azonos körülmények között, 8. cikk (2) bekezdés.

Az adásvétel definícióját egységesen megfogalmazva nem találjuk, azt a Konvenció különböző részeiből kell összerakni. Az építőelemek a felek, az áru, a szerződésszerűség és a kötelezettségek, valamint a következmények. A *felek* az adott szituációtól és pozíciótól függően *az eladó és a vevő*, más kontextusban az ajánlattevő és az ajánlat címzettje, vagy hitelező és adós, megint másban sérelmet szenvedő és sérelmet okozó fél. *Áru* lehet minden ingóság a bevezető rendelkezések korlátai között, jellemzően az, ami egyértelműen beazonosítható és nem magáncélú használatra szolgáló dolog. Az áru *szerződésszerűsége* objektív kritériumokat jelöl meg²³. A felek *kötelezettségei* fő- és mellék kötelezettségekként rendszerezhetők.²⁴

2.4. A szerződésszegés koncepciója. *A szerződésszegés koncepciója* az Egyezmény központi figurájaként a minősítés rendszerét és annak alkalmazását jelenti. A teljesítés során mutatkozó nehézség, zavar esetén szerződés számára "élet – halál" kérdés magának a szerződésszegésnek a minősítése, miszerint az alapvető vagy sem. A felek kötelezettségei és várákozásai szisztematikusan erre a minősítésre vannak felépítve, ennek ismeretében kell igazodniuk a megváltozott helyzethez.

A szerződésszegés a szerződésszerűség hiányát jelenti és végtelen számú variációban fordulhat elő. A felek ellentétes érdekei ütköznek egymással, kinek-kinek a saját jogi tradícióival támogatottan. A szerződésszegés bekövetkeztének körülményei és a szerződéses érdekek egyensúlya vizsgálendő a következmények meghatározásához, az összes körülmény egyedi elbírálásával. A cél, hogy a felek a szerződéses egyensúlyt a megváltozott körülményekhez igazodva nyerjék vissza és tartsák fenn. A koncepció erre ad egy útmutatót a felek számára.

A szerződésszegésért való felelősséget is kimondja a Konvenció (46. cikk) és egyes kérdéseit is rögzíti. A felelősség elméletileg kizárható a szerződésszegésért a 6. cikk szerint, de a teljes kizárás nem kompatibilis az Egyezmény szellemével²⁵.

Alapvető szerződésszegés meghatározását illetően az Egyezmény gondolatmenete a *pacta sunt servanda* elvből továbblépő *favor contractus* elv. A minősítési séma a megkülönböztetés: (i) nincs szerződésszegés – (ii) szerződésszegés van, de nem alapvető – (iii) van szerződésszegés és az alapvető. A következmények is a minősítéstől függenek, ez orientálja a feleket.

Az alapvető szerződésszegés minősítési rendszere két alappillérre épül, a hátrányra és a kimentésre, ezeken ülnek a további építőelemek. A *hátrány témakörében* három elemet találunk. Az első az alapvetőként megkülönböztetett szerződésszegés. Bármilyen kötelezettség megszegése felminősülhet alapvetővé, ha az azzal okozott hátrány, hiány, hiba kellőképpen súlyos. Iskolapélda ehhez a csomagolás és biztosítás elmaradása akkor, amikor az eladó előtt nem maradhatott ismeretlen, hogy a vevő továbbértékesítésre veszi az árut²⁶. A második elem maga

²³ Az árunak alapvetően a szerződésnek és az Egyezménynek kell megfelelnie. Lásd még: 35. cikk.

²⁴ A főkötelezettségek a szerződés szerint és eladói oldalon a 30. cikk szerint alakulnak az áru szolgáltatásának, a tulajdonjog átadásának és az okmányokátadásának csomópontjaival, míg a vevői oldalon az 53. cikk szerint a vételár megfizetését és az áru átvételét jelentik. A további kötelezettségek az Egyezmény egyéb részeiben szétszórva találhatók.

²⁵ CISG-AG 17. sz. Vélemény, SÁNDOR-VÉKÁS im. 434.

²⁶ Cesare Massimo BIANCA – BONELL Michael Joachim: *Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention*, Milan, Guiffre, 1987, 212.

a hátrány, amelynek szintén nem a természete, hanem a hatása, súlyossága az, ami a minősítésben szerepet vállal. A harmadik elem az orvosolhatóság, tehát a hátrány alapvetően megfosztja-e a sérelmet szenvedő felet attól, ami a jogos elvárása volt²⁷. Ha a sérelem részben, vagy egészben orvosolható és erre a szerződésszegésben lévő fél részéről a szándék fennáll, az alapvető minősítés kérdéssé válik. A *kimentés témakörében* az előreláthatóság érkezik. Vele együtt – az objektivitás igényére válaszul – jön a hasonló körülmények közt lévő Ésszerűen Gondolkodó Személy,²⁸ hogy fölvegye a szemüveget, amivel visszanéz a jövőből a múltba.

A szerződésszegés koncepciója egy koherens rendszer, amit a felek együttműködési kötelezettsége tesz élővé, működővé az áru ellenőrzését, a panaszt, az orvoslást, a tájékoztatást, a jogkövetkezmények megválasztását és alkalmazását illetően.

A koncepció újításai a bármilyen kötelezettség megszegésével okozott hátrány mértéke mint kiindulópont, az előreláthatóság korlátja, valamint a viszonyítás a szerződésszegést elszenvedő fél várakozásaihoz és a másik félnek a teljesítéshez fűződő érdekeihez.²⁹

2.5. A szankciórendszer és koncepciója. Alaptétel, hogy mind a sérelmet szenvedő, mind annak okozója köteles keresni a legkevésbé hátrányos következményeket adó kifejeletet, kötelesek az eredeti elvárásokat a megváltozott körülményekhez igazítani. Ehhez ad asszisztenciát az Egyezmény által kidolgozott szankciórendszer, amely a körülményektől és a szerződésszegés jellemzőitől függően nyer alkalmazást. Rangsorolt elemei a *favor contractus* elv mentén, a szerződés teljesítését előmozdító szerepben formálják a felek viszonyát, az objektivitás címkéjével a homlokukon. Ha az Egyezmény középpontját a szerződésszegés jelenti, akkor a gerincét a szankciórendszer adja.³⁰

A szankciórendszer felépítése a következő. A szankciók azonos mintára készültek az eladó és a vevő vonatkozásában, a II. Fejezet II. és III. címében, de a hangsúly nyilvánvalóan az eladói kötelezettségszegésen van. Madártávlatból a rendszer elemei a következők: *a)* jog a teljesítés követelésére, ezen belül *aa)* a teljesítés követelése, *ab)* kicserélés, *ac)* kijavítás, *b)* elállás, *c)* kártérítés – ami önmagában is egy egységes rendszer –, *d)* árcsökkenés, *e)* egyéb szankciók az 51-52. cikk szerint.

²⁷ Diplock teszt: "megfosztja-e az esemény felmerülése a felet ... alapvetően a teljes előnytől, amelyet a felek szerződésben kifejezett szándéka szerint elérhetett volna" (a tanulmány szerzőjének fordítása). Lord Diplock híres tesztjére hivatkozik BIANCA – BONELL im. 213.

²⁸ A Ptk nem vette át mechanikusan a fogalmat, hanem a gyakorlatban az elvárhatóságot használja: Ptk 6:142. §.

²⁹ A 25. cikk szövege egy nagyon komoly ütközőzőna volt az Egyezmény létrehozatalán dolgozó küldöttségek között. A véleménykülönbségeket a Konferencia elnöke csak az érdekek és javaslatok közti manőverezéssel tudta kordában tartani. Erről ő maga szellemes, de szigorú hangnemben a definiálás ördögét megidézve emlékezik meg, mielőtt megállapítja, hogy a norma szavainak darabszáma is megduplázódott: "Minél inkább halmozzák az elemeket, minél inkább igyekeznek a definícióban a főelemet további mellékmondatokkal megmagyarázni, annál több magyarázatra szoruló elemmel lesz dolga a jogalkalmazónak: a magyarázat magyarázata ahelyett, hogy megmagyarázná a megmagyarázandót, további magyarázatra szoruló kifejezéseket, fogalmakat termel." EÖRSI im. 7.

³⁰ Az e pontban írtak csak az Egyezmény hatálya alá tartozó, érvényes szerződésekre vonatkoznak olyan esetben, ahol az eladó nem utasította vissza a teljesítést.

További elemei a szankciórendszernek szétszórva a III. és V. címben található, alkalmazásuk a felek együttműködésétől függ. Ezek az orvosláshoz való jog (37, 48. cikkek), a póthatáridő (*Nachfrist*, 47. cikk), a felelősségi kérdések a kifogásról szóló értesítési kötelezettség eseteiben (39, 40, 44. cikkek), egyes jogok és kötelezettségek a szerződés teljesítése előtt (48, 56. cikkek), továbbá a kárveszély átszállásakor megnyíló egyes jogok (66-69. cikkek), az előzetes szerződésszegés (71, 72. cikkek), a mentesítő okok (79-80. cikkek), az elállás jogkövetkezményei (81-84. cikkek) és a megőrzés (85-88. cikkek).³¹

A szankciók rendszere is teljes, a funkciójának alárendelt alkalmazással. A jogkövetkezmények nem függenek a vétkességtől, így objektívek.

Ugyanígy a mentesítési okok rendszere is objektív. Célja a szerződés mentése, az elállás elkerülése, tartózkodás a megszüntetéstől. További cél a szerződésszegéssel okozott hiány, sérülés betöltése, pótlása, helyreállítása. Mögöttes megfontolások a létrejött szerződés tisztelete, a gazdaságosság és a kisebb súlyú nehézségek túlzó következményeinek kiküszöbölése.

A jogkövetkezmények közt a leghangsúlyosabb a teljesítés követeléséhez való jog, míg a legsúlyosabb az elállás. Mind a két szankciótípusra jellemző, hogy az eset összes körülményeitől függenek és komoly korlátok közé szorul az alkalmazásuk. A teljesítési érdekek kiegyensúlyozása, a feleknek a szerződésszegéskor mutatott viselkedése az esetleges mulasztásokkal, mentesítő okok, összeférhetlenség más szankciókkal jelentik az útjelző bójákat. Az elállás csak akkor lehetséges, ha objektíven a vevőtől többé nem várható el a szerződés folytatása, az eset összes körülményei alapján³². Áttekintve a teljes rendszert, józan belátással megállapítható, hogy mind a teljesítés követelése, mind az elállás írt hagy a sérelmet szenvedő pénztárcájában, amit a kártérítés szabályai egyensúlyozhatnak ki. A joker lap a pakliban az árcsökkenés, amelyhez a sérelmet szenvedő mint menedékhez folyamodhat.

A rendszerbeli gondolkodás bemutatásához engedjék meg egy példát kölcsönözni, Honnold professzortól³³. A Miskolc Búza téren prosperáló pékműhely a törzsvásárlóiban bízva leszerződik egyhavi mennyiségre a Parmiggiano di Parma S.R.L. céggel és megrendel tőle 1000 Euróért parmezán sajtot. A pékműhelynek nélkülözhetetlen szüksége van a sajtra. De a szállítás közben olyan okból, amiért az olasz cég nem felel, az áru megsérül és már csak 200 Eurót ér. Mit tesz ilyenkor a

³¹ Ismét további jogok nem nevesítetten az értesítés megszerzéséhez fűződő jog (37. és 48. cikkek, 39. és 40. cikk, 71. és 72. cikk), ugyanígy az ahhoz fűződő jog, hogy az áru megvizsgálására vonatkozó kötelezettség teljesüljön (38. és 51. cikkek), a visszatartás és felfüggesztés joga (58, 85. és 86. cikkek), a kárenyhítési kötelezettség betartásához és a felelősség megosztásához való jog (77. cikk), a szerződéses viszony elszámolása során jelentkező jogok (81-88. cikkek). Az újratárgyaláshoz való jog létezése a szerződésszegéssel, vagy akár csak a mentesítő okokkal kapcsolatosan vitatéma a szakirodalomban, a szerző a pozitív válaszolók körét erősíti az Egyezmény alapcéljából levezetve. Lásd még: Yasutoshi ISHIDA Identifying Fundamental Breach of Article 25 and 49 of the CISG: The Good Faith Duty of Collaborative Efforts to Cure Defects - Make the Parties Draw a Line in the Sand of Substantiality, *Michigan Journal of International Law*, Volume 44, Issue 1, 2020, <https://doi.org/10.36642/mjil.41.1.identifying>

³² Az ULIS-al szemben nincs automatikus elállás.

³³ John O. HONNOLD: *Uniform Law for International Sales*, Kluwer Law International, The Hague, 3 ed., 1999, 322-325.

pékműhely? Elmegy a Búza téri piacra, megnézi, hogy kapható-e hazai gyártású parmezánsajt, ha igen, azonos vagy drágább, mint a sérült áru. Ha azt látja, hogy aznap a hazai parmezán 200 Euróért kapható, úgy joga van elállni és kártérítést kérni. A kártérítéshez a mentesülés miatt nem jut hozzá, sajta nem lesz, más megoldást kell keresen. Átveszi a sajtot, de csak 200 Eurót fizet érte, az ügy pedig itt befejeződik. Ha azt látja a pékműhely, hogy a hazai parmezánsajt 400 Eurót ér aznap, akkor átveszi a sérült sajtot 200 Euróért és így ér véget az ügylet. Még mindig nem érdeke az elállás. Azonban, ha aznap a túlkínálat 100Eurós árat hozott a hazai parmezánsajtból, akkor már a pékműhelynek érdeke az elállás, ezzel együtt a piacon kedvére válogatva bevásárol a 100 Eurós sajtból, az olasz sajtmeister pedig viheti a portékáját, amerre tudja.

3. Az élő Egyezmény

3.1. A gyakorlati alkalmazást alkalmazását segítő szervezetek és adatbázisok. Az Egyezmény alkalmazása számára külön önálló szervezet nincs, önálló bírósága sincs. Az Egyezmény letéteményese az ENSZ főttkára³⁴.

Az *Egyesült Nemzetek nemzetközi kereskedelmi jogi Bizottsága*, rövidített angol nevén az *UNCITRAL*³⁵ van hivatva az Egyezményt gondozni. Az *UNCITRAL* maga is jogi instrumentumokat alkot meg, de a tevékenységébe tartozik a maga vagy más szervezet jogi eszközei egységes értelmezésének és alkalmazásának elősegítése is. Erre nézve többek közt biztosítja az instrumentumok koherenciáját, tudományos munkákkal, azok figyelemmel kísérésével, oktatással vesz részt a kereskedelmi jogi nyelv kialakításában a modern kori kihívások között. Szakkönyvtárat tart fenn és egy tájékoztatási rendszert működtet. Az *UNCITRAL tájékoztatási rendszere a CLOUT* elnevezést viseli³⁶ és az *UNCITRAL* által kidolgozott jogi szövegekkel kapcsolatos, analitikus esetjog összesítésére is vállalkozik 2004 óta³⁷.

Ha az *UNCITRAL* legzajosabb sikerét jelentő Egyezménynél magyar vonatkozást kerestünk, tegyük ezt meg bátran magánál a szervezetnél is. Álljon itt tiszteletadásul Ustor Endre, Meznerics Iván, Réczei László, Szász Iván és Katona Péter neve "a döntő szellemi impulzust" adó³⁸ Eörsi Gyula neve mellett, akik a létrejöttét kezdeményezték³⁹.

További intézetek és általuk fenntartott adatbázisok listája a teljesség igénye nélkül: (1) *CISG Advisory Council*, CISG-AG, amely elsődlegesen véleményeket ad ki, szakfordításokat készít, könyvtárat tart fenn és esetjogi gyűjteményt kezel,⁴⁰ (2)

³⁴ 89. cikk

³⁵ www.uncitral.org 2023. március 14.

³⁶ CLOUT: Case Law On Uncitral Texts: https://uncitral.un.org/en/case_law 2023. március 14.

³⁷ *UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 2016*, https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf, 2023. március 13.

³⁸ VÉKÁS im. 153. Eörsi neve Clive Maximilian Schmitthof neve mellett nyer említést a szövegösszefüggésben.

³⁹ Növeli érdemüket az eredményeik összevetése Magyarország azonos időszakának ideológiai és gazdaságpolitikai irányvonalával.

⁴⁰ Az Egyezmény egységes értelmezésének céljából és elősegítésére létrejött magánkezdeményezésű szervezet, részére 2012-től az *UNCITRAL*, 2015-től pedig az *UNIDROIT* biztosít megfigyelői pozíciót.

hasonlóképpen a *Max Planck Intézet*⁴¹, (3) Pace Law School Institute of International Commerce Law,⁴² (4) CISG Online,⁴³ (5) az UNIDROIT három adatbázist tart fenn, az Unilaw, az Unifor Law Review és az Unilex adatbázisokat,⁴⁴ (6) UNILEX adatbázis egy nemzetközi esetgyűjtemény és könyvtár az Egyezmény és az UPICC vonatkozásában.⁴⁵ Az Egyezmény gyakorlatát segíthetik még a (7) WTO kereskedelmi egyezményei és vitarendezési eljárásai,⁴⁶ valamint (8) az ICC kereskedelmi eszközökről fenntartott adatbázisa, úgy mint az Incoterms, vagy az okmányos meghitelezés dokumentumai.⁴⁷

3.2. Az Egyezmény, mint forrás. A nemzetközi magánjogi jogegységesítés és harmonizáció további eszközei, legyenek akár íratlan szabályok, mintaszerződések, vagy nem kötelező erejű szabálygyűjtemények, biztonsággal építhettek az Egyezmény megoldásaira, köszönhetően az UNCITRAL jogegységesítő és kooperatív tevékenységének. Ilyen eszköz az értelmezési alapelv, amely kidolgozott és hézagmentes megoldása okán az egyik leggyakrabban felhasznált megoldás.

Az Egyezmény további jogi instrumentumok, egyezmények kidolgozására is ösztönzőleg hatott. Nézzük ezek sorát. Az UNIDROIT pénzügyi lízing és a factoring témakörökben létrehozott egyezményei,⁴⁸ majd egy, a meglévő nemzetközi szerződéses jog egyfajta rendszerezett összefoglalásaként megalkotott UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (UNIDROIT Principles vagy UPICC)⁴⁹ az első ilyen eszközök. A Lando Bizottság által több lépcsőben, 1995 és 2001 között készített gyűjtemény, a Principles of European Contract Law (PECL) a határon átnyúló kereskedelem megkönnyítését és a Közös Piac megerősítését célozta meg. 2011-ben készült el egy újabb átfogó munka, az Európai Unió közössége számára. A közös adásvételi jogra vonatkozó rendeleti javaslat, a "Proposal for a Regulation on a Common European Sales Law" (CESL).⁵⁰ Sajátos inspiráció mutatkozik kivételesen az Egyesült Államok jogában. A tagállami jogegységesítés eszközöként kifejlődött "Restatements" alkalmazásában mutatkozó ellentétek esetén a bírói gyakorlat képes volt az amerikai jogot félretéve a CISG-t segítségül hívni ítéleti

---

Lásd <https://cisgac.com/opinions/> 2023. március 14.

⁴¹ Az Ernst Rabel által létrehozott Karl Wilhelm Institut jogutódja. Lásd <https://www.mpg.de/en> 2023. március 14.

⁴² Az Egyezmény anyagainak legösszetettebb gyűjteménye. Lásd <https://iicl.law.pace.edu/cisg/cisg> 2023. március 14.

⁴³ Bázeli Egyetem Jogi Karán, Prof Dr. Ulrich G. Schroeter és csoportja leginkább naprakész CISG adatbázisa, lásd <https://cisg-online.org> 2023. március 14.

⁴⁴ Lásd <https://www.unidroit.org/?s=cisg> 2023. március 14.

⁴⁵ Az UNIDROIT-hoz kapcsolódik, Prof Joachim Bonell főszerkesztésében, lásd <https://www.unilex.info> 2023. március 14.

⁴⁶ Kereskedelmi Világszervezet, World Trade Organization: a liberalizált világkereskedelem elkötelezett támogatója. Lásd <https://www.wto.org> 2023. március 14.

⁴⁷ Nemzetközi Kereskedelmi Kamara, az International Chamber of Commerce (ICC) a világkereskedelem gazdasági szempontú szakmai szervezete, amely Lásd <https://iccwbo.org> 2023. március 14.

⁴⁸ A nemzetközi pénzügyi lízingről szóló, Ottawában 1988. május 28-án kelt UNIDROIT Egyezmény, a nemzetközi követeléstételről szóló, Ottawában 1988. május 28-án kelt UNIDROIT Egyezmény.

⁴⁹ A legutolsó kiadása 2016.

⁵⁰ A javaslat elfogadást soha nem nyert, de még napirenden van. A kereskedők világtól idegen hangsúlyt ad a fogasztóvédelemnek, a digitális tartalmak invenciózus ügyleteire vonatkozó javaslatokat ad. Lásd még: KIRÁLY Miklós: The rise and fall of Common European Sales Law. *ELTE LAW JOURNAL* 2015_2

indoklásában az ellentétek kiküszöbölésére.⁵¹ Messzire utaztunk, ideje visszaindulnunk Magyarországra.

3.3. Az Egyezmény és a magyar jog. Az Egyezmény létrejöttének idején Magyarországon az 1959. évi IV. törvény (rPtk.) volt hatályban Polgári Törvénykönyvként. A rPtk a magánjogi jogalkotás hagyományait kívánta továbbvinni a maga korában elegáns megoldásokkal és a történelmi helyzet idején aktuális ideológiai torzításokkal, amelyekre vonatkozóan az 1977-es Ptk novella és az 1978. évi 8. tvr.⁵² már előre jelezték a változtatás igényét és lehetőségét. 1988. január 1-én Magyarországon is hatályba lépett az Egyezmény, a magánjogi szabályozásunk átfogó revíziója nemsokkal később elindult. Az új Ptk koncepciója és programja 2002-ben került közzétételre a Magyar Közlönyben⁵³. A Koncepció alapozott a CISG-re, az UPICC-re, a PECL-re. A szerződésszegés jogkövetkezményei körében (IX. fejezet 5.§ c) pont) különös figyelem esett az előreláthatóságra a károkkal kapcsolatban a kárfelelősség körében (XI. fejezet 4. § a)). A koncepció a felelősségnek egy új rendszerét építette fel, megkülönböztetve a szerződéses vagy szerződésen kívüli károkozásért való felelősséget. Új, de az Egyezményből mégis ismerős elemként azonosíthatjuk a teljes kártérítést és annak korrekciójaként az előreláthatóságot az időbeliségével, az elvárhatóságon keresztüli vizsgálati módszert, a hatáskörön kívüliség objektív kategóriáját, a harmadik személyért való felelősség részleteit.⁵⁴ A 2009-es Javaslat miniszteri indoklása⁵⁵ a CISG-re hivatkozik a szokványok, a szerződésszerűség és a többlet teljesítés, valamint a szerződésen kívüli felelősség körében.⁵⁶ A 2013-as törvényjavaslat miniszteri indoklása fenntartotta az eredeti koncepciót, ami így alapjául szolgált a 2013. február 11-én elfogadott és 2014. március 15-én hatályba lépett, Magyarország Polgári Törvénykönyvéről szóló 2013. évi V. törvénynek. A Kommentárok azt mutatják, hogy a kellő respectet kapó Egyezmény révén érkezett újítások belesimultak a magánjogi gondolkodásba.⁵⁷⁵⁸

Nem csak a Ptk volt a haszonélvezője az újragondolt szerződéses kárfelelősség jogkövetkezményeinek, hanem a munkajog is. A magyar jogalkotási rendszer csavarja okán a az orvoslás megreformált rendszere az új Munka Törvénykönyvével jelent meg elsőként, 2012. július 1-én.⁵⁹

⁵¹ Prof Peter Hay előadása a Harmadik Restatement (Conflict of Laws) előkészületeiről, ELTE ÁJK, Budapest, 2022. június 9.

⁵² Kereskedelmi törvény hagyományainak elismerése kisebb súlyú kérdésekben, lásd miniszteri indoklás az 1977. évi IV. törvény tervezet Negyedik Rész, a Kötelmi Jog, I. Cím A szerződés (198-338. §) részhez, 7. pont, továbbá a nem vagyoni kár iránti igény jogszerűségének elismerése. A külkereskedelmi kapcsolatokban korrekciót kaptak az ideológián kívül mással nem magyarítható tilalmak.

⁵³ Magyar Közlöny 2002. évi 15. szám II. kötet.

⁵⁴ A Ptk. 6:142, 6:143, 6:148. §-okban nyertek elfogadást.

⁵⁵ Indoklás a Polgári Törvénykönyvről szóló T/5949. számú törvényjavaslatához.

⁵⁶ Bővebb adalék a javaslatához: Dr. VÉKÁS Lajos: Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához *Magyar Jog*, 2008/9., 577-590.

⁵⁷ Polgári Jog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára, Hatodik kiadás, főszerkesztő WELLMANN György, Budapest, ORAC Kiadó, online változat, frissítve: 2022. január 1, a Ptk. 6:142. §-ához a kimentés témakörben a CISG 79. cikkének gyakorlatát javasolja figyelembe venni.

⁵⁸ Lásd még: BORONKAY Miklós: Kártérítés fedezeti szerződés alapján, *Magyar Jog*, 2015/5., 274-282.

⁵⁹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény soha nem lépett hatályba. Egy újabb javaslat került elfogadásra 2013. február 26-án és lépett hatályba 2014. március 15-én. A Munka

A fedezeti szerződés szabályozását érdemes külön is megvizsgálni, az utazásunk végén, mert hazaérkeztünk. Négy jogi instrumentumot tegyünk a vizsgálóasztalra 1875 és 2012 közötti időkből.

*Kereskedelmi törvény: 1875. évi XXXVII. törvénycikk*352. § Ha a vevő a vételár megfizetésével késik s az áru még átadva nem lett, az eladó tetszése szerint vagy a szerződés teljesítését s a késedelemből eredő kár megtérítését követelheti, vagy az árút a jelen törvény 347. §-ban foglalt határozatok megtartása mellett a *vevő rovására eladhatja* s egyuttal a kár megtérítését igényelheti; vagy végre a szerződéstől egyszerűen elállhat, mintha az meg sem kötött volna.

rPtk (1959. évi IV. törvény) sem a normaszövegben, sem a gyakorlatában nem jelenik meg az intézmény.⁶⁰

ENSZ Egyezmény az Áruk Nemzetközi Adásvételéről, 1980.:A szerződéstől való elállás, illetve annak felmondása esetén, ha ezt követően a vevő ésszerű módon és ésszerű időn belül *helyettesítő árut vásárolt, vagy az eladó az árut újra eladta, a kártérítést igénylő fél követelheti a szerződéses ár és a fedezeti ügylet ára közötti különbözet*, valamint a 74. Cikk szerint járó valamennyi egyéb kára megtérítését.

Ptk. (2013. évi V. törvény) 6:141. § [*Fedezeti szerződés*]:A jogosult - elállása vagy felmondása esetén - a szerződéssel elérni kívánt cél megvalósítására *alkalmas szerződést köthet*, és - a kártérítés szabályai szerint - követelheti a kötelezettől a *szerződésben és a fedezeti szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbség*, továbbá a fedezeti szerződés megkötéséből eredő költségek megtérítését.

4. Tisztelet és büszkeség – zárógondolatok

Az Egyezmény közvetítésével visszakaptunk-e valamit? Vagy a magyar jogi gondolkodás hozzá tett a nemzetközi jogegységesítéshez, amelytől vissza is kapott? Mind a kettő igaz, mint ahogy az is, a Konferencián elnöklő Eörsi Gyula szerepe az Egyezmény létrejöttében és utóéletében is igen hangsúlyos. Feszesen laza stílusát idézzük meg az Egyezményt előkészítő ülések egyikének szünetében lejegyzett színdarabjával: "Unifying the Law – A Play in one Act, with a Song".⁶¹

A tanulmány tisztelegni szeretne Eörsi Gyula emléke előtt, egyúttal professor társai előtt is, akik átszolgálták a magyar magánjogi fejlődést kíméletlen időszakokon és megpróbáltatásokon, visszajuttatták a maga útjára, miközben nemzetközi elismertségű értékeket teremtettek, példamutatóan.⁶²

S ne feledjük, nincs olyan jogkövetkezmény az Egyezményben, ami csak önmagáért létezne. Mindegyiknek van egy kötelezettség párja az ellenérdekű oldalon, míg vannak kötelezettségek, amelyek épp a sérelmet szenvedő felet terhelik, a jogait körülölelve. Ez egy folyamatos együttműködési hálózat a felek

---

Törvénykönyvről szóló 2012. évi I. törvény 2012. július 1-én lépett hatályba. Azonban a kártérítési gyakorlata a Ptk-tól eltérő irányt vett.

⁶⁰ BORONKAY által idézett határozatok a 2000-es évektől jeleznek csak eseteket, korábról nem.

⁶¹ Gyula EÖRSI "Unifying the Law – A Play in one Act, with a Song", *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 25, No. 4 (Autumn, 1977), 658-662 <https://doi.org/10.2307/839931>

⁶² A tanulmány szerzője személyes köszönettel tartozik Harmathy Attila Professor Úrnak, aki a kutatásaiban elindította.

között a szerződés megkötését megelőző fázistól kezdve a teljes teljesítésig vagy a teljes vagy részleges kártalanításig. Nincs egyoldalú megkülönböztetés egyik fél javára sem a Konvencióban és a hazai jogok egyik intézményét se lehet becsempészni mentség gyanánt. A kereskedők nem vágnak Káoszföldre. A rendes kereskedői gondosság a szerződésszegés minden lehetséges következményét végig kell gondolja, a peres és a végrehajtási kudarcokkal együtt. Így kell versenyeztessen az elállást az áru megtartásával, ha azt kártérítéssel vagy árleszállítással egészítheti ki.

Irodalomjegyzék

- Az új polgári törvénykönyv koncepciója és tematikája – Magyar Közlöny 2002/15/II. 2002. január 31.
- BERGENDI-RÁCZ Diána: Régi ismerős új köntösben: a Bécsi Vételi Egyezmény jelentősége és hatásai a hatályos Polgári Törvénykönyvben – különös tekintettel a szerződésszegés eseteire, *JOG ÉS ÁLLAM* 24: (1) p. 79.
- BORONKAY Miklós: Kártérítés fedezeti szerződés alapján, *Magyar Jog*, 2015/5., 274-282.
- Cesare Massimo BIANCA –Michael Joachim BONELL: *Commentary on the International Sales Law: The 1980 Vienna Sales Convention*, Milan, Guiffre, 1987CISG Advisory Council Opinions: No. 5, 7, 8, 9, 17, 19, 20, <https://ciscac.com/opinions/> 2023. március 14.
- Viktor Előd CSERÉP: E Pluribus Unum – Out of Many, One Common European Sales Law?, *29 Pace Int'l L. Rev.* 205 (2017) <https://doi.org/10.58948/2331-3536.1368>.
- EÖRSI Gyula: Az 1980. évi bécsi nemzetközi adásvételi Konvenció margójára és ürügyén, *Állam- és Jogtudomány* 1. sz. (1981.) 3-28.Gerhard LUBBE: Fundamental breach under the CISG: A source of fundamentally divergent results, *Rabels Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht*, 2004. vol. 68. no. 3, 444-472. <https://doi.org/10.1628/0033725042946852>
- Gyula EÖRSI: "Unifying the Law – A Play in one Act, with a Song", *The American Journal of Comparative Law*, Vol. 25, No. 4 (Autumn, 1977), 658-662 <https://doi.org/10.2307/839931>
- Roy GOODE, Herbert KRONKE, Ewan MCKENDRICK: *Transnational Commercial Law (2nd Edition): Texts, Cases and Materials*, Oxford, 2015, <https://doi.org/10.1093/law/9780198735441.001.0001>
- John O. HONNOLD: *Uniform Law for International Sales*, Kluwer Law International, The Hague, 3 ed., 1999, 322-325Peter HUBER: CISG – The Structure of Remedies, 71 *Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht* (January 2007), 13-34. <https://doi.org/10.1628/00337250779800282>.
- Yasutoshi ISHIDA: Identifying Fundamental Breach of Article 25 and 49 of the CISG: The Good Faith Duty of Collaborative Efforts to Cure Defects - Make the Parties Draw a Line in the Sand of Substantiality, *Michigan Journal of*

- International Law*, Volume 44, Issue 1, 2020,
<https://doi.org/10.36642/mjil.41.1.identifying>
- KIRÁLY Miklós: The rise and fall of Common European Sales Law. *ELTE LAW JOURNAL* 2015_2
  - MEZEY Barna – BÓDINÉ BELEZNAV Kinga: *Magyar jogtörténet*, Budapest, Osiris, 2007
  - MILASSIN László: *Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL)*, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft, Győr, 2016
  - Polgári Jog I-IV. Kommentár a gyakorlat számára, Hatodik kiadás, főszerkesztő WELLMANN György, Budapest, ORAC Kiadó, online változat, frissítve: 2022. január 1
  - SÁNDOR Tamás - VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi adásvétel*, Budapest, HVG Orac Lap- és Könyvkiadó Kft, 2004, 80. Peter SCHLECHTRIEM – Petra BUTLER: *UN Law on International Sales: The UN Convention on the International Sale of Goods*, Springer International Publishing, 2009. SZABÓ Sarolta: *A bécsi vételi egyezmény, mint nemzetközi lingua franca: az egyeséges értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, Budapest, Pázmány Press PPKE JÁK, 2014
  - UNCITRAL DIGEST of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods 2016, https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/cisg_digest_2016.pdf 2023. március 14.
  - VÉKÁS Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből*, második kiadás, Budapest, ORAC Kiadó, 2022, 153-154.
  - VÉKÁS Lajos: Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. kormányjavaslatához *Magyar Jog*, 2008/9., 577-590.
-
-

A közös tulajdonban álló földek használatának problémái- avagy a szocialista tulajdonjog, és annak földjogi leképeződése a jelenkori földhasználati viszonyokra*

Olajos István**

A jelen cikkben az Eörsi Gyula, mint jogtudós által az ötvenes években létrehozott közös használaton és kiüresedett tulajdonjogon alapuló szövetkezeti földhasználat továbbéléseként, mind a mai napig élő intézmény az osztatlan közös tulajdonnal kapcsolatos legújabb fejleményeket jellemzem. Ezen tulajdoni forma speciális használatának szabályai a Fétv. által rendszerezettek. A gyakorlatban bizonyos mezőgazdasági igazgatási szervek azonban nem ismerik, és eljárásuk során nem alkalmazzák a harmadik személyektől az osztatlan közös tulajdonban lévő földek használatára adott ajánlatra vonatkozó szabályokat. E gyakorlat következményeire kínál megoldást a cikk.

Kulcsszavak: tulajdonátzállás, szocialista típusú tulajdon, mezőgazdasági földek közös használata, részaránytulajdon, a osztatlan közös tulajdon megszüntetése, osztatlan közös tulajdon földhasználati szabályai, contra legem joggyakorlat.

The Problems of the Use of Commonly Owned Land - or the Socialist Property Law and its Mapping to Contemporary Land Use Relations

In this article, I will describe the latest developments in the field of undivided common property, an institution that is still alive today, as a continuation of the cooperative land use based on common use and vacant ownership established by the jurist Gyula Eörsi in the 1950s. In practice, however, some agricultural administrations are not aware of, and do not apply in their procedures, the rules governing the offer of third parties to use land in undivided common ownership. The article offers a solution to the consequences of this practice.

Keywords: ownership transfer, socialist type of ownership, common use of agricultural land, fractional ownership, abolition of undivided common ownership, rules on the use of undivided common ownership, contra legem case law

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.82>

---

* Az előadás alapja a Polgári Jogot Oktatók Országos Találkozóján (2022. szeptember 23-án) Olajos István által a Közös tulajdonon létrejövő mezőgazdasági földhasználat alapkérdései című előadás. A diát lábjegyzetben Olajos 2022 rövidítéssel jelölöm.

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar Civilisztikai Intézet

1. Eörsi a korszakhatáron élő professzor és jogtudós

Eörsi Gyula, aki 1945-ben végezte el az ELTE Állam és Jogtudományi Karát¹, első jelentős sikerét a *Tulajdonátszállás kérdései*² című, saját kiadásban megjelent munkájával érte el. A fiatal pályakezdő Eörsit támogató Szladits Károly a mű legnagyobb érdemeként a hagyományos megközelítéssel szembehelyezkedő újszerű szemléletmódot emelte ki.

Eörsi szakított az addigi kifejezetten dologi jogi megközelítéssel, és azt mondta, és írta le több külföldi jogi anyagra, leginkább német, francia és angol polgári törvénykönyvekre és kereskedelmi gyakorlatra hivatkozva, hogy a tulajdonátszállás kapcsán annak statikája mellett igenis lényeges annak dinamikája is.³ Éppen ezért a felek között létrejövő szerződésben szabályozni kell, hogy a tulajdonjog mely elemei mikor és milyen pénzügyi ellentételezés mellett kerülnek átruházásra. Éppen ezért a tulajdonjog egyes részjogosítványainak átszállására akár a teljes tulajdonátszállás előtt is sor kerülhet. Ez a fajta szemlélet az addigi magánjogi gondolkodás, kereskedelmi jogi átalakítására irányuló iskola lényeges megtestesítője volt.

Azonban Eörsit a szocialista polgári jog alapjainak megteremtésében történő jelentős közreműködéséről is ismerhetjük. Felismerte, hogy a régi magánjog visszaállíthatatlan és bizonyos területeknek, mint például a mezőgazdasági szövetkezeti jognak vagy a földjognak magánjogról történő leválasztását folyamatosan támogatta. Innentől kezdve a dologi jog a klasszikus több szempontú gondolkodást felépítő magánjogi szemléletét meghaladva, bizonyos területek közjogiasodását, így például a teljes mezőgazdasági jog magánjogból történő kiszakadását szükségszerűnek vélte, erősítve a magánjogban maradt területek klasszikus polgári jogi szemléletét. Milyen volt ez a mezőgazdasági földjog keretei között oktatott szocialista tulajdonjog, amelynek megalkotásában annak teljes szocialista rendszer fennállása idején Eörsinek jelentős szerepe volt?⁴

2. A földön fennálló tulajdonjog alapvető szabályai a reálszocializmus földjogában

Alapvető volt a termelőszövetkezet közös használata, amit az támasztott alá, hogy mindenkinek, aki belépett a szövetkezetbe, teljes vagyonaára vonatkozó földbeviteli kötelezettsége keletkezett. A tulajdonjog ugyan megmaradt a szövetkezeti tag nevében, de mivel a földek használata, illetve hasznok szedésének a joga is a

¹ Vékás Lajos: Eörsi Gyula (1922-1992) In: Vékás Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből* HVG ORAC Budapest, 2021.

² Eörsi Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről*, Légrádi Testvérek Rt., Budapest, 1947. Elemzi Olajos István-Juhász Ágnes: The relation between the land use register and the real estate registration proceeding, with regard to the justification of the lawful land use In *JAEL* 2018/24 172.p doi: 10.21029/JAEL.2018.24.164

³ Vékás Lajos: Eörsi Gyula a professzor és jogtudós In: *Jogtudományi Közöny* 2017/10. 421-430

⁴ Vékási.m. (1997) 423-425, itt a Tulajdonjog fejlődéséről szóló művet ismerteti

szövetkezet használati joga kapcsán a szövetkezetre szállt át, az addigi tulajdonjog teljes mértékben kiüresedett.⁵

Ezzel együtt a földbeviteli kötelezettséggel együtt járt a táblák tekintetében az addig széttagolt, illetve magántulajdonra alapozott használati rendszernek megváltozása. A tagosítás következtében a belterülethez legközelebb eső földek a szövetkezet használatába kerültek. A megmaradt egyéni tulajdon a belterülettől jól messze helyezkedett el, és alapvetően a szövetkezet egyre növekvő tulajdoni aránya mellett. A szövetkezeti tagok földje megmaradt a tagok tulajdonában, és innentől kezdve a szövetkezeti részarány, aminek kidolgozásában már Eörsi Gyula nem vett részt, de ennek polgári jogi megalapozásának egyik alapvető embere volt, azt jelölte, hogy az egyes tagok szövetkezetbe bevitt földjei milyen arányt képviselnek a szövetkezet használatában lévő összes földhöz viszonyítva.⁶

3. A szövetkezeti közös használat megszüntetésétől az osztatlan közös tulajdon keletkezéséig

Ezt a szövetkezeti rendszert, illetve szövetkezeti tulajdont bontotta le az 1992. évi II., úgynevezett átmeneti törvény. A jogszabály a szövetkezetek addigi vagyonából négy földalapot hozott létre, a tagi földalapot, a tagi alkalmazotti földalapot, illetve a kárpótlási földalapot, valamint a fennmaradó földekből a közös használat alapjául szolgáló maradvány földalapot.

Legelőször a kárpótlási földalap kiadására került sor. Kárpótlásra jogosultak által mezőgazdasági földre váltható kárpótlási jegyek arányát megjelölték, és ennek megfelelően kellett kijelölni a szövetkezet vagyonából a kárpótlási földalapot, amely ténylegesen majd a kárpótlási jeggyel rendelkezők tulajdonába ment át egy úgynevezett kárpótlási árverés, mint eredeti tulajdonszerzést eredményező eljárás következtében.

Ezek után szövetkezet tagi juttatásban részesítette azon tagjait és alkalmazottjait, akik úgy léptek be a szövetkezetbe, hogy földet nem tudtak bevinni. Ezek a tagok tagonként harminc, alkalmazottanként húsz aranykorona juttatásban részesültek.⁷

Harmadjára a szövetkezetben megmaradt földbeviteli kötelezettséggel élő tagok területeit nevesítették, a szövetkezeti tagok részére, azok részarányai alapján. Mivel azonban a szövetkezet földjei a megmaradt óriási mértékű szövetkezeti táblákban

⁵ Prugberger Tamás: A magyar földtulajdoni és használati viszonyok alakulása a koalíció 1948.évi szétverését követően In: Prugberger (szerk.): *Az agrárjog alapelemeinek vázlata I.* Miskolci Egyetemi Kiadó 1992. 81-83.p

⁶ Szigeti Ágnes: Mi a teendő megmaradt szövetkezeti tulajdon esetén? In: <https://www.odaado.hu/tudastar/mi-a-teendo-megmaradt-termeloszovetkezeti-reszaranytulajdon-eseten> közreadva: 2021.09.01. letöltés: 2022. 08.25 lásd: 1.bekezdés- Mi a részarány tulajdon? vö: Andréka Tamás: A földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról *Előadás a 2. Miskolci Agrárjogi Fórumon 2023.03.22.* (a dián 23.ai dátum szerepel) 2.dia osztatlan közös tulajdon 4.dia részaránytulajdon definíciója.

⁷ Csák Csilla: A kárpótlás jogi szabályozása In: Csák, Nagy, Olajos, Orosz, Szabó, Szilágyi J.E, Török : *Agrárjog- A magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között* Novotni Kiadó Miskolc 2010.-77.79

maradtak meg, éppen ezért ezekre a táblákra bontották le a szövetkezeti részarány megmaradt részeit, és éppen ezért, mivel a tagok önállóan használni nem tudták a földjeiket, a tagi földalap megmaradt a szövetkezet, majd később a szövetkezet vezetőiből létrejött Kft. irányítása alatt, és ezek a személyek kezdték használni a tagság alapvetően részarányként nevesített földjeit.

4. Az osztatlan közös tulajdon lebontására tett jogi kísérletek (1994-2023)

A részarányok kiadására is sor kerülhetett, azonban ezzel az átmeneti törvény egy speciális szervezetet, a Földkiadó és Földrendező Bizottságra, tipikusan laikusokból létrehozott szervezetre bízta, amely a 1993. évi II. törvény alapján lényegében a kiadott részarányoknak megfelelően kellett volna kimérni a tag földjét, és meghatározni a részarány földtulajdon megszüntetésének sorrendjét.⁸

Ez azonban még nem jelentett rögtön tulajdonjogot, ugyanis a Földkiadó és Földrendező Bizottságok feladatait néhány évi nem megfelelő működés után⁹ átvette az agrárhatóság¹⁰, amely egészen 2010-ig vezette ezeket a földeket érintő eljárásokat.¹¹

Azonban a kiadott földek nem minden esetben kerültek átvezetésre, és ezek után a még meglévő földekből történő részarány kiadására a földhivatal lényegében saját nyilvántartása alapján adott tájékoztatást az agrárhatóság részére. Az agrárhatóság megküldte a földkiadó határozatot a földhivatal felé, ám itt mindig a pontatlan és később sorra kerülő szövetkezeti különlapokon történő földhivatali nyilvántartásvezetés kapcsán a művelés alatt nem álló földek is fennmaradtak a tagi szövetkezeti földek nyilvántartásában.¹²

Így kerülhetett sor arra, hogy szövetkezeti részarányt fillérékért megvásárló földhivatali, vagy agrárhatósági tisztviselők néhány ezer forintért, földkiadó

⁸ Csák i.m. (2010), 77.79

⁹ A földkiadások első időszakának hibáiról és anomáliáiról lásd az alábbi döntvényeket: Földkiadás során hozott határozat visszavonásának felülvizsgálata: Legf. Bír. Kfv. I. 27 171/1998 In: Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, 2002. (11. évf.) 4. sz. 32-36, A földkiadás lezárását követően a szövetkezet használatában lévő, önálló helyrajzi számon nyilvántartott utak az illetékes települési önkormányzat tulajdonába kerülnek, ezen ingatlanok földhasználati jogát a szövetkezet nem engedheti át: Legf. Bír. Kfv. IV. 37 010/2004

Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, 2005. (14. évf.) 1. sz. 24-27, A földkiadás befejezését követő 61. napon a termőföld akkor is állami tulajdonba kerül, ha a földalapról való kiadásának jogszabályi akadály utóbb megszűnt: Legf. Bír. Kfv. III. 37 113/2006 Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, 2007. (16. évf.) 2. sz. 46-47. A földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdon egyezség hiányában a földhivatal határozata alapján keletkezik: Legf. Bír. Kfv. IV. 37 038/2011 Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, 2013. (22. évf.) 2. sz. 14-16.

¹⁰ Ez a hatóság 1996-tól 2008-ig a megyei Földművelésügyi Hivatal, 2008-2010 között az MGSZH Földművelésügyi Igazgatósága, 2010 óta pedig a megyei Kormányhivatal Ingatlanügyi Osztálya.

¹¹ Az eljárási nehézségekről lásd: Halász Imre László: Gondolatok és tapasztalatok a részarány földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdon megszüntetésének eljárásáról In: Geodézia és kartográfia, 2006/ 11. sz. 37-39.

¹² Jászai Tamás János: Az osztatlan közös földtulajdon megszüntetésére irányuló eljárás mint a birtokrendezés egyik eszköze In: *Gazdaság és Jog*, 2019/10., 1-6 2.

határozattal szerezhették meg egykori osztatlan közös tulajdonba földekre a más célú hasznosításra vonatkozó szabályok be nem tartásával engedély nélkül épített autóbusz forduló, vagy benzinkút tulajdonjogát, amit a befektető önkormányzat csak a tényleges értékének kifizetésével, kisajátítási eljárással tudott nem kevés közpénz felhasználásával visszaszerezni, a más célú hasznosítási eljárások és az építési fennmaradási eljárások elindítása mellett.

A tagi földalapba került, immár osztatlan közös tulajdonban álló földeknek a tényleges használata általában harmadik személyek kezén volt, akik a földrészlet többségi tulajdonosainak fizettek használati díjat. A néhány tízezred vagy százezred résszel rendelkező kisebb földtulajdonosnak nem.¹³ Mivel 2010-ig nem oldódott meg a probléma, az örökléssel ezek a piciny részaránytulajdonok tovább aprózódtak. 2014 után kezdődött meg az osztatlan közös tulajdonok megszüntetésére indított állami programok.¹⁴

Erre tekintettel, megyéenként elkülönített pénzeszközöket utaltak át a Nemzeti Földalapba. Ha egy megyében megindult az OSZK eljárás, a Földalap, az erre vállalkozó ügyvédi irodák bevonásával (megbízásával), a használati rend rendbetétele után egy felosztási javaslatot készítetett. A felosztási javaslatban meg kellett jelölni és kiméretni az érintett földrészletet, akkor meg kellett jelölni az osztási irányt és sorrendet. Az illetékes földhivatalok, hogyha sikerült megegyezni a megosztás indításának felépítésében, a megosztás módjában és rendszerében, kitűzték a kezdőpontokat, a helyszínen bemutatták és birtokba adták az immár önálló földrészleteket.

Az önálló ingatlanok kialakítása kapcsán azonban nem vették figyelembe azt, hogy mi lesz a sorsa az osztatlan közös tulajdont addig használó, nem tulajdonos földhasználóknak, így 2018-ig fennálló megszüntetési mód lassú volt, alapvetően kevés földet érintett, és igen drágán lehetett csak az addigi szabályok betartásával eredményeket produkálni.¹⁵

2020-ban az Országgyűlés törvényt alkotott, mégpedig a 2020. évi LXXI. törvényt a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról, és a földnek minősülő ingatlanok jogosultjai jogosult adatainak ingatlanyilvántartási rendezéséről a továbbiakban: Fokftv.)¹⁶. Ezen törvény végrehajtási rendelete volt a 647/2020-as kormányrendelet¹⁷, amely az osztatlan közös tulajdon felszámolásának leglényegesebb szabályait tartalmazza.

A jogszabályok hatálya a mező- és erdőgazdasági földekre, továbbá a kivett útra, árokra, csatornára terjed ki. Ez utóbbi alrészletek, amelynek tényleges használatuk alapján nem minősülnek földnek.

¹³ Váradi Monika Mária: Keskeny az ösvény - Esettanulmány a „Harmónia” Mgtasz átalakulásáról *Replika* 1998.december (33-34.szám) 121-135.p.

¹⁴ Az eljárás szabályaira lásd: 374/2014. (XII. 31.) Korm. rendelet a részarány földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdon megszüntetésének részletes szabályairól továbbiakban OSZK. rendelet

¹⁵ A 2016-2019-ig működő rendszerről lásd: Jászai 2019 i.m: 3-6.o..

¹⁶ A továbbiakban Fokftv.

¹⁷ 647/2020. (XII. 23.) Korm. rendelet a földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásának részletes szabályairól

Bevonható művelési ágak közé tartoztak a szőlő, gyümölcsös, kert, nádas erdő, fásított terület és halastóként nyilvántartott területek. Általában a tulajdonostársak kezdeményezték, és a legnagyobb tulajdonosi kezdeményezőnek kellett a költségeit viselni. Azonban külön eljárási költség nem tartozott hozzá. A kérelem benyújtására jogvesztő határidő nem vonatkozott, tehát bárki bármikor kezdeményezhette. A megosztás következtében egy vagy több földrészlet is keletkezhetett, attól függően, hogy az összes tulajdonost be tudták-e vonni a bekebelezésbe.¹⁸

A keretmérés nem előírás, és általában az eddigi eljárástól függetlenül a kiindulási hely meghatározása és osztásirány, és a kiosztási sorrend sem meghatározott, ugyanis az egész eljárás megindításához a tulajdonosok teljes egysége kellett. Kitűzés, bemutatás, birtokbaadás, az előző eljárásban megvan a bejárési részeknek nincs értelme.

Legkisebb kiadható földrészlet zártkertben 1500 négyzetméter. Szőlő gyümölcsös, nádas művelési ágú területeken. 3000 négyzetméter, szántó kert rét, legelő, erdő és fásított terület művelési ágú területeken pedig 10 000 négyzetméter lett.¹⁹

A birtokmaximum itt nem érvényesül, bekebelezés kapcsán 300 hektár túlléphető. Viszont lényeges, hogy közös tulajdon ne maradjon vissza, tehát minden egyes tulajdonos kapjon valamit a bekebelezés kapcsán, vagy földet, vagy pedig a földjének az ellenértékét. Földműves státusz sem szükséges a bekebelezés elindításához, és magára az egyezsége kilencven nap van, majd további 60 nap az ingatlannyilvántartási átvezetésre. Ez a 60 nap 90 napra hosszabbítható, ha 30-nál több ingatlan érintett a folyamatban.²⁰

Megközelítésre szolgáló utak önálló földrészletként kerülnek nyilvántartásra a bekebelezés kapcsán, azonban, hogy minden földrészlet megközelíthető, ezen utakra szorgalmi jog alapítható, azonban a meglévő használatot maga a közös tulajdon megszüntetése nem érinti, az fennmarad.²¹

Az osztatlan közös tulajdon megszüntetésnek három útja lehetséges. Az első a megosztás útján történő megszüntetés. Ezt a tulajdonostársak bármelyike kezdeményezheti. Ha a kezdeményezést a tulajdonostársak által érintett tulajdonrészek 51%-a a megosztás mellett szavaz, akkor a kezdeményezés elfogadottnak tekintendő. Ha az érintettek elfogadták a terület megosztását, akkor ezt ingatlan-nyilvántartás tényfeljegyzés követi, mely jelziharmadik személyek irányában, hogy az ingatlan közös tulajdon jellege az eljárást befejezését követően meg fog szűnni.²²

A megosztás tényét hivatalból megelőzi az öröklés és a kisajátítás tényének feljegyzése. Itt az a vélelem áll fenn, hogy a véleményt nem nyilvánító, vagy elérhetetlen tulajdonostárs támogatja a közös tulajdon megszüntetését. Ez a megoldás akkor kezdeményezhető, ha a keletkező tulajdon a megosztás után eléri a

¹⁸ Lásd: Szinay Attila: Az osztatlan közös földtulajdon megszüntetésének új szabályairól, *Gazdaság és Jog* 2022/7-8, 29-34.

¹⁹ Andréka 2023 i.m.: 9-11 dia

²⁰ Andréka 2023 9.dia

²¹ Andréka 2023 10.dia

²² Foktftv. 4. § (3b)

minimális nagyságot, a megosztás után önálló ingatlanként szereplő, legkisebb területnél is.²³

A megosztás eljárási szabályait az osztóprogram működését kiválóan foglalja össze Hornyák Zsófia szerzőtársaival a Miskolci Jogtudó Agrárkonferenciák különszámában.²⁴

Ha kisebb területű részek jönnének létre, mely önálló ingatlan kialakítására nem lenne alkalmas, akkor a második megoldás a bekebelezés. Ez az eljárási szakasz akkor kezdődhet, ha két minimális területtel rendelkező földrészlet a megosztás útján nem hozható létre, és van egy olyan tulajdonostárs, aki a többi tulajdonos földrészletét képes magához váltani, a Nemzeti Földalapkezelő Központ meghatározta, legalább minimális magához váltási árat megfizetve érte. Ha a felek bármelyike a magához váltás minimális értéket, tehát a kikiáltási árat vitatja, szakértői úton ellenbizonyítással élhet. Ezek után a teljes tulajdonrészre minden tulajdonostárs megteszi a licitálási szabályok szerinti ajánlatát, és legjobb ajánlatot tevő válik bekebelezővé.²⁵

Az eljárást bonyolítja, ha valamelyik tulajdonrészt jelzálog terheli, mert ez a részre fennálló jelzálogjog bekebelezés esetén már az egész ingatlant fogja terhelni. Ezért, ha az ingatlanrészen fennálló jelenlegi tulajdonos nem tudja, vagy nem kívánja a tartozását rendezni, és a jelzálogjogát törölni, akkor a „nemo plus iuris” elve alapján a jelzálog továbbra is csak az így megszerzett tulajdoni arányt fogja terhelni. Ha pedig a jelzálog alapú tartozást a tulajdont megszerző tulajdonostárs rendezi, csak az ezzel csökkentett vételárat köteles a magához váltáskor megfizetni.²⁶

A harmadik ultima ratio jellegű megoldást, a Nemzeti Földalapkezelő Központ (NFK) által kezdeményezett kisajátítás²⁷ akkor indítható, ha a törvény hatálybalépését követő két évben legalább háromszor kezdeményezték a tulajdonostársak a megszüntetést, de egyszer sem jártak sikerrel, valamint a tulajdonosok száma a 100 főt meghaladja, vagy a 30 főt meghaladja és terület a hektárban kifejezett térmértéke és a tulajdonosok számának hányadosa kisebb, mint 0,5.²⁸ További feltétel még, a NFK-nál a kisajátításhoz szükséges összeg rendelkezésre állása.²⁹

---

²³ A kapcsoló részletes eljárási szabályokról és a megszüntetési mód értékeléséről lásd: Nagy Márton: A termőföldeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásának legújabb lehetőségei és gyakorlati sajátosságai *OTDK dolgozat* (2022. november 11) 30-31. Andréka Tamás: A földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolására vonatkozó új szabályok, *Agro Napló*, 2020/ 10. szám 11. .

²⁴ Lengyel Bianka Panna-Lengyel Dorina Luca-Hornyák Zsófia: Szemelvények a mezőgazdasági földeken fennálló osztatlan közös tulajdonról In: *Miskolci Jogtudó* 2023/5. szám 59-70. o; 64-65.

²⁵ Lengyel-Lengyel-Hornyák i.m: 65-66.o.

²⁶ A probléma megoldására lásd Nagy Márton de lege ferenda javaslatait: Nagy i.m. (2022) 37.o.

²⁷ A kisajátítás eljárás részleteiről lásd: Lengyel-Lengyel-Hornyák i.m: 68 o.

²⁸ Foktftv. 18. § (1) bekezdés.

²⁹ Lásd Andréka i.m. (2020) 11.

5. Az osztatlan közös tulajdonban álló területek használati szabályai

A közös tulajdont, mint alapvető problémát meg kívánták szüntetni, azonban közös tulajdonú fennálló földhasználatra továbbra is a Fétv. ide vonatkozó szabályait kellene alkalmazni, melyeket az alábbiakban ismertetek

Alapszabály, hogy mindenki a megfelelő részarányának megfelelően az egész terület tulajdonosa, tehát a közös tulajdonnal, annak tulajdonosai együtt részesedhetnek.

Ez azt jelenti, hogy mindenki az adott közös használatú erdőből tulajdoni arányának megfelelő használatra jogosult.³⁰

Ha így van, közös használati rendet kell kialakítani minden közös használatú területben. Éppen ezért írásba kell foglalni, hogy ki melyik földrészletet mikor és hogy használja, és ha valaki nem ért egyet, itt maga a Fétv. ad kivételt az együttes döntés alól, elegendő a kétharmados többség.³¹

A használati megosztásról szóló ajánlatot egy érdekelt elkészíti, és ha mindenki beleegyezett, úgy lesz belőle megállapodás. A közlést írásban 30 napos határidő tűzésével kell megtenni, kivéve, ha van olyan tulajdonostárs, akinek személye és lakcíme bizonytalan, nem kereste az értesítést, és a határidőig erről nem nyilatkozik. Ezen személyeazt a vélelmet állítja föl a Fétv., hogy irányukban a közlés megtörtént, beleegyezésük megállapítható.

Víszont, ha bármelyikük a használati megállapodás bejegyzéséig a használat kérdésében véleményt nyilvánít, vele szemben a beleegyezés vélelme megdől. A használati megosztást térképvázlaton is át kell vezetni, kivéve, ha a földhasználó egy személy a teljes tulajdoni területre vonatkozóan, akkor is, ha kívülálló.³²

A közös használati rendről meg kell állapodni, de ez nem jelenti azt, hogy mindenki csak a saját területét használhatja. Aki tulajdoni részarányánál többet használ, a többlethasználat után díjat fizet a tulajdonostársnak. Ennek folyamata a következő: a tényleges használat, illetve tulajdoni részarány összevetése után egy többlethasználati kimutatást készítenek a többlethasználók, és ezt átvezetik a tényleges térképvázlatra.³³

Ha valaki a közös tulajdonban használt területből harmadik személy javára kíván használatot engedni, közlési kötelezettsége van mindazon személlyel szemben, akinek tulajdonát az ajánlat érinti. (Minden ismert tulajdonostárs felé.) A közlési kötelezettség kiterjed arra, hogy kitől kapott ajánlatot, ennek nevének, lakcímének, telephelyének megjelölésére, a földterület nagyságára vonatkozóan, melyet használni kíván, a művelési ágára, a földhasználati szerződés típusára vonatkozóan,

³⁰ Lásd: Olajos 2022 6.dia.

³¹ Lásd: 2013. évi CCXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról a továbbiakban Fétv.70§ (1)-(3) bekezdéseit

³² A területre vonatkozó szabályozás elemzésére lásd: Olajos István: A földforgalom használati szabályai *Agrárjog előadás III. éves joghallgatók számára* Miskolci Egyetem 2023. 04.12 XX. előadó 34-35.dia a továbbiakban Olajos 2023.

³³ A Fétv. 71§ (5) –(10) bekezdéseinek feldolgozása után a többlethasználat értelmezésére lásd: Olajos i.m. (2023), 34.dia.

továbbá az ellenszolgáltatás módjára, időtartamára és az elfogadásra nyitva álló határidőre is.³⁴

Elfogadásról a tulajdonostársaknak okiratban nyilatkoznia kell, kivéve, ha már van használati megállapodás, csak egy részét érinti. Ekkor a meglévő tulajdonostársak között meglévő használati megállapodás megváltoztatására ad okot. A harmadik személy javára kívánó a kívánt használatának engedés kapcsán, a használati megállapodást meg kell változtatni és át kell vezetni a földhasználati nyilvántartásba.³⁵

Ha nincs bejegyzett földhasználó az osztatlan közös tulajdonban lévő területekre, az ingatlanügyi hatóság a használati megállapodás megkötésére felhívja a feleket. Ennek lebonyolítására 30 nap áll rendelkezésre, amelyet utána bejegyeznek a földhasználati nyilvántartásba.

Ha a felek megegyezni nem tudnak, vagy a 30 napos határidőt elmulasztják, az ingatlanügyi hatóság a kamara területi szervét értesíti. A kamara területi szerve sorsolás útján pótolja a tulajdonosok megállapítását, és létrehoz egy használati rendet, amely öt évre érvényes, ha viszont a felek megállapodnak az ettől eltérő használati rendről, akkor az érvényesül. A kamara sorsolás útján létrehozott közös használati rendje hatályát veszti. Ha van bejelentett földhasználó, ebben az esetben ez a kamarai sorsolás eljárása csak a nem érintett földrészekre terjed ki.

Az eljárásban jogorvoslatnak helye nincs, azonban az eljárási szabályok megsértése esetén kifogás terjeszhető elő, mindaddig, amíg ez be nem fejeződik. Ha a felek a kamarai sorsolás kiírását követően írnak földhasználati megállapodást, amelyet földhasználati bejelentés követ, a sorsolást ez a bejelentés függőben tartja.³⁶

6. A közös tulajdonú földek használati rendje a joggyakorlatban

A közös tulajdonban álló rend alapja 2013 óta közös tulajdoni, közös tulajdon használati rendjének kialakítása, illetve a földhasználati nyilvántartásba történő átvezetése, a tulajdonosok kötelezettsége, mégpedig a tényleges tulajdoni arányok alapján.

Külső földhasználók ebbe a rendszerbe csak akkor kerülhetnek be, ha a közös tulajdonban érdekeltek, hozzájárultak a használatukhoz.³⁷

A szerződések értékelése kapcsán azonban az osztatlan közös tulajdonosok hozzájárulását általában nem kérik a földhasználati hatóságok, és ezek beleegyezése nélkül is átvezetik az egyes részarányokra a földhasználati megállapodásokat. A földhasználati szerződések kapcsán úgy is bejegyzésre kerülhet a földhasználati jog, hogy a Fétv. előzőkben említett eljárási rendjének elemi alapjait sem tartják be a szerződéskötők.

³⁴ Fétv.72§ (1)-(4) bekezdés.

³⁵ A Fétv. 72§ (7) bekezdésének értelemezére lásd Olajos (2023) u.ott.

³⁶ Lásd: Fétv.76§

³⁷ A harmadik személyek által a közös tulajdonú föld használatára megtett ajánlat közlésére lásd a Fétv. 72-76§-ait

Vannak olyan földhasználati nyilvántartásba bejegyzett szerződések³⁸ a helyrajzi számon belül nincs megjelölve semmi. A használatba adók tulajdoni aránya nincs megjelölve az osztatlan közös tulajdonon belül, nem csatolnak térképmellékletet a használat helyének kijelölésére, és a használatba vett föld jellemzőit általában az aranykorona értékekkel helyettesítik.³⁹

Milyen tipikus problémák merülhetnek fel az ilyen jellegű használati szerződések bejegyzését követően? Ha az eredeti, osztatlan közös tulajdonban álló földrészlet megosztása megkezdődik a bekebelezés vagy a bekebelezés előtti eljárásban, a sorsolás, új helyrajzi szám kialakítására, az új helyrajzi számú ingatlanok valamelyikére kerül átvezetésre a földhasználatot biztosító haszonbérleti vagy 2019 előtt keletkezett és a felesbérleti jog.

Még olyan szélsőséges eset is előállhat, hogy az új földrészlet egy új tulajdonos és a régi földhasználó közös használatába kerülhet, mivel a földhasználatot megalapozó szerződéssel egyidőben nem csatolnak a földhasználat pontos helyét kijelölő térképvázlatot. Az ilyen esetekben a jogszerű földhasználat korlátjaként jelenhet meg a nem pontosan kijelölt felesbérlet és a tulajdonjogon alapuló földhasználat. Az adott földrészleten a kettős használati jog mindig birtokvédelmi eljárások alapjául szolgálhat.⁴⁰

Abban az évben, mikor az osztatlan közös tulajdon felszámolása megtörténik, és ennek keretében az új tulajdonos megveszi a régi használatba adóktól a földrészletet, a használati díjról, mint az adásvétel tárgyát képező földrészlet bevételeiről az eladó és a vevő jogosult dönteni. A földhasználó ebben az esetben annak köteles teljesíteni, aki az adásvételi szerződésben arra jogosult lesz. Ha az adásvételi szerződésben nem rendelkeznek arról a felek, ki lesz a használati díj jogosultja, akkor bármelyikük kezéhez teljesíthet, és a jogosultak az egyetemesség szabálya szerint oszthatják meg. A hivatkozott perben⁴¹ abban az évben két tulajdonos is érintett volt, a földhasználó az adott évre senkinek nem fizetett földhasználati díjat, és az általa megkötött szerződés speciális előírásait sem tartotta be. Itt nagyon fontos, hogyha felesbérleti szerződést köt a felesbérelő, akkor a teljes megtermelt termésmennyiségével el kell számolnia a felesbérbeadó felé, ugyanis ez alapján állapítható csak meg, hogy mennyi lehet a szerződésben rögzített felesbérlet tényleges összege.

A Fétv. 60.§ (1) bekezdése alapján az osztatlan közös tulajdonból kialakított új földrészleten a tulajdonos kívánja a használati jogot gyakorolni, egy speciális felmondási lehetőséget ad a tulajdonos részére.

A rendelkezés szerintit kell a felmondással élő új tulajdonosnak bizonyítani, hogy az osztatlan közös tulajdon alapjául szolgáló földrészletben tulajdonostárs volt, az osztatlan közös tulajdon ideje alatt keletkezett használati jog, a használat teljes része

³⁸ A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Kormányhivatal Encsi Járási Hivatal 570.465/2017. számú határozata felesbérleti szerződés hatósági engedélyezése ügyében

³⁹ Az előző határozatban megjelölt és a P.20.062 /2021 -es számú szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti per alapjául szolgáló felesbérleti szerződés.

⁴⁰ Lásd: a Kány 032/8-as helyrajzi számú ingatlan használata kapcsán indult birtokvédelmi eljárásokat.

⁴¹ lásd: 39.lábjegyzet

az ő tulajdoni hányadára kerül be, az ő tulajdoni hányadát saját maga szeretné használni.⁴²

Ezek után hat hónapra a gazdasági év végére felmondhatja a már meglévő használati szerződését a földhasználónak, de csak abban az esetben, a földhasználati szerződés kialakításában azért nem vett részt, mert őt nem megfelelően tájékoztatták, vagy alapvetően személye ismeretlen volt, és éppen ezért az ismeretlen helyen tartózkodó tulajdonos kapcsán történő vélelem miatt került a földhasználó földhasználati szerződése bejegyezve.⁴³

Tehát ha nem az előbb idézett vélelem alapján terjed ki rá a földhasználati szerződés hatálya, abban az esetben mondhatja fel a szerződést az új tulajdonos a Fétv. 60§-a alapján.

7. Zárszó és megoldási javaslatok

A már idézett, több pert kiváltó ügyben a tulajdonostársak a földhasználati szerződés megkötése alapján az eredeti részaránytulajdonosait nem tájékoztatta, és ezt a földhasználati hatóságok a szerződés közigazgatási ellenőrzése kapcsán nem észlelték, és e tény ellenére is bejegyezték a felesbérleti szerződést földhasználati nyilvántartásba.

Ebben az esetben a teljesen jogellenesen keletkezett földhasználat alapján az új tulajdonos nem élhet a felmondás jogával, és a földhasználati nyilvántartás közhitelessége az arra hivatkozó földhasználót védi.⁴⁴

A probléma a földhasználat engedélyezésének közigazgatási kontrollja, illetve a jogszabály, illetve a tényleges gyakorlat hibái miatt áll fenn. Legfontosabb, sok esetben rendszerszintű gond, hogy a földhasználati hatóságok nem ismerik a Fétv. közös tulajdonra vonatkozó használati rend, illetve harmadik személyek által megkötött szerződésekre vonatkozó hatályos jogszabályokat. A jogszabálynak abszolút nem megfelelő használati szerződéseket bejegyzik, és azokról általában az osztatlan közös tulajdon egyéb tulajdonosai végképp nem kapnak semmilyen tájékoztatást. Ha nem kaptak tájékoztatást, abban az esetben vélelem alapján sem terjed ki rájuk az ilyen jellegű szerződés hatálya, és éppen ezért a legfontosabb probléma, hogy a tényleges ellenőrzés elmaradása miatt alapvetően nincs birtokbaadási kötelezettsége az osztatlan közös tulajdonban álló terület eredeti tulajdonosának a földhasználója felé.

---

⁴² Fétv. 60§ (1).bek a. pontja

⁴³ Itt a Fétv. 60§ (1). bekezdés b. pontja a 74§ (2) bekezdésére utal vissza. Az osztatlan közös tulajdonban álló földekre megkötött, a tulajdoni közösségen kívüli földhasználóval az osztatlan közös tulajdon egy részére kiterjedő használati szerződés csak akkor terjed ki a szerződést alá nem író tulajdonostársra, ha számára megküldött tájékoztató nem kereste jelzéssel ér vissza, vagy tájékoztatása rendkívüli késedelemmel jár.

⁴⁴ A döntés elvi jelentősége megállapítása a következő: Amennyiben a földhasználati szerződést a földforgalmi szabályok szerinti hatóság jóváhagyta, az új földhasználó nyilvántartásba történő bejegyzésére a korábbi földhasználó földhasználati jogának törlésével egyidejűleg, hivatalból kerül sor [2013. évi CCXII. törvény (Fétv.) 95/A. §; 2013. évi CXXII. törvény (Fftv.) 55. §; 356/2007. (XII. 23.) Korm. rendelet (Rendelet) 14. § (A Kúria *Kfv.VI.37.519/2022/13.számú határozata*)

Az új tulajdonosnak joga van érvénytelenségi perben érvényesíteni ezeket a szabályokat, ám a földekre vonatkozó speciális használati szerződések megkötésének szabályait, mivel annak közigazgatási kontrollja van, általában az érvénytelenséget vizsgáló polgári peres bíróságok alapvetően nem ismerik, és nem is kívánják polgári perben alkalmazni.⁴⁵ Az idézett ítéletben az eljáró bíróság nincs tisztában a közjogi semmisség és a magánjogi érvénytelenség fogalmai és jogkövetkezményei között, nem kívánta megkülönböztetni a haszonbérleti és a felesbérleti szerződéseket, és az erre vonatkozó felperesi indítványokra nem vett fel bizonyítást.

A földforgalmi szabályok, illetve a tényleges közigazgatási gyakorlat közötti problémák feloldására alapvetően a Fétv. idevonatkozó szakaszainak módosítása, a feltétel. Aki pedig ebből kár ért, a jogalkotással bekövetkezett kár kapcsán alapvetően nem csak az azt nem megfelelően alkalmazó közigazgatási hatóságokkal szemben, hanem akár a nem alkalmazható jogszabályt elfogadó állami szervekkel szemben is joga lesz közigazgatási jogkörben okozott kárként azt érvényesíteni.⁴⁶

Irodalomjegyzék

- ANDRÉKA Tamás: A földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásáról *Előadás a 2. Miskolci Agrárjogi Fórumon 2023.03.22.* (a dián 23.ai dátum szerepel)
- ANDRÉKA Tamás: A földeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolására vonatkozó új szabályok – *Agro Napló*, 2020/ 10. szám
- CSÁK Csilla: A kárpótlás jogi szabályozása In: Csák, Nagy, Olajos, Orosz, Szabó, Szilágyi J.E, Török : *Agrárjog- A magyar agrárjog fejlődése az EU keretei között* Novotni Kiadó Miskolc 2010 ISBN: 963 936 9360 53 2 75-77.p. a továbbiakban Csák 2010
- EÖRSI Gyula: *A tulajdonátszállás kérdéséről*, Légrádi Testvérek Rt., Budapest, 1947
- HALÁSZ Imre László: Gondolatok és tapasztalatok a részarány földkiadás során keletkezett osztatlan közös tulajdon megszüntetésének eljárásáról In: *Geodézia és kartográfia*, 2006/11. sz. 37-39.

---

⁴⁵ Lásd: Encsi Járásbíróság 1.P.20.062./2021/137. számú ítéletét. A bíróság csak a terület egészének haszonbérbeadása esetén tekinti a szerződés részének a Fétv. 73§-ában előírt feltételeket (51.pont) és az érvénytelenséget eredményező feltételekkel nem foglalkozik arra tekintettel, hogy azt már a mezőgazdasági igazgatási szervek vizsgálták. (52.pont)

⁴⁶ A közigazgatási jogkörben okozott kár jogellenességi feltételeire lásd: Mikó Sándor: A jogellenesség vizsgálatának gyakorlata a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított perekben In: *Magyar jog*, 2013. (60. évf.) 12. sz. 723-729? a perjogi változások eljárása hatásaira pedig: Jójárt Eszter - Gelencsér Dániel: A közigazgatási jogkörben okozott kár érvényesíthetőségének változása az új eljárásjogi szabályok hatálybalépésével In: *Magyar jog*, 2017/ 5. sz. 298-304. illetve F. Rozsnyai Krisztina - Istenes Attila
Gondolatok a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény érvényesítésének új lehetőségeiről In: *Jogtudományi közlöny*, 2017/ 12. sz. 559-568

-
- JÁSZAI Tamás János: Az osztatlan közös földtulajdon megszüntetésére irányuló eljárás mint a birtokrendezés egyik eszköze In: *Gazdaság és Jog*, 2019/10., 1-6 2.
  - JÓJÁRT Eszter – GELENCSÉR Dániel: A közigazgatási jogkörben okozott kár érvényesíthetőségének változása az új eljárásjogi szabályok hatálybalépésével In: *Magyar jog*, 2017/ 5. sz. 298-304.
  - LENGYEL Bianka Panna – LENGYEL Dorina Luca – HORNYÁK Zsófia: Szemelvények a mezőgazdasági földeken fennálló osztatlan közös tulajdonról In: *Miskolci Jogtudó* 2023/5. szám 59-70. o 64-65
  - MIKÓ Sándor: A jogellenesség vizsgálatának gyakorlata a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránt indított perekben In: *Magyar jog*, 2013. (60. évf.) 12. sz. 723-729
  - NAGY Márton: *A termőföldeken fennálló osztatlan közös tulajdon felszámolásának legújabb lehetőségei és gyakorlati sajátosságai* OTDK dolgozat (2022. november 11)
  - OLAJOS István – JUHÁSZ Ágnes: The relation between the land use register and the real estate registration proceeding, with regard to the justification of the lawful land use In *JAEL* 2018/24, 164–193; <https://doi.org/10.21029/JAEL.2018.24.164>.
  - OLAJOS István: A földforgalom használati szabályai *Agrárjog előadás III. éves joghallgatók számára* Miskolci Egyetem 2023. 04.12 XX. előadó 34-35.dia a továbbiakban Olajos 2023.
  - P.20.062 /2021 -es számú szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti per alapjául szolgáló felesbérleti szerződés.
  - PRUGBERGER Tamás: A magyar földtulajdoni és használati viszonyok alakulása a koalíció 1948.évi szétverését követően In: Prugberger (szerk.): *Az agrárjog alapelemeinek vázlata I.* Miskolci Egyetemi Kiadó, 1992. 81-83.
  - Rozsnyai Krisztina - Istenes Attila: Gondolatok a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény érvényesítésének új lehetőségeiről In: *Jogtudományi közlöny*, 2017/12. sz. 559-568
  - SZIGETI Ágnes: Mi a teendő megmaradt szövetkezeti tulajdon esetén? In: <https://www.odaado.hu/tudastar/mi-a-teendo-megmaradt-termeloszovetkezeti-reszaranytulajdon-eseten> közreadva: 2021.09.01. (letöltés: 2022. 08.25.)
  - Szinay Attila: Az osztatlan közös földtulajdon megszüntetésének új szabályairól, *Gazdaság és Jog* 2022/7-8, 29-34.
  - VÁRADI Mónika Mária: Keskeny az ösvény - Esettanulmány a „Harmónia” Mgtsz átalakulásáról. *Replika* 1998.december (33-34.szám) 121-135.
  - VÉKÁS Lajos: Eörsi Gyula (1922-1992) In: Vékás Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből* HVG ORAC, Budapest, 2021.
  - VÉKÁS Lajos: Eörsi Gyula a professzor és jogtudós In: *Jogtudományi Közölny* 2017/10.szám 421-4.
-
-

A munkakollektívák jogágazata – Kísérlet a munkavállalói érdekek előtérbe állítására

Eörsi Gyula nyomán

Prugberger Tamás*

Az államszocializmusban a gazdasági tervezésnek két formája volt: a hitleri nemzetiszocializmus állami tervekkel és kinevezett vezetőkkel tartotta fenn a magántulajdont, míg a lenini-sztálini szovjet szocializmus államosítást és kollektív munkát jelentett a vállalkozások számára. A magyar szocialista jogrendszer az állami meghatározásokra támaszkodott, Weltner Andor és Eörsi Gyula pedig a kettős kollektív tulajdon elméletét bírálta. Eörsi, Venediktov hatására, kiterjesztette ezt az elméletet az egész munkajogra, hangsúlyozva a kollektív részvételt. Jugoszláviában a demokratikus centralizmusban a választott tanácsok játszottak szerepet. Eörsi újszerű jogi kereteket javasolt a munkakollektívák számára. A posztkommunista átmenet 1990-ben a kelet-európai munkajogot a nyugatihoz igazította, hangsúlyozva az egyéni jogokat és a szociális védelmet.

Kulcsszavak: kollektív munkajog, kettős kollektív tulajdon elmélete, Eörsi Gyula, Weltner Andor

The legal structures for workers' collectives - An attempt to promote the interests of workers, following Gyula Eörsi

In state socialism, economic planning took two forms: Hitler's National Socialism maintained private ownership with state-issued plans and appointed managers, while Lenin-Stalin Soviet socialism involved nationalization and collective labour for businesses. The Hungarian socialist legal system relied on state determinations, and Weltner Andor and Eörsi Gyula criticized the dual collective ownership theory. Eörsi, influenced by Venediktov, extended this theory to all labor law, emphasizing collective participation. In Yugoslavia, democratic centralism featured elected councils. Eörsi proposed a legal framework for worker collectives. Post-communist transition in 1990 aligned Eastern European labour laws with the West, emphasizing individual rights and social protection.

Keywords: collective labour law, dual collective ownership theory, Gyula Eörsi, Andor Weltner

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.95>

1. Bevezetés

A központi állami gazdasági tervnek a gazdálkodó egységekre történő kötelező lebontásának, vagyis az állami tervlebontásos rendszer alkalmazásának két

---

* Professor emeritus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete.

formája vált ismeretessé az államszocializmusban. A hitleri nemzeti szocializmusban – miként ezt Sárközy Tamás, Eörsi Gyula tanítványa megállapította – az állam a gazdaságot nem államosította, megmaradtak a vállalatok a tulajdonosaiknál, de a tulajdonosok megkapták a reájuk eső állami tervet és aszerint voltak kötelesek gazdálkodni.¹ Hogy ez biztosítva legyen, a tulajdonos mellé az állam üzemvezetőt rendelt ki, aki az állami terv szerinti gazdaságvitelről gondoskodva irányította a termelést. Annak érdekében, hogy a munkavállalók részéről ezzel szemben opcióra ne kerülhessen sor, a Hueck–Nipperdey féle Nemzeti Munkatörvénykönyv tervezet, a Gesets(entwurf) der Nationalen Arbeit kiiktatta a kollektív szerződést és eltörölte az üzemi tanácsot.²

A lenini-sztálini nemzetközi bolsevik szovjet-orosz szocializmus ezzel szemben a központi állami gazdasági tervlembontás megvalósításáról a vállalatok államosításával, vagyis a tulajdonosaiktól történő elvételével, valamint az egyéni-családi kisvállalkozók munkaszövetkezetekbe történő bekényszerítésével gondoskodott.³ Lényegében így vált az állami vállalat a lakossági áru-ellátás legelső igazgatási egységévé, amelynek feladata volt mind a mezőgazdasági termelő, mind az ipari munkaszövetkezetek termékeinek az átvétele és a lakosság felé történő terítése.⁴

A munkajog itt is elveszítette a munkavállalókkal történő érdekegyeztetési jellegét. Az országos és a megyei általános, valamint ágazati kollektív szerződést az Országos Munkaügyi Hivatal és a minisztertanácsi tagsággal rendelkező Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) által megkötött kollektív szerződés, valamint az országos és a megyei ágazati szakszervezetek által megkötött quasi jogforrásként érvényesülő kollektív szerződések határozták meg a munkajogviszony tartalmát a Munka Törvénykönyvvel együtt, ami a gazdasági munkajogon kívül a közszolgálati jogra is vonatkozott. Valamennyi szovjet-szocialista érdekszférába tartozó országban – így Magyarországon is a gazdasági munkaviszonyra és a közszolgálatra érvényes egységes keretjellegű Munka törvénykönyv és azt konkretizáló végrehajtási kormányrendelet, valamint ágazati végrehajtási kormányrendeletek voltak hatályban.

Az e jogforrásokat kibocsájtó állami szervekkel a SZOT és az ágazati, valamint a területi szakszervezetek által megkötött kollektív szerződések és így a vállalati szakszervezeti bizalmi által megkötött vállalati kollektív szerződés is állami érdekeket figyelembe vevő intézményként funkcionált az intézményvezetés által egyoldalúan megállapított munkarenddel együtt. A vállalati szakszervezeti bizalminak éppen úgy, mint a felette álló szakszervezeti szövetségeknek a leglényegesebb feladatává az Mt. a munkakollektívának a minél hatékonyabb munkavégzésre történő buzdítása lett. A

¹ Érdekesség, hogy a II. Világháború után megalakított Német Demokratikus Köztársaság (NDK) szintén nem államosította a magántulajdonban lévő vállalatokat és a központi terv szerinti gazdálkodásért a tulajdonos felelt.

² Alfred SÖLLNER: Arbeitsrecht, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz. 4. Aufl. 1974. 24-25.; Theo Mayer-Maly: Individualarbeitsrecht, Springer Verlag, Wien—New York, 1988. 16.

³ PETŐ Iván—SZAKÁCS Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. I. kötet. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1985. (államosítások 1947-1950.); TELLÉR Gyula: A magyar kisipari szövetkezetek története (1945—1964.) Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények. 84.

⁴ FICZERE Lajos: Az állami vállalat a gazdaságirányítás új rendszerében. Közgazdaságin és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 87. o.

munkavállalói érdekek teljesen háttérbe szorultak a munkavégzéssel kapcsolatos közösségi érdekek mellett. Ez összefüggött a Venediktov professzor által kidolgozott kettős kollektíva tulajdonelmélettel, miszerint az állami vállalat és minden állami intézmény egyfelől az állam valamennyi polgárának a tulajdona, másfelől pedig annak a munkakollektívának is a tulajdona, amely annak a vagyont kezel és amely vállalati eszközökkel dolgozik.⁵ Ilyen körülmények között elképzelhetetlen, hogy egyrészt az ösztönei tulajdont képviselő állam és a vállalat, valamint a vállalat és a munkakollektíva között érdekellentét alakuljon ki.⁶

2. Kritikák a kettős kollektív tulajdon-elmélettel szemben

A magyar munkajog-elméletben eme elméletnek teljesen valóságidegen spekulatív voltát elsőként Weltner Andor és Eörsi Gyula vitatta. Ugyanakkor Eörsi Gyula a tulajdonosok és a kollektívák jogágazataira vonatkozóelméletét lényegében Venediktov elméletére alapozta és lényegéből abból indult ki, azonban kollektívákra, és különösen a munkakollektívákra vonatkozó spekulatív venediktovi fejtegetésekkel szemben kimutatta, hogy a kollektívákon belül is kialakulhatnak érdekellentétek, amelyeket kezelni szükséges.

Ezek az érdekellentétek és egyéb konfliktusok a kollektívákon, különösen a munkakollektívákon belül három irányúak lehetnek. Az egyik, a főnök és a beosztott, illetve a főnöki és a beosztotti kollektíva közötti érdekellentét, illetve konfliktus, a másik, a kollektíván belüli egyéni és kiscsoporti érdek-összeütközések és konfliktusok, a jogi személynek, mint a tagoktól elkülönült szervezetnek a tagoktól, vagyis a tulajdonosoktól való elszakadásának a veszélye.

Eörsi mellett Weltner Andor is rámutatott arra, hogy állami tulajdon esetében az állam, mint tulajdonos és az egyes állami vállalatok, mint állami tulajdont kezelők és e kezelői kollektívák részéről is felmerülhetnek konfliktusok. E konfliktusok az állami vállalatnak címzett gazdasági utasítások és az azokat elfogadni köteles állami vállalatok között alakulhatnak ki. Mind a ketten rávilágítottak arra, hogy ha ezek a nézetkülönbségek, érdekellentétek, ha elfajulnak, nemcsak a munkavégzés és a vállalati eredményességét áthatják alá, hanem magát a népgazdaságot is károsíthatja.⁷

Weltner Andor, aki a II. Világháborút lezáró 1947. évi békekötés előtt egy gazdasági cég jogtanácsosa volt Pápán, és ismerte a kollektív érdekegyeztetéssel és a kollektív szerződés intézményével összefüggő munkavállalói érdekvérvényesítés már ismert és alkalmazott intézményeit, hiányolta a magyar szocialista munkajogból a kollektív érdekegyeztetés jogának, a munkáltató és a munkavállaló közötti

⁵ A.V. VENEDIKTOV: Goszudarsztvennoe szocialicseszkoee szobsztvenocny. Az állami szocialista tulajdon, Moszkva, 1948. (Ford. Pap Tibor)

⁶ Uo.

⁷ Eörsi Gyula: Tulajdonok és kollektívák jogágazatai; differenciálódás és integrálódás a szocialista jogrendszerben. In: A MTA társadalmi—történelmi tudományok osztályának közleményei, 13.kötet (1963-64) 1- 2. szám; U. ó: Állami tulajdon—állami vállalat. In: ELTE Jogi Kar Acták 12. kötet 1970. 39-68. o.

párbeszédnek a hiányát.⁸ Ennek eredménye lett, hogy teljesen eltorzult a kollektív szerződés.⁹ Nem véletlen, hogy a tanítványát, Hágelmayerne Gritz Idát arra ösztönözte, hogy az Akadémiai kiadónál megjelent kandidátusi értekezése témájául a kollektív szerződést válassza.¹⁰

Weltner Andor tehát akkori adjunktusának eme disszertációba beiktatott „de lege ferenda” javaslatokon keresztül vissza szeretne volna állítani azokat a kollektív munkajogi intézményi elemeket, amelyeket az olasz és a német-osztrák munkajog-fejlődés alapján a Magyar Királyi Kúria bizonyos mértékig befogadott és Vincenti Gusztáv a Szladits Károly főszerkesztésében megjelent Magyar Magánjog IV. kötetében „A munka jogviszonyai” c. fejezetben megírt.¹¹ Mindez azonban nagyon messze volt mindattól, amik a magyar szociális magánjogi irányzat (Bozoky, a két Ujlaki, Ágoston Péter, Meszlényi Artur és Szirtes) részéről az első világháború előtt és a két világháború között az Ipartörvény és a Polgári (Magánjogi) Törvénykönyv tervezetének vitájában Zinsheimer és Lotmar hatása alatt Magyarországon zajlottak.¹² Eörsi Gyula ezért tárgyilagosan kritizálta is Weltner Andort, érdemének elismerve, hogy a kollektív munkajogi érdekegyeztetés útján elment egy bizonyos szakaszig, de félúton megállt. Mindezt Eörsi Gyula Weltner Andor temetésén tartott búcsúbeszédében mondta el 1979-ben.¹³

3. Eörsi Gyula javaslata

Eörsi Gyula Weltner Andornál jóval radikálisabb innovatív egyéniség volt. Bár ő is a Venediktov féle kettős kollektív elméletből indult ki, de ő már nem a munkajog egy vékony szeletét kívánja kollektív jellegűvé tenni, hanem az egész munkajogot. Ebben közrehatott, hogy mielőtt 1957-ben az ELTE polgári jogi tanszékének professzorává vált, a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a szövetkezeti jog oktatására kapott felkérést, melynek során megismerte a szövetkezeti önszegélyen és a személyes tagi közreműködésen alapuló tagsági munkavégzést, ahol a tag nem egy tőle független munkáltatóval, hanem mintegy saját magával is jogviszonyban áll, mint az őt foglalkoztató gazdasági társaság tagjaként.

Kiindulása az, hogy valamennyi szövetkezeti típusba és ágazatba tartozó szövetkezet esetében a szövetkezeti tagsági viszony egy olyan keretjellegű jogviszony, amelynek három összetevője van a klasszikus szövetkezeti elvek alapján.

⁸ Weltner Andor: Kollektív jellegű jogviszonyok a szocialista jellegű munkajogban. Jogtudományi Közöny, XIV.—1959. évf. 522—533. o.; U. ő.: Az üzemi tanács és a vállalati kollektíva. Jogtudományi Közöny, XIII.-1958. évf. 336—340. o.

⁹ Ld. Kiss György: A piac és az emberi tényező. Balassa Kiadó, Budapest, 2000. 36-38, 40-45; BERKE Gyula: A kollektív munkaszerződés a magyar munkajogban. Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák 2. Utilitates Bt. Pécs, 2014. 67-71.

¹⁰ HAGEMAYER Istvánné: A kollektív szerződés alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.

¹¹ VINCENTI Gusztáv: A munka jogviszonyai. In: Szladits Károly (főszerk.): Magyar Magánjog, IV. kötet Kötelmi Jog különös rész, a munkaszerződés, Grill Károly könyvkiadó, Budapest, 1941. 560-562.

¹² BERKE: 13-55.

¹³ Minthogy Weltner Andor temetésén részt vettem, Eörsi Gyula kritikai méltatását magam is hallottam.

Az egyik a tagsági szervezeti jogviszony, amely a szövetkezeti vezetésben történő ama részvételen nyugszik, hogy a szövetkezeti döntésekben való szavazás nem a vagyoni részvétel nagysága, hanem az egy tag egy szavazat elvén, vagyis a tagegyenlőségen alapul. A személyes közreműködésben való részvétel, ha munkavégzésben nyilvánul meg, a belőle származó jövedelem a munkában való részvétel mértékétől függ. Ebből eredően a társaság tagjai közösen határozzák meg a munkavégzés eredményéből való részesedés elveit és azt, hogy mennyit tesznek félre bővített újratermelésre. A szövetkezetbe történő kötelező vagyonbevétel (kötelező részjegy jegyzés) felüli önkéntes vagyonbevétel (fakultatív részjegy jegyzés és apport) nem hat ki az egy tag-egy szavazat elvére, de a vagyonbevétel a beralapon felüli nyereségelosztás során figyelembe vételre kerülhet a tagok belső szabályzatba foglalt megállapodása alapján.¹⁴

Öörsi Gyula abból indult ki, hogy a szövetkezeti vezetés „ab ovo” kettős jellege folytán a gazdasági ügyvezetésen felül jelentős szerepe van a tagok közvetlen részvételével történő társadalmi vezetésnek, ami azzal jár, hogy az ügyvezetés nem szakadhat el a társadalmi vezetésétől, és a tagságnak a közgyűlésen és az igazgató tanácsban megfogalmazódó akaratát az ügyvezetés nem hagyhatja figyelmen kívül. Ez a gyakorlatban szükségszerűen kihatott a munkavégzésre és annak irányítására is Jugoszláviában. Ennek megfelelően mind a szövetkezet társadalmi és gazdasági vezetésében, valamint a munka megszervezésében érvényesülnie kellett a tagok részvételével történő öngazgatásnak.¹⁵ Ezzel összefüggésben azt is látta, hogy az Edvard Kardjelj által kidolgozott jugoszláv öngazgatást öngazgatási rendszer gazdaságviteli oldala teljesen ezen az elven működött.

A jugoszláv gazdasági rendszer ugyanis az ún. „társult munkaszervezetek” rendszerén nyugodott. A legelső szintet az üzemeknek megfelelő „társult munka alapszervezetek” képezték. Minden alapszervezetnek csatlakoznia kellett egy „társult munkaszervezethez”, a társult munka szervezetek pedig „társult munkaszervezeti szövetségeket” hoztak létre gazdasági ágazatok szerint. Társult munka alapszervezetet éppen úgy, mint társult munkaszervezetet az állampolgárok csoportjai maguk, valamint a politikai öngazgatás egyaránt létrehozhatott.¹⁶ A kardjelji politikai öngazgatás a demokratikus centralizmus elvén működve a települések által megválasztott települési tanács és a tanács első ülésén megválasztott polgármester és titkár, valamint a települések által megválasztott megyei küldöttek gyűlése választotta meg a megyei tanácsot és tisztségviselőit, a megyeiek pedig a tagköztársaságokét és ez így zárult szövetségi szinten.¹⁷

¹⁴ Ld. Hegedűs István: *A termelőszövetkezeti tagsági viszony jogi alapkérdései*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.

¹⁵ Edvard KARDJELJ: *Samopravljanje drustvena svojina* (Selbstverwaltung und gesellschaftliche Eigentum. Beograd, 1973.; Henry ROGGEMANN: *Das Modell der Arbeiterselbstverwaltung in Jugoslawien*, Revija, Frankfurt am Main, 1970.; id. TROCSÁNYI László: *A munkaviszony a legújabb jugoszláv jogfejlődésben*. Állam- és Jogtudomány, XXI/2.; *A társult unkaról szóló 1976. tv.* In: *Küldöttek híradója a JSZSZK és VSZAT Képviseletének közlönye*. II. évf. 1976. ápr. 14.

¹⁶ Ld. KARDJELJ és ROGGEMANN előző jegyzet

¹⁷ KARDJELJ, 11. jegyzet; a jugoszláv öngazgatási rendszer összefoglalását ld. PRUGBERGER: *A munkajog fejlődésének főbb csomópontjai napjainkig*, Valóság, 2014/6.

Mind a politikai szervezetek, mind pedig a lakosság által közvetlenül létrehozott társult munkaszervezetek elvben a központi állami tervtől függetlenül gazdálkodhattak, de, ha a központi gazdasági tervvel összhangba hozták saját gazdasági tervüket, adókedvezményben és különböző pénzügyi kedvezményekben részesültek. Ez vonatkozott a „zadruga”-ra, vagyis a mezőgazdasági szövetkezetekre is, amelynek lehettek saját gazdasággal nem rendelkező társult munkaszervezeti formában dolgozó tagjai és voltak saját gazdasággal rendelkező tagjai, akik esetében a szövetkezet beszerző-értékesítő szövetkezetként működött és működik ma is.¹⁸

Eörsi Gyula e magyar szövetkezeti és a jugoszláv társult munkaszervezeti megoldás szintézise alapján építette fel a munkakollektívák jogágazatának elméletét.¹⁹ Elméletének az állami vállalati önkormányzattal és öngazgatással összefüggő részét Sárközy Tamás dolgozta ki, tételes-jogilag is megalkotva az állami vállalatfelügyelet képviselőiből és a vállalat munkavállalói által delegáltakból állt vállalati tanács által és a szövetkezetekhez, illetve a társult munkaszervezethez hasonlóan öngazgatási jelleggel irányított vállalatot.²⁰

A munkaszervezeti keretek között történő szövetkezeti tagi munkavégzéshez hasonló munkakollektíva jogviszonyt Hegedűs István dolgozta fel,²¹ míg jómagam, kiindulva abból, hogy a szövetkezet munkavégzésben jelentős szerepe van az egyéni és a csoportos belső vállalkozásoknak, ennek már nemcsak a szövetkezeti, hanem a vállalati gyakorlatban is megnyilvánuló formáit is feldolgoztam.²²

4. A munkakollektívák joga a változó gazdasági és politikai környezetben

E munkák összességben véve mind összhangban álltak azzal a gazdaságirányítási reformmal, amely a Szovjetunióból indult el Liebermann és Leontyev közgazdászprofesszorok kezdeményezéseként.²³ Csehszlovákiában a Dubček kormány a jugoszláv vállalati öngazgatás koncepciójára építette fel a gazdaság-, és a munkaszervezés koncepcióját, amely sokban hasonlított a Nyers Rezső által is kimunkált gazdaságirányításhoz. Míg azonban a Dubček kormány megdöntését követően a gazdasági miniszternek, Ota Sik-nak menekülnie kellett, ki a Zürichi

¹⁸ Savo CUKANOVIC, emljoradnicko zadrugarstvo u agrarnoj politici Jugoslavije. NIP. Mala poljoprivedna biblijoteka Hrg, Beograd, 1971.

¹⁹ EÖRSI Gyula: Állami tulajdon – Állami vállalat. In: Acta Facultatis Iuridica et Politica Universitatis Scientiarum Budapestiensis. Tomus XII. 1970.;

²⁰ SÁRKÖZY Tamás: Gazdaságirányítás és a vállalatok. Kossuth K. Budapest, 1979.

²¹ HEGEDŰS István: A kollektíva jogok történeti fejlődése és rendszere... , Szocialista Vállalat Kutatási Főirány. Budapest, 1977.; U.ő: A dolgozó kollektíva és jogi szabályozásának koncepciója. Jogtudományi Közöny, 1977/7.

²² PRUGBERGER. Tagsági megállapodások a szövetkezetekben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979 (A IV. fejezet elemzi a munkaszervezetben belüli, az V. fejezet pedig a munkaszervezeti kereteken kívüli vállalkozási jellegű tagi munkavégzést.); U. ő: A belső vagyoni és vállalkozási jogviszonyok a önkormányzati jellegű vállalatoknál. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 206. SZÖVORG. kiadás, Budapest, 1988.

²³ Ld. SZAMUELY László: Vita a gazdaságirányítási rendszerről. Kossuth Kiadó, Budapest, 1965. (A kötet tartalmazza LIEBERMANN, LEONTYEV és VOLKOV szovjet közgazdászprofesszorok gazdaságirányítási reformkoncepcióját)

Egyetemen katedrát kapott,²⁴ addig Magyarországon bár visszafogott formában, de megmaradt a gazdaságirányítás reformja és megalkothatta átfogó szintézisét mind Eörsi Gyula, mind Sárközy Tamás, mind Hegedűs István, mind pedig jómagam, aki a munkaszervezeten belüli kollektíva munkaviszony mellett hangsúlyozta a vállalaton belüli egyéni és csoportos átalány-elszámolásos vállalkozási jellegű munkajogviszonyt összekapcsolva a lengyel munkástanácsai érdekképviselettel.²⁵

5. Zárszó

Közben bekövetkezett az 1990. évben a rendszerváltás. Elvileg lehetőség lett volna az Eörsi Gyulától elindult és Hegedűs István, és többek között általam is képviselt dolgozói kollektíva munkajogára történő áttérésre. Erre azonban nem került sor. Valamennyi posztkommunista állam a nyugat-európai munkajogi szabályozási modellt vette át, ahol a munkajogviszony jogi rendezése nem sok területen tér el a szovjet rendszerben alkalmazottól. Túlnyomóan csak annyi történt, hogy a nyugat-európai államoktól a kollektív munkajogi szabályozással egészült ki az individuális munkajog, ahol viszont a szociális védelmi előírások kiszélesedtek.

Irodalomjegyzék

- BERKE Gyula: A kollektív munkaszerződés a magyar munkajogban. Pécsi Munkajogi Közlemények, Monográfiák 2. Utilitates Bt. Pécs, 2014. 67-71.
- Savo ČUKANOVIC: Emljoradnicko zadrugarstvo u agrarnoj politici Jugoslavije. NIP. Mala poljoprivedna biblijoteka Hrsg, Beograd, 1971.
- EÖRSI Gyula: Állami tulajdon – Állami vállalat. In: Acta Facultatis Iuridica et Politica Universitatis Scientiarum Budapestiensis. Tomus XII. 1970.;
- EÖRSI Gyula: Állami tulajdon—állami vállalat. In: ELTE Jogi Kar Acták 12. kötet 1970. 39-68. o.
- EÖRSI Gyula: Tulajdonok és kollektívák jogágazatai; differenciálódás és integrálódás a szocialista jogrendszerben. In: A MTA társadalmi—történeti tudományok osztályának közleményei, 13.kötet (1963-64) 1- 2. szám;
- FICZERE Lajos: Az állami vállalat a gazdaságirányítás új rendszerében. Közgazdaságin és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1970, 87. o.
- HAGELMAYER Istvánné: A kollektív szerződés alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979.
- HEGEDŰS István: A dolgozó kollektíva és jogi szabályozásának koncepciója. Jogtudományi Közlöny, 1977/7.
- HEGEDŰS István: A kollektíva jogok történeti fejlődése és rendszere... , Szocialista Vállalat Kutatási Főírány. Budapest, 1977.

²⁴ Ota SIK: Für eine Wirtschaft, ohne Dogma. München, 1974

²⁵ PRUGBERGER: A munkavégzés és a dolgozói érdekvédelem szabályozása a vállalatoknál és a szövetkezeteknél. MTA. Államtudományi kutatások Programiroda kiadása, Budapest, 1987.; U. ó: Belső vagyoni és vállalkozási viszonyok az önkormányzati jellegű vállalatoknál Szövetkezeti Kutató Intézeti Közlemények, 205. szám, SZÖVORG Kiadás, Budapest, 1988.

- HEGEDŰS István: A termelőszövetkezeti tagsági viszony jogi alapkérdései. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973.
- Edvard KARDJELJ: Samopravljanje drustvena svojna (Selbstverwaltung und gesellschaftliche Eigentum. Beograd, 1973.;
- KISS György: A piac és az emberi tényező. Balassa Kiadó, Budapest, 2000. 36-38, 40-45;
- Theo MAYER-MALY: Individualarbeitsrecht, Springer Verlag, Wien—New York, 1988. 16.
- PETŐ Iván—SZAKÁCS Sándor: A hazai gazdaság négy évtizedének története. I. kötet. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1985. (államosítások 1947-1950.)
- PRUGBERGER Tamás: A belső vagyoni és vállalkozási jogviszonyok a önkormányzati jellegű vállalatoknál. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 206. SZÖVORG. kiadás, Budapest, 1988.
- PRUGBERGER Tamás: A munkajog fejlődésének főbb csomópontjai napjainkig, Valóság, 2014/6.
- PRUGBERGER Tamás: A munkavégzés és a dolgozói érdekvédelem szabályozása a vállalatoknál és a szövetkezeteknél. MTA. Államtudományi kutatások Programiroda kiadása, Budapest, 1987.
- PRUGBERGER Tamás: Belső vagyoni és vállalkozási viszonyok az önkormányzati jellegű vállalatoknál *Szövetkezeti Kutató Intézet Közlemények*, 205. szám, SZÖVORG Kiadás, Budapest, 1988.
- PRUGBERGER Tamás: Tagsági megállapodások a szövetkezetekben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1979 (A IV.fejezet elemzi a munkaszervezeten belüli, az V. fejezet pedig a munkaszervezeti kereteken kívüli vállalkozási jellegű tagi munkavégzést.)
- Henry ROGGMANN: Das Modell der Arbeiterselbstverwaltung in Jugoslavien, Revija, Frankfurt am Main, 1970.;
- SÁRKÖZY Tamás: Gazdaságirányítás és a vállalatok. Kossuth K. Budapest, 1979.
- Ota SIK: Für eine Wirtschaft, ohne Dogma. München, 1974.
- Alfred SÖLLNER: Arbeitsrecht, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz. 4. Aufl. 1974. 24-25.;
- SZAMUELY László: Vita a gazdaságirányítási rendszerről. Kossuth Kiadó, Budapest, 1965. (A kötet tartalmazza LIEBERMANN, LEONTYEV és VOLKOV szovjet közgazdászprofesszorok gazdaságirányítási reformkoncepcióját
- TELLÉR Gyula: A magyar kisipari szövetkezetek története (1945—1964.) Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények. 84.
- id. TROCSÁNYI László: A munkaviszony a legújabb jugoszláv jogfejlődésben. Állam- és Jogtudomány, XXI/2.; A társult unkaról szóló 1976. tv. In: Küldöttek híradója a JSZSZK és VSZAT Képviselőházának közlönye. II. évf. 1976. ápr. 14.
- VELTNER Andor: Az üzemi tanács és a vállalati kollektíva. Jogtudományi Közöny, XIII.-1958. évf. 336—340. o.
- Veltner Andor: Kollektív jellegű jogviszonyok a szocialista jellegű munkajogban. Jogtudományi Közöny, XIV.—1959. évf. 522—533. o.;

-
- A. V. VENEDIKTOV: Goszudarsztvennoe szocialiceszkoee szobsztvenocty. Az állami szocialista tulajdon, Moszkva, 1948. (Ford. Pap Tibor)
  - VINCENTI Gusztáv: A munka jogviszonyai. In: Szladits Károly (főszerk.): Magyar Magánjog, IV. kötet Kötelmi Jog különös rész, a munkaszerződés, Grill Károly könyvkiadó, Budapest, 1941. 560-562.
-
-

Mennyiben befolyásolja a jogi személyiség elméletét a közkereseti és a betéti társaság jogi személlyé nyilvánítása az új magyar Polgári Törvénykönyvben?

Prugberger Tamás

A tanulmány felvázolja a magyar társasági jogban 2013-ban az új Polgári Törvénykönyv által hozott jelentős változást, amely jogi személyiséget biztosít minden gazdasági társaságnak, tehát a közkereseti és a betéti társaságnak is, eltérve a korábbi német-osztrák elméleti megközelítéstől. A nyugat-európai jogban a betéti társaság és a tőkés társaság közötti különbségtétel a társasági méretre támaszkodik. Magyarország kiterjesztette a jogi személyiséget a közkereseti és a betéti társaságokra, igazodva a nyugat-európai gyakorlathoz. A Kft. és Bt. jogi státusza azonban továbbra is ellentmondásos, ami a gazdasági társaságok abszolút jogi személyiség fogalmának újraértékelésére készítet, tekintettel a fejlődő gyakorlatra. A szöveg ezt a német, angolszász és francia jogi keretekkel összehasonlítva vizsgálja.

Kulcsszavak: jogi személyiség, közkereseti társaság, betéti társaság, összehasonlító jogi elemzés

To what extent does the declaration of general and limited partnerships as legal entities in the new Hungarian Civil Code affect the theory of legal personality?

The article outlines changes in Hungarian company law with Act V of the new Civil Code in 2013, granting legal personality to commercial companies, a shift from the previous German-Austrian theory. The distinction between partnership and capital partnership in Western European law relies on company size. Hungary extended legal personality to general and limited partnerships, aligning with Western European practices. However, the legal status of Kft. and Bt. remains controversial, prompting a reassessment of absolute legal personality concepts in business entities, given evolving practices. The text explores this in comparison with German, Anglo-Saxon, and French legal frameworks.

Keywords: legal personality, general partnership, limited partnership, comparative legal analysis

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.104>

1. Bevezetés

Közismert, hogy az új magyar polgári jogi kódexről szóló 2013. évi V. törvény valamennyi kereskedelmi társaságot, beleértve közkereseti társaságot és a betéti társaságot is, jogi személlyé nyilvánította. Ez egyértelműen kitűnik az új

Polgári Törvénykönyv (továbbiakban: Ptk.) 3:88. §-ának (1) bekezdéséből, mely kifejezetten kimondja, hogy „a gazdasági társaságok a tagok vagyoni hozzájárulásával létrehozott, jogi személyiséggel rendelkező vállalkozások”. A következő szakasznak, azaz a 39. §-nak szintén az (1) bekezdése, amely a gazdasági társaságokat felsorolja, a közkereseti társaságot (Kkt) és a betéti társaságot (Bt) is megemlíti. Ez annyiban jelent újat, hogy a gazdasági társaságokat korábban szabályozó és az új Ptk.-val hatályon kívül helyezett első 1988. évi VI. és második 1997. évi CXLIV. törvény e két gazdasági társaságot nem nyilvánította jogi személynek.

2. A magyar szabályozás német-osztrák gyökerei és fejlődése

Ebben nyilván közrejátszott az, hogy a két gazdasági társasági törvényt megalkotó Sárközy Tamás e tekintetben a hagyományos német-osztrák jogelméletet vette alapul. E két állam ugyanis jogi személyiség nélküli gazdasági társaságként kezelte és kezeli ma is formálisan a Kkt.-nak megfelelő *Offene Handelsgesellschaft*-ot (OHG) és a Bt.-nek megfelelő *Kommanditsgesellschaft*-ot (KG), valamint a *csendestársaságot* (*Stilgesellschaft*). Ezért e három kereskedelmi társaságot mind a két állam a *Kereskedelmi Törvényben* (*Handelsgesetz*) együttesen szabályozta és szabályozza mind a mai napig, nem pedig külön törvényeket alkotott rájuk, miként tette ezt a Kft.-vel, az Rt.-vel és a szövetkezettel. E három jogi személlyel felruházott kereskedelmi társaságot ugyanis egyenként a *Gesellschaft mit bestimmter Haftungsgesetz* (Kft. törvény), az *Aktiengesetz* (Részvénytörvény), valamint a *Genossenschaftsgesetz* (Szövetkezeti törvény) szabályozza, mind a hármat jogi személyiséggel felruházva. Ugyanakkor érdekes, hogy a *magyar Kereskedelmi Törvény* (1885:XXXVII. tc.) valamennyi kereskedelmi társaságot egybe foglalva szabályozta, csak külön fejezetekben elhelyezve.¹

Még érdekesebb viszont, hogy a kereskedelmi jogi személyiséggel összefüggő két világháború közötti korábbi magyar jogi irodalom a Kkt-t, a Kft-t és a csendes társaságot is, mint burkolt Kft-t jogi személyiséggel ruházta fel. Szladits Károly írja az általa szerkesztett háromkötetes Magyar Magánjognak „A személyek joga” c. első kötetében, hogy az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslatban (Mtj) is kifejezésre jut (43. §), hogy a jogi személyek köz-, és magántestületekből állnak, a magántestületek pedig egyfelől egyesületekből, másfelől pedig különlegesen szabályozott magántestületekből állnak, mely utóbbiak négy altípusba sorolhatók, ahol az első a kereskedelmi társaságokat, a második a bányatársulatokat, a harmadik a mező-, és erdőgazdasági közösségeket, a negyedik pedig a kényszertársaságokat fogja át. A kereskedelmi társaságok körébe egyértelműen beletartozik a Kkt. és a Bt. is. Ebből adódóan Szladits – ha nem is mondja ki kifejezetten –, jogi személynek

¹ 1885. é. K.tv. I. Rész: Kereskedelmi társaságok. VII. cím: A Ker. társaságok általában, 61.§ Ker. társaságoknak tekintetnek: Kkt., Bt., Kft. és a szöv. VIII. c.; Kkt., IX.c.: Bt., X. c.:Rt., X/a.: Kft., XI. c.: szövetkezet. II. Rész: Kereskedelmi ügyletek

minősíti a Kkt-t és a Bt-t is.² Szász István viszont ugyancsak e kolosszális műnek szintén az első kötetében kifejezetten rögzíti, hogy a közkereseti társaságot – és így értelemszerűen a betéti társaságot is – jogi személyiséggel felruházott kereskedelmi társaságnak tekinti. Ezt alátámasztva látja a Királyi Kúria ama döntésével (D.T. 3. XX,16,), melyben kifejti, hogy a Kkt. olyan intézmény, amelynek minőségéből és jogi természetéből adódik, hogy nem lehet a társaság mellőzésével egyes tagjait perbe vonni.³ Megítélésem szerint azonban a Királyi Kúriának ez a döntése nem meggyőző a Kft. jogi személyisége mellett, mert, ha ugyanezt az állítást megfordítom, akkor is az jön ki, hogy nem lehetne a tagok mellőzésével a társaságot perbe vonni. Ebből viszont az következik, hogy nem válik el egymástól a tagság és a képviselői/ügyintézői szervezet, valamint a társaság vagyona a tagsági vagyontól, holott ez a két különválás a jogi személy fogalmának a két alapkritériuma. Ebből leszűrhető az az álláspont, hogy a gazdasági élet, vagyis az üzleti forgalom célszerűségi megfontolásainak engedve törte át a klasszikus jogi személyiség-elmélet hagyományos dogmatikáját a két világháború közötti magyar jogi szakirodalom és bírói gyakorlat, bizonyos fokig elfordulva a ma is mereven ragaszkodó hagyományos osztrák és bizonyos mértékig rugalmasabban kezelő klasszikus magyar jogi személyiségelméleti irányzattól.

3. A kereskedelmi társaságok jogi személyiségének megítélése: összehasonlító jogi elemzés

A nyugat-európai jogok társasági jogában az alapelkülönülés a *személyegyesülés* és a *tőkeegyesülés*. Mind a kettő esetében a kiinduló alap atekintetben, hogy a társaság jogi személyiséggé válik-e, vagy csak anélküli társaság marad, a méret, vagyis a taglétszám nagysága. Kis taglétszám esetén a tagok együttesen tudják működtetni a társaságot és szükségtelen az elkülönült ügyintéző és képviselői szervezet. Ezért a kis létszámú társaságnál a jogi vélelem, hogy minden tag eljár a társaság ügyeiben, még akkor is, ha egy vagy néhány tagot ezzel megbíznak általános jelleggel, vagy ügycsoportokra szakosítva. Ezesetben a vagyon sem különül el, hanem osztatlan közös vagyon marad. Ez egy érzelmi alapon fennálló bizalmi természetű kombinált szervezeti és vagyoni közösség, amely a germán jogokban, főleg a német és az osztrák jogokban jogalanyisággal, de nem jogi személyiséggel funkcionál. Ez lehet non profit személyegyesülés, de lehet profit orientált vagyonegyesülés is. Ha a taglétszám nagysága, vagy a gazdálkodás nagysága megkívánja, a személyegyesülés ügyintéző és képviselő szervezete elkülönül a tagoktól, a társaságnak az a vagyona pedig, amellyel a tagoktól elkülönült szervezet gazdálkodik, és amellyel kifelé jogügyleteket is köt, ugyancsak elkülönül a tagok vagyonától. Ha a társaság főszabályként *személyegyesülés*, akkor megfelelő jogi eljárással jogi személyiséggel felruházva *egyesületi* formát ölt, ha pedig

² Szladits Károly: A jogi személy, mint jogonalany, 2. fejezet 3. pont In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog, Általános rész. Személyi jog, I. kötet, 568. o.

³ Szász István: 5. cím: Magyar Nemzetközi Magánjog 2. fejezet, Személyi jog. In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog I. kötet, Általános rész. Személyi jog, 407. o.

profitorientált *tőkeegyesülés*, akkor *kereskedelmi társasági* formát ölt a megfelelő jogi procedúra elvégzését követően. A német és részben az osztrák jogban eredetileg kis méret esetén, vagyis közkereseti, betéti és csendes társaságnál csak jogalanyiság áll fenn az egyszemélyes Rt. és Kft. kivételével, jogi személyiséggel történő felruházás nélkül. Ugyanez a helyzet az egyéni cég esetében is, kivéve, ha az jelentős nagyságú vállalkozásként működik. Erre a célra szolgál a jogi személyiséggel felruházott előbb említett egyszemélyes Rt. és Kft.

Sárközy Tamásnak a jogi személyiségelmélet átalakulásáról írt monográfiájából azonban kitűnik, hogy már a XIX. század utolsó harmadától elindult a jogi dogmatikában a társasági típusok jogalanyiságát és jogi személyiségét illetően egy átjárás, mint említi egy "keveredés". Ennek értelmében a Kft és a Bt. jogalanyiságát átmenetként kezelik a jogi személyiség irányában. Sőt, több társasági jogász, mint Fabricius és Ott, valamint Ostheim korlátozott jogi személyiséggel ruházta fel az említett kereskedelmi társaságokat. John pedig Grunhuberhez hasonlóan kimutatja, hogy az egyes közösségekben többféle jogi személyiség típus társul. Valamennyien kimutatják, hogy milyen szervezeti keveredések alakultak ki a gazdasági társaságok körében a jogalanyiságot és a jogi személyiséget illetően. Példaként említi fel e keveredést és komplexitást illetően Fabricius a betéti részvénytársaságot (Komanditsgesellschaft mit Aktien), ahol a „Trennungsprinzip” alapul vételével jogi személyiség nélküli közkereseti és betéti társaságot jogi személyiséggel rendelkező gazdasági társasággal egyesül, vagy amikor szervezeti-vezetésbeli elkülönülés nélküli osztatlan vagyonközöség (Gesamthand) egyesületi jellegű formát ölt (Gesamthandgemeinschaft).⁴ Mindebből kitűnik, hogy egyre kevésbé érvényesül a „Trennungsprinzip” a jogi személyek és az anélküli társasági szervezetek között.

Ennél is jóval lazábban érvényesül a jogi személyiséggel rendelkező és az anélküli társaságok közötti elhatárolás a germán jogok közül a svájci jogban, ahol Sárközy kutatásai eredményeképpen a polgári jogi és a kereskedelmi társaságok elkülönítése nem létezik. Osztályozás csak aszerint létezik, a „Zivilgesetsbuch” alapján, hogy a társaság társasági szerződés, vagy alapszabály szerint működik. Ha alapszabály alapján működik, akkor jogi személy. Így minden alapszabállyal létrejövő egyesülés jogi személy, attól függetlenül, hogy egyesület, vagy kereskedelmi társaság. Az alapszabállyal működő szervezetek testületek. Testület ennek alapján az egyesület, a gazdasági társaságok közül pedig az Rt., a Kft. és a szövetkezet. Csak a szerződéssel létrejövő jogközösségek egyszerű társaságként, betéti társaságként és a Kkt.-nek megfelelő kollektív társaságként működnek, mely utóbbiaknál a jogalanyiság majdnem azonos a jogi személyiséggel.⁵ A kiindulási alap hasonlít a német-osztrákhhoz, de valószínűleg a német és francia vegyes kantonrendszerből fakadóan a jóval lazább francia hatásra tovább lazult a tipizálás a jogi személyiséggel járó és az anélküli jogalanyiság tekintetében.

⁴ L. P. Fabricius: *Relativität der Rechtsfähigkeit*, C. H. Beck Verlag, München, 1963. 1-21. Uwe John: *Die organisierte Rechtsperson*. Berlin, 1977. (Hivatkozva Sárközy Tamás: *A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiságáról*. Közgazdasági és Jogi K. Kiadó, Budapest, 1985. 16-17.); Joachim Gernhuber: *Bürgerliches recht*. 3. Aufl. Verlag C.H. Beck, München, 1991.

⁵ Sárközy im.

A francia „*Code civil*” és hatására a többi frankofon és latin jogrendszer is a szinallagmatikus kötelmek római jogi csoportosításából kiindulva a *societas-t*, vagyis a társasági, nem pedig a szervezeti jelleget tekinti a közösségi jogalanyiség lényegének, kihangsúlyozva a közösségi jogalanyiségben az individuális jogalanyiságból eredő összetételi jelleget. Ezért Sárközy megállapítása szerint a francia jog nem ismeri el a német társasági jognak egyes német szakírók szerint az alapját jelentő *Gesamthand* konstrukciót, vagyis a vagyoni jogközösséget elveti. Önálló társasági vagyon ezért csak akkor létezik, ha a szervezet jogi személynek minősül. Így lett a néhány rokon, vagy szomszéd agrárgazda „*Gesamthand* jellegű” együtt gazdálkodásából „*grupement agrar cooperativ*”, vagyis agrárszövetkezeti csoport felruházva jogi személyiséggel. *Eredetileg csak az egyesület minősült jogi személynek, viszont a francia jogalkotó a gazdasági forgalom biztonsága érdekében kénytelen volt a csak személyegyesülési jellegük ellenére a Code civil-ben jogi személynek nyilvánítani az összes szervezeti egyesülés nélküli kereskedelmi társaságot, ide értve a Kkt-t és a Bt-t is.* Egyedül a csendes társaság nem lett jogi személy, mutat rá monográfiájában Sárközy.⁶ Mind ezt figyelembe véve a (kereskedelmi) cégjegyzékbe bejegyzett társaságok jogi személyiségét a bíró gyakorlat elismerte annak ellenére, hogy a belügyminisztérium által vezetett egyesületi nyilvántartásban nem szerepelnek.⁷ Hasonló a helyzet a szakszervezetek esetében is. Annak ellenére, hogy többségük az egyesületi lajstromban nem szerepel, de a hatáskörüktől függően az országos, vagy a területi munkaügyi hivatal lajstromban szerepel, faktikus, vagyis nem bejegyzett egyesületi jellegük ellenére jogi személynek minősülnek.⁸ Érdekeség viszont, hogy a gazdasági célszerűség végett előbb lettek jogi személyek Franciaországban, mint a nem gazdasági célra alakult személyegyesülések, ide értve az egyesületet, az „*assotiation*”-t is. Ebből látható, hogy a jogi személyiség hangsúlya a frankofon jogrendszerben nem az egyesületnél, hanem a kereskedelmi társaságnál jelentkezett és ez áttételesen – miként több munkajogi intézmény is-- az olasz jogtudomány és jogalkotás hatására jelent meg Magyarországon is, előidézve, hogy a két világháború közötti magyar jogi felfogásban valamennyi kereskedelmi társaság jogi személyiséggel lett felruházva.

4. A szocialista jogi személyiség elmélet

Ez a szemlélet kihatással volt a II. Világháborút követő szocialista jogi személyiségelméletre is. Világhy Miklós ugyanis, aki az Eörsi Gyulával írt Polgári jogi tankönyv első kötetében a jogi személyiség tanát dolgozta fel, az állami és az egyéb gazdasági szervezetek jogalanyiségének tárgyalásánál került a jogi személyiség megjelölését. Ugyanígy tett az 1959. évi korábbi magyar Ptk. kodifikátora is, amikor a személyek tárgyalásánál a jogi személyiséget „*expressis verbis*” csak az egyesületekre és az állami közületi szervekre vonatkoztatta, a gazdasági

⁶ Sárközy: i.m., 92-102.

⁷ Sárközy: im. 52.

⁸ *Jura Europae, Droit du travail—Arbeitsrecht. Edition technique Juris Classeurs, Paris—C. H. Beck Verlag München/Berlin, I. 30.50-2.*

szervezeteknél azonban azok jogalanyiségének tisztázását megkerülte.⁹ Sárközy Tamás, amikor a szovjet-orosz irányultságú gazdasági és politikai rendszer végső stádiumában a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvényt, majd pedig ezt teljesen átdolgozva több mint egy fél évtizeddel a rendszerváltást követően a másodikat az 1997. évi CXLIV. tv.-el megalkotta, „expressis verbis” mind a két gazdasági társasági törvényben kinyilvánította, hogy a Kkt. és a Bt. nem jogi személy. Jogi személyiséggel a kereskedelmi társaságok közül csak a Rt.-t és a Kft.-t ruházta fel, a szövetkezetet pedig mind a két Gt.-ben nem a kereskedelmi társaságokról szóló részben, hanem egy külön álló részben helyezte el, azon az alapon, hogy a szövetkezet sem nem egyesület, sem nem kereskedelmi társaság, hanem a kettőnek az ötvözeté.¹⁰ Ez volt a szovjet időszakban az uralkodó felfogás, noha egy kisebbségi irányzat vitatta ezt, amelyhez tartoztam magam is.¹¹ A Szövetkezeti Kutató Intézet kutatóinak többségi véleménye ugyanis azt a szocialista gazdaságpolitikai rendszer álláspontját vallotta, hogy a szövetkezet a Rt.-nek egy speciális formája (Klupathy és Kuncz Ödön), illetve egy olyan köztes forma, amely az Rt. és a Kft. között helyezkedik el. Szintetizálva ezeket a Szövetkezeti Kutató Intézetben kialakult véleményeket, a nyugat-európai szövetkezeti elméletekkel együtt a szövetkezetet egy olyan vegyes személyi és vagyoni egyesületi formaként határoztuk meg, amely az egyesület jegyeit is magán viseli, de gazdasági tevékenységet is folytat tagjai érdekében, azok vállalkozását elősegítve vagy fogyasztói háztartását támogatva. Ebből eredően a szövetkezet fő vonása a gazdasági társasági jelleg, nem pedig az egyesületi jellegű tevékenység, mely álláspontot a nyugat-európai államok szövetkezeti irányvonala is vallja.¹² Látszatra az ezzel ellentétes fundamentalista rendszerváltást megelőző szocialista időszak hatásaként az új Ptk. a harmadik részben szabályozott gazdasági társaságoktól elválasztva elméletileg megalapozatlanul, kifejezetten csak a neki szerkesztett különálló negyedik részben helyezte el a szövetkezetet.¹³ Ez alapján *megfontolás tárgyává lenne tehető, hogy a Ptk. negyedik részének felszámolásával a szövetkezet a harmadik részben kerülne áthelyezésre az egyszemélyes részvénytársaságot*

⁹ Ld. Világhy Miklós—Eörsi Gyula: Magyar Polgári Jog. I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962. 115. és 140-142.

¹⁰ Prugberger Tamás: A szövetkezetek jogi szabályozásának lehetősége egy egységes vállalati törvény keretében (szövetkezeti jogi szempontból) Jogtudományi Közöny, 1987/12.; Prugberger Tamás – Olajos István: A szövetkezet intézményének új jogi szabályozása (Kritikai értékelés). Jogtudományi Közöny, 2001/12.

¹¹ Ld. Prugberger Tamás: A szövetkezet nem társaság? Figyelő, 1989/2.

¹² Irrig Károly: A szövetkezetek a közgazdaságban. Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt. Budapest, 1937.; T. Issert: The legal status of cooperatives in European countries Oxford, 1978.; Henzel Reinhold: A szövetkezetek, Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 23. Bp. 1961.; Karl Zehetner: Eine Genossenschaft expandiert. Selbstverwaltene Betrieben in Frankreich. Mitbestimmung, 1-4./1981.; Nagy László: A szövetkezeti jog alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977.; Prugberger Tamás – Domokos József: Szövetkezeti típusok és tagjaik vállalkozási kapcsolatai. Kereskedelmi Szemle, 1989/9-10.; Prugberger Tamás: A szövetkezetek osztályozásának néhány újabb problémája a gazdasági folyamatok tükrében. Jogtudományi Közöny, 1981/3.; Prugberger Tamás: A szocialista vállalkozás szövetkezeti formáinak jogi alapproblémái. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények 171. Szöveg kiadás, Bp. 1983.

¹³ 2012:V. tv. Harmadik Rész, Gazdasági társaság, IX. cím Gt-ok közös szabályai, X—XIV. c. Kkt., Bt., Kft., Rt. IV. Rész: Szövetkezet, XV—XXI. c. egyes intézményei.

követően. Ezt a nézetet vallottam korábban magam is.¹⁴ Azonban ha tüzetesebben megvizsgáljuk a szövetkezet dogmatikai összetételét, akkor látnunk kell, hogy a gazdasági—kereskedelmi oldala a részvénytársaság egyszerűbb formájával, a korlátolt felelősségű társasággal mutat rokon vonásokat, míg az önségély és a tagségélyezés, valamint a szövetkezeti nevelés elvén alapuló társadalmi oldala egyesületi jellegű. Ezért jogelméletileg teljesen megalapozott a mostani helyzetben is az a jogalkotói megoldás, amely a szövetkezetet sem nem az egyesületet szabályozó, sem nem a gazdasági társaságokat szabályozó részben, hanem a gazdasági társaságok után egy önálló részben helyezte el.

5. A Kkt. és Bt. jogi személyisége az új Ptk. tükrében

Visszatérve azonban e kis kitérést követően az eredeti témánkhoz, magam is egyetértek az új Ptk. kodifikátorának azzal a megoldásával, hogy a Kkt. és a Bt. korábbi jogalanyiságát és perképességét jogi személyi jellegűvé tette, követve a nyugat európai megoldást. Miként ezt a nyugat-európai államok többségében és ugyanígy a II. Világháború végéig fennállt magyar polgári társadalomban is a kereskedelmi-gazdasági forgalom igényeinek megfelelően e két kereskedelmi társaság jogképességét is az Mjt. jogi személyiségi státuszra emelte fel. Azonban ennek jogdogmatikai konzekvenciáit sem a II. Világháború végéig tartó hazai jogtudomány és bírói gyakorlat mind nálunk, mind pedig külföldön sem akkor, sem mostanában nem vonta le, és ennek következtében az új magyar Ptk.-ban is ellentmondásos szabályozás található, amelynek „de lege ferenda” feloldására igyekszek kísérletet tenni.

A Ptk. 3:1. §-ának (5) bekezdése a jogi személy kritériumaként továbbra is azt az elvi tételt mondja ki, hogy a jogi személynek tagjaitól, illetve alapítójától elkülönített vagyonnal, valamint ügyvezetését és képviselését ellátó szervezettel kell rendelkeznie. Ugyancsak a jogi személyre vonatkozó hagyományos felfogásnak megfelelően a 3:2. § -a kimondja, hogy a jogi személy tagjai és alapítója a jogi személy tartozásaiért nem felelnek. A Kft. esetében is csak úgy áll fenn a tagok részéről közvetett helytállás a társaság tarozásaiért, hogy a Kft. vezetésének javaslatára a tagok gyűlése pótbefizetésre kötelezi a tagjait. Ezzel szemben a Kkt. esetében a 3:19. szakasz értelmében a társaság tagjai egyetemlegesen kötelesek helytállni a társaságnak a társasági vagyon által nem fedezett kötelezettségeiért. Annyi a módosítás a korábbi szabályozással szemben, hogy míg a korábbi gazdasági társasági törvény teljesen egybemosta a társasági vagyont a tagok személyi vagyonával az egyetemleges helytállás tekintetében, a fent említett szakasz értelmében a két vagyon relatíve külön választható egymástól, mivel a második bekezdés értelmében akkor hozható marasztaló ítélet és vezethető végrehajtás, ha

---

¹⁴ Prugberger Tamás: A szövetkezetek jogi intézményrendszere a gazdasági társasági jog átalakulásának folyamatában. 62-65. és u.ő: A korszerű magyar szövetkezeti jogi szabályozás egyes tartalmi és formai kívánalmai. 73-85. In: Prugberger Tamás – Szilágyi Sándor: A szövetkezeti jog kulcskérdései a gazdaság átalakulásának folyamatában. Miskolci Egyetem Civilisztikai Intézetének a kiadása. Miskolc. 1991. (Akkor még nem Ptk.-ban hanem Gt.-ben képzeltem el hasonló elhelyezést.)

a társasággal együtt a tagok is perben állnak. Ez esetben is a harmadik bekezdés értelmében a bíróság a tagokkal szemben hozott marasztaló ítélet végrehajtását csak akkor rendelheti el, ha a társasággal szemben a követelés végrehajtása eredménytelen volt.

Mindebből, amit itt ismertettem, az tűnik ki, hogy a jogalkotó csak részben és csak relatív módon különítette el a tagok vagyonát a társaság vagyonától. A kettő között tehát átfedés van, amit viszont a jogalkotó nem szüntetett meg. Ennek ellenére haladás van a két világháború közötti jogtudományi és királyi kúriai gyakorlathoz képest, amely még kísérletet sem tett a két vagyoni kör relatív elkülönítésére, márpedig ez a jogi személy esetében lényeges szempont.

Hasonló problémát látok a Kkt. esetében az ügyintéző-képviselést ellátó szervezetet érintően is. Lényegében most sem különül el a tagoktól az ügyintézői és a képviselési szervezet, mint amilyen a helyzet ezen a téren a két világháború között és a Sárközy Tamás által megalkotott két társasági törvény hatályának időszakában volt. A 3:142. § kimondja, hogy a Kkt. legfőbb szerve a tagok gyűlése, amely megválasztja a tagok közül az egy vagy több ügyvezetőt. Ha ez nem történik meg, akkor hagyományos módon a régi rendszer érvényesül, vagyis az, hogy a Kkt. valamennyi tagja ügyvezető és képviselő. Az ügyvezetés tehát a tagoktól még annyira sem különül el, mint a társasági vagyon a tagok személyi vagyonától. Még az sincs előírva, hogy a megválasztott egy vagy több ügyintézőt kifelé meg kelljen jelölni, ami a forgalom biztonsága és a szerződések teljesítése érdekében lényeges lenne. Azt helyesnek tartom, hogy, ha több képviselőt választ meg a tagok gyűlése, és ha nem osztják meg közöttük az ügyek intézését, vagy ha ezt meg is osztják, de ennek ellenére feloldhatatlan nézeteltérés támadna közöttük, akkor kötelesek a tagok gyűléséhez fordulni és az dönti el a közöttük fennálló nézeteltérést. Ezen túlmenően azonban *indokolt lenne valamilyen elkülönítést létrehozni a tagok gyűlése és az egy vagy több ügyintéző-képviselő viszonyában elsősorban annak kimondásával, hogy a tagok gyűlése gyakorolná az ügyintézés-képviselést ellátók felett a felügyeletet. Ez esetben mondható lenne az, hogy a tagság és az ügyintézők között lenne egy olyan elválasztó vonal, objektív elkülönülés, mint ami a régi jogi személyiségű gazdasági társaságoknál az igazgatóság és a tagok érdekeinek a védelmét ellátó felügyelő tanács, illetve bizottság esetében fennáll.*

Minthogy a Bt. konstrukciója a Kkt.-én nyugszik, ezért a beltágok jogviszonya és anyagi felelőssége megegyezik a Kkt. tagjaiéval. Erre utalnak a Ptk. 3:154-156 §-aiban lefektetett előírások. A kültág esetében annyiban van eltérés a hagyományos szabályozástól, hogy anyagi felelőssége a társasági tartozásokért még a betéte erejéig sem terjed ki. Ez mintha azt a látszatot kelti, hogy a kültág(ok) vagyona függetlenség tekintetében elkülönül a társaságnak ama vagyonától, amely a beltágok hozzájárulásaiból tevődik össze. Hasonlóképpen úgy tűnik, hogy elkülönülés áll fenn a kültág(ok) és a Bt. ügyintéző-képviselő szervezete között. Ennél fogva fenn áll az a látszat, mintha a Bt.-re vonatkozó jogi személyiség magyar polgári jogi szabályozása valamennyire figyelembe vette a jogi személyiségre vonatkozó klasszikus elveket.

Ugyanakkor, ha nézzük az angolszász jogrendszert, sem az Egyesült Királyság joga, sem a transzatlanti angolszász jog nem tulajdonít nagyobb jelentőséget a

kereskedelmi társaságok jog személyiségének. A jogalanyiságnak viszont igen. Sárközy a jogi személyiség átalakulása című monográfiájában azt írja, hogy az angol üzleti életnek, a „business organisation”-nak három formája van: úgy mint az egyéni kereskedő, a személyegyedülként megjelenő „partnership” és a tőkeegyesülésként megjelenő „corporation”. A partnership esetében minden tag az egyéni kereskedőhöz hasonlóan a saját személyi vagyonával is felel a gazdaságvitelből eredő tartozásokért. Ez egyébként fenn áll az olyan partnership-ek esetében is, amelyek tevékenysége nem profit orientált és/vagy nem gazdasági jellegű. A partnerchipen belül a limited partnership a német „komanditgesellschaft”-nak felel meg. Ha a corporation nem gazdasági tevékenységre alakult, akkor egyesületről van szó.¹⁵ Az angolszász és a holland jogrendszerben lényegében a jogi személy és a nem jogi személy jellegű társaságok között az a különbség, hogy személyek, vagy tőkék egyesüléséről van dolgunk. Tőke jellegű egyesülésként egyesülési formában alakult meg Hollandiában a Kelet-Indiai Társaság, mely komoly gazdasági és gazdaságpolitikai tevékenységet folytatva egyesületi jelleggel hozta létre a holland gyarmatbirodalmat. Angliában ugyancsak egyesületnek megnevezve alakították meg a rochdelei takácsok 1846-ban sikertelen bérügyi tárgyalásokat követően beszerző-értékesítő és fogyasztási szövetkezetüket, aminek elsődleges célja az önszegélyezésen és a tagok együttműködésén alapuló kollektív gazdasági együttműködés volt és a szövetkezeti formán belül ma is az azzal, hogy az újratermelésre szánt tőke-visszaforgatáson túlmenő jövedelem a szövetkezeti működésben történő személyes részvétel arányában kerül felosztásra a tagok között.¹⁶ A török társasági jog átvéve az angol jogi felfogást, szintén kétféle társasági formát különböztet meg. Tőketársaságot és perszonális partnertársaságot, ahol az utóbbi tagfelelősséggel együtt jár.¹⁷ Novotni Zoltán ezt az angol jogra vetítve úgy jellemezte, hogy míg a kapitalship korlátolt felelősségű társaság, addig a partnership korlátlan felelősségű társaság.¹⁸

6. Következtetések

Mindebből azt a következtetést vonom le, hogy jelenleg két főirány jellemzi a társasági jog jogalanyisági elméletét. Az egyik, amelyik a jogbiztonság és a kereskedelmi forgalom biztonsága érdekében a polgári jogi társaságok esetében a perképesség tágabb értelmezésével jogalanyisággal, másként szólva jogi személyiséggel ruházza fel magát a társaságot, de sortartásos kezesi felelősségű jogalanyisággal állnak mögötte a társasági tagok. Azoknál a kereskedelmi társaságoknál, amelyek az előtt is jogi személyek voltak, a tagok továbbra sem felelnek vagyonukkal a társaság tartozásaiért. A Kkt. és a Bt. esetében a két

¹⁵ Ld. Sárközy, im. 103. s köv.

¹⁶ Lambert Paul: Szövetkezeti tan, és ugyane címmel Henrik Landesberg. Szövetkezeti Kutató Intézet, 26. és 28. kötet, Bp. 1961.; Hegedűs István: A termelőszövetkezeti tagsági viszony jogi alapkérdései. Közgazdasági Jogi Könyvkiadó, Bp. 1973.; Ld. továbbá a 11. sz. jegyzet irodalmát.

¹⁷ Dr. Ögr. Üyen Muharem Tütüncü: A török gazdasági jog aktuális kérdései. Kulturuniversity of Istanbul. Vendégelőadás a Miskolci Egyetemen, 2023. márc. 29.

¹⁸ Novotni Zoltán: Jogalanyiság—Jogi személyiség. In: Miskolci Jogi Kar Actái, Tomus I. Fasc. 3. 73-75.

Társasági Törvény megalkotása és hatályban léte idején a német Gesamthandhoz hasonlóan úgy volt elkönyvelve, hogy szervezetileg és vagyoniilag egyaránt a tagoktól nem elkülönült egységes közösséggel, monolit intézménnyel állunk szemben. Így kezelte ezt a kérdést a német jogelmélet is. Ezért kritizálta Fabricius azokat, akik a Gesamthandból akarták levezetni az „Offene Handelsgesellschaft” (OHG) és a „Komanditsgesellschaft” (KG), vagyis tisztán a társaság, pontosabban a „societas” jogintézményének a tagoktól sem szervezetileg, sem vagyoniilag elkülönült jelegéből. Ezért Fabricius és követői abból az irányból tettek kísérletet a vagyoni és a személyi elkülönülés kimutatására, hogy az OHG. és a KG. egyre gyakrabban jogi személyiséggel rendelkező társaságokkal keveredik, illetve egyesül, aminek eklatáns példája a betéti részvénytársaság (Aktiengesellschaft & Comandit—AG & CO), valamint a már világviszonylatban elterjedt „zártkörű” részvénytársasági forma (ZRt), ahol a zártkörűség a közkereseti társaságból ered.¹⁹ E keveredés-elméletnél azonban az a probléma, hogy a „Trennungsprinzip” nem konstans módon, hanem csak esetlegesen mutatható ki. Ezzel szemben az új magyar Ptk. megalkotói úgy szabályozták a Kkt.-t és a Bt.-t, hogy a vagyoni és a szervezeti elkülönülés, ha nem is az Rt.-hez, a Kft.-hez és a szövetkezethez hasonlóan abszolút módon, de relatív jelleggel állandó jelleggel fennáll. Ez fejeződik ki abban, hogy a vállalt kötelezettségekért elsődlegesen a társaságnak kell helyt állnia, és csak mögöttes kezesi felelősséggel jelenik meg a tagok helytállási felelőssége. A Kkt. és a Bt. esetében ez a relatív elkülönítési megoldás megoldást jelenthetne a német OHG. és a KG. jogi személyiségének a megalapozásához a „Trennungsprinzip” alapján. Ezzel a szemlélettel a német Gesamthandot is át lehet alakítani relatív vezetési és vagyoni elkülönítéssel jogi személlyé, ami megoldást jelenthetne nemcsak Németországban, de Magyarországon is a társasházak (Hausgemeinschaft) jogi személlyé történő minősítésére.

A németen kívül még jelentős hatással bír a fentebb már bemutatott angolszász jogelmélet, amely a tőketársaságokat tagi felelősség nélküli jogalanyisággal, azaz jogi személyiséggel ruházza fel, addig a személyegyesüléseket osztatlan összességi társasági és felosztott tagsági jogalanyisággal, ahol nincs szó jogi személyiségről. Lehet, hogy a jövő jogalanyiságra vonatkozó jogfejlődési útja ez. Szóba kell hozni azonban azt, hogy e két irányzat között közbülső irányvonalat képvisel a francia jog, ahol egyfelől minden bejegyzett gazdasági társaság jogalany a Code civil 182. cikkelye alapján, viszont a polgári jogi társaságot, vagyis a societas-t élesen elválasztja a római jogi hagyományok alapján a jogi személytől.²⁰

Sárközy Tamás e munkában többször hivatkozott jogi személyiségi elméletek monográfiájában jelentős teret szentel a jogi személy intézménye komplexitásának, aminek kapcsán kifejti, hogy egy jogi személyen belül lévő egységek is kaphatnak attól a felettük álló jogi személytől vagyont, amellyel szabadon gazdálkodhatnak és saját nevükben szerződéseket köthetnek, vállalhatnak kötelezettségeket és szerezhetnek jogokat. Egyesületek esetében az országos központtól a megyei

¹⁹Fritz Fabricius: Grundbegriffe des Handels-, und Gesellschaftsrecht, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, Köln, Mainz, Berlin; Ld. Sárközy, i.m. 52. s köv.

²⁰Sárközy, i.m. 52.

szervezeteik, esetleg még a járási szervezeteik is válhatnak ilyen módon jogi személyekké, aminek eklatáns példája a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, melynek vármegyei szervezetei is jogi személyek, valamint ilyenek a munkáltatói érdekvédelmi szervezetek és a szakszervezetek, amelyek ellentétben az előbbivel nem csak felülről épülnek lefelé, hanem alulról is szerveződhetnek felfelé, területi szinttől elindulva országos, és európai szövetségig. Így szerveződtek meg az alapszintű szakszervezetek, belőlük a területi és szakmai szakszervezeti szövetségek, melyek országos szakszervezeti szövetségekbe tömörülnek (Munkástanács, Liga, MSZOSZ), végül pedig létrehozzák a Szakszervezetek Európai Szövetségét (European Trade Union Confederation, ETUC). Hasonlóképpen szerveződnek minden szinten szintén jogi személyiséggel a munkáltató érdekvédelmi szervezetek is. Vállalati szinten előfordul, hogy egy nagy vállalat a területi fiókjait, telepeit vagy üzemeit ruházza fel jogi személyiséggel, ő maga pedig betagoódik egy nagyobb egységbe, a konszernbe, ami szintén jogi személy. Ily módon *lépcsőzetesen hierarchizált, egymásnak alá, illetve fölrendelt jogi személyek jöhetnek létre, ahol a legfelső szintű jogi személy alsóbb szervezeti egységei szintén a jogi személyi jogalanyisággal vannak felruházva.*²¹ Ezzel párhuzamosan tagolódhat a felső szintű jogi személy vagyona a megfelelő szintű jogi személyek felé alvagyonként, amit már Grosschmid is megemlít, mely nézetet Novotni Zoltán felújított.²² A szövetkezetek és részlegeik, valamint területi és országos szövetségeik vonatkozásában a szövetkezeti intézményrendszer belső szervezeti felépítéséről szóló monográfiámban Sárközy munkássága nyomán a jogi személyiségi jellegű jogalanyiség hierarchikus lépcsőzetes megjelenését a szövetkezeti szférában részletesen magam is megvizsgáltam és kimutattam.²³

Mindebből *arra következtetetek, ha megmarad a jogi személy jelentősége, akkor osztatlan és osztott jogi személyiségről fogunk beszélni, ha pedig a jogi személyiség háttérbe szorul, akkor osztatlan és osztott jogalanyiságról. Ezen kívül azonban szót kell ejteni a korlátozott jogképességről, illetve jogalanyiságról is, amelyekkel felruházhatók, illetve fel vannak ruházva egyes belső szervezetek is,* mint amilyen pl. az üzemi tanács, amelynek a jogosítványait a munkáltató megsérti, jogkövetkezményei vannak. Ilyen korlátozott jogi személyiség szóba jöhet nagyvállalatok belső szervezeti egységeinél is. Az ő esetükben jogi személyiségről beszélni nem lehet. A jogi személyiség ugyanis kifelé, más jogalanyok, természetes és jogi személyek irányában jelenik meg a társadalomban, nem pedig egy jogi személyen, egy intézményben belüli olyan egység korlátozott jogosultságairól van szó, amelyek külső jogviszonyként nem jelennek meg. Ilyenek az intézmények olyan belső szervezeti egységei, amelyek nincsenek feljogosítva arra, hogy saját nevükben lépjenek fel a társadalomban jogviszonyok létesítése érdekében. Az ilyen belső szervezeti egységeknek lehetnek vitái egymással, vagy a felettes egységgel, ez azonban főszabályként a szervezeten belül intéződik el. Ezért ez nem más, mint

²¹ Sárközy, i.m. 90-91.

²² Sárközy, i.m. 96., Novotni, i.m.

²³ Prugberger Tamás: A jogalanyiség strukturális felfogásának megjelenése és alapp problémái a szövetkezetek gazdasági és szervezeti életében. Szövetkezeti Kutató Intézet Közlemények. 201. sz. kötet, Szövorg Kiadó, Budapest, 1987

belső, korlátozott jogalanyiség, ami párhuzamba állítható a munkáltató és a munkavállaló jogviszonyával, amelynél lehetnek kifelé jelentkező jogviták, de ugyanígy bekövetkezhet belső szervezeti egységeknél is pl. a belső egységnek az intézményből való kiválása esetén. Legtöbb esetben ez összeszerelést végző üzemi központok esetében jelenik meg, amikor a vállalat kienged szervezeti keretei közül egyes üzemeket, vagy üzemszerveket és így azok önálló jogi személlyé válhatnak, de legtöbbször hosszú lejáratú együttműködési szerződéses kapcsolatban maradnak a kiengedő vállalattal. Az üzemi tanács nem ilyen. Annak még korlátozottabb a jogalanyisége. Az üzemi tanács abból a szervezetből szerepe és rendeltetése folytán nem tud kiválni. Azonban, ha a munkáltató az üzemi tanács belső jogait megsérti, döntőbizottsághoz, sőt bírósághoz is fordulhat. Mindezek alapján a szervezetek esetében beszélhetünk belső és külső jogalanyiságról. Belső jogalanyiséggal rendelkező szervezeti egységet azonban jogi személyként kezelni nem lehet, csakis olyan szervezetet, amely önállóan és a saját nevében vállalhat kifelé jogokat és kötelezettségeket.

Mindezek alapján *összegezőképpen megállapítható*, hogy a jogalanyiség egyenlő a jogképességgel, amely kétféle: természetes jogi személy, vagyis az ember, mint jogalany, amit Kauser Lipót szinguláris jogi személynek nevez,²⁴ a másik a művi jogalanyiség, jogi személyiség, ami a kauseri terminológiában plurális jogi személyiség. Ez utóbbit Moór Gyula a fikció elmélet nyomán fingált jogalanyiságnak nevez. Álláspontom szerint csak az ember jogalanyisége abszolút, míg a jogi személyé az egyesületi, ill. a cégjegyzékbe bejegyzett tevékenységére korlátozódik, azaz relatív jellegű. Ami pedig a jogi személy belső struktúráját, a tagjaival fennálló viszonyát illeti, szervezete és vagyona teljesen, vagy relatíve elkülönül a tagokétól. Ezen kívül a jogi személyek belső szerveiket jogi személyiséggel ruházhatják el, valamint jogi személyek ugyancsak jogi személyiséggel rendelkező szövetségeket hozhatnak létre. Ez által lépcsőzetesen és hierarchizáltan tagolt jogi személyek láncolata jöhet létre, aminek alapján jogi személyen belüli olyan belső jogalanyiságú szervezetek is létesülhetnek, amelyeknek szervezeten kívüli jogalanyiságuk nincs, csak szervezeten belülivel rendelkeznek.

Itt tulajdonképpen le is lehetne zárni fejtegetéseinket, a társadalom-gazdasági, valamint a hatalom centrikus mozgástörvények nyugodt körülmények között zajlanának és nem lengenének ki. A jogi személyiséget érintően ez összefügg azzal, hogy míg a korábbi jogalanyisági elméletek szerint abszolút jogképességgel csak a természetes személyek rendelkeztek, míg a jogi személyek jogképessége csak relatív volt, azaz csak arra a tevékenységre irányultak, amelyek ama működési profiljukba tartozott, amelyet az alapszabályuk, szervezeti-működési szabályzatuk, vagy a társasági szerződésük, jogszabály valamint tevékenységük nyilvántartásba vétele körülhatárol. Annak ellenére, hogy a gyakorlat és az annak alapján fennálló közfelfogás szerint ma is a jogi személy csak azt a tevékenységet folytathatja, és azzal összefüggésben köthet jogügyletet, amely tevékenységének jogszabályon alapuló statisztikai besorolásának megfelel és amelyet cégnyilvántartása tartalmaz. Ezt azért indokolt kihangsúlyozni, mert az óriásivá nőtt gigavállalatok tevékenységi

²⁴ Kauser Lipót: A jogi személyről. Debrecen, 1948.

körüket hajlamosak önhatalmúlag, hatósági megkérdezés és jóváhagyás nélkül kiterjeszteni. A mai viszony között pl. élelmiszeripari vállalat jogellenesen fegyvergyártásba kezd, vagy szakszervezet összejártsva különböző pártokkal politikai szervezkedések alanyaivá váljon. Ugyanakkor az is veszélyes, ha köztestület igyekszik alapító okiratban meghatározott működési kereteit fokozatosan tágítani hatalombővítés érdekében. Az ilyen és hasonló törekvések elszegése érdekében helyes lenne mind a köztestületek, mind pedig a magántestületek (egyesület és kereskedelmi társaságok, valamint az egyszemélyi gazdasági társasággal analóg egyéni céget is ide értve) esetében a Ptk.-ba is beiktatva visszatérni a jogi személyek relatív jogképességének a felfogásához.

Irodalomjegyzék

- Fritz FABRICIUS: Grundbegriffe des Handels-, und Gesellschaftsrecht, Kohlhammer Verlag, Stuttgart, Köln, Mainz, Berlin
- Joachim GERNHUBER: Bürgerliches recht. 3. Aufl. Verlag C.H. Beck , München, 1991.
- HEGEDŰS István: A termelőszövetkezeti tagsági viszony jogi alapkérdései. Közgazdasági Jogi Könyvkiadó, Bp. 1973.
- IRRIG Károly: A szövetkezetek a közgazdaságban. Első Kecskeméti Nyomda és Hírlapkiadó Rt. Budapest, 1937.
- T. ISSERT: The legal status of cooperatives in European countries Oxford, 1978.
- Uwe John: Die organisierte Rechtsperson. Duncker und Humblot, Berlin, 1977.
- Jura Europae, Droit du travail—Arbeitsrecht. Edition technique Juris Classeurs, Paris—C. H. Beck Verlag München/Berlin, I. 30.50--2.
- Henrik LANDESBURG: Szövetkezeti tan. Szövetkezeti Kutató Intézet, 28. kötet, Bp. 1961.
- KAUSER Lipót: A jogi személyről. Debrecen, 1948.
- L. P. FABRICIUS: Relativität der Rechtsfähigkeit, C. H. Beck Verlag, München, 1963. 1-21.
- NAGY László: A szövetkezeti jog alapkérdései. Akadémiai Kiadó, Bp. 1977.;
- NOVOTNI Zoltán: Jogalanyiség—Jogi személyiség. In: Miskolci Jogi Kar Actái, Tomus I. Fasc. 3. 73-75.
- Lambert PAUL: Szövetkezeti tan. Szövetkezeti Kutató Intézet, 26. kötet. Bp. 1961.
- PRUGBERGER Tamás – DOMOKOS József: Szövetkezeti típusok és tagjaik vállalkozási kapcsolatai. Kereskedelmi Szemle, 1989/9-10.;
- PRUGBERGER Tamás – OLAJOS István: A szövetkezet intézményének új jogi szabályozása (Kritikai értékelés). Jogtudományi Közlöny, 2001/12.
- PRUGBERGER Tamás : A szövetkezetek osztályozásának néhány újabb problémája a gazdasági folyamatok tükrében. Jogtudományi Közlöny, 1981/3.;
- PRUGBERGER Tamás: A jogalanyiség strukturális felfogásának megjelenése és alapproblémái a szövetkezetek gazdasági és szervezeti életében. Szövetkezeti Kutató Intézet Közlemények. 201. sz. kötet, Szöveg Kiadó, Budapest, 1987

-
- PRUGBERGER Tamás: A korszerű magyar szövetkezeti jogi szabályozás egyes tartalmi és formai kívánalmai. 73-85. In: Prugberger Tamás – Szilágyi Sándor: A szövetkezeti jog kulcskérdései a gazdaság átalakulásának folyamatában. Miskolci Egyetem Civilisztikai Intézetének a kiadása. Miskolc. 1991.
  - PRUGBERGER Tamás: A szocialista vállalkozás szövetkezeti formáinak jogi alapproblémái. Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények 171. Szövorg kiadás, Bp. 1983.
  - PRUGBERGER Tamás: A szövetkezet nem társaság? Figyelő, 1989/2.
  - PRUGBERGER Tamás: A szövetkezetek jogi intézményrendszere a gazdasági társasági jog átalakulásának folyamatában. 62-65.
  - PRUGBERGER Tamás: A szövetkezetek jogi szabályozásának lehetősége egy egységes vállalati törvény keretében (szövetkezeti jogi szempontból) Jogtudományi Közlöny, 1987/12.
  - Henzel REINHOLD: A szövetkezetek, Szövetkezeti Kutató Intézet, Közlemények, 23. Bp. 1961.
  - SÁRKÖZY Tamás: A jogi személy elméletének átalakulása. Vizsgálódás a szervezetek komplex jogalanyiségéről. Közgazdasági és Jogi K. Kiadó, Budapest, 1985. 16-17.);
  - SZÁSZY István: 5. cím: Magyar Nemzetközi Magánjog 2. fejezet, Személyi jog. In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog I. kötet, Általános rész. Személyi jog. 407, o.
  - SZLADITS Károly: A jogi személy, mint jogalany, 2. fejezet 3. pont In: Szladits (szerk.): Magyar Magánjog, Általános rész. Személyi jog, I. kötet, 568. o.
  - Ögr. Üyen Muharem TÜTÜNCÜ: A török gazdasági jog aktuális kérdései. Kulturuniversity of Istanbul. Vendégelőadás a Miskolci Egyetemen, 2023. márc. 29.
  - VILÁGHY Miklós – EÖRSI Gyula: Magyar Polgári Jog. I. kötet, Tankönyvkiadó, Budapest, 1962.
  - Karl ZEHETNER: Eine Genossenschaft expandiert. Selbstverwahrtene Betrieben in Frankreich. Mitbestimmung, 1-4./1981.
-
-

A fokozott veszéllyel járó tevékenység megítélése a technológiai fejlődés tükrében *

Stefán Ibolya **

Jelen tanulmány a szigorú felelősség rövid történeti áttekintését követően a fokozott veszéllyel járó tevékenység tanulmányozására fókuszál a technológiai fejlődés által életre hívott újítások, különösen az intelligens járművek alkalmazása vonatkozásában. Ennek keretében a fogalmi analízisen túl, a tényállás tekintetében az utóbbi évek bírói gyakorlata is vizsgálatra kerül.

Kulcsszavak: jogfejlődés, fokozott veszéllyel járó tevékenység, technológiai fejlődés, mesterséges intelligencia, intelligens járművek, Európai Unió

Examination of highly dangerous activity in light of technological development

After a brief historical overview of strict liability, the paper studies the highly dangerous activity in relation to the innovations of technological development, in particular the use of intelligent vehicles. Moreover, it focuses on conceptual analysis, as well as the examination of recent judicial practice.

Keywords: development of law, highly dangerous activity, technological development, artificial intelligence, intelligent cars, European Union

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.118>

„A magánjogi tudomány legszínesebb és legváltozatosabb területe kétségkívül a kártérítés tana. Nincs még egy olyan része a magánjognak, ahol a felfogásoknak oly sokféleségével, a véleményeknek oly szétágazóságával, az ellenmondásoknak oly szélsőségeivel találkozánk, mint itt; de nincs még egy oly része sem, amely az ezerféle kérdéseknek oly kifogyhatatlan mennyiségét vetné felszínre és tartaná állandóan napirenden, mint ez.”¹ (Dezső Gyula)

Bevezető gondolatok

Mind az ősi társadalmakban – kezdetben büntetésként –, mind napjainkban jelentős szerepet tölt be a kártérítési jog, az egyes jogrendszerek szerves

---

* „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

** Doktorjelölt, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola; Állam- és Jogtudományi Kar, Civilisztikai Tudományok Intézete, Polgári Jogi Intézeti Tanszék

¹ Dezső Gyula: *Az objektív kártérítés tana*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1917, 1. o.

részét képezve. Jelentősége vitathatatlan, hiszen egyfajta védelmet nyújt az állampolgárok számára, mivel a szabályozás károsodásuk bekövetkezése esetén a kártérítés lehetőségét biztosítja. A kártérítés reparatív funkciója mellett annak preventív funkciója is ismert, annál fogva, hogy a társadalom többi tagját is jogkövető magatartás tanúsításra 'ösztönzi', elrettenni a károkozástól, míg a represszív funkció révén lényegében magánjogi büntetésként is értékelhető.

A technológiai fejlődés által életre hívott újítások számos, eddig ismeretlen veszélyeket hordoznak magukban, amelyekre a jognak reagálnia kell. A múltban is megfigyelhető volt a technikai vívmányok kártérítési jogra gyakorolt hatása, gondoljunk csak a vaspályák vagy autók megjelenésére.

Jelen tanulmányukban rövid történeti kitekintés után a fokozott veszéllyel járó tevékenység vizsgálatára fókuszálunk a feltörekvő technológiák, különösen az intelligens járművek alkalmazása vonatkozásában. Ennek keretében a fogalmi analízisen túl, a tényállás tekintetében az utóbbi évek bírói gyakorlatára is kitérünk.

1. Történeti előzmények

1.1. Az objektív felelősséget megalapozó elméletek. A XVIII-XIX. század fordulóján jelentek meg a különböző vétkességet bíráló vélemények. Marton Géza *'A polgári jogi felelősség'* című művében többek között összefoglalja a vétkességi tan bírálatát, melyből két lényeges elemet kívánunk kiemelni, a vétkeségi elv elégtelenségét és annak bizonyítási nehézségét. Álláspontja szerint a vétkességi elv megfelelő alapot biztosít ugyan a büntetésnek, ám az ahhoz már kevés, hogy a társadalom érdekeit védő felelősségi rendszer bázisát képezze, így azt elégtelennek tartja. Ezen túlmenően úgy vélekedett, hogy a vétkesség bizonyítása meglehetősen nehézkes, mivel az *„a lelki élet belső, titkos folyamataiban gyökerezik"*. Ennélfogva, a vétkességre alapozott felelősség esetén a felperes bizonyítási kötelezettsége okán – a károsodáson túl – hátrányosabb helyzetbe kerül, s végső soron a károkozó alperes kerül kedvezőbb helyzetbe. Úgy vélekedett, hogy a korszakban megjelenő bizonyítási teher megfordítása – amit a nagyüzemek károkozása hívott életre – sem segít az igazságtalan helyzeten, mérsékeli ugyan valamelyest a felperes hátrányos helyzetét, ám azt nem szünteti meg, így tehát a megoldás másban keresendő.² A megoldáshoz fontos az objektív felelősséget megalapozó elméletek ismertetése.

A magánjogi felelősségre vonás alapját képező vétkesség elvetését, s a büntetőjogtól független alapra helyezett felelősségi rendszer kimunkálásának gondolata elsőként Binding 1872-es *'Die Normen und ihre Übertretung'* című munkájában jelent meg. Binding a problémát az *'okozási elv'* bevezetésével kívánta orvosolni. Álláspontja szerint a büntetés az állam válasza az állami parancs, s engedelmisségi kötelezettség vétkes megszegése miatt. Ennélfogva tehát a vétkesség a deliktumnak elengedhetetlen eleme, ám a magánjogi sérelem az egyén, nem pedig az állam sérelme. Ennek okán az egyén jogosult a kártérítés követelésére, melyhez azt kell bizonyítania, hogy a tettes okozta a kárt, aki pedig kárt okoz, köteles

---

² Marton Géza: *A polgári jogi felelősség*, Budapest, TRIORG Kft., 1993, 59–61. o.

azt megtéríteni. Binding elmélete tehát az aktív szereplőre – károkozóra – telepíti a kárviselési kötelezettséget. Binding-tól függetlenül hasonló eredményre jutott *Giacomo Venezian* bolognai professzor, aki szintén élesen bírálta a vétkességen alapuló felelősségi rendszert. Úgy vélekedett, hogy a jogsértésből eredő károk esetén nincs szükség más igazolásra, mint arra, hogy az megtörtént. Annak külön igazolása, a tettes akarátának vizsgálata azért nem központi elem – lényegében felesleges –, mert a kártérítés szükségszerű logikai következménye a károkozásnak. Ehhez kapcsolódóan mindenképpen kiemelendő *Dezső Gyula* álláspont: „...aki szerint azonban a vétkességi elv tulajdonképpen az alfaja az okozási elvnek, mert az az általános szabály, ami a legprimitívebb társadalomban is megjelenik, hogy „aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni.”³ Ezzel szemben *Kolosváry* az okozási elvet tartja az objektív felelősség bázisának: „Kártérítés iránti jog a magatartás alanya ellen irányul, sok esetekben azonban a kártérítés iránti jog bizonyos állapotok okozataiért, vagy bizonyos események eredményezte károkért nem azok közvetlen előidézője, szerzője, hanem oly 3-ik személy ellen irányul, kik a jogsérelemmel valamelyes – bár csak látszólagos – külső-kausalitásban állnak (másként való felelősség), legtöbbször azon felügyelet és gondosság okán, melyre a kárt előidéző momentumok tekintetében kötelezettekül tekintendők, habár a felügyelet elmulasztása terhükre, sok esetben inkább csak vélelemszerűen lesz megállapítható.”⁴

A *Victor Mataja* – részben *Adolf és Rudolf Merkel* – nevéhez fűződő a rómaiaknál ismert *cuius commodum, eius periculum* princípiumából levezetett 'aktív interesse elv' lényege, hogy ha a károkozásban egyik fél sem vétkes, akkor arra a félre telepítik a kárt, akinek az érdekében kifejtették a tevékenységet.

A vétlen felelősség motívumainak tanulmányozásakor fedezték fel a kutatók a 'prevenció elvét'. Ehhez kapcsolódóan kiemelendő *Exner* nézete, aki a vétlen vagy objektív felelősség mozgatórugójának a bizonyítási szükséghelyzetet tartotta. A bizonyítási teher vonatkozásában a prevenció elve lényegében kiegészíti a károsultat azzal, hogy elvágja a bizonyítási helyzet által biztosított kibúvókat, hiszen az elv a károkozót nagyobb gondosságra, körültekintésre sarkallja. A prevenció elvhez kapcsolódóan kiemelendő még *Gustav von Rümelin* munkássága, aki rámutatott arra, hogy a vétkességi felelősség alapját képező bonus paterfamilias gondossága pusztán egy átlagos középérték, ami a többség teljesítőképességéhez igazodik. Ugyanakkor bizonyos személyek teljesítőképessége ezt jóval meghaladja, ám az átlagos középérték miatt a nagyobb teljesítőképességgel bíró személyek is csak a szükségszerű, átlagos mértékben térítik meg a kárt, ami nem túl igazságos. Rümelin ezen probléma megoldására javasolja az *eredményért való felelősség* bevezetését, ezáltal a jobb anyagi helyzetben lévő személyeket kívánja rászorítani arra, hogy a teljesítőképességükhöz mértén térítsék meg az általuk okozott károkat.

³ Pusztahelyi Réka: A veszélyes üzemi felelősség egyes kérdései a XXI. században és az új Ptk. *Kolosváry Bálint Automobiljog* c. írása apropóján, in: *Kolosváry Bálint emlékkötet* (szerk.: Veress Emőd), Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Sapientia EMTE Kolozsvár Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015, 230. o.

⁴ *Kolosváry Bálint: A magyar magánjog tankönyve, II. kötet*, Budapest, Politzer, 1907, 310. o.

A *'méltányosság vagy túlnyomó érdek elve'* szintén római jogi gyökerekkel rendelkezik, ám az létét leginkább a modernkornak köszönheti, hiszen ekkor sikerült 'megvetnie lábát' a felelősségtan területén.⁵ Marton az alábbiak szerint foglalja össze az alapelve lényegét: *„...a bíró a kártérítés kiszabásánál nem szorítkozhat mereven a felelősségre vonás tényállási elemeinek vizsgálatára, hanem tekintetbe kell vennie a felek (mindkét fél) egyéni, főleg vagyoni viszonyait is, és mérlegelnie, mit jelent a kártérítéssel való megterhelés az adósra, illetőleg annak kimaradása a hitelezőre...”*⁶ Az elv elsőként az osztrák Polgári Törvénykönyvben jelent meg a cselekvőképtelen személyek felelősségre vonásához kapcsolódóan, majd a korabeli kódexek – Bürgerliches Gesetzbuch és a Code Civil (Belgique) – is átvették. Az alapelv alkalmazását élesen bírálták, sokan úgy vélték, hogy a vagyoni helyzet nem lehet döntő érv egy jogi vitában. Ezzel szemben Unger úgy vélte, hogy a méltányossági elv alkalmazásával a felek vagyoni teherbíró képességét figyelembe veszik, azt mérlegelik, s azzal lényegében a gyengébbeket, rosszabb helyzetben lévő polgárokat védik.

Szintén az objektív felelősség alátámasztására szolgált a nemzetgazdasági szemléletet hordozó *'kárfelosztás elve'* is, amely szerint a károk megtérítését a társadalomnak kell viselnie az állam által felállított intézményeken keresztül.

Az objektív felelősséget alátámasztó elméletek köréből kiemelendők a *'veszélyesség (veszélyeztetés) elvét'* szorgalmazó álláspontok, melyek lényege, hogy a szigorúbb tárgyi felelősség alkalmazását a különösen veszélyes tevékenységet folytató üzemek, vállalkozások léte alapozza meg. Max Rümelin szerint: *„...a mindennapi élet normális megnyilvánulásait jelentő emberi ténykedéseket lehetetlen volna a vétkességtől függetlenül szigorú felelősség alá vetni, mert az az egyénre nézve elviselhetetlen megkötöttséget jelentene, az egyén szükséges mozgásszabadságát tönkretenné.”*⁷ Meghaladva Rümelin gondolatait, ám vele egyetértve Müller-Erbach a teljes felelősségi rendszert a veszélyesség elvére kívánta helyezni, a vétkességi elv teljes kizárásával, ezáltal azt objektív alapra helyezve, mely a kimentés lehetőségét megnehezíti.

Végezetül, de nem utolsó sorban szólunk kell a korszakban kardinális jelentőséggel bíró francia *'risque crée'* tanáról is, amely a német megoldással volt hasonlatos – szintén az aktív interesse elv alapján állt –, ám attól függetlenül alakult ki. A francia bírói gyakorlat által kimunkált tan lényege, hogy a károsult helyett a károkozóra telepíti a bizonyítási szükséghelyzetből eredő nehézségeket.⁸

1.2. A hazai fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályozásának mérföldkövei. Jelen részben a hazai fokozott veszéllyel járó tevékenység szabályozásának néhány jelentősebb állomását kívánjuk felvillantani a teljesség igénye nélkül. Az Osztrák Polgári Törvénykönyvre és a vétkességi elvre alapozott hazai kártérítési jogban változást hozott az 1874. évi XVIII. törvénycikk, amely a vaspályák által okozott halál vagy testi sértés miatti felelősség kérdését szabályozta.

---

⁵ Marton: i.m. 74–80. o.

⁶ Marton: i.m. 80. o.

⁷ Marton: i.m. 83. o.

⁸ Marton: i.m. 85–87.

A vétkességen alapuló felelősség mellett megjelenő objektív felelősség térnyerése az ipartörvényeknek és az ipari munkások baleseti védelméről szóló törvénynek köszönhető. A vaspályák vonatkozásában alkalmazott tárgyi vagy vétlen felelősség később a villamos által okozott károk vonatkozásában is alkalmazandóvá vált. Összefoglalva tehát megállapítható, hogy a veszélyes üzemi tevékenységért való felelősséget a technikai fejlődés hívta életre.

Az 1900. évi Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetében már megjelentek a vétlen felelősség esetei: az épület, az állat által, veszélyes anyag tartásával, ipari tevékenységgel, veszélyes üzem működtetésével és ipari tevékenység folytatásával okozott károkért való felelősség.

Az 1913-as Ptk. tervezet újítása a méltányossági szabály alkalmazásában állt, amely megteremtette a lehetőséget arra, hogy a bíróság a vétlen személyt magatartása következményeiért felelősségre vonja a körülményekre és az érdekelt felek anyagi viszonyaira tekintettel. Ezt a szabályt az 1928. évi Magánjogi Törvényjavaslat (a továbbiakban: Mtj.) is átvette.⁹ Megjegyzendő, hogy az Mtj. megjelenésekor a bírói gyakorlatban már ismert volt a veszélyes üzemi tevékenység, ugyanakkor nem pusztán a veszélyességre alapozták az objektív felelősséget, hanem *„annak terjedelmére és természetére is fektette, ami a véletlen üzemi kár alapján támasztható kártérítési kötelek lehetőségét a technika haladásával párhuzamba helyezte.*¹⁰

Az 1959-es Ptk. (1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről, a továbbiakban: 'régi Ptk.')

alapvetően új alapokra helyezte a kártérítési felelősséget, egybefoglalva a szerződésen kívüli károkozásért való felelősség egyes eseteit. A régi Ptk. az Mtj.-vel szemben nem határozta meg tételesen az egyes veszélyes üzemi tevékenységeket, azok kialakítását a bírói gyakorlatra bízta, melyről később kívánunk szólni. A régi Ptk. szabályozta tovább a károsult felróható – de elhárítható – közrehatását is, mely magatartás kármegosztást eredményezhetett.

2. A fokozott veszéllyel járó tevékenység elméleti és gyakorlati vetületei

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) határozza meg a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség hatályos szabályait, a normaanyag szerint: *„Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni.*¹¹ A veszélyes üzemi tevékenység definiálása a bírói gyakorlatra hárult, mivel annak fogalma nem szerepelt a korábbi kódexben – 1959. évi IV. törvény – ahogyan, a jelenlegi Ptk.-ban sem. A felelősségi tényállás generálklauzula jellegéből adódóan lehetőséget teremt a bírói jogfejlesztésre, így a jogrendszer képes reagálni a technológiai fejlődés okán előálló újabb kihívásokra.¹²

⁹ Marton: i.m. 170–173.

¹⁰ Almási Antal: *A kötelmi jog kézikönyve*, Budapest, Tébe Kiadó Vállalat, 1926, 830. o.

¹¹ Ptk. 6:535. § (1) bekezdés

¹² A fokozott veszéllyel járó tevékenység tekintetében kiemelendő Eörsi Gyula *'A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség alapkérdéseiről'* című műve, melyben a veszélyesség fogalmát az alábbiak szerint ragadta meg: a) *„a legkisebb vétkesség is igen súlyos következményeket vonhat maga*

Az adott tevékenység fokozott veszélyessége tekintetében minden egyes ügyben külön kell döntenie a bírának,¹³ e tekintetben a *Kúria BH 2013.91. számú ítélete* nyújt segítséget a vizsgálandó szempontok meghatározása által.¹⁴ A Fővárosi Ítéletábla 6.Pf.22.067/2010/7. számú határozata részletezi a veszélyes üzemi tevékenységet az alábbiak szerint „...fokozott veszéllyel jár az a tevékenység, amelynek a folytatása során fellépő, viszonylag csekély mértékű rendellenesség is súlyos kárral fenyegető veszélyhelyzetet – életveszélyt, maradandó fogyatékoságot okozó sérülést, maradandó egészségromlás vagy tetemes vagyoni hátrány bekövetkezésének veszélyét – alakíthat ki. Fokozottan veszélyes a tevékenység akkor is, ha folytatójának csekélyebb mértékű vétkessége – akár enyhe fokú gondatlansága – ugyanilyen súlyos kárveszéllyel fenyegető helyzetet teremthet. Fokozottan veszélyes az a tevékenység is, ami – akár a tevékenység folytatásában bekövetkező rendellenesség, akár a tevékenységet folytató személy csekélyebb fokú vétkessége következtében – egyszerre nagyobb számú személy életét, testi épségét, egészségét vagy vagyonát fenyegető kárveszélyt idéz elő.” Ehhez kapcsolódóan megjegyzendő, hogy a ‘fokozott veszélyesség’ az eszköz működtetésében, a tevékenységben rejlik, nem pedig az adott tárgyban.

A fogalom meghatározáson túl a bírói jogfejlesztő tevékenységnek köszönhetően jelentek meg a veszélyes üzemi tevékenység esetcsoportjai is.¹⁵ E tekintetben a gépi meghajtású járművek (közúti,¹⁶ légi, vízi és vasúti járművek); a motoros és

---

*után, mert a veszélyt magában rejtő momentum a legkisebb gondatlanság káros következményeit is megsokszorozza (veszélyesség a vétkesség körében)... b) vétkességre tekintet nélkül is könnyen bekövetkezhet károsodás, ha a védekezés nem eléggé intenzív, habár vétkes mulasztásról nem lehet szó (veszélyesség a vétkességtől függetlenül).¹⁴ Eörsi utóbbit tekinti a fokozott felelősség területének. Álláspontja szerint a fokozott veszélyesség a különleges védekezést igénylő helyzetekre és ezen védekezés kártérítési szankcióval történő ösztönzésre vezethető vissza. Ezzel egyben ki is jelöli a fokozott veszélyesség határait úgy, mint a speciális védekezés a veszélyeztetés ellen és a károsult személy részéről történő preventív tevékenység kifejtése. Eörsi Gyula: *A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség alapkérdéseiről*, Különlenyomat az Állam- és Jogtudományi Intézet értesítője, III. kötet 4. számából, 378–379. o.*

¹³ Lábady Tamás: *Felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenységért*, in: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, 2. kötet* (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter), Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014, 2268–2269. o. (BH 2002.306.)

¹⁴ Ebben a körben kiemelendő az adott tevékenység tárgya, eszköze és a tevékenység teljes folyamata. Fuglinszky Ádám: *Kártérítési jog*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015. 352. o.

¹⁵ Vö. Eörsi 1960-as munkájában a fokozott veszélyesség tekintetében két tevékenységi kört emelt ki, a kezdetleges módon folytatott tevékenységet – pl. kútásás, gödörásás – itt a veszélyesség a kezdetlegességben rejlik, ám az fejlesztéssel kiküszöbölhető. Ezen túlmenően a koncentrált energia felhasználását, mely esetén a technikai koncentrált igénybevitelében áll a veszélyesség, ám az nem kiküszöbölhető „egyenminőségű erő harcáról” lévén szó. Eörsi: i.m. 380.

¹⁶ A vizsgált témakör kapcsán megjegyzendő *Kolosváry Bálint* 1908-as *‘Automobiljog, különös tekintettel az új osztrák autómobil-törvényre’* című munkája, amely a gépjárművek jogi megítélése hazánkba is kardinális jelentőséggel bírt. A szerző művében rávilágít a technikai fejlődés jogi szabályozásának szükségességére „Bár az autómobil története alig egy évtizedre tekinthet vissza, ez az évtized a technika oly szemképrázatosan rohamos haladásáról tanúskodik, hogy a gazdaság és forgalmi élet vívmányait nyomon követő jogéletnek, a külföldön, a megfelelő rendelkezések megtételéről már igen korán kellett gondoskodnia.” *Kolosváry tanulmányában az erőjárművek kifejezést használta, amelyek képesek voltak arra, hogy súlyos személyi sérüléseket és jelentős dologi károkat okozzanak, veszélyességük a nagy súly, mozgatóerő és a gyorsaság együttességében állt. Kolosváry Bálint: Automobiljog, különös tekintettel az új osztrák autómobil-törvényre*, Erdélyrészi Jogi Közlöny, 1908/37–38. szám, 368–373. o.

elektromos eszközök (pl. láncfűrész, mozgólépcső); a fegyverek, mérgező és robbanóanyagok (pl. lőfegyver használata)¹⁷ különböztethetjük meg. Kiemelendő, hogy az utóbbi években a bírósági gyakorlat nyomán a veszélyes üzemi tevékenység újabb esetcsoportja jelent meg, a szórakoztatás céljára használt eszközök és szolgáltatások (pl. mászófal, bobbálya üzemeltetése, rádióhullámokkal irányított modellrepülő működtetése).¹⁸ A rádióhullámokkal irányított modellrepülő működtetése kapcsán megfigyelhető „a veszélyes tevékenység mozzanatainak a kiszélesítése, kiterjesztése”. Egy nemzetközi modellrepülő-versenyen az egyik versenyző repülője irányíthatatlanná vált, az a nézők közé zuhant, kioltva ezzel egy házaspár életét. A polgári peres eljárás során a bíróság a modellrepülő működtetéséhez szükséges frekvenciasávot a fokozott veszéllyel járó tevékenységhez tartozónak minősítette, s az előállt – balesetet okozó – interferencia-zavart a tevékenység kockázati körén belül jelentkező okként értékelte. (BDT2010. 2236.). Egy másik jogesetben a fokozott veszéllyel járó tevékenységként került azonosításra a mászófal és maga a mászás is. *„A bíróság álláspontja szerint a 10 méter magasságot meghaladó meredek mászófal negatív falsíkok kialakításával, kisszámú kapaszkodási pont biztosításával önmagában veszélyes üzemnek minősül, de veszélyes üzem annak igénybevétele, maga a falmászás is mint extrém veszélyességű sport.”* Ennélfogva a kárfelelősségi kérdések a két veszélyes üzem egymás irányában fennálló felelősségi szabálya alapján oldhatók meg. (BH2005. 251.).

A technológiai fejlődés nyomán megjelenő újdonságok, különösen a mesterséges intelligencia és intelligens járművek, számos kérdést vetnek fel a jogi szabályozás kapcsán. A polgári jogi felelősség perspektíváját tekintve megállapítható, hogy az intelligens járművek két ok miatt is fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősülnek. Egyrészt a gépi meghajtás miatt, amely már több évtizede a veszélyes üzemi tevékenység 'klasszikus' kategóriájának tekinthető.¹⁹ Másrészt a feltörekvő technológiában számos olyan kockázat rejlik – komplexitás, átláthatatlanság, nyitottság, autonómia, kiszámíthatatlanság, adatalapú működés és sérülékenység²⁰ –, amelyek összessége adja annak veszélyességét. Az említett tényezők a fekete doboz effektusból fakadnak, ez esetben a kutatók számára sem világos a technológia által meghozott döntés. A mesterséges intelligencia-rendszerek, így az intelligens járművek algoritmusai is rengeteg adatot gyűjtenek, dolgoznak fel és tárolnak, ezzel fejlesztve, biztonságosabbá téve a gépjárművek alkalmazását. Az öntanuló mechanizmus kapcsán a gépi és mélytanulás meghatározóak. Előbbi *„az MI részhalmozát képező technikák körébe tartozik, amely lehetővé teszi a számítógépes rendszerek számára, hogy tanuljanak korábbi tapasztalataikból és fejlesszék saját*

¹⁷ Fuglinszky: i.m. 354–359. o.

¹⁸ Pusztahelyi Réka – Sági Edit – Tóth Gergő – Ujváriné Dr. Antal Edit: Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért, in: *Magyarázat a kártérítési jogról* (szerk.: Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla), Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2018, 109. o.

¹⁹ Vö. Kolosváry Bálint és Eörsi Gyula jelen tanulmányban hivatkozott műveit.

²⁰ *Liability for Artificial Intelligence and other emerging digital technologies*, European Commission, Brüsszel, 2019, 32. o. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1c5e30be-1197-11ea-8c1f-01aa75ed71a1/language-en> (Letöltés ideje: 2022.07.10.)

*magatartásukat egy meghatározott célra.*²¹ Utóbbi a gépi tanulás része, ahol a tanulási mechanizmus a neurális hálókön történik.²²

Az intelligens járművek fontos eleme a mesterséges intelligencia, ennél fogva annak kockázata a nevezett gépjárművek vonatkozásában is meghatározóak lesznek a szabályozási kérdések tisztázásakor, tehát mindezek figyelembevételével kell létrehozni az irányadó jogszabályokat. A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség normaanyag és a kikristályosodott bírói gyakorlat miatt hazánk szerencsés helyzetben van az új technológiák szabályozása tekintetében. Ahogy tanulmányunkban már utaltunk rá a felelősségi tényállás generálklauzula jellegű, 'a legáltalánosabb különös' így képes reagálnia a technikai és technológia fejlődés eredményeként megjelenő új veszélyekre, melyben a több évtizedes bírói gyakorlat is segítséget nyújt. Mindent egybevetve tehát elmondható, hogy az intelligens járművek bármely kategóriájáról²³ is legyen szó, a felelősségi kérdések rendezésében biztos alapot a veszélyes üzemi tevékenység szabályrendszere.

Összegzés

Jelen tanulmány fókuszában a fokozott veszéllyel járó tevékenység vizsgálata állt a technológiai fejlődés tükrében. E tekintetben röviden felvillantottuk az objektív felelősség kialakulását, amely a vizsgált felelősségi tényállás vonatkozásában kardinális jelentőségű, majd felvázoltuk a szabályozási törekvések néhány jelentősebb állomását, reflektálva az évtizedek során bekövetkezett technikai és technológiai változásokra, amelyek folyamatosan formálták a jogintézményt. Célunk az volt, hogy rávilágítsunk a tényre, a hazai felelősségi szabályok 'elbíráják' a mesterséges intelligencia, intelligens járművek és más újkeletű technológiák által elvárásokat, képesek megbirkózni a kihívásokkal. S habár maradnak még rendezésre váró kérdések például a termékfelelősség és a biztosítás területén, a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség normája megfelelő alapot biztosít a felelősségi kérdések rendezésére. Ugyanakkor fontos azt is figyelembe venni, hogy

---

²¹ Giang Nguyen – Stefan Dlugolinsky – Martin Bobák – Viet Tran – Álvaro García López – Ignacio Heredia – Peter Malík – Ladislav Hluchýn: Machine Learning and Deep Learning frameworks and libraries for large-scale data mining: a survey, *Artificial Intelligence Review* 2019/52, 78. o. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10462-018-09679-z.pdf> (Letöltés ideje: 2022.07.10.)

²² *Independent High-Level Expert Group on Artificial Intelligence – A definition of AI: Main Capabilities and Disciplines*, European Commission, Brüsszel, 2019, 4. https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/ai_hleg_definition_of_ai_18_december_1.pdf (Letöltés ideje: 2022.07.10.)

²³ A gépjármű-mérnökök társasága az intelligens járművek vonatkozásában hat különböző szintet különböztet meg az automatizáltság függvényében. E tekintetben a 0. szinten még nem automatizált a járművezetés, az 1. és 2. szinten csak a vezetést támogató rendszerekről beszélhetünk, míg a 3. és 4. szinten már bizonyos feltételek teljesülése esetén megjelenik az önvezetés lehetősége, végezetül az 5. szinten teljes automatizáltság mellett a gépjármű már önmagát irányítja. Vö. Society of Automotive Engineers: *Surface Vehicle Recommended Practice – Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles*, 28–32. o. <https://ca-times.brightspotcdn.com/54/02/2d5919914cfe9549e79721b12e66/j3016-202104.pdf> (Letöltés ideje: 2022.07.10.)

az új technológiák jellegüknél fogva határon átnyúlóak, így szükséges egy egységes keretrendszer kidolgozása legalább az Európai Unió tagállami szintjén, amely bizonyos kérdésekben iránymutatást nyújt az egyes országoknak.

Irodalomjegyzék

- ALMÁSI Antal: *A kötelmi jog kézikönyve*, Budapest, Tébe Kiadó Vállalat, 1926.
  - DEZSŐ Gyula: *Az objektív kártérítés tana*, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata.
  - EÖRSI Gyula: *A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség alapkérdéseiről*, Különlenyomat az Állam- és Jogtudományi Intézet értesítője, III. kötet 4. számából.
  - FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
  - Giang NGUYEN – Stefan DLUGOLINSKY – Martin BOBÁK – Viet TRAN – Álvaro García LÓPEZ – Ignacio HEREDIA – Peter MALÍK – Ladislav HLUCHÝIN: Machine Learning and Deep Learning frameworks and libraries for large-scale data mining: a survey, *Artificial Intelligence Review* 2019/52, 77–124. <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10462-018-09679-z.pdf> (Letöltés ideje: 2022.07.10.) <https://doi.org/10.1007/s10462-018-09679-z>
  - KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve, II. kötet*, Budapest, Politzer, 1907.
  - KOLOSVÁRY Bálint: *Automobiljog, különös tekintettel az új osztrák autotörvényre*, Erdélyrészi Jogi Közlöny, 1908/37–38. szám, 368–373.
  - LÁBADY Tamás: Felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenységért, in: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, 2. kötet* (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter), Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2014.
  - MARTON Géza: *A polgári jogi felelősség*, Budapest, TRIORG Kft., 1993.
  - PUSZTAHELYI Réka – SÁPI Edit – TÓTH Gergő – UJVÁRINÉ DR. ANTAL Edit: Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért, in: *Magyarázat a kártérítési jogról* (szerk.: Barta Judit – Barzó Tímea – Csák Csilla), Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2018, 62–164.
  - PUSZTAHELYI Réka: A veszélyes üzemi felelősség egyes kérdései a XXI. században és az új Ptk. Kolosváry Bálint Automobiljog c. írása apropóján, in: *Kolosváry Bálint emlékkötet* (szerk.: Veress Emőd), Kolozsvár, Erdélyi Református Egyházkerület, Sapientia EMTE Kolosváry Bálint Jogtudományi Kutatóközpont, 2015, 229–244.
  - Society of Automotive Engineers: *Surface Vehicle Recommended Practice – Taxonomy and Definitions for Terms Related to Driving Automation Systems for On-Road Motor Vehicles*. <https://ca-times.brightspotcdn.com/54/02/2d5919914cfe9549e79721b12e66/j3016-202104.pdf> (Letöltés ideje: 2022.07.10.)
-
-

A szerződés hatályáról – az európai és a magyar jogban

Szalma József*

A hatályos magyar Ptk., mint más európai Ptk., megkülönbözteti a szerződés érvényességét azaz érvénytelenségét, a hatályától, azaz hatálytalanságától. Érvénytelen szerződés főszabályként nem vált ki hatályt. Az érvénytelenségnek, az érvénytelenségi ok súlya és az ehhez mért szankció, jogkövetkezmény szerint, két alapvető változata van: az egyik a megtámadhatóság (vagy relatív semmisség), a másik a semmisség (vagy abszolút semmisség). A szerződés semmisségének oka a kényszerítő jogszabályok és a jóerkölcs megsértése. A jogügylet megtámadhatóságát az akarathibák (tévedés megtévesztés, kényszerhatás), tehát a magánérdek megsértése idézi elő. A hatálytalanság nem feltétlenül az érvénytelenség következtében áll be.

Kulcsszavak: feltétel és időhatározás, semmisség, megtámadhatóság, szerződés hatálya és hatálytalansága

Condition and effect of the legal transaction according to Hungarian and European law

In this work, the author analyzes the dissolving and suspensive conditions and time limits, as ancillary provisions of the contract (legal transaction), which make dependent the entry, cancellation or modification of the legal effect of the contract or the legal transaction from an uncertain, future circumstance not caused by the parties. On the contrary - the absolutely void contracts have no effect from the time they come into being, due to the law. The conditional contracts remain in effect from the beginning, although the effect of the will of the parties is limited. The (forbidden or impossible) conditions can also be void, and then in principle, they have no effect restrictions. In the case of relative nullity (contestability), which arises due to the lack of will (e.g. fallacy), the legal transaction loses its effect after the successful contestation on the part of the interested party, ex nunc.

Keywords: condition and timing, nullity, contestability, contract validity and invalidity

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2023.3.127>

1. Megemlékezés Eörsi Gyulára és munkásságára

Eörsi Gyula, magyar jogtudós, egyetemi tanár, akadémikus - (születési nevén Schleiffer Gyula) 1922. szeptember 9.-én született Budapesten, elhunyt ugyanott 1992 április 20.-án, - egyike volt a rendszerváltást megelőző korszak magyar

---

* Akadémikus, egyetemi tanár (emeritus), KRE ÁJK, Budapest; a Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia rendes tagja (Újvidék).

civilisztikáját meghatározó egyéniségeinek. Alkotói munkássága kiterjedt szinte a polgári jog egészére:¹ a *dologi* jogra², a *kötelmi* jogra, ezen belül is, a *kárfelelősségi jogra*,³ részben a családi és az öröklési jogra. Fenntartása volt a *személyiségi jogok* megsértésével kapcsolatos nem vagyoni kártérítéssel szemben. Közismert a több kiadást megért, a korabeli magyar polgári jog egészét felölelő *egyetemi tankönyve*, melyet Világhy Miklóssal karöltve írt.⁴ *Összehasonlító jogi* művében⁵, Eörsi a *jogtípusokat*, *jogcsoportokat*, *jogcsaládokat* kutatta. Beleértve az akkori ún. "szocialista" és ún. "kapitalista" "jogcsaládokat".⁶ Az utóbbi vizsgálatánál, figyelemmel volt a *germán*, *frankofon*, valamint *angolszász* jogcsaládokra, ezeknek jogi jellemzőire⁷. Nemkülönben elemezte *bírói jogot*, ami a klasszikus magyar és angol jogfejlődésre, azaz jogforrási rendszerre jellemző, vagyis a törvényi jog mellett, a bírói *jogfejlesztés* kérdéseit.⁸ Elemezte a *jogintézményeket*, mint a jog nucleusát, alapegységét.⁹ Vizsgálja a klasszikus jogelméleti kérdéseket, mint a *konvergencia*¹⁰, a *jogértelmezés* és az *analógia*¹¹, a *jog megkerülése*¹², a *méltányosság*¹³, a *generálklauzulák*¹⁴. Eörsi megkülönböztette, a spontán és az oktrojált *konvergenciát*, a polgári jog jogintézményi szinten történő azonos, vagy hasonló megoldást illetően.¹⁵ Eörsi a gazdasági mércék alapján, a *jog tagozódását* vizsgálta.¹⁶ A múlt század hetvenes éveiben induló *gazdasági reformok* idején támogatta a reformokat¹⁷, melyek nagyobb önállóságot kívántak biztosítani az egyébként állami tulajdonban maradt vállalkozásoknak.¹⁸ A *nemzetközi jogalkotás* területén legjelentősebb hozzájárulása a bécsi Vételi Egyezmény (1980) volt. A *hazai jog* szemszögéből jelentős szerepe volt az 1959. évi *Polgári Törvénykönyv* elfogadását illetően. E törvénykönyv, a rendszerváltás utáni első években helytálló módosításokkal, pl. a személyiségi jogok oltalmának bevezetésével, az új Ptk. (2013) meghozataláig "tovább élt". Az addig különálló Csjt és Gt. helytálló módosításokkal,

¹ Sárközi Tamás – Vékás Lajos: *Eörsi Gyula emlékkönyv*. HVG-ORAC, Budapest, 2002; Verebics János (szerk.): *Eörsi Gyula emlékkönyv*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018; Vékás Lajos: *Eörsi Gyula, a professzor és a jogtudós – 1922-1992, Jogtudományi Közlöny*, 2017/10., 421-430. o.

² Eörsi Gyula: A tulajdonátszállás kérdéséről, 1947; Eörsi Gyula: *A tulajdonjog fejlődése, - a kapitalizmus tulajdonjoga*, I-II, 1951.

³ Vö. pl. *A jogi felelősség alapproblémái, a polgári jogi felelősség*, 1961; *Elhatárolási problémák az anyagi felelősség körében*, Budapest, 1962; *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*, Budapest, 1966, stb. c. munkáiban.

⁴ Ld. *Magyar polgári jog*, Budapest, 1962).

⁵ Ld. *Összehasonlító polgári jog*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, mely angol nyelven is megjelent, 1979-ben.

⁶ Eörsi Gyula: *Összehasonlító polgári jog*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 61-98., 106. o.

⁷ Eörsi: i.m (1975), 106-184. o., ad 131.o.-francia jog, ad 141-német jog, recepció, 175. o.

⁸ Uo. 463-532.o.

⁹ Uo. 290. o.

¹⁰ Uo. 342. skk.

¹¹ Uo. 414. o.

¹² Uo. 415. o.

¹³ Uo. 441. o.

¹⁴ Uo. 448. o.

¹⁵ Uo. 344., 353-358. o.

¹⁶ Ld., *Jog – gazdaság – jogrendszer tagozódása*, Budapest, 1977.

¹⁷ Vö. Eörsi Gyula: *A gazdaságirányítás új rendszerére áttérés jogáról*, Budapest, 1968.

¹⁸ Ld. pl. in „A szocialista polgári jog alapproblémái”, Budapest, 1965, c. munkáját.

Vékás Lajosnak, a kodifikációs főbizottság elnökének köszönhetően, a helyére, a kódexbe került. Megmutatkozott, hogy a tulajdonjog ún., személyi tulajdonra való korlátozása (mely kívülről jövő, oktrojált „megoldás” volt, a kötelmi jog forgalmi (szerződési) részét is redukálta. Az új Ptk. joggal helyezte hatályon kívül a régít, kevés rendelkezésében, főként a kötelmi jog területén, igaz, itt is jelentős elvi jellegű módosításokkal, pl. a szerződési szabadság, teljes kártérítés, sérelemdíj stb. átvette a régi Ptk. egyes szabályait.¹⁹

2. A szerződés hatályáról

2.1. Általában a szerződés hatályáról (joghatásairól). A szerződés szakaszosan jön létre, és egyes szakaszok bizonyos hatályt válthatnak ki, mely eltér a végleges és teljes szerződés hatályától, azaz nem teljesítési, hanem felelősségi hatályt (joghatást) vált ki. A szerződés létrejövetelét megelőzi a *szerződéskötési tárgyalás*.²⁰ A szerződéskötési tárgyalás nem más, mint felek közötti címzett, egyoldalú ajánlati jellegű, szerződés elemeire vonatkozó nyilatkozatok sorozata. A tárgyalás mindaddig tart, amíg a felek között a szerződés minden vagy legalább lényeges elemét illető akarategység létre nem jön. Ebben a szakaszban kétféle nyilatkozat van, az egyik az *ajánlat*, a másik az *ajánlat elfogadása*. Amennyiben az ajánlatra a címzett módosító nyilatkozatot tesz, az új ajánlatnak minősül. Az ajánlattevő ajánlatához kötött, mindaddig, amíg ajánlatának a címzett részéről történő megfontolásra szükség van, vagy amennyiben az ajánlat határidőhöz fűződik, ennek lejártáig (*ajánlati kötöttség*). Pontosabban, a jelenlevők között a címzettekkel azonnal, távollevők között a beérkezési elmélet szerint az elfogadás megküldéséhez és ajánlóhoz beérkezéséhez szükséges ideig. A szerződéskötési tárgyalás folyamán a felek kötelesek jóhiszeműen eljárni, azaz a tárgyalást komolyan, *szerződéskötési szándékkal* (animus contrahendi) kell lefolytatni. Ez nem jelenti azt, hogy a felek kötelesek a szerződést megkötni, tekintettel arra, hogy a szerződési szabadság a tárgyalási szakaszban is érvényesül. A szerződéskötési szabadság ugyanis magában foglalja többek között azt, hogy a felek megköthetik, vagy visszaléphetnek a szerződés megkötésétől. A felek tehát a tárgyalás bármelyik szakaszában elállhatnak a további tárgyalástól, ha a másik fél ajánlata nem felel meg. Az a fél, aki a szerződéskötési tárgyalásba a tárgyalás elejétől kezdve szerződéskötési szándék nélkül vesz részt, vagy aki ugyan elállt a szándékától és mégis folytatja a tárgyalást, annak ellenére, hogy a szerződés nem jött létre, felelős a másik félnek, a rosszhiszemű tárgyalásból eredő káráért (pl. utazási költségek, stb.), a culpa in contrahendo hagyományos szabályai szerint. Ilymódon már a

¹⁹ Az „átmenetet” a régi Ptk-ról az új Ptk-ra, akár a szerződés hatálya tekintetében, többek között, Gárdos Péter munkái segítették elő, melyek a régi és az új Ptk. paragrafusonkénti összehasonlítását mutatták ki.

²⁰ Ld. Szalma József, Rosszhiszemű szerződéskötési tárgyalás során beálló polgári jogi felelősség, *Magyar Jog*, 2012/10, 577-588. o; uő, (József Szalma), „Culpa in contrahendo unter Berücksichtigung der Doctrin und Rechtsprechung in Serbien”, in: Welser (Hrsg.) *Haftung aus Verschulden beim Vertragsabschluss in Zentral- und Osteuropa*, Manz'sche Verlags und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2012, 167-204.o; uő: Felelősség a szerződésszegésért, *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica*, XXXIII (2015), 333-353. o.

tárgyalás is bizonyos szerződészerű hatályt vált ki. E felelősség azonban, jogi természetét illetően, nem minősül szerződési felelősségnek, hanem deliktualis jellegű (Savigny). Ha szerződő felek csupán a szerződés *fő elemeit* illetően (essentialia negotii) egyeztek meg, a mellékes elemeket illetően pedig nem, a szerződés létre jön, és a fő elemeket illetően kiváltja hatályát, a felek közötti kötelmi kötelezettségek létrejönnek. Ezt szakaszt *pontozatnak* nevezzük (punktáció, Punctation). Ha a felek a fennmaradó mellékes elemeket (incidentalialia negotii) illetően későbbi tárgyalások folyamán mégsem egyeztek meg, azért, hogy a pontozat teljes szerződési hatályt válthasson ki, lehetővé válik a mellékes elemek bírói közreműködés általi meghatározása. A *teljes szerződés* olyan szerződés, amely egyaránt tartalmazza az adott szerződés mind fő, mind mellékes elemeit. A pontozatos (ÖABGB, 885. par.) mely a felek között bíróilag érvényesíthető szerződési hatályt vált ki, meg kell különböztetni az *előszerződéstől* (Vorvertrag). Utóbbi, tárgyánál fogva, a feleket a jövőben egy másik szerződés megkötésére kötelezi, nem tartalmazván a jövőbeni szerződés sem fő, sem mellékes elemeit, csupán a jövőbeni *szerződés nevesítését*. Így ez a szerződés nem is válthat ki tipikus szerződési hatályt. Amennyiben az előszerződés egyik fele nem hajlandó a választott szerződés megkötésére, nem marasztalható a jövőbeni szerződés teljesítésére, s csupán rosszhiszeműsége esetén vonható kártérítési felelősségre. Ám nem tekinthető az elálló fél rosszhiszeműnek, ha arra hivatkozik, hogy az adott, nevesített szerződés a szerződés megkötésének esedékes időpontjában, többé nem felel meg elvárásainak.

A létrejött szerződés rendszerint *azonnal kiváltja hatályát*: a felek közötti kötelezettségek *nyomban esedékesek*, kivéve, ha a kötelezettségek teljesítése a felek által megszabott határidőhöz fűződik. A létrejött szerződés azonban számos oknál fogva *nem váltja ki azonnali hatályát*. A hatály beálltanak hiánya két lényeges ok-csoportra bontható: a) az egyik a felek akaratótól függ, b) a másik a törvényi jogszabályoktól. Az első csoportba tartozik az az eset, melynél a felek a már létrejött szerződés hatályának beálltát *feltételhez* vagy *időhatározáshoz* fűzték. A második csoportba tartozik a törvény „akarata” szerinti hatálykizáró, vagy hatályt halasztó esetek sora, amikor a hatály azért marad el, vagy válik kérdésessé, mert a szerződés kényszerítő jogszabály megsértése miatt *semmiss* vagy jogügyleti akarathiba miatt *megtámadható*, közös nevükön, ha *érvénytelenek* (unwirksame Verträge, n., nullité, fr.), továbbá, ha a szerződési kötelem *elévült*, nemkülönben, ha *nemlétezőnek* minősül (pl. dissens - féreértés esetében). Semmisség esetében a hatály (joghatás) kezdettől fogva nem áll be. A semmiss szerződés hatálya azonban részben (csonkán) beállhat, *részleges semmisség* esetében, vagyis, amikor a szerződés érvényben tartható a semmiss részek megállapítása után is, valamint abban az esetben, ha az érvénytelen szerződés valamely más, érvényes szerződéssé alakul át, a felek kezdeményezésére és bírói segédlettel (konverzió).²¹

²¹V. ö: Philippe Simler, *La nullité partielle des actes juridiques* (préface Alex Weil), Librairie générale de droit et de jurisprudence, R. Picon et R. Durand –Auzias, Paris, 1969, a részleges semmisség érintheti a túlméretezett ár csökkentését, pl. a felént túli sérelem esetében, 271.o., vagy annak a szerződési rendelkezésnek a megsemmisítését mely kényszerhatásra jött létre, 286. o.; érintheti azonban valamely szerződési klauzula redukcióját (megsemmisítését), pl. a végrendeletben (indokolatlanul, jogellenesen)

Formahiányos semmis szerződés hatálya rendszerint akkor is fenntartható, ha a felek kölcsönösen teljesítettek.²² A *formális szerződések* csak akkor váltanak ki hatályt, ha a felek jogügyleti akaratukat a törvény által előírt alaki kellékbe foglalják, legalább a szerződés lényeges elemeit illetően (forma dat esse rei). Az új Ptk. rendelkezései a forma tekintetében hiányosak, átadván a külön törvényi szabályozásnak (közjegyzői törvény). Utóbbi több módosítás érte, ami nem tett „jót” a jobbiztonságnak. A hagyományos formális szerződésekre vonatkozó szabályok a Ptk.-ra és nem a külön törvényre tartoznak. Nem tűnik elegendőnek az, hogy a Ptk. egyébként teljesen elfogadhatóan, meghirdeti a konszenzualizmus elvét, mint főszabályt, és a formalitás elvét, mint kivételt. A hagyományos (európai) doktrína értelmében (pl. Werner Flume),²³ meg kell különböztetni azt a formát, amely a törvény alapján kötelező, attól a formától, amit az adott szerződésre nézve a felek előszerződésükben a főszerződésre nézve, kötelzőnek tartják. Ilyenkor felmerül a kérdés, hogy mikor jött létre a szerződés. A válasz az, hogy amennyiben adott szerződés formátlan, a szerződés a lényeges elemekről szóló egyszerű (szóbeli) akaratmegegyezés időpontjában jön létre, az ezt követően történő formába iktatás (pl. teljes bizonyítási erejű formába helyezés) jelentősége a bizonyítást segíti elő, pl. nem vitathatók a formába helyezett elemek. Ha a felek a mellékes kikötéseket is az adott formába iktatták, a formális szerződés teljes. A szerződés kötelező formáját tehát nemcsak a törvény írhatja elő, hanem a felek is, előszerződésükkel, egymástól elvben nem különböző jogkövetkezményekkel. A különbség csupán abban van, hogy a szerződéses forma esetében a konszenzualitás térfélen, legalábbis a külföldi doktrína értelmében, a szerződés tartalma függhet a szóbeli megegyezés tartalmától is. A magyar jogban azonban, figyelemmel a közjegyzői formára vonatkozó rendelkezésekre, a formátlan szerződés közjegyzői formába helyezése, úgy tűnik, abszolút, tehát más tartalomra vonatkozó bizonyítékot kizáró bizonyítékként szerepel, a szóbeli megegyezés tartalmát „törölve”. A formaköteles szerződéseknel a felek szerződésüket csak a kötelező formába iktatott akaratmegegyezésükkel módosíthatják. Amennyiben a törvény az adott szerződésre nézve nem írt elő kötelező alaki kelléket, a szerződés a felek egyszerű, formátlan, szóbeli akaratmegegyezéssel hozták létre (solo consensu). Ha a szerződés formális, akkor az ajánlatot és az elfogadási nyilatkozatot is a megfelelő formában kell megadni, különben érvénytelenek. A nemformális szerződés megköthető *ráutaló* (konkludens) magatartással. Ez elsősorban az elfogadás egyik módja, a kifejezett nyilatkozat helyett. Az ajánlat főszabályként csak kifejezett akaratnyilatkozattal tehető meg, annál inkább, mert az ajánlatnak tartalmaznia kell a szerződés fő elemeit. Az elfogadás azonban konszenzuális szerződés esetén történhet konkludens uton is. Az *árjegyzékek* megküldése rendszerint nem jelent ajánlatot, hanem csupán az *ajánlattételre való felhívást*. Az ajánlattétel utáni „hallgatás” nem jelent elfogadást.

---

kivételezett öröklési sorrend tekintetében, 294. o.; vonatkozhat a jogellenes felelősségkizáró klauzulákra, 297.o. A részleges semmisségre vonatkozó elméletekről, ld. uő. 309-353. o.

²² A szabály a svájci Kt.-ből, - 1811, 1911 - ered, a hatályos magyar Ptk. is elfogadja.

²³ Ld. pl. Werner Flume, *Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts*. 2. kiadás, Berlin, Heidelberg, New York, Springer Verlag, II. kötet, Das Rechtsgeschäft, 1965; uő, Rechtsgeschäft und Privatautonomie, *Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Deutsche Juristentage*, I. kötet, 1960.

Ha a felek *jelenlevők*, az ajánlatra a címzettnek azonnal, vagy az ajánlatban előírányzott határidőn belül kell válaszolnia. *Távollevők* (akik nincsenek egy helyiségben, közvetlen elektronikus, vagy egyéb olyan kommunikációs kapcsolatban, mely lehetővé teszi a másik fél nyilatkozatával kapcsolatos közvetlen reagálást), közötti szerződés esetében a szerződés megkötése és ezáltal hatálya tekintetében hagyományosan négy elmélet ismeretes. Az első, ún. egyetértési elmélet szerint, a szerződés akkor jött létre, amikor a címzett elfogadta az ajánlatot. A második, küldési elmélet (mail box theorie) szerint, a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánlott elküldte az ajánlat elfogadásáról szóló nyilatkozatát. A harmadik, (beérkezési) elmélet szerint a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánlat elfogadása beérkezett a címzethez. A negyedik (megismerési) elmélet szerint, a szerződés akkor jön létre, amikor az ajánló megismerte a címzettnek az ajánlat elfogadásáról szóló nyilatkozatát. A legtöbb európai Ptk., így a magyar Ptk. is, a beérkezési elméletet fogadja el.

A *nemlétező szerződésnek* több válfaja van. Az első szerint a szerződés megkötése során hiányzik a szerződéskötési akarat (animus contrahendi); a második szerint hiányzanak a szerződés létrejövetelének feltételei, pl. cselekvőképesség, tárgy, tartalom; a harmadik szerint hiányzik a „komolyság”. A komolyság (animus contrahendi) követelményének hiányára a szerződéskötés körülményei (pl. színházi előadás során megkötött szerződés), vagy szerződéskötés során a felek magatartása (pl. tréfa, Scherz) utalhatnak arra, hogy a felek igazán nem kívántak szerződést kötni. A negyedik szerint a szerződés azért nemlétező, mert kényszerhatás (vis absoluta) útján jött létre. A nemlétező szerződés kezdettől fogva nem vált ki hatályt, nem konvertálható, nem újítható. Vitatott, hogy kényszer hatására megkötött akarathibás szerződés nemlétező, avagy (megtámadhatóan) semmis. (Pl. a francia jogban, de úgy tűnik, a magyar jogban is, csupán megtámadható). Szemben a nemlétező szerződéssel a megtámadható szerződések a megtámadási határidő sikertelen elteltével, érvényessé válnak és ily módon hatályuk teljes mértékben, a kezdettől fogva helyre áll (konvalidáció). A semmis szerződések konvertálhatók, átalakíthatók más érvényes szerződéssé (konverzió). A nemlétező szerződést követő szerződés új szerződésnek minősül, nem tekinthető novationak (újításnak).²⁴ Meg kell különböztetni a *lehetetlenülést*, a nemlétező szerződéstől. A lehetetlenülés, az *érvényes szerződés tárgyának utólagos akadályáról* szól (utólagos lehetetlenülés, nachträgliche Unmöglichkeit). Azonban a kezdettől fogva lehetetlen tárgy a szerződés nemlétező voltára utal.²⁵ A nemlétező szerződés a szerződés semmisségéhez hasonlóan, kezdettől fogva nem vált ki semmilyen hatályt.²⁶

²⁴ A magyar jogban, ld. Siklósi Iván, A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra, *Acta facultatis politico - juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös*, tom. L, ann. 2013, ad 79. o.

²⁵ Vö.: pl. Wolfgang Fikentscher, *Schuldrecht*, Sechste Auflage, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1976, 188-190. o. A lehetetlenülés a kezdeti és utólagos mellett, lehet objektív, szubjektív, tartós, ideiglenes, teljes és részleges (i. mű, 189. o).

²⁶ A magyar jogirodalomban, ld. pl., Siklósi Iván, A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra, *Acta facultatis politico - juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös*, tom. L, ann. 2013, ad 79. o. A francia jogirodalom és legfelsőbb bírői gyakorlat (Cour de cassation) a nemlétező szerződés (inexistence du contrat) fogalmát

Nemlétező szerződés jogkövetkezményeit vonja magával a *disszens* (félreértés) esete.

Ha a szerződés hatálya a szerződés megkötésének következményeként, a felek között létrejött jogokat és kötelezettségeket, a *joghatást* (Wirkung des Rechtsgeschäfts, des Vertrags) értjük. Megkülönböztetvén hatályba lépéstől (Inkraftreten), mely inkább a törvényre, mint a szerződésre vonatkozatható.

A szerződés hatályára befolyást gyakorol a *pacta sunt servanda* és a *clausula rebus sic stantibus* elmélete. Az első szerint a szerződés a felek egyetértő akarata alapján úgy kötelezi a feleket, mint a törvény és úgy, ahogyan a szerződés szól. A másik, majd csak a XX. század első évtizedeiben érvényesülő elmélet szerint, a szerződés akkor kötelezi a feleket, úgy ahogyan megállapodtak, ha a tartós, visszerhes szerződés esetében, a szerződés megkötésének időpontjában fennálló körülmények a szerződés teljesítésének időpontjáig, lényegesen nem változtak meg. A *clausula rebus sic stantibus* törvényi bevezetésére első ízben az olasz Codice civilben (1942) került sor. A francia Code civil megváltoztatása nélkül, a Conseil d'État-nak (Államtanácsnak) gyakorlatában már 1916-ban érvényesül a szerződés megváltozott körülmények matti, érdekelt fél által indítványozott bírói módosítására irányuló intézmény. Végül, a francia Code civil-be a *rebus sic stantibus* szabályának bevezetésére a 2016. évi átfogó kötelmi jogi reform során került sor.²⁷ Az új magyar Ptk. méltán fogadja el ezt a jogintézményt, elismervén, hogy a tartós visszerhes szerződéseket úgy kell teljesíteni, ahogyan a szerződés szól. Kivételt képez, ha szerződés megkötését követően előállott,előre láthatatlan, a felek által elő nem idézett olyan körülmény következtében mely nem tartozik a rendes üzleti kockázatok körébe, a szerződés változatlan feltételek melletti teljesítése a szerződő fél lényeges

---

elsősorban a házassági szerződéshez (contrat de mariage inexistant) fűzi, amennyiben hiányzik a felek szabad akarata, egyetértése. Egyébként két fontos oka lehet a nemlétező szerződésnek. Az egyik a *szerződési rendelkezések meghatározatlansága* (incertaine), a másik a *szerződés tartalmának (gyakorlati) használhatatlansága* (inutile), pl. a tárgy lehetetlen. A jogirodalom megegyezik abban, hogy a nemlétező szerződések esetében a semmis szerződés (nullité) szabályait kell, értelemszerűen alkalmazni, kivéve a konverziót. Ld., Ambrois Colin, Henri Capitant, i. mű, ad 424. o. 748. széljegyzetszám. Más kiemelkedő francia szerzők is, megkülönböztetik a nemlétező szerződést, az abszolút és a relatív semmis szerződéstől. Az abszolút és a relatív semmisség (nullité absolues et nullités relatives), kapcsán megállapítják, hogy az abszolút semmis szerződés olyan, amely ellentétben áll a közreaddal (l'ordre public) (Code civil, 6. szakasz), vagy amelynek jogcíme (cause) tilos, továbbá amely ellentétben áll egy konkrét jogszabály tilalmával, pl. uzsoratilalommal, vagy kényszerítő jogszabály rendeltetésével, céljával, szellemével (la fraude), tehát törvénykerülő (agere in fraudem legis). Ezzel szemben, a relatív semmis szerződés a szerződő felek érdekeit sérti és akarathiba (vices du consentement) miatt megtámadható. Mind az abszolút, mind a relatív semmis szerződés semmisségét a bíróság mondja ki, megszabván, az egyoldalú, vagy kölcsönös teljesítés esetén, a konkrét helyreállítási jogkövetkezményeket, azaz az előző helyzet helyreállításának módját, - az abszolút semmis szerződéseknél a megkötés időpontjától, a relatív semmis szerződéseknél - kezdve a semmisség bírósági megállapításától. A relatív semmis szerződések konfirmálhatók (konvalidálhatók, érvényessé válhatnak), ha megszűnt a megtámadási ok, vagy amennyiben az érintett nem élt, a megtámadási határidőn belül, megtámadási jogával. *A nemlétező szerződés, szemben a semmis és megtámadható szerződésekkel, se nem konvalidálható se nem konvertálható.* Ld., Henri et Léon Mazeaud, Jean Mazeaud, *Leçons de droit civil, tome deuxième; Obligations; théorie générale*, 2.e édition, éditions Montchrestien, Paris, 1962, 244 - 270. o.

²⁷ Code civil (Ord. No 2016-131 du 10 févr. 2016, art. 2, art. 1195), in: Code civil, Dalloz, Paris, 2020, 116. édition, 1438. o.

jogi érdekét sértené. Ilyekor az érdekelt fél igényelheti a bírói uton történő szerződésmódosítást²⁸

A *visszterhes szerződések különleges hatálya* (a nem teljesítési kifogás, *exceptio non adimpleti contractus*) a kölcsönös szolgáltatások egymással való feltételezettségén alapul. Amennyiben ugyanis az egyik szerződő fél a másikat teljesítésre marasztaló kereseti kérelemmel hívja fel a teljesítésre, a másik, alperes fél ideiglenesen, nemteljesítési kifogással, halaszthatja a teljesítést, azaz elháríthatja, elutasíthatja a felperes kérelmét, kifogásolván, hogy megelőzően a felperes sem volt kész a teljesítésre. Az *ingyenes szerződések* egyoldalúan kötelezőek, kötelezik az ígértevéőt, pl. az ajándékozót.

A szerződés hatályát különbözőképpen befolyásolja az előzetes és utólagos teljesítési *lehetetlenülés*. Az előzetes lehetetlenülés akkor áll fenn, ha a leszerződött szolgáltatás tárgya lehetetlen. Ez esetben a szerződés nemlétezőnek tekinthető és így a szerződésnek, kezdettől fogva, nincs hatálya. Az utólagos lehetetlenülés akkor áll be, ha a kezdetben lehetséges (egyedileg meghatározott tárgy a szerződés teljesítésének időpontjáig válik lehetetlenné, pl. erőhatalom által tönkre megy, megsemmisül). Ekkor a szerződés továbbra is érvényben marad. Csúpan teljesítési akadály lép fel. Ha az akadály megvalósulása a másik szerződő félnek felróható, teljesítés helyett a jóhiszemű fél kérheti a kár megtérítését. Az előzetes lehetetlenülés (pl. lehetlen tárgy) a szerződés lehetlenné teszi, míg az utólagis lehetetlenülés csúpan a teljesítést érinti, és egymagában nem vált ki érvényességi következményeket.

Ha a szerződés kötelezettje *vagylagos* szolgáltatást ígér (*duae rei in obligatio, una in solutio*), az egyik szolgáltatás tárgyának véletlen tönkremenetele megszünteti a kötelem vagylagosságát, így a választási jogosultságot is, az összetett kötelem egyszerű kötemmé válik (a szolgáltatások koncentrációja).

Főszabály az, hogy a szerződésben ígért szolgáltatás teljesítése teljes egészében, azaz egyszerre történik. Kivételt képeznek az időszakonként, szabályos időközönként *ismétlődő szolgáltatásokat* tartalmazó szerződések, pl. a vételár részletekben való törlesztése, az élethossziglani eltartási szerződésnél (a hatályos magyar jogban: tartási szerződés), az eltartottnak járó megszabott pénzbeli szolgáltatás, havonta ismétlődő kötelezettség.

A hagyományos *reálszerződések* (*mutuum, commodatum, pignus*), a hatályos magyar jogban pl- a letét²⁹, foglaló, (kézi és jel)zálog³⁰, konstitutív,

²⁸ Ld., Ptk., 6:192. paragrafus, (1), (2) bekezdés (bíróági szerződésmódosítás).

²⁹ Ld. Szalma József, Letéti szerződés, *Glossa Iuridica*, KRE ÁJK, Budapest, 2018/1-2, sz.63-94.o; uő: A letéti szerződés az európai és a magyar jogban, *Magyar Jog*, Budapest, 2018/7-8, sz., 433-442.o.

³⁰ Az újabb magyar jogirodalomban főként a kézi zálogjogi szerződés (klasszikus) járulékos jellege vált vitássá. Vannak akik a független zálogjog mellett szállnak síkra, mellőzve, egyes esetkörben, a járulékos jelleget (ld. Leszkoven László, *A zálogjog új szabályai*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2001,151. o.; uő, *A zálogjog új szabályai*, JK, 2003/4, as 201.o.; Bodzási Balázs, *A önálló zálogjog hatályos és jövőbeli szabályozásának összehasonlítása*, Themis, 2007, decemberi sz., 4-21.o.; uő, *Javaslat az önálló zálogjog újraszabályozására*, Polgári Jogi Kodifikáció, 2007/1, 12-26.o.; uő, *Az alzálogjogról*, Acta – Iustum Aequorum Salutare, XVII,2021/1.9-26.o.; Anka Márton Tibor, Anka Tibor, Bodzási Balázs, Leszkoven László, Pomeisl András, (szerk. Bodzási Balázs, *Hitelbiztosítékok*, HVG ORAC, Budapest, 2016, Zálogjog,729. o.; Barzó Tímea, Papp Tekla (szerk.), *Civilisztika II*, Dologi jog, Felelősségtan,

szerződéskeletkeztető elemét sem a jogügyleti akaratnyilatkozat, sem az alakszerűség, hanem az ígért dolog *átadása* képezi. A reálszerződéseknél az egybehangzó akaratnyilatkozat előszerződést hoz létre, a főszerződés megkötésére majd csak az átadás időpontjában kerül sor, – ettől kezdve váltja ki a szerződés a kívánt joghatást. Egyúttal a reálszerződések egyoldalóan kötelezőek.

Az *ingyenes* szerződések lehetnek vegyesek is, részben ingyenesek, részben visszerhesek (negotium mixtum), pl. a meghagyással feltételezett ajándékozásnál. Az ajándékozás a konszenzuális koncepció értelmében akkor lehet konszenzuális, ha a tárgy ingó, azonban formálisnak minősíthető, ha a tárgy ingatlan. Ha e szerződés konszenzuális, az ajánlat elfogadásával jön létre. Hatálya azonban sajátos, mert az ajándékozó az ajándékot szükséghelyzetben visszavonhatja.

A *szerződésszegés* (késedelem, a hibás teljesítés és a részbeni teljesítés) nem szünteti meg a szerződés hatályát, de a meglévő kötelezettségek mellett (primáris, elsődleges kötelezettség), új kötelezettséget is létre hoz, mégpedig a *hibás teljesítés* miatti *kártérítést* (szekundáris, vagy másodlagos felelősség).

A *felelősségkizáró*, vagy *felelősségkorlátozó szerződési klauzulák* akkor érvénytelenek, ha ezeket a törvény jogellenesnek tartja (pl. a magyar jogban, a hatályos Ptk. értelmében, semmisnek minősül a testi sértésért való felelősség kizárása).

Fogyasztói szerződéseknél, ha az egyik fél *általános üzletkötési feltételeket* szab meg (hoz létre), e feltételek hatást gyakorolhatnak a szerződés hatályára, olyan értelemben, hogy a megkötött szerződés részeivé, tartalmává válnak, törvényi rendelkezés alapján (ex lege), akár anélkül, hogy ez említést nyerne a szerződésben. A hatályos magyar jogban azzal a feltétellel, ha a másik szerződő fél, a fogyasztó, a szerződés megkötése előtt megismerhette ezeket a feltételeket és egyetértett velük.³¹

2.2. A szerződés hatályának differenciálódása. A szerződés *érvénytelensége* beállhat *törvényi jogszabály* (semmisség, megtámadhatóság, előzetes lehetetlenülés), *vagy a szerződési rendelkezés* (feltétel) alapján. Az érvényes szerződésnek ideiglenesen, vagy tartósan megszűnhet, vagy módosulhat a hatálya, a felek egyetértő jogügyleti mellékkikötése alapján, feltétel és időhatározás útján.³² A magyar Ptk. szerint: „Az érvénytelen szerződés a törvény által meghatározott, a szerződéskötéskor fennálló ok miatt nem váltja ki a kívánt joghatást. (...) Az

---

Dialóg Campus, Budapest, 2019, A zálogjog,191-214.o.- A dilemmákról ld., Harmathy Attila, *A szerződést biztosító mellékkötelezettségek*, 6: *A zálogjog*, Polgári jog - Kommentár a gyakorlat számára, 2. kiadás, szerk. Petrik Ferenc, HVG ORAC Budapest, 2006, 819-847.o.. A Ptk. vonatkozó módosítására 2016-ban került sor. Ld. a Ptk. 5:86. paragrafusát (zálogjog); 5:89. paragrafusát (zálogszerződés); 5:94. paragrafusát (kézizálogjog); 5:93. paragrafusát (jelzálog), továbbá az 1997.évi CXLI. INYT tv-t és módosításait.

³¹ Ld. Ptk. 6:78. paragrafus (1) bekezdés.

³² A Ptk. 6:119. paragrafusa szól a *hatálytalan szerződés joghatásáról*:»(1) Ha a szerződés hatálya nem állt be, vagy a szerződés hatályát veszítette, ide értve azt az esetet is, ha a szerződéshez a harmadik személy beleegyezése vagy a hatóság jóváhagyása hiányzik, vagy azt megtagadták - *a szerződés teljesítése nem követelhető.* (2) A hatálytalan szerződés alapján történt teljesítésekre az *érvénytelen szerződés* jogkövetkezményeit kell megfelelően alkalmazni.« A Ptk. érvénytelenségi jogkövetkezményeire vonatkozó szabályokat, ld. a 6:108 - 6:115. paragrafusaiban.

érvénytelenség oka keletkezhet a szerződési akaratban, a szerződési nyilatkozatban, illetve a célzott joghatásban.”³³ *Érvényes szerződés* (validité du contrat, fr.) létrejövetelét a külföldi Ptk-k is attól teszik függővé, hogy a felek eleget tettek-e a létrejövetel törvénnyel előírt feltételeinek.³⁴ A *hatály, joghatás* (Wirkung des Rechtsgeschäfts, n., éffets de contrats, fr.) fogalma alatt érthetők a szerződési kötelelem útján, felek között egyetértő, szabad akaratukkal létre hozott kölcsönös jogok és kötelezettségek,³⁵ és ezek bírói uton is megvalósítható érvényesíthetősége. A szerződés hatálya rendszerint az érvényes szerződés megkötésével egyidőben áll be. A *feltétellel* azonban, mint a szerződésbe iktatott mellékkikötéssel, egy jövőbeni bizonytalan eseménnyel, a felek korlátozhatják a hatályt, olymódon, hogy a szerződés létrejövetele utáni időpontra halaszthatják a létrejött szerződés hatályának beálltát, vagy a szerződés megkötésekor beálló, azonnali hatályt megszüntethetik, továbbá módosíthatják. A tételes magyar jog, azaz a Ptk. 6:108. paragrafusa (1) bekezdésének meghatározása szerint, érvénytelen szerződésre jogosultságot alapítani és a szerződés teljesítését követelni nem lehet. Az osztrák Ptk. 869. paragrafusa szerint: „A szerződés érvényességéhez szükséges a felek szabad, komoly, érthető egyetértése. Ha a nyilatkozat érthetetlen, teljesen meghatározhatatlan, vagy az elfogadás az ajánlathoz képest más feltétel szerint történt, a szerződés nem jön létre. Aki harmadik személy kedvezményezése (előnybe helyezése) céljából érthetetlen kifejezéseket használ, vagy látszólagos cselekményt hajt végre (Scheinhandlung) köteles kártérítést fizetni a másik szerződő félnek”.³⁶

³³ Ld. Vékás Lajos: *Szerződési jog, Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2021, 110. o. 246, 248. sz. széljegyzet; Kiss Gábor – Sándor István: *A szerződések érvénytelensége*, második hatályosított kiadás, HVG-Orac, Budapest, 2014, 15-63. o.

³⁴ Így pl., a francia Code civil (Cc) korábbi, kötelmi jogi reform előtti 1108. szakaszában az akaratmegegyezést, a cselekvőképességet, a szerződés tárgyát, alakját és ezek mellett, a kauzát (jogi célt) szabja meg az érvényes szerződés létrejövetele lényeges feltételeinek. A Code civil reformja után (2016/2020) a kauzát többé nem tartja az érvényes szerződés létrejövetele lényeges feltételének és ehelyett az érvényes tartalmat követeli meg. (Ld. az új Cc 1128. szakaszát, in: Sur la notion de bonnes mœurs, Xavier Henry, Guy Venandet, Georges Wiederkehr, Pascal Ancel, Alice Tisserand-Martin, Pascale Guimard (szerk.), *Code civil*, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020, 1324-1325. o.) A szerződés tartalma pedig a tárgyjal kapcsolatos jogok és kötelezettségek összessége. (Ld. pl. a „régí”, kötelmi jogi reform előtti *Code civil-t*, Paris, Dalloz, 2016, 1374. oldal). A régi Code civil 1131. szakasza szerint pedig: „L'obligation sans cause, ou une fausse cause, ou sur une cause illicite, ne peut avoir aucun effet.» (A jogcím nélküli, a színlelt és tilos jogcímet tartalmazó kötelelem nem vált ki joghatást. Ld. *Code civil*, 2016, i. mű, 920. o.).

³⁵ A klasszikus francia jogirodalom szerint a *szerződés általános hatálya* alatt a felek között létre jövő *jogokat és kötelezettségeket* kell érteni. Ugyanis a felek számára a szerződés *olyan kötőerejű kötelmet jelent, mintha a törvény kötelezné* őket. (Le contrats on force de loi les parties). (Ld., Ambrois Colin, Henri Capitant: *Cours élémentaire de droit civil, tome deuxième*, Librairie Dalloz, Paris, 1924;309. o.). A magyar jogtudományban, Földi András és Hamza Gábor szerint is, a jogügylet hatályossága az érvényes jogügylet *aktív létszakát* jelenti, amikor már *érvényesíteni lehet* a jogügyletből fakadó jogokat és kötelezettségeket, in: *A római jog története és intézményei*, Eszterházy Károly Egyetem Oktatókutatási és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2018, 386. o., 1265. sz. széljegyzet.

³⁶ Ld. Werner Doralt (Red.): *Kodex des österreichischen Rechts, Justizgesetze*, ABGB, LexisNexis, Wien, 2014/15, 98. o.

A *titkos fenntartás* (geheime Vorbehalt, n.) a *nyilatkozati elmélet* (Erklärungstheorie, Verkehrstheorie) elfogadásával³⁷, mely a német (pl. Kohler³⁸; Windscheid³⁹, Henle⁴⁰, Zitelmann, Schlossman)⁴¹ és francia jogelméletben (Saleilles)⁴² a XIX. század második felében vált uralkodóvá, nem nem szünteti meg a szerződés hatályát. Ugyanis a belső, másik fél által nem ismert szubjektív, szuszpenzív, azaz a nyilatkozattal ellentétes, titkos jogügyleti akarat érvénytelen.⁴³ A klasszikus német jogban (Enneccerus) az egyoldalú jogügyletekben, mint pl. a díjkitűzésnél, a titkos fenntartás érvénytelen.⁴⁴ Az OPTk.-ban a titkos fenntartás kifejezetten nem szabályozott. Igaz, a 869. paragrafus erről közvetetten szól. Előírja, hogy aki látszólagos magatartásával másnak kárt okoz, azáltal, hogy olyan benyomást kelt, mintha a nyilatkozat hatálytalan lenne, köteles azt megtéríteni.⁴⁵ A magyar Ptk. 6:92. paragrafusának (1) bekezdése, elfogadván a nyilatkozati elméletet, megszbaja, hogy „a fél titkos fenntartása vagy rejtett indoka a szerződés érvényességét nem érinti.” Főszabályként tehát csupán az a jogügyleti akarat érvényes, amit a felek kölcsönösen kinyilvánítottak. A *jóhiszeműség és tisztesség* (Treu und Glauben) elve, a szerződésnek az ajánlat elfogadásával történő létrehozatala folyamán, *vélelmezi, hogy a felek belső akarata összhangban áll a nyilatkozattal. Az akarati elmélet* (Willenstheorie), – mely a jogügyleti akarat hatályát, érvényét illetően, a belső, lélektani értelemben vett akarattól teszi függővé, mégpedig eltekintve, azaz függetlenül a nyilatkozattól, – a XIX. század első felében volt uralkodó.⁴⁶ Az akarati elmélet a titkos fenntartásnak helyt adott. Eszerint, amennyiben ellentétes az akarat és a nyilatkozat, érvényes az akarat, vagyis, a fenntartás. A titkos fenntartás felfüggeszti a nyilatkozat hatályát. A jogforgalom zavartalansága miatt, azaz jogbiztonsági okoknál fogva, a XIX. század második felében, ez az elmélet elvesztette a jogirodalom támogatását, ami hatást gyakorolt

³⁷Ld. Alfréd Rieg: *Le role de la volonté dans l'acte juridique en droit civil français et allemand*; Paris; 1961.

³⁸Ld. Kohler: Joseph, *Studien über Mentalreservation und Simulation, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, Jena XVI. kötet,1878,91-158; uő, Noch einmahl über Mentalreservation, u.o., ad 325.o.

³⁹Windscheid: Wille und Willenserklärung, *Archiv für die zivilistische Praxis*, 1880, 63. kötet,72-73. o.

⁴⁰Rudolf Henle: *Vorstellungs- und Willenstheorie*, A. Dietrich-Georg Böhme, Leipzig,1910.

⁴¹Ld. József Szalma: Einfluss der Willens- und Erklärungstheorie im serbischen Privatrecht, *Jahrbuch für Ostrecht*, Verlag C. H. Beck, München, Band 56, 2. Halbband, 2015, 467-482. o., a német jogfejlődésre és jogirodalomra nézve, ld. i.m. 469-473. o.

⁴²Ld. Raymond Saleilles: *Etude sur la théorie de l'obligation*, troisième édition, Librairie générale de droit et de jurisprudence, Paris, 1925, 142-153.o.

⁴³Ld. a Ptk. 6:92. paragrafusának (1) bekezdését).

⁴⁴Ld. Geheime Vorbehalt beim Auslobung in: Ludwig Enneccerus, Theodor Kipp, Martin Wolff, *Lehrbuch des Bürgerliches Rechts*; Die Schuldverhältnisse, J.C.B. Mohr, Tübingen, 159.o. II. 3., figyelemmel a BGB 657. paragrafusára.

⁴⁵Ld. Koziol – Welser, *Bürgerliches Recht*, Band I: Koziol, i. mű, 126–127.o. Ld. továbbá: Weiss, Die Lehre von der Mentalreservation, *Österreichische Juristen Zeitung*, 1950, 49.; K. Wolff, Mentalreservation, *Jherings Jahrbücher für Dogmatik des Bürgerliches Rechts*, 81, 53.o. Ld. továbbá: Werner Doralt (Red.): *Kodex des österreichischen Rechts*, i,m, 98. o.

⁴⁶Ld. Savigny, Friedrich: *System des heutigen römischen Rechts*, III. kötet, Berlin, 258, 237-242. o.; Windscheid: Wille und Willenserklärung, *Archiv für die zivilistische Praxis*, 1880, 63. kötet, 72-73. o.; Zitelman: Die juristische Willenserklärung, *Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*, XVI. kötet, Jena,1878, 357- 436. o.

a törvényhozásra és a jogalkalmazásra is. Az akarati elmélet azonban a *színlelt* és palástolt szerződés esetében, mégis, elfogadást nyert, azaz máig tartóan fennmaradt a XIX. sz. végén és a XX. sz. elején meghozott európai kódexekben. Ugyanis a színlelt szerződés semmis, mert a felek (egyetértő fenntartása által) nem kívánnak joghatást fűzni a nyilatkozott (színlelt, fiktív) szerződéshez, de a palástolt (a Ptk. szavai szerint leplezett), kívánt szerződés közöttük érvényes. A színlelt szerződésekre nézve, az akarati elméletet a hatályos magyar Ptk. is elfogadja.⁴⁷ Más Ptk-k, rendszerint hozzá fűzik, hogy a szerződő felek által, harmadik, jóhiszemű személy ellenében benyújtott színlelési kifogása eredménytelen. Olyan harmadik személyről van szó, aki a színlelt szerződésre alapozza jogát, de nem tudott, vagy nem tudhatott (nem volt tudomása) arról, hogy jogszerzése mások színlelt szerződésén alapult. Másszóval, harmadik jóhiszemű személy jogszerzését akadályozó színlelési kifogás eredménytelen.

A francia bírói gyakorlat megkülönbözteti a *mezbízást*, a (titkos) *fenntartást* (réserve) és a *feltételt* (condition). Az első jövőbeni, bizonyos cselekmény elvárását jelenti; a második az egyik félnek, olyan titkos fenntartását jelenti, amiről a másik fél nem tudhat, ezért (a fenntartás) érvénytelen; a harmadik a felek által egyet értően, a szerződésben megszabott bizonytalan jövőbeni eseményt jelenti, mely befolyásolja a szerződés hatályát.⁴⁸ A *német* jogban, ugyanúgy, mint a francia jogban, a titkos fenntartás⁴⁹ nem szünteti meg a szerződési nyilatkozatot, azaz a szerződés hatályát. A BGB szerint, a szerződési nyilatkozat nem semmis csupán azért, mert a nyilatkozónak titkos fenntartása volt, így a titkos fenntartást nem kell figyelembe venni. A jogügyleti nyilatkozat, a titkos fenntartás ellenére, érvényes.⁵⁰

A szerződés hatályának kiváltása a *svájci* jogban⁵¹ a felek egyetértő, kifejezett vagy hallgatólagos akaratnyilatkozata szükséges. Ha a felek megállapodtak a szerződés lényeges elemeiről (wesentliche Punkte) a *mellékes kikötésekre vonatkozó fenntartás* (Vorbehalt von Nebenpunkten) a szerződés kötőerejét (Verbindlichkeit des Vertrages) nem gátolja meg. Ha a felek a szerződés megkötése után nem állapodnak meg a mellékes elemekről, a feleknek erre vonatkozó egyetértő akarata hiányában, ezekről a bíróság határozhat, figyelembe véve a szerződés típusát, és a felek által célzott eredeti joghatást.⁵² A svájci Kt. 11. szakaszában megszabja, hogy a *forma* csak akkor feltételezi a szerződés érvényét, ha illet a törvény, mint

⁴⁷ Ld. a Ptk. 6:92. paragrafusának (2) bekezdését.

⁴⁸ V. ö: Cour de cassation, V. Paris, 5. juill.1972: Gaz. Pal. (*Gazette du Palais*),1973.2.535 (bon de commande précisant que l'ordre de publicité, même payé, pourrait être refusé, sauf restitution du versement effectué; Comparer. Com. (*Chambre commerciale de la Cour de cassation*) 9. dec.1980: Bull. civ. (*Bulletin des arrêts des chambres civiles de la Cour de cassation*), IV. no 421; D. (Recueil Dalloz) 1981. IR (*Informations rapides du Recueil Dalloz*), 441, abs. Audit (bon commande d'une véhicule automobile signé par une préposé du vendeur et subordonné à l'agrément de celui-ci).

⁴⁹ Geheime Vorbehalt, BGB 116. paragrafus.

⁵⁰ Ld. Prütting, Wegen, Weinreich: *BGB Kommentar*, 2, Auflage, Luchterhand, 2007, 104-105. o.

⁵¹ ⁵¹ Ld. *Obligationenrecht (Kt. 1,2. szakasz)*

⁵² Ld. *Obligationenrecht* (Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des schweizerischen Zivilgesetzbuches, Fünfter Teil: Obligationenrecht, vom 30. März 1911, Bundeskanzlei, Bern, 1984, 1-2. o.; *Code des Obligations*, Loi fédérale complétant le Code civil suisse, Livre cinquième, du 30 Mars 1911 (Etat de 2. avril 2001), Payot, Chancellerie federale, Bern,1-2. o.

kötelezőt, elő írt. Ha törvény által előírt kötelező alaki kelléket előírányzó jogszabály mást nem ír elő, a formai kellék mellőzése miatt, a szerződés érvénytelen.⁵³

A *magyar jogban* a Ptk 6:63. paragrafusának (1) bekezdése szerint: „a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre.” A (2) bekezdés értelmében, „a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és bármelyikük által *lényegesnek* minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. A lényegesnek minősített kérdésben való megállapodás akkor feltétele a szerződés létrejöttének, ha a fél egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy az adott kérdésben való megállapodás hiányában a szerződést nem kívánja megkötni.”⁵⁴

Mind doktrinális, mind összehasonlító jogi, mind tételes jogi szempontból, megkülönböztethető az *abszolút és a relatív érvénytelenség*.

Az *abszolút érvénytelenség*⁵⁵ a kényszerítő jogszabályok (*tilos szerződések*, Ptk. 6: 95. paragrafusa), a jószokások (Sittenwidrigkeit, n. BGB, 138. paragrafus,⁵⁶ *bonnes moers*, fr., Cc 6. szakasz), azaz a *jóhiszeműség és tisztesség* /Ptk. 1:3 paragrafusa; *Treu und Glauben*, n., BGB 242. paragrafusa/, a *jóerkölcs* (Ptk. 6:96. paragrafusa), a *közrend* (l'ordre public, fr., Cc. 6. szakasz)⁵⁷ megsértése esetében

⁵³Ld. *Obligationenrecht*, i.m, Fünfter Teil., 3. o.

⁵⁴ Ld. pl. *Polgári Törvénykönyv*, 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, Patrocínium - KRE ÁJK, Werbóczy Sorozat, Budapest, 2021, 241. o. Ld. József Szalma, *Wirkung des Vertrags nach europäischem und ugarischem Recht*, Jahrbuch für Ostrecht, Band 63 (2022), Verlag C. H. Beck, München, 2022, 195-226, Summary, 226. o.

⁵⁵ A francia jogban: nullité absolues et nullités relatives. - A szerződés abszolút semmissége, érvénytelensége akkor áll be, ha a szerződésnél hiányzik egyike az érvényességi feltételeknek (pl. az akaratmegegyezés - *consentement*, a tárgy - *objet*, (korábban, a reform előtt:) a jogcím – *cause*). Ezzel szemben, a relatív érvénytelenségről, semmisségről, akkor van szó, ha csupán akarathiba állt be, tehát, ha szerződő fél tévedésben (*erreur*) volt, ha őt a másik fél megtévesztette (*dol*), azaz kényszerhatást (*violence*) gyakorolt rá, továbbá, ha felén túli sérelemre (*lésion*) került sor. Ld. pl. Ambrois Colin et Henri Capitant, *Traité de droit civil, tome II, Obligations*, Paris, Librairie Dalloz, 1959, 351. o..ad 425., 429. o.

⁵⁶ Ld. Schmoeckel, *Der maßgebliche Zeitpunkt zur Bestimmung der Sittenwidrigkeit nach Par. 138 BGB*, *Archiv für die zivilistische Praxis*, 171; Zimble, *Einige Bemerkungen zum Begriff der „Guten Sitten“*, *JBl (Juristische Blätter)*, 1928, 389; Sack, *Lückenfüllende Funktion der Sittenwidrigkeitsklauseln*, *WRP (Wettbewerb in Recht und Praxis)*, 1985, 1; Mayer-Maly, *Was leisten die Guten Sitten?* *Archiv für die zivilistische Praxis*, 194, 109.

⁵⁷ A francia jogirodalom szerint a Code civil 6. szakaszában megszabott „l'ordre public et les bonnes moers” kifejezések a szerződési szabadság korlátait jelentik. Ezek kényszerítő jellegű elvárásai a törvénynek és ennél fogva megsértésük a szerződés semmisségét vonja magával. A szerződés megkötése, tartalma, a felek szabad akaratelhatározásán múlik. De ennek a szabadságnak konkrét, azaz egyedi és általános korlátai is vannak. Konkrét korlátozások vonatkozhatnak a másik fél (pl. adhéziós, v. csatlakozási szerződésnél), a tárgy (pl. forgalmi moratóriumnál), a tartalom (pl. általános üzletkötési feltételeknél) megválasztására. A szerződési szabadságnak általános határa is van, melynek értelmében a szerződés nem állhat ellentétben a közrenddel és a jószokásokkal. Ld. Henri et Léon Mazeaud, Jean Mazeaud: *Leçons de droit civil, tome deuxième, Obligations*, éditions Montchrestien, Paris, 1962, 93-99. o. A francia klasszikusok közül ld. Julliot de La Morandière, *Le role de la notion de l'ordre public en droit privé; dans Etudes de Droit civil à la mémoire de H. Capitant*, 381. o; Malaurie, *Sur la notion de bonnes moers*, Paris, 1939, V. les thèses de Savatier, Poitiers, 1916. A francia szerzők utalnak arra is, hogy a közrend (l'ordre public) fogalma, mint a szerződési szabadság korlátja és megsértése esetén a semmisség okozója, a bírói gyakorlatban (a Cour de cassation kontrollja révén) változott: Míg a XIX. században a szerződés szuverenitása miatt a szerződés csak akkor semmis, ha sérti a közérdeket (*domaine public*), azaz az imperatív (kényszerítő) jogszabályokat, valamint az egyéni szabadságjogokat, addig a XX. században a szerződés kötőereje „gyengült”, olyan értelemben, hogy

áll be, ex tunc (kezdetől, a szerződés megkötésétől érvényesülő) hatállyal.⁵⁸ A nevesítettek közül, tilos szerződés az *uzsorás szerződés*.⁵⁹ A „jószokások”, a „jóhiszeműség és tisztesség”, a „jóerkölcs” és a „közrend” komparálható, rendeltetésük szerint jórészt konvergens kifejezések. Habár jelentéstartalmukban árnyalhatóan különböznek, tulajdonképpen, közös nevezőként *generálklauzuláknak* minősülnek, melyek a szerződési szabadság⁶⁰ kényszerítő jellegű külső korlátait jelentik, rendeltetésük pedig a konkrét tilalmak hiányával kapcsolatos *joghézagpótlás*.⁶¹ Ezek a generálklauzula tulajdonképpen *törvényen kívüli, de a törvény „szűrőjén” beemelt szabályrendszerekre* vagy *értékitételekre* utalnak (pl. erkölcs, szokás, tisztesség). A *szokásnak* (a hatályos magyar jogban) a szerződés tartalomává válása azzal feltételezett, hogy erről a felek korábban *megegyeztek*, vagy, ha az adott *üzletágban széles körben ismeretesek és rendszeres alkalmazást* nyertek.⁶² Nem minden *erkölcsi szabály „válhat részévé”* a törvénynek: (nemcsak), a magyar Ptk. szerint, hanem csak a *jóerkölcs, vagy jószokás. Bírói jogértelmezés, jogmélyítés tárgya* lehet, mely során figyelembe vehető a szokásjogi vagy erkölcsi szabály, feltéve, hogy nem áll ellentétben a törvénnyel. Az osztrák LB (Bundesgerichtshof) pl. jószokásellenesnek minősítette a házastársak közötti, szexuális szabadságáról szóló szerződést, vagy amely a szexuális „szolgáltatást” pénzfizetés ellenében (prostitúció) nyújtja.⁶³ E generálklauzulákkal megszabott korlátozásokat megszegő szerződéseket a jogirodalom *gyakorta*, a többi semmis szerződéstől elkülönült elnevezéssel illeti, mivel ezeket *közrend sérelmeseknek* (les contrats contre l'ordre public et bonnes moers) tartja. Annál fogva, hogy a társadalom „legféléttetebb”, joggal oltalmazott érdekeit és a közerkölcsöt sértik, vagy megszegik az Alaptörvény (Grundgesetz, Verfassung) normatív részében lefektetett

---

akkor semmis, ha sérti a szociális jogokat, továbbá akkor, ha sérti az állam szervezésére és akadálytalan működésére vonatkozó szabályokat (l'organisation de l'état, ou à la bonne marche des services publics). Ld. Ambrois Colin et Henri Capitant, *Traité*, i. m., 1959, 394. o. 698, 699. sz. széljegyzet.

⁵⁸ Ld. a Ptk. 6:95, 6:96. paragrafusait.

⁵⁹ Ld. a Ptk. 6:97. paragrafusát.

⁶⁰ A magyar Ptk.-ban: 6:52. paragrafus.

⁶¹ Ld. Szalma József, A joghézag - különös tekintettel az európai és a magyar magánjog generálklauzuláira, *Glossa Iuridica*, KRE ÁJK 2020, VII. évfolyam, 1-2. sz. 335 -363. o. Ld. továbbá: József Szalma, Über Generalklauseln und andere Methoden für das Füllen von Rechtslücken – Nach europäischem und ungarischem Recht, *Jahrbuch für Ostrecht*, Band 64 (2023), Institut für Ostrecht, Verlag C. H. Beck, München, 2023, 33, 52. o., Summary, 52.o.-

⁶² Ld. a Ptk.6:63. paragrafusának (5) bekezdését.

⁶³ Ld. OGH (Oberste Gerichtshof Österreichs), in: *Entscheidungen des österreichischen Obersten Gerichtshofes in Zivilsachen*, 62/123. Megengedő álláspontot képviseli: Weitzenböck, Die geschlechtliche Hingabe gegen Entgelt, JAP, 1990/91,14.o. Hozzá fűzhető, hogy az OPTk. 879. paragrafusa értelmében „(1) az a szerződés mely a törvényi tilalmat vagy a jószokásokat megsérti, semmis. (2) Különösképpen semmis az a szerződés: 1. mely a házassági szerződést valamely feltételhez fűzi; 1.a. mely az orvosi szolgáltatás eredményét pénzfizetéstől teszi függővé; 2. ha a perbeli képviselő a perbeli követelés eredményének egy meghatározott százalékáért és nem az ügyvédi díjszabás szerint nyújtja a perbeli képviseletet; 3. ha a remélt örökséget a potenciális örökös még az öröktaggyó életében elidegeníti; 4. uzsora – ha valaki kihasználván másnak könnyelműségét, szorult helyzetét, értelmi képességének hiányosságait, tapasztalatlanságát és vagy magának, vagy harmadik személynek feltűnően aránytalan szolgáltatást köt ki, a kihasznál fél kárára. 5. Semmis az az általános üzletkötési feltétel, amely a másik felet súlyos hátrányba hozza. Ld. Werner Doralt, Hrsg, *Kodex des österreichischen Rechts, Justizgesetze, ABGB*, LexisNexis, Wien, 2014, 99.o.

alapelveit, azaz az alapjogokat, továbbá az országszervezési és működési normákat. A magyar jogban ezek lehetnek a *sarkalatos* törvényekbe foglalt kényszerítő jogszabályok, olyanok tehát, amelyek az Alaptörvény „folytatását” képezik.

Rendszerint abszolút semmisséggel sújtott a *kerülő szerződés* is. (Umgehungsgeschäfte, a BGB 117,134. paragrafusai)⁶⁴, amelynél a kerülő magatartás ugyan összhangban áll a kényszerítő jogszabály szavával, de ellentétes ennek céljával, rendeltetésével. (Agere in fraudem legis). A kerülő szerződésnek, Máday Denis, néhai (magyar származású) svájci szerző szerint⁶⁵, három eleme van: 1. A kerüléssel célzott norma kényszerítő jellegű kell legyen. 2. A kerülő magatartás, mely különböző lehet, pl. színlelés. 3. Szankcióként rendszerint a megkerült és nem a kívánt („kedvezőbb”) törvény jogkövetkezményei a mérvadóak. Maga a kerülő szerződés azonban lehet semmis is. A kerülő szerződésnek az célja, hogy a felek számára kedvezőtlen jogszabály alkalmazását kiktassák. A kerülés célpontja lehet akár köz-, akár magánjogi jellegű kényszerítő jellegű törvényi rendelkezés. Megengedő (diszpozitív) törvényi rendelkezés „megkerülése” nem szankcionált, mert ezeknél a felek élhetnek a szerződési szabadság nyújtotta lehetőséggel és

⁶⁴ Ld. a *német* jogban: Arnold Teichman, *Die Gesetzumgehung*, 1962; Schurig, *Die Gesetzumgehung im Privatrecht, Ferid Murad - Festschrift*, 1988, 375.o.; Eccher, *Umwegs und Umgehungsgeschäfte*, in: Funk, *Grundverkehrsrecht*, 1996, 143. o. Ld. továbbá: Mader, *Rechtsmissbrauch und unzulässige Rechtsausübung*, 1994,188.o.; G. Graf, *Das bürgerliche Recht und die Moral der Bürger, Mayer - Maly Festschrift*, 1996, 163 o. Az *OPtk.* 879. paragrafusa szerint a kerülő szerződések is lehetnek hatálytalanok. Ez akkor lehetséges, ha a felek egy valójában, általuk nem kívánt szerződést kötnek, azért, hogy ezáltal megkerüljenek egy számukra kedvezőtlen törvényi rendelkezést, melynek alkalmazását magával vonná a másik, kerülő, valójában kívánt szerződés. Ld., F. Bydlinski, *Über das Verständnis der „Guten Sitten” im österreichischem Recht, Gernhuber - Festschrift*, 1993, 827. o. A *svájci* jogban a *fiduciárius tulajdonátruházás* egy kötelmi követelés biztosítása céljából, csak akkor semmis, ha az átruházott dolog értéke messzemenően meghaladja a biztosított követelés értékénél. (Ld., Theo Guhl et alium, *Das schweizerische Obligationenrecht*, 9. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich, 2000, 134.o.) A svájci szerzők találoán jegyzik meg, hogy a fiduciárius tulajdonos több joggal rendelkezik, mint amennyit a jóhiszeműség és a tisztesség követelménye megengedné. Ismeretes, hogy a Ptk. kezdetben általános érvénnyel tiltotta a fiduciárius biztosítéki jellegű átruházást, a módosítások után, csak a fogyasztói szerződésekre vonatkozóan tarotta fenn a tilalmat. A *magyar jogban* ld. Ptk.6:99. paragrafusát: Fiduciárius hitelbiztosítékok semmissége. (Ld. pl. in: Ptk, Patrocínium, Budapest, 2021, 248. o.) Ld. Szalma József, A tulajdonátruházásról általában és a biztosítéki jellegű tulajdonátruházás egyes kérdéseiről, különös tekintettel az új magyar Ptk. vonatkozó rendelkezéseire, in: *A tulajdonátruházás összehasonlító kereskedelmi és üzleti jogi kérdéseiről* (szerk.: Erik Štampien, Miskolczi Bodnár Péter), Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2015, 271-295. o.

⁶⁵ Ld. Denis Maday, *Die sogenannte Gesetzesumgehung*, Diss. Verlag Sämpfl, Bern, 1941. Madaynak tudható be, az, hogy az adott tilalom mellett nem szükséges a törvénykerülés külön tilalma. Ha abból indulunk ki, hogy minden jogszabálynak „két” jelentéstartalma van, a szó- és a rendeltetés szerinti, akkor a tilalom tartalmazza mind a szó szerinti, mind a rendeltetéssel ellentétes magatartás jogellenességét. A törvénykerülés külön tilalma esetében, formális logikai szempontból, a nem kívánatos engedélyről, a tilalom tilalmáról lenne szó. Ld. közelebről, Jožef Salma (Szalma József), *Obligaciono pravo* (Kötelmi jog), šesto izdanje (hatodik kiadás), Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu (Újvidéki Egyetem Jogtudomány Kar), Novi Sad (Újvidék), 2009, 165. o. Hozzá fűzhető, hogy az új Ptk. külön tiltja a joggal való visszaélést (a Ptk. 1-5 paragrafusa – a joggal való visszaélés tilalma). Törvényhozói szándék szerint nyilván nem a törvénykerülés „engedélyének” értelmében. Mégis, elgondolkodtató, hogy más Ptk. ilyen külön tilalmat nem tartalmaz, kiindulván abból, hogy a tilalom tartalmazza mind a közvetlen (szó szerinti) mind a közvetett (rendeltetés szerinti) jogellenességet.

szerződésükben szabadon eltérhetnek a törvény által nyújtott szabályoktól. A diszpozitív jogszabályok azonban kötelezővé válnak, ha a felek szerződésükben másként nem rendelkeznek. Kerülő szerződésnek tekintjük azokat a szerződéseket is, amelyek a másik szerződő fél joggal oltalmazott érdekeit sérti. (Agere in fraudem partis). Ha a megkerült kényszerítő jogszabály a semmisségtől eltérő, egyéb szankciót irányoz elő, akkor ezt kell alkalmazni. Pl. ha a *színlelt*, /Ptk. 6:92. paragrafus, (2) bekezdés/ ingyenes szerződésnek az volt a célja, hogy megkerülje a visszerhes szerződésre nézve előirányzott magasabb adókamatlábat, a palástolt visszeres szerződésekre érvényes, megkerült, magasabb adókamatláb alkalmazására kerülhet sor. A felsorolt, kényszerítő jogszabályokat sértő szerződéseket *semmis szerződéseknek* (Nichtige Verträge, n.,⁶⁶ nullité, contrats nulle, fr.⁶⁷) nevezzük (Ptk. 6:88. paragrafus). A magyar jogban a Ptk, eredeti megfogalmazása miatt, mely általános érvénnyel tiltotta a fiduciárius (biztosítéki) átruházást, vitássá vitattá vált, hogy a fiduciárius biztosítéki jellegű átruházás eleve törvénykerülő-e. A módosítások arra utalnak, hogy inkább az a (helyesnek tűnő) jogfelfogás érvényesült, hogy a fiduciárius biztosítéki átruházás nem tekinthető eleve törvénykerülőnek, mert ez a tényről, körülményektől függ és immáron a tilalom csupán a fogyasztói szerződésekre vonatkozik.⁶⁸

A *relatív*, v. viszonylagos *érvénytelenség*⁶⁹ az akarathibás⁷⁰ szerződések esetében áll be. A hagyományos doktrína szerint a megtámadható szerződések, - szemben a semmis szerződésekkel, melyek a törvény alapján már a megkötésük időpontjától érvénytelenek, - ex nunc, mostantól, azaz az érvénytelenség bírósági megállapításától kezdődő hatállyal. Ettől a hagyományos megoldástól, a megtámadható szerződéseket illetően, a Ptk. (de lege ferenda vitathatóan) eltér, megszabván, hogy ezek a szerződések is a megkötés időpontjától érvénytelenek. /Ptk. 6:89. paragrafus (1) bekezdés/. Az akarathibás szerződéseket *megtámadható szerződéseknek* is nevezzük. (Ptk. 6:89. paragrafus). Megtámadásukat a sérelmezett (a tévedésben levő, megtévesztett, vagy kényszerhatás alatt álló) fél valósíthatja

⁶⁶ A német jogban a semmisségi jogkövetkezmény a BGB 242. paragrafusában megfogalmazott kettős generálklauszula (Treu und Glauben – jóhiszeműség és tisztesség, Verkehrssitten - jogforgalmi szokások) követelményének megsértéséhez fűződik: «Der Schuldner ist verpflichtet, die Leistung so zu bewirken, wie Treu und Glauben auf die Verkehrssitten es erfordern.» - vagyis, az adós köteles a szolgáltatását oly módon teljesíteni, ahogyan ezt a jóhiszeműség és a jogforgalmi szokások megkövetelik. Ennek a rendelkezésnek több rendeltetése van, korrekciós funkció, felhatalmazási funkció, póthatályfunkció, a jog tilos gyakorlásának funkciója, stb. Ennek megsértését hivatalból észleli a bíróság. Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, *BGB Kommentar*, Luchterhand, München, 2007, 342-358. o.

⁶⁷ Az újabb francia semmisségi jogirodalomban, ld., Arhab, Consequences de la nullité d'un contrat au sein des groupes de contrats, *RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif)*, 1999/1, 167. o.; Cuturier, La théorie de la nullité dans la jurisprudence de la Chambre sociale, *Étude Gestin*, LGDJ, 2001, 273 o.; Ghestin, Mélanges, Draï, *Annulation d'office d'une contrat*, Dalloz, Paris, 2000, 593. o.; Goubeaux, Mélanges B., Gross, *A propos de la restitution de l'usus*, PU (Presses Universitaires), Nancy, 2009, 63. o.

⁶⁸ Ld. Ptk.6: 99. paragrafusát. A bizalmi vagyonkezelési szerződésre (Ptk. 6: 310 -6:333. paragrafusok) az eredeti általános fiducia tilalom nem vonatkozott, ezeket a Ptk. hatályos rendelkezései változatlanul, a tövénnyel való összhang feltételével, érvényesnek tartják.

⁶⁹Anfechtbarkeit, n., nullité relatif, fr.

⁷⁰ Ld. a tévedésről, a Ptk. 6:90. paragrafusát, a megtévesztésről, és a jogellenes fenyegetésről – a Ptk.6:91. paragrafusát.

meg, rendszerint rövid határidőn belül.⁷¹ /A megtámadási határidő a Ptk. 6:89. (3) bekezdése szerint (nyilván a tévedés esetében a valós helyzet tudomásul vételétől, vagy a kényszerhatás megszűnésétől számított. rövid) egyéves határidőhöz fűzött/.⁷² A tévedés nem minden esetben jogosítja fel a tévedésben levő felet a megtámadásra, hanem csupán akkor, ha *lényeges*. A *német* BGB 117. paragrafusa (Anfechtung wegen Irrtums) értelmében, aki az akaratnyilatkozat tartalmát egyáltalában nem kívánta, a nyilatkozat megtámadható, ha a való tényállás ismerete, vagy az eset ésszerű mérlegelése alapján, kiderül, hogy a nyilatkozat megtételére nem került volna sor. Lényeges tévedésnek számít, ha ez a szerződés tartalmára, a másik szerződő fél sajátosságára, képességére (pl. szakértelmére), a szerződés tárgyára vonatkozik, feltéve, hogy ezeket a jogforgalom lényegesnek tartja,⁷³ A BGB 118. paragrafusa szerint, a jogügylet megtámadható az érdekelt részéről akkor is, ha hiányzik a szerződéskötési akarat komolysága (Mangel der Ernstlichkeit). Pl., ha a jogügyleti akarat kifejtésére, módjára nézve, tréfa (Scherz) vagy színházi játék keretében került sor.⁷⁴ Ez, a hagyományos kifejezés szerint, azt jelenti, hogy hiányzik a valós szerződéskötési akarat (animus contrahendi). Végül, a BGB 120. paragrafusa szerint a megtámadásra akkor is sor kerülhet, amikor a szerződéskötési akarat közvetítésére felhatalmazott, megbízott személy, tévesen közvetítette a megbízó jogügyleti akaratát.⁷⁵ A *francia* jogban, a Cc 1110. szakaszára (l'erreur) vonatkozó jogirodalom szerint és maga a jogszabály szerint is⁷⁶, a tévedés csak akkor vezethet a szerződés semmisségéhez, ha a tárgyra, vagy a személyre vonatkozik, más szóval, a szerződés lényeges elemeire (lényeges tévedés).⁷⁷ A *magyar* jog is, csak a lényeges tévedés esetében adja meg a tévedésben levő félnek

⁷¹A Ptk. 6:89. paragrafusának (2) bekezdése szerint: „megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az a jogosult, akinek a megtámadáshoz jogi érdeke fűződik. A kommentárok szerint a megtámadásra való jogosultságnál a jogi érdekét hasonlóképpen kell értelmezni, mint a semmisségnél. Ld. Vékás Lajos, *Szerződési jog*, Általános rész, ELTE Eötvös Kiadó, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2021, 113. o., 259. sz. szeljegyzet. Hozzá fűzhető, hogy a semmisségnél és a megtámadhatóságnál a megtámadás jog alapja lényegesen különbözik. A semmisség a kényszerítő jog, azaz a közérdek megsértéséből fakad, a megtámadhatóság pedig a magánérdek megsértéséből. Ennek megfelelően, a semmisségre a legtöbb jogrendszerben nemcsak az hivatkozhat, akinek az ilyen szerződés közvetlen érdekeit sérti, hanem akár harmadik személy továbbá a közérdeket oltalmazó ügyész is. A megtámadható szerződésekre viszont, általánosan elfogadott megoldás szerint, csak az hivatkozhat, akinek a jogügyleti akarata sérült, pl. aki tévedésben volt.

⁷²A német BGB 121. paragrafusa az akarathibás szerződések megtámadási határidejének kezdetét a valós tényállás tudomásulvételtől számítja. Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, i.m., 113.o.

⁷³Ld.. Prütting, Wegen, Weinreich, i. mű, 107-112.o.

⁷⁴Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, i. mű,107.o.

⁷⁵Ld. Prütting, Wegen, Weinreich, i. mű,113.o.

⁷⁶Ld. Venandet et allium (szerk.), *Code civil*, Dalloz, Paris, 2016, 1378. o.

⁷⁷Ld. pl. Chauvel, Erreur substantielle, cause et équilibre contractuel, *Droits (Revue français de théorie juridique)*, 1990/12, 93. o. Vannak francia szerzők akik a szerződésbe foglalt jogra vonatkozó tévedést is lényegesnek tartják: Decottignies, Erreur de droit, *RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil, Dalloz)*, 1951, 309 o., vagy a szerződésbe foglalt kötelezettség értékére vonatkozik: Goubeaux, Erreur sur la valeur, *Études Ghestin*, LGDJ, 2001, 389. o.; Malinvaud, Erreur sur la substance, *D. (Requill Dalloz)* 1972, *Chron.(Chronique)*, 215.o.; J. Mouly, Réticence dolosive et erreur inexcusable, *D. 2003. Chron. 2003*, idem, *D. 2012, Chron.1348*, idem *JCP /Juris-Classeur périodique (Semaine juridique) édition générale*, 2012, no 981; Rouviere, Moment d'appréciation de l'erreur, *D. 2014, 1782*; SÉRINET, Erreur et vice caché, *Études Ghestin*, préc. 789. o.

a megtámadás jogát. Ugyanis, a Ptk 6:90. paragrafusának (1) bekezdése szerint „aki a szerződés megkötésekor valamely lényeges körülmény tekintetében tévedésben volt, a szerződési jognyilatkozatát megtámadhatja, ha a tévedést a másik fél okozta, vagy felismerhette.” Itt azonban, de lege ferenda, megjegyezhető, talán észrevételezhető, hogy amennyiben a tévedést a másik fél tudatosan okozta, akkor az nem a tévedés, hanem a megtévesztés (Ptk. 6:91. paragrafus) esete, jele. A tévedés ugyanis a szerződés lényeges elemeire vonatkozó olyan akarathiba, mely a valóstól eltérő téves tudat, tudomás, amely külső hatás (másik szerződő fél, harmadik személy és önhiba) nélkül is beállhat.

Az *abszolút érvénytelen szerződés alapvető jogkövetkezménye a szerződés semmissége. Megtámadása* elvben nemcsak a *felektől* függ, hanem (a legtöbb jogrendszerben) *széles (nemcsak „érdekelt”) körben* megengedett, abból kiindulva, hogy a közérdek óvása mindenkire tartozik, függetlenül attól, hogy közvetlenül érintett-e. Az abszolút érvénytelen, v. semmis szerződést, (a magyar jogban) az *érdekelt*, továbbá a törvényben megállapított esetkörben pedig a közérdeket képviselő *ügyész* is, hivatalból, megtámadhatja.⁷⁸ Fontos és alapvető jogkövetkezmény továbbá a szerződés megkötését *megelőző helyzet helyreállítása* (restitutio in integrum) mégpedig kezdettől fogva (ex tunc).⁷⁹

Mivel a semmis szerződések *közérdeket* (l'ordre public, Gute Sitten, jóőerkölcs, m.) sértenek, nemcsak az *érdekelt jóhiszemű* fél, hanem bármely *harmadik (akár közvetlenül nem érdekelt) személy is, továbbá törvényben meghatározott szerv is (ügyész) megtámadhatja*, elvben megtámadási határidő korlátozás nélkül. A Ptk 6:88. paragrafusának (3) bekezdése szerint, ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a szerződés semmisségére az hivatkozhat, és a szerződés semmisségével kapcsolatos peres eljárást az indíthat, *akinek ehhez jogi érdeke* fűződik vagy akit erre a *törvény feljogosít*. A magyar LB elvi élű határozatai⁸⁰ szerint: „Valamely szerződés semmisségével kapcsolatos perbeli legitimitációt csak érdekelttség vagy perlési jogosultságot biztosító jogszabályi felhatalmazás adhat.” Az ügyészt a Ptk. feljogosítja arra, hogy a közérdek védelme érdekében és uzsorás szerződés esetében peres eljárást indítson a semmisség megállapítása és a jogkövetkezmények alkalmazása céljából.⁸¹ A Ptk. 6.:188. paragrafus (1) bekezdése szerint „a semmisség megállapításához *nincs szükség külön eljárásra*, a szerződés semmisségét a bíróság hivatalból észleli”. Ez a jogszabály-rész, az, hogy nincs szükség külön eljárásra, úgy tűnik, akkor lehet „igaz”, ha a kereseti kérelem által bíróság elé tárt per tárgya más, pl. szerződés felbontása. – Ha azonban a bíró hivatalból észleli a szerződés semmisségét, elállván az eredeti kereseti kérelem szerinti tárgyalástól, ugyanabban az eljárásban, hivatalból megállapíthatja a szerződés semmisségét. Ha a semmisség megállapítását valamelyik fél kezdeményezi, az általa javasolt jogkövetkezményekről a bíróság eltérhet a Ptk.6:108. paragrafusának (3) bekezdése alapján. Így a semmisségi perben, a Ptk. kivételt tesz a polgári perben főszabályként érvényesített

⁷⁸ Ld. a Ptké. 53/ A paragrafusát.

⁷⁹ Ptk. 6: 88. paragrafus, (1) bekezdés, első mondat.

⁸⁰ EBH 1999.14, EBH 2004.1042.

⁸¹ Ld. Vékás Lajos, *Szerződési jog*, i. mű, 112. o. 255, 256. sz. széljegyzet.

kérelemhez köttség – *nemo iudex ultra petitem partium* elve alól.⁸² Ugyanakkor a Ptk. 6:108. paragrafusának (2) bekezdésében előírja, hogy a fél a szerződés érvénytelenségének megállapítását a bíróságtól anélkül is kérheti, hogy az érvénytelenség következményeinek alkalmazását kérné.

A Ptk. javaslati stádiumában vitás volt hogy mit jelent az, hogy a bíróság „*hivatalból ügyel a semmisségre*”. A jogirodalom és a praxis értékelése szerint, ez azt jeleti, hogy a bíróság hivatalból, külön eljárás és indítványozás nélkül, megállapíthatja a semmisséget, tehát külön erre vonatkozó kontradiktórius eljárás mellőzésével, anélkül, hogy a jogkövetkezőnyekről döntsön. Ellenben a jogkövetkezmények megszabása tekintetében külön eljárás szükséges, az érdekelt fél indítványozására.⁸³ Beépítésre került a normaszövegbe az a bírói gyakorlat által alkalmazott tétel, mely szerint a szerződés semmisségét a bíróságnak eljárása során *hivatalból* észlelnie kell. A bírói gyakorlat által kialakított jogalkalmazási elvek (1/2005. (VI.15.) PK vélemény, 1/2010. VI.28.) PK vélemény, 2/2010. (VI.28.) PK vélemény) a Ptk-ba beépítésre kerültek. *A semmisség hivatalból történő észlelése azonban nem jelenti egyúttal azt is, hogy a bíróság a semmisség miatti érvénytelenség jogkövetkezményeit is hivatalból alkalmazza, ehhez külön kereseti (vizontkereseti) kérelem előterjesztése szükséges.*⁸⁴ Világos, hogy a bíróság bármely indítványozás nélkül, akár más kérdésben (kereset, vagy jogorvoslat útján) elébe tárt jogvita kapcsán, sőt, akár ezek hiányában is (!) megállapíthatja a semmisséget. Ez azonban a gyakorlatban, problematikus lehet, nemcsak azért mert a jogkövetkezményt külön perre bízta..

A francia, de úgy tűnik, nemcsak ebben a jogban, kifejezetten kizárt az, hogy a bíróság „maga indítson” pert, akár semmisség megállapítása iránti céllal. Vonatkozik ez arra az esetre is, amikor a szerződés, a törvény alapján, kezdettől fogva, közrendsérelmes volta miatt, semmis. A bíróság azonban nem teljesen passzív, mert akár, más pertárgyban eléje tárt jogvita esetében, ha „észleli a semmisséget”, értesítheti a megtámadásra jogosultat, pl. az ügyészt, akinek határidőt szabhat a megtámadásra. Ha ez eredménytelenül telik el, a bíróság folytatja a felfüggesztett, más tárgyú eléje tárt jogvita rendezését, immáron mellőzve a semmisség megállapítását. Az abszolút semmis szerződés esetében *mindenki érdekelt* (*tout intéressé si la nullité est absolue*), így bárki, még az is, aki személyesen nem érintett, de hivatalból a közrendre ügyelő ügyész is semmisségi pert indíthat. Ezzel szemben, a relatív semmisség megállapítása iránt csupán meghatározott, *érintett* személyek érdekeltek (*certaines personnes si elles est relative*).⁸⁵

Mindehhez fűződen, a (a hazai és külföldi) doktrínában vitatott kérdés, hogy amennyiben a bíróság valamely más, pl. szerződés teljesítésével kapcsolatos, felperesi kereseti kérelemmel eléje tárt jogvita során „észleli”, hogy a szerződés

⁸² Vö., Pp. 342. paragrafusának (1) bekezdését, továbbá 2. paragrafusának (2) bekezdését/ azaz a feleknek a perbe vitt joggal való szabad rendelkezésének elve alól (ld: Pp. 2. paragrafus, rendelkezési elv, (1) és (2) bekezdés).

⁸³ Ld., http://projektjeink.birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/ptk_e_learning/ptk8/lecke6_lap2.html

⁸⁴ Ld. a Magyar Igazságügyi Akadémia közleményét.

⁸⁵ Ld. Ambrois Colin et Henri Capitant, i. mű, tome II, 1959, 428. o. 758. széljegyzet.

semmis, hogyan kell eljárjon: a) Az egyik elmélet szerint, ilyen esetben a bíróságnak az eredeti pert félbe kell szakítania, majd hivatalból értesítenie kell a közérdeket képviselő ügyészt, hogy (a bíróság által) meghatározott határidőn belül keresetével indítson semmisségi pert. Ha a határidő lejárt és az ügyész nem indított semmisségi pert, a bíróság folytatja az eredeti kereseti kérelem által elé tárt jogvita ügyében a pert. b) A második doktrinális megoldás szerint, a bíróság, amennyiben észleli, hogy a keresettel elé tárt, pl. szerződés teljesítésével kapcsolatos, tehát más tárgyú jogvita során, megmutatkozik, hogy a szerződés semmis, akkor külön kereseti kérelem hiányában is, megállapítási (deklaratív) ítélettel, megsemmisítheti a szerződést. Ez az álláspont így értelmezi azt, hogy a semmisség megállapításával kapcsolatban, a bíróság hivatalból jár el. Ez az álláspont abból a szempontból kifogásolt, hogy ilyenkor hiányzik a kontradiktórius elem (ami egyébként a polgári peres eljárásra jellemző), valamint az, hogy e szerint a bíróság egyidejűleg „átveszi” mind a felperesi, mind az ítélkezői szerepet. Az általánosan elfogadott doktrína értelmében a bíróság keresettel eléje nem tárt szerződés semmissége ügyében (nemo iudex ultra et extra petitum partium) főszabályként, maga, hivatalból, kereseti kérelem hiányában, nem indíthat akár megállapítási pert sem, mert, ha indíthatna, ez a polgári perrendtartás klasszikus szabályai szerint az egymást kizáró, egyidejű felperesi és ítélkezői szerepbe kerülne. A külföldi törvények (pl. a német BGB, a francia Code civil), a semmisség esetében, a megtámadásra jogosultak és kötelezettek körét szélesebb körben szabják meg, mint ahogyan ezt a magyar Ptk. teszi. Harmadik személy - akár közvetlenül, személyesen nem érintett, „nem érdekelt” - személy számára is, lehetővé teszik a semmisségi per megindítását. Annál fogva, hogy a semmisség okai a közérdek megsértésében nyilvánulnak meg, és a közérdek betartása mindenkit egyformán „érdekel” és tágabb értelemben érint. Van egy korlátozás, mégpedig a *nemo auditur turpitudinem allegans* hagyományos szabálya révén. E szabály szerint a semmisségre *nem hivatkozhat eredményesen az a szerződő fél, aki rosszhiszemű*, vagyis akinek a szerződés megkötésekor tudomása volt, vagy tudomása kellett volna lennie a szerződés semmis voltáról, jogellenességéről. Ezt pl. a francia bíróságok úgy értelmezik, hogy ugyan a széleskörű megtámadási jog miatt, a rosszhiszemű szerződő félnek is joga van a szerződés megtámadására, így a bíróság elfogadhatja a semmisség megállapítására irányuló javaslatát, de elutasíthatja az egyidejűleg igényelt jogkövetkezményt, pl. az általa már teljesített szolgáltatás vissza adását. Ilyenkor azonban elő fordulhat, hogy a másik, jóhiszemű szerződő fél jogalap nélküli gazdagodhat. Ilyen esetben a francia bírói gyakorlat e „gordiuszi csomót” „feloldván”, a jogalap nélkül gazdagodás (condictio indebiti – causa data causa non secuta) iránti keresetet engedi meg a rosszhiszemű félnek.

Az abszolút érvénytelenség további jogkövetkezménye *az előző helyzet helyreállítása* (restitutio in integrum), azaz a szerződés megkötése előtti helyzet, állapot vissza állítása. A teljesített szolgáltatásokat vissza kell adni, a vállalt, de nem teljesített szolgáltatás pedig többé nem kötelez. Gyakorlatilag, a szerződés

megkötése előtti eredeti állapot helyreállítására kerül sor.⁸⁶ (Ptk. 6:112. paragrafus). A francia bírói gyakorlat szerint, az abszolút semmisség esetében a semmisség megállapítása (kivételesen) visszamenő, retroaktív (effects de l'annulation avec retroactivité). A második hatás pedig a helyreállítás, ami történhet természetben, vagy pénzben,⁸⁷ Utóbbi akkor, ha a természetbeni helyreállítás nem lehetséges.

A következő szankció a *jogalap nélküli gazdagodás* elhárításával kapcsolatos. Elő fordulhat ugyanis, hogy a semmis szerződésnek egyik szerződő fele a semmisségi bírósági határozatig teljesített, a másik pedig nem. A nem teljesítő félnek nyújtott egyoldaló restitúció esetében, ő jogalap nélkül meggazdagodhat, hiszen a semmisség megállapítását követően az általa nem teljesített szolgáltatással többé nem tartozhat. Egyéb szankció hiányában, a nem teljesítő fél jogalap nélkül gazdagodna meg, hiszen saját szolgáltatásával többé nem tartozik, és megtarthatná a másik fél által neki nyújtott szolgáltatását is. Ezt a kérdést a Ptk. (Id. 6:113. paragrafusának (1),(2) és (3) paragrafusát) úgy oldja fel, hogy az alaptalanul gazdagodót a másik fél javára, a gazdagodó elmaradt szolgáltatása ellenértékének megfelelő pénzbeli térítésére kötelezi.

Az abszolút semmisséget magával vonó érvénytelenség főszabályként *nem konvalidálható*. Tehát az ilyen érvénytelen szerződés utólag nem érvényesíthető, hatályosítható. Két kivétellel, az első a konverzió, a második a részleges semmisség. A harmadik hatályosítás, a konvalidáció csupán a relatív semmis szerződésekre vonatkozik. Az európai polgári törvénykönyvek többségükben nem szabnak meg a semmisségi kereset benyújtását illető *határidőkorlátozást*, vagy, ha igen, akkor ez jóval hosszabb mint a megtámadhatósági esetekben.

Az abszolút semmisséggel sújtott szerződés bírói közreműködéssel és a felek kérelmére, érvényben tartható, ha a semmis szerződés megfelel egy másik érvényes szerződésnek, a szerződési klauzulák módosításával. Pl., ha semmis az adásvétel, de érvényes a haszonbérlet, az érvénytelen adásvétel átalakítható érvényes haszonbérletté, oly módon, hogy az eladó a konvertált szerződésben bérbeadó lesz, a másik fél, a korábbi vevő, a konvertált szerződésben a bérelő, az eladás tárgyát nem tulajdonba, hanem használatba veszi, továbbá az egyösszegű adásvételi ár időnként ismétlődő szolgáltatássá, bérletdíjjá alakítható át. (*Konverzió*, Ptk. 6:110. paragrafusának (1) bekezdése, a) albekezdése, valamint 6:88. paragrafusának (2) bekezdése).⁸⁸ Ezzel szemben, a relatív semmisség esetében, a szerződés

⁸⁶ V.ö.: Vékás Lajos (szerkesztő), Gárdos Péter (a szerkesztő munkatársa), *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2013, ad 560. o.

⁸⁷ Cour de cassation, Civ. 1re, 11. juin 2002, Bull., civ. (*Bulletin des arrêts de l'assemblée plénière de la Cour de cassation*), 1.,no. 163.

⁸⁸ A *svájci* jogban a semmis szerződésnek egy hasonló joghatású érvényes szerződéssé való átalakítására (Konverzió), a felek kezdeményezése alapján, mint a hatályos magyar jogban, bírói közreműködéssel kerülhet sor. A semmis szerződésnek engedélyezett szerződéssé való átalakítása során a bíróságnak figyelembe kell vennie, hogy az átalakított, jogszerű szerződés megfeleljen a szerződő felek eredeti céljának (pl., ha a semmis szerződés célja tulajdonátruházás volt, akkor a konvertált szerződésnek is, ezzel a joghatással kell rendelkezzen). Ld. Theo Guhl (Bearb. Alfred Koller, Anton K. Schnieder, Jean Nicolas Druey), *Das Schweizerische Obligationenrecht*, Schulthess Verlag, Zürich, 2000, 128. o. A *francia* jogirodalom a konverziót a semmis szerződés rendelkezéseinek redukációjában látatja, ami

érvényesíthető, érvényessé válik (*konvalidálható*), ha a felek az *érvénytelenségi okot saját akaratukból kiküszöbölik* (Ptk. 6:117. paragrafus), vagy, ha a felek a *megtámadási határidő múltáig nem éltek megtámadási jogosultságukkal* [Ptk. 6:8. paragrafus, (1), (3), (5) bekezdések/.

Az abszolút érvénytelen (semmis) szerződés továbbá érvényben tartható, akkor is, ha a szerződésnek csupán egyes rendelkezései jogszabályellenesek (*részleges semmisség*, Teilnichtigkeit, n.), és ezeknek megsemmisítésére sor kerül, feltéve, hogy a semmis rendelkezések megsemmisítése esetében, a szerződés érvénye fenntartható, azaz érvényben tartható, és megfelel a szerződő felek eredeti céljának, jogügyleti akaratának.⁸⁹ Ilyenkor az érvényben tarthatóság attól is függhet, hogy a semmisség a szerződés *fő elemeit* (essentialia negotii), vagy *mellékes elemeit* (negotii incidentalia) érintik. Ha a részleges semmisség a szerződés fő, lényeges elemeit sújtja, rendszerint a szerződés egészének semmisségét vonja magával. Megfordítva, ha a semmisség csupán a mellékes elemeket érinti, a szerződés érvényesíthető. A szerződés fő elemeit maga az adott nevesített szerződésre vonatkozó törvényi rendelkezések szabják meg. /Pl. adásvételnél a fő elemeket a tárgy és az ár képezik, ld. Ptk. 6:215 (1) bek./ míg a teljesítési határidő mellékes elemként szerepel. Azoban az ún. fix szerződéseknél az egyébként mellékes elemként szereplő teljesítési határidő lényeges elem). A részleges érvénytelenséget a Ptk. 6:114. paragrafusa a következőképpen szabályozza: „(1) Ha az érvénytelenségi ok a szerződés meghatározott részét érinti, az érvénytelenség jogkövetkezményeit a szerződésnek erre a részére kell alkalmazni. A szerződés részbeni érvénytelensége esetén az egész szerződés akkor dől meg, ha feltehető, hogy a felek azt az érvénytelen rész nélkül nem kötötték volna meg. (2) Fogyasztói szerződés részbeni érvénytelenség esetén csak akkor dől meg, ha a szerződés érvénytelen rész nélkül nem teljesíthető.” A magyar Ptk. itt az általánosan elfogadott megoldást tükrözi, pontos, világos megfogalmazással.⁹⁰

Az *alaki hiba miatt semmis szerződés* kölcsönös *teljesítéssel* érvényessé válik. Ezt a megoldást (a közösségi jogi – gemeinrechtliches Recht - hagyományára való tekintettel, a svájci Kt., de más Ptk-kban is fellelhető rendelkezéseiből ered),

---

közelít a részleges semmisséghez: ld., Bujeka, La conversion par réduction: Contribution à l'étude des nullités des actes juridiques, RTD comm. (*Revue trimestrielle de droit commercial*), Dalloz, Paris, 2002, p. 223; Perrin, *La conversion par réduction des actes et des personnes juridiques*, thèse, Dijon, 1911; Lipinski, La conversion des actes juridiques, RRJ (*Revue de la recherche juridique - Droit prospectif*), 2002, 1167. o.

⁸⁹ Ld. a német BGB 139. paragrafusát (Teilnichtigkeit): Ha a szerződés egy része semmis, az egész szerződés semmis, kivéve, ha a semmis rész nélkül is érvényben tartható, teljesíthető. A részleges semmisség intézménye a magánautonómiával magyarázható. Lehetővé teszi a felek akaratát azon részének érvényességét amely nem áll ellentétben a kényszerítő jogszabályokkal. Ld., Prütting, Wegen, Weinreich, i.m, 169. o.; ld. továbbá, svájci Kt. 20. szakaszának 2. bekezdését, in.: Obligationenrecht , i.m, 5. o. A svájci Kt. ugyanis megszabja, hogy amennyiben a hiányosság csupán a szerződés egyes részeit illetően mutatkozik meg, akkor a szerződésnek ezek a részei semmissé, kivéve, ha megállapítást nyert, hogy a felek e semmis részek nélkül a szerződést nem kötötték volna meg.

⁹⁰A magyar vonatkozó aktuális jogirodalomban ld., Vékás Lajos, *Szerződési jog*, i. mű, a szerződés részleges érvénytelensége, 149. o., 361-362. széljegyzet; Kiss Gábor, Sándor István, *A szerződés érvénytelensége*, második hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2014, ad 15., 187. o., 7. 3. 4. p.

elfogadja a magyar Ptk. is.⁹¹ Az abszolút és relatív érvénytelenség megkülönböztethető a *hatálytalanságtól*. Az abszolút semmisség kezdettől fogva, ex lege, hatálytalan. A hatálytalanság azonban bekövetkezhet akár érvényes szerződés esetében is. Ilyen a *feltételhez* vagy időhatározáshoz fűzött szerződés esete. De ilyen akár a *visszterhes szerződések* esete is, melyeknél a *kölcsönös szolgáltatások teljesítése egymást feltételezik*. Az egyik fél keresetét a másik halaszthatja, arra való hivatkozással, hogy a teljesítési pert megelőzően a felperes sem volt hajlandó a maga kötelezettségét teljesíteni: - nemteljesítési kifogás (exceptio non adimpleti contractus) benyújtása útján. A német elméletben vitás, hogy a visszterhes szerződéseknél a kölcsönös szolgáltatások egyidejű egymástól függő teljesítése (Leistung Zug um Zug) a szűkebb értelemben vett feltételnek minősíthető-e. Blomayer szerint⁹² a kölcsönös szolgáltatások egymástól való függősége a feltétel (Bedingung) kategóriájába sorolható. Ezzel szemben, Karl Larenz elmélete szerint,⁹³ itt szó sincs a szűkebb értelemben vett feltételről, mivel a kölcsönös szolgáltatások a nemteljesítési kifogás benyújtását követően, továbbra is köteleznek, - a feltétel pedig, pl. a bontó feltétel beálltával, tartósan megszünteti a kötelezettséget, a szerződés hatályát. A nemteljesítési kifogás csupán ideiglenesen halasztja a kötelelem teljesítését, csupán addig, amíg a másik fél hajlandó lesz a teljesítésre.

A magyar jogban (tágabb értelemben), feltételként minősíthető a törvényben megszabott, szerződés érvényét kezdettől befolyásoló *kötelező hatósági jóváhagyás*, vagy harmadik személy *egyetértésének* esete is (Ptk. 6:118. § (1), (2), (3) bek.). Ha a jóváhagyás vagy egyetértés megtörténik, a szerződés visszamenőleg, megkötésétől kezdve érvényes, azaz hatályosul. Ellenkező esetben, azaz, amennyiben a jóváhagyásra vagy egyetértésre nem kerül sor, a szerződés többé nem vált ki hatályt.

A *szerződésszegést* meg kell különböztetni a szerződés érvénytelenségétől. Az érvénytelenség a szerződés „egzisztenciáját” (létét) érinti, a szerződésszegés pedig az érvényes szerződés megszegésével, azaz a hibás, vagy késedelmes teljesítéssel kapcsolatos jogkövetkezményeket.⁹⁴

A *feltétel és időhatározás* útján a felek, jogügyleti megállapodás alapján, megszabhatják a szerződés *hatályát*, ennek beálltát, vagy a korábban, megkötését követően beálló hatályának megszüntetését, vagy módosítását illetően. *Többféle* feltétel ismeretes. Az első a *halasztó* feltétel, melynél majd csak a feltétel megvalósulásától kezdve áll be a megelőzően megkötött és érvényes szerződés hatálya. A második a *bontó* feltétel, melynek beálltától a szerződés korábban, a szerződés megkötésének időpontjában beálló hatálya megszűnik. A harmadik feltétel-típus szerint a feltételt, beálltától kezdve, a szerződés hatálya *módosul* (potestatív, vagy hatálmódosító feltétel). A negyedik feltétel-típus szerint a feltétel

⁹¹ Ld. a Ptk. 6:94. paragrafusának, (1) és (2) bekezdését.

⁹² Ld. Blomeyer, *Allgemeines Schuldrecht*, 4. Auflage, 1969, Studien, 114. o.

⁹³ Ld. Larenz, Karl, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Band I, Allgemeiner Teil, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1979, 169. o.

⁹⁴ Ld, pl, Szalma József, *A szerződésszegés jogkövetkezményei*, in: Miskolci konferenciák, 2016-2018, *A polgári jogot oktatók XXII. és XXIV. országos találkozásának válogatott tanulmányai*, Novotni Alapítvány, Miskolc, 2018, ad 135. o.

lehet negatív, vagy pozitív. A *negatív* feltétel azt jelenti, hogy a szerződés hatálya halasztott, vagy bontott, ha a felek által előírányzott esemény nem áll be. A *pozitív* feltétel pedig olyan, melynél az adott eseménynek, körülménynek be kell állnia ahhoz, hogy a szerződés hatályát elő idézze, vagy megszüntesse.

2.3. A feltétel definíciókísérlete és a hatályvesztés jogkövetkezmenyei. A feltétel a) bizonytalan, b) jövőbeni, c) a felek által nem befolyásolt, azaz általuk tudatosan nem kiváltott, de a felek mellékkikötésével előírányzott esemény, mely c) hatást gyakorol a szerződés hatályának beálltára, megszüntetésére, vagy módosítására.⁹⁵Az *osztrák* szerzők közelebbi fogalom-meghatározása szerint a feltétel nem más, mint a feleknek a jogügyletbe fűződő olyan korlátozása, amely a joghatás beálltát vagy megszűnését egy bizonytalan körülménytől teszi függővé. A feltétel jelentősége a felek számára abban nyilvánul meg, hogy a közöttük fennálló jogviszonyt bizonytalan, felek által nem befolyásolt jövőbeni körülményhez igazítják, olyanhoz, amelynek beállta, vagy be nem állta, a szerződés megkötésének időpontjában még előre nem látható. Akár a (szubjektív jellegű) indíték (Motive, n. motif, fr.) is lehet feltétel. A feltétel lehet halasztó (Aufschiebende Bedingung) vagy

⁹⁵ Ld.: Vékás Lajos, *Szerződési jog*, i. mű, 153. o. 347. széljegyzet. Vékás hivatkozik az LB azaz a Kúria felfüggesztő (GH 2009,18) és bontó feltételre (BH 2013,13) vonatkozó határozataira. Az *osztrák* jogban ld., Koziol-Welser, *Bürgerliches Recht*, Band I. Koziol, i. mű, 171.,172,173, o.. Ld. az OPTk-nak, a kötelmi és öröklési jogban előforduló feltételről szóló rendelkezéseit, a 897- 900. és a, továbbá a 695-712. paragrafusokat. Ld. továbbá, Welser-Zöchling Jud, *Bürgerliches Recht, Band II, Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht besonderer Teil, Erbrecht*, 14. Auflage, Manz, Wien, 2015., 557. o. 2032. sz. széljegyzet. Ld. pl. in: Kodex des österreichischen Rechts (Hrsg. Werner Doralt), Justizgesetze, LexisNexis.3. Auflage, Wien, 2014, ABGB, 101. oldal, ad 897. paragrafus, - Bedingungen, Nebenbestimmungen bei Verträgen; 898. paragrafus – Unerlaubte Bedingungen beim letzten Willen. Az OPTk. 899. paragrafusa értelmében, ha a feltétel a szerződés megkötése előtt már beállt, ennek meg kell ismétlődnie a szerződés megkötése után is, de csak akkor, ha a feltétel annak a cselekményéről szól, aki az adott jogosultságot meg kell szerezze. Az OÁPTk. 900. paragrafusában elő írja, hogy bontó feltétellel ígért jogosultság az örökösökre is átszáll. Ld. a továbbá a *német* és *osztrák* jogban: Enneccerus, *Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin*, I, 1889; Oertman, *Die Rechtsbedingung*, 1924; A. Blomeyer, *Studien zur Bedingungslehre*, 1938/39; Henke, *Bedingte Übertragungen im Rechtsverkehr und Rechtsstreit*, 1959; Schmidt - Rimpler, *Die Gegenseitigkeit bei einseitig bedingten Verträgen*, 1968; Egert, *Die Rechtsbedingung im System des Bürgerliches Rechts*, 1974; Knütel, *Zur sogenannten Erfüllungs- und Nichterfüllungsfiktion bei der Bedingung*, *Juristische Blätter*, 1976, 613.o.; Peter, H., *Das bedingte Geschäft*, 1994; F. Bydliński, *Unbedingte Pflichten aus behördlich Genehmigungsbedingten Verträgen*, *Ostheim FS*, 1990., 53. o. A meghagyás (Auflage, Auftrag) is lehet feltétel. Akkor, ha a végrendelet vagy ingyenes szerződés olyan mellékkikötést tartalmaz, mely a címzett jogosultságát bizonyos magatartásától teszi függővé. (Pl. valaki az egyetemnek meghatározott pénzüsszeget ajándékozik, feltéve, hogy az egyetem biztosítja az egyetemisták számára a tankönyvek kiadását). Koziol -Welser, i.m, 175. o.). A *francia* jogban, a Code civil 1168 - 1174. szakaszai szabályozzák a halasztó, bontó és jogmódosító feltételt. Ld. pl. Venandet, G., Ancel P., Henry X., Tisserand-Martin, A., Wiederkehr, G., Guiomard P, (Red.) Code civil, Dalloz, Paris, 2016, 1609-1611. o. A Cc. meghatározása szerint, a feltételezett kötelem (*l'obligation conditionnelle*), olyan, amelynek hatálya jövőbeni bizonytalan esemény beálltától, vagy be nem álltától függ, amely felbontja, vagy halasztja a kötelem hatályát. (Ccl, art. 1168, op. cit., 1609. o.). Ld. a jogmódosító feltételről szóló újabb irodalmat: Chénéde, Charles Demolombe, *La condition potestative*, *Revue de contrats (RDC)*, 2013., 291. et 1131. o. Ld. a korábbi francia jogirodalmat: Lepelletier, *Des conditions impossibles, illicites ou contraires aux mœurs*, thèse, Paris, 1889; Otetelesanu, *Effets de la condition impossible, illicite et contraire aux mœurs dans les actes à titre gratuit*, thèse, Paris, 1910; Panien, *Théorie générale des conditions impossibles, illicites et immorales dans les libéralités en droit français*, thèse, Paris, Caen,1899.

bontó (auflösende Bedingung, Resolutivbedingung). Ha a végrendeleti intézkedés lehetetlen vagy tilos, vagy halasztó feltételhez fűződik, az OPtk. 698. paragrafusa értelmében, érvénytelen, azaz mintha ilyen feltétel nem volt volna csatolva a végrendelethez.

Megkülönböztethetők a szerződés létrejövetelének feltételei (Voraussetzungen des Vertrags, n. condition de formation, fr.), melyek nélkül a jogügylet nem jöhet létre, s melyek közé sorolhatók a *cselekvőképesség, az akaratösszhang, a tárgy* és előfordulóan a *forma*, - a *feltételtől*, mely szerződésen kívüli jövőbeni bizonytalan esemény, melytől a szerződés hatálya függ, s amely „felülírja” a szerződő felek jogügyleti akaratát (Bedingung, n., la condition désigne, fr.).⁹⁶

Az *időhatározás (időtűzés)* nem más, mint olyan feltétel, melynek beállta bizonyos. A jogirodalom szerint az időhatározás olyan időhöz (határidőhöz) kötött korlátozása egy jogügylettel létre hozott jogviszonynak, mely szerint a jogügyletből eredő jogosultság egy meghatározott időponttól kezdődik, vagy szűnik meg. A feltételtől abban különbözik, hogy a feltétel bizonytalan jövőbeni körülménytől függ, az időtűzés esetében azonban mind a kezdő, mind végső időpont beállta bizonyos. Egyébként, az időhatározásra nézve, értelemszerűen, a feltételre vonatkozó rendelkezések mérvadóak. Bármely feltételhez fűződhet határidő.

Hatálytalannak tekinthetők a *természetes kötelmek* (obligatio naturalis)⁹⁷ is (pl. elévült követelés), mivel bírói uton nem érvényesíthetők (Ptk. 6:121.par.), akkor, pl., ha az alperes (pl. elévülési) kifogást emel. *Önkéntes teljesítés* esetében azonban *hatályossá válhatnak* /Ptk. 6:121. paragrafus (3) bekezdés/, mivel ekkor a teljesített, mintegy erkölcsi kötelezettség, nem követelhető vissza, jogalap nélküli gazdagodásra hivatkozással, azaz arra való hivatkozással, hogy a teljesítés tartozatlan fizetéshez (condictio indebiti) vezetett. Halasztó feltétel beálltával a szerződés hatálya beáll, ennél fogva eredményesen perelhető követelést tartalmaz, míg az elévült kötelem, eredményes elévülési kifogás benyújtása esetében, bírói uton nem érvényesíthető. Jogvesztő határidőhöz fűződő szerződésnél, pl. fix szerződés esetében, a határidő elmúltát követően a követelés nem érvényesíthető, akár természetes kötelemként sem. Jogvestő határidő elmúltát követő teljesítés esetén a szolgáltatás vissza követelhető, jogalap nélküli gazdagodásra való hivatkozással.

⁹⁶ Ld. Ld., Philippe Simler, *La nullité partielle des actes juridiques*, Préface: Alex Weil, Librairie générale de droit et de jurisprudence, R. Pichon et R. Durand-Ausias, Paris, 1969, 52. o.

⁹⁷ Ld. pl., Szladits Károly, *Magyar magánjog*, I-VI, Grill Károly, Budapest, 1941, III. kötet, Kötelmi jog Általános része, 17. o.; Pierre Cornioley, *Naturalis obligatio*, Essai sur l'origine et l'évolution de la notion en droit Romain, thèse, Genève, 164, 4. o.; Armin Ehrenzweig, *System des österreichischen allgemeinen Privatrecht*, Bd. II, Das Recht der Schuldverhältnisse, Manz, Wien, 1929, 5.o.; Mazeaud Henry et Léon, Jean, *Leçons de droit civil*, 10. édition, par François Chabas, Montehrestien, Paris, 1991, 471.o.; Kling-Müller Fritz, *Die Lehre von den natürlichen Verbindlichkeiten*, Berlin, 1905; Suman, Antonio, *L'obligatione naturale del pupillo in diritto romano*, II., Filangieri, Rom, XIX, 1914, 321.o.; Gobert Michelle, *Essai sur le role de l'obligation naturelle*, th. Paris, 1956; Ripert, George, *La règle morale dans les obligations civiles*, Paris, 1927, I., no 6; Savatier, René, *Des effets et des sanctions du devoir moral*, thèse Poitiers, Paris, 1915.

3. Összegzés

A szerződés hatálya (joghatása) a szerződés megkötésével áll be, ezután jönnek létre a felek közötti jogok és kötelezettségek. *Semmisség* esetében a hatály kezdettől fogva nem áll be. A szerződés utólag megszűnhet valamely akarathiba miatt. A hatály *módosulhat*, ha a felek szerződésüket egyetértően módosították. A hatály (érintett fél indítványozása alapján), bírói közreműködéssel, akkor is módosulhat, ha a tartós szerződés megkötésének időpontjában előre nem látható körülmények miatt a teljesítés elnehezült, bírói közreműködéssel (*megváltozott körülmények*). A *nemlétező* szerződésnél a hatály kezdettől fogva nem állt be. A *formaköteles* szerződéseknél a hatály főszabályként csak formába öltött akaratmegegyezés szerint valósul meg. Kölcsönös teljesítés esetén a formahiányos szerződés érvényessé válik. A *feltétel* a szerződés hatályát halasztathatja, megszüntetheti, vagy módosíthatja. *Idő múlta* (elévülés) attól függően, hogy a határidő jogvesztő vagy elévülési jellegű, vagy megszünteti a szerződés hatályát (jogvesztő határidő), ami a perelhetőség hivatalból történő elutasításához vezet, vagy természetes kötelemmé alakítja, aminek jogkövetkezménye az, hogy a követelés perelhető, elévülési kifogás hiányában, azonban érvényesíthető, amennyiben az eredeti követelés jogszerű volt.

Irodalomjegyzék

- ARHAB, Consequences de la nullité d'un contrat au sein des groupes de contrats, RRJ (Revue de la recherche juridique – Droit prospectif), 1999/1.
- Franz BYDLINSKI, Unbedingte Pflichten aus behördlich Genehmigungsbedingten Verträgen, Ostheim FS, 1990., 53. o.
- Franz BYDLINSKI, Über das Verständnis der „Guten Sitten“ im österreichischem Recht, Gernhuber - Festschrift, 1993.
- CHÉNEDÉ, Charles Demolombe, La condition potestative, Revue de contrats (RDC), 2013.,
- Ambrois COLIN et Henri CAPITANT, Traité de droit civil, tome II, Obligations, Paris, Librairie Dalloz, 1959.
- Pierre CORNIOLEY, Naturalis obligatio, Essai sur l'origine et l'évolution de la notion en droit Romain, thèse, Genève, 164.
- CHAUVEL, Erreur substantielle, cause et équilibre contractuel, Droits (Revue française de théorie juridique), 1990/12.
- CUTURIER, La théorie de la nullité dans la jurisprudence de la Chambre sociale, Étude Gestin, LGDJ, 2001.
- DECOTTIGNIES, Erreur de droit, RTD civ. (Revue trimestrielle de droit civil, Dalloz), 1951.
- ECCHER, Umwegs und Umgehungsgeschäfte, in: FUNK, Grundverkehrsrecht, 1996.
- EGERT, Die Rechtsbedingung im System des Bürgerliches Rechts, 1974.
- Armin EHRENZWEIG, System des österreichischen allgemeinen Privatrecht, tom II, Das Recht der Schuldverhältnisse, Manz, Wien, 1929.

- Ludwig ENNECCERUS, Theodor KIPP, Martin WOLFF, -- LEHMANN, Lehrbuch des Bürgerliches Rechts, Die Schuldverhältnisse, J.C.B. Mohr, Tübingen
- ENNECCERUS, Rechtsgeschäft, Bedingung und Anfangstermin, I, 1889.
- Wolfgang FIKENTSCHER, Schuldrecht, Sechste Auflage, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 1976.
- Werner FLUME, Allgemeiner Teil des bürgerlichen Rechts. 2.kiadás, Berlin, Heidelberg, New York, Springer Verlag, II. kötet, Das Rechtsgeschäft, 1965; úő, Rechtsgeschäft und Privatautonomie, Hundert Jahre deutsches Rechtsleben, Deutsche Juristentage, I. kötet, 1960.
- FÖLDI András, HAMZA Gábor, A római jog története és intéúiciói, Eszterházy Károly Egyetem Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet, 22. kiadás, Budapest, 2018.
- GOUBEAUX, Erreur sur la valeur, Études Ghestin, LGDJ, 2001.
- G. GRAF, Das bürgerliche Recht und die Moral der Bürger, Mayer - Maly Festschrift, 1996.
- Theo GUHL, (Bearb. von Alfred KOLLER, Anton K. SCHNYDER, Jean Nicolas DRUEY), Das schweizerische Obligationenrecht, 9. Auflage, Schulthess Verlag, Zürich, 2000.
- HENKE, Bedingte Übertragungen im Rechtsverkehr und Rechtsstreit, 1959.
- Rudolf, HENLE, Vorstellungs- und Willenstheorie, A. Dietrich-Georg Böhme, Leipzig, 1910.
- Xavier HENRY, Guy VENANDET, Georges WIEDERKEHR, Pascal ANCEL, Alice TISSERAND-MARTIN, Pascale GUIOMARD (szerk.), Code civil, 119e édition, Dalloz, Paris, 2020.
- KLING- MÜLLER Fritz, Die Lehre von den natürlichen Verbindlichkeiten, Berlin, 1905.
- KNÜTEL, Zur sogenannten Erfüllungs- und Nichterfüllungsfiktion bei der Bedingung, Juristische Blätter, 1976.
- Joseph KOHLER, Studien über Mentalreservation und Simulation, Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, Jena XVI. kötet, 1878.
- KOZIOL, Allgemeiner Teil, Sachenrecht, Familienrecht, 11. Auflage, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2000.
- KISS Gábor, SÁNDOR István, A szerződések érvénytelensége, második hatályosított kiadás, HVG-ORAC, Budapest, 2014.
- LARENZ, Karl, Lehrbuch des Schuldrechts, Band I, Allgemeiner Teil, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 1979.
- LIPINSKI, La conversion des actes juridiques, RRJ (Revue de la recherche juridique - Droit prospectif), 2002, 1167. o.
- MADER, Rechtsmissbrauch und unzulässige Rechtsausübung, 1994, 188.o.
- MALINVAUD, Erreur sur la substance, D. (Requil Dalloz) 1972, Chron.(Chronique), 215.o.
- MAYER-MALY, Was leisten die Guten Sitten? Archiv für die zivilistische Praxis, 194, 109.
- MAZEAUD Henry et Léon, Jean, Leçons de droit civil, 10. édition, par François CHABAS, Montehrestien, Paris, 1991.

-
- PETER, H., *Das bedingte Geschäft*, 1994.
  - Hanns PRÜTTING, Gerhard WEGEN, Gerd WEINREICH, *BGB Kommentar*, 2. Auflage, Luchterhand, Neuwied, 2007.
  - Alfréd RIEG, *Le role de la volonté dans l'acte juridique en droit civil français et allemand*; Paris; 1961.
  - George RIPERT, *La règle morale dans les obligations civiles*, Paris, 1927, I, no 6.
  - ROUVIERE, *Moment d'appréciation de l'erreur*, D. (Requeil Dalloz) 2014.
  - SZLADITS Károly, *Magyar magánjog, I-VI*, Grill Károly, Budapest, 1941, III. kötet, *Kötelmi jog Általános része*.
  - SAVATIER, René, *Des effets et des sanctions du devoir moral*, thèse Poitiers, Paris, 1915.
  - Friedrich SAVIGNY, *System des heutigen römischen Rechts*, Berlin, III. kötet, 1840.
  - SCHMIDT - RIMPLER, *Die Gegenseitigkeit bei einseitig bedingten Verträgen*, 1968.
  - SCHURIG, *Die Gesetzumgehung im Privatrecht*, Ferid Murad - Festschrift, 1988.
  - SIKLÓSI Iván, *A nemlétező szerződések problémáihoz a modern jogokban, különös tekintettel a magyar polgári jogra*, Acta facultatis politico - juridicae Universitatis Scientiarum Budapestiensis de Rolando Eötvös, tom. L, ann. 2013.
  - Philippe SIMLER, *La nullité partielle des actes juridiques* (préface Alex WEIL), Librairie générale de droit et de jurisprudence, R. Picon et R. Durand -Auzias, Paris, 1969.
  - SUMAN, Antonio, *L'obligatione naturale del pupillo in diritto romano*, II., Filangieri, Rome, XIX, 1914, 321.o;
  - VÉKÁS Lajos, *A szerződés: Alapelvek, megkötés és értelmezés, érvénytelenség és hatálytalanság, kártérítési felelősség*, in: VÉKÁS L., GÁRDOS P. (szerk.), *Kommentár a Ptk-hoz*, 1-2. kötet, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2018.
  - VÉKÁS Lajos, *Szerződési jog, Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó – Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, 2021.
  - VÉKÁS Lajos (szerkesztő), GÁRDOS Péter (a szerkesztő munkatársa), *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*, Complex Wolters Kluwer, Budapest, 2013.
  - WEISS, *Die Lehre von der Mentalreservation*, Österreichische Juristen Zeitung, 1950.
  - WEITZENBÖCK, *Die geschlechtliche Hingabe gegen Entgelt*, JAP, 1990/91.
  - K. WOLFF, *Mentalreservation*, Jherings Jahrbücher für Dogmatik des Bürgerliches Rechts.
  - ZIMBLER, *Einige Bemerkungen zum Begriff der „Guten Sitten“*, JBl (Juristische Blätter), 1928.
-
-